

Türkiye’de Gönüllü Kuruluşlarda Sivil Toplum Kültürü

Proje No: 107K219

Doç.Dr Mesut YEĞEN
Prof.Dr. Emin Fuat KEYMAN
Uğraş Ulaş TOL
Mehmet Ali ÇALIŞKAN

ARALIK 2009

ANKARA

ÖNSÖZ:

TUBİTAK 1001 Araştırma Projeleri programı tarafından desteklenen bu çalışma, 2007-2009 yılları arasında Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyoloji Bölümü bünyesinde gerçekleştirilmiştir. “Türkiye’de Gönüllü Kuruluşlarda Sivil Toplum Kültürü” başlığını taşıyan çalışma, Türkiye’de dernek, vakıf, kooperatif gibi statülerle kurulmuş “Gönüllü Kuruluşların” ve yöneticilerinin profilini resmetmeyi hedeflemiştir. Bununla birlikte çalışma, Gönüllü Kuruluşların yönelimlerine ve kuruluşlarındaki rollere odaklanan ‘sivil topoğrafya’ adını verdiğimiz yeni bir tasnif geliştirmeyi hedeflemiştir. Bu amacı gerçekleştirmek üzere, öncelikle ana araştırma safhasını yapılandırmak için 50 “Gönüllü Kuruluş” ile vaka çalışmaları tamamlanmıştır. Buna dayanarak yapılandırılan çerçevede 2481 “Gönüllü Kuruluşun” yöneticileri ile gerçekleştirilen “Gönüllü Kuruluş Profili” anketleri ve toplam 4787 “Gönüllü Kuruluş” yönetim kurulu üyesi ile tamamlanan “Gönüllü Kuruluş Yöneticisi Profili” anketlerini kapsayan safha tamamlanmıştır. Araştırmanın saha çalışması Yaşama Dair Vakıf tarafından gerçekleştirilmiş, analiz çalışmaları ise Yaşama Dair Vakıf’ın katılımı ve Koç Üniversitesi’nden Prof.Dr. Fuat KEYMAN’ın katkıları ile gerçekleşmiştir. Bu rapor araştırmanın çıktıları olarak; “Gönüllü Kuruluş Profili”, “Gönüllü Kuruluş Yöneticisi Profili” ve Sivil Topoğrafya tasnifini içermektedir.

İÇİNDEKİLER

1. BÖLÜM: GİRİŞ	7
2. BÖLÜM: GENEL BİLGİLER	9
2.1. Sivil Toplum Kavramının Genel Değerlendirmesi.....	9
2.1.1. Sivil Toplum Kavramının Tarihsel Serüveni	10
2.1.2. Sivil Topluma Yönelik Tanımlamalar, Kavramsal Açılımlar	14
2.2. Türkiye ve Sivil Toplum.....	18
2.2.1. Osmanlı-Türk Siyasal Yaşamında Devlet-Sivil Toplum İlişkisi	18
2.2.2. 1980 Sonrası Türkiye’de Sivil Toplumun Yükselişi.....	26
2.2.3. Günümüz Türkiye’inde Sivil Toplum ve Sivil Toplum Kuruluşları.....	29
2.2.4. Türkiye, Avrupa Birliği ve Sivil Toplum.....	39
2.2.5. Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları Mevzuatları.....	43
2.2.6. Türkiye’de Gönüllü Kuruluşların Sorunları.....	50
2.3. Gönüllü Kuruluşlar Tasnif Biçimleri	54
2.3.1. Türkiye’de Gönüllü Kuruluşlar Üzerine Araştırmalar ve Tasnif Sorunu..	72
3. BÖLÜM: YÖNTEM.....	81
3.1. Saha Çalışması Safhaları ve Örneklemelerin Oluşturulması.....	81
3.1.1. Vaka Analizi Safhası	81
3.1.2. Gönüllü Kuruluş Profilleri Safhası.....	83
3.1.3. Gönüllü Kuruluş Yöneticileri Profilleri Safhası.....	85
3.2. Gönüllü Kuruluş Kategorileri.....	86
4. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN ÇIKTILARI VE ANALİZİ.....	88
4.1. Gönüllü Kuruluşların Profilleri.....	88
4.1.1. Kategoriler.....	88
4.1.2. Üyeler	96
4.1.3. İşleyiş	113
4.1.4. Kurumsal Olanaklar	123
4.1.5. Etkinlikler.....	140
4.1.6. Yaklaşımlar	158
4.2. Gönüllü Kuruluş Yöneticilerinin Profilleri	174
4.2.1. Yöneticilerin Demografik Profilleri.....	175
4.2.2. Yöneticilerin Gönüllü Kuruluşlarla İlişkileri.....	183
5. BÖLÜM: SONUÇ	188
REFERANSLAR.....	198
EKLER	

TABLolar

Tablo 1.	Türkiye’de Dernek, Vakıf, Sendika, Oda ve Kooperatif Sayıları (TÜSEV)	32
Tablo 2.	Çeşitli Ülkelerde Gönüllü Kuruluş Sayıları	33
Tablo 3.	İle Göre Faal Dernek Dağılımı (2009, Dernekler Dairesi Başkanlığı).....	35
Tablo 4.	İle Göre Faal Yeni Vakıf Dağılımı (2009, Vakıflar Genel Müdürlüğü).....	36
Tablo 5.	Dünyada Sivil Toplum Sektöründe Gönüllülük Ekonomisi.....	38
Tablo 6.	Kamu Yararına Çalışan Dernek ve Vakıflar	46
Tablo 7.	Örgüt Tipolojileri	77
Tablo 8.	Vaka Analiz Örnekleme	81
Tablo 9.	Gönüllü Kuruluş Örnekleme.....	85
Tablo 10.	İlk Safha Sonrası Sivil Topoğrafya Tasnifi.....	87
Tablo 11.	İl Grupları	88
Tablo 12.	Kuruluş Statüsü	89
Tablo 13.	Faaliyet Alanları.....	90
Tablo 14.	Sivil Topoğrafya Tasnifi.....	91
Tablo 15.	Faaliyet Alanları ve Sivil Topoğrafya Tasnifi.....	92
Tablo 16.	İle Göre Sivil Topoğrafya Tasnifi	94
Tablo 17.	Yasal Statüye Göre Sivil Topoğrafya Tasnifi	95
Tablo 18.	İle Göre Üye Sayıları Dağılımları	100
Tablo 19.	Yasal Statüye Göre Üye Sayıları Dağılımları	100
Tablo 20.	Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre Üye Sayıları Dağılımları	101
Tablo 21.	İle Göre Üye Yaş Grubu.....	102
Tablo 22.	Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre Üye Yaş Dağılımı	103
Tablo 23.	Üye Sayısı Gruplarına Göre Üye Cinsiyet Dağılımları.....	105
Tablo 24.	Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre Üyelerin Cinsiyet Dağılımları.....	107
Tablo 25.	İle Göre Gönüllü Kuruluşların Eğitim Durumları	108
Tablo 26.	Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre Eğitim Durumları.....	109
Tablo 27.	İle Göre Üye Gelir Dilimleri.....	110
Tablo 28.	Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre Üye Gelir Dilimleri.....	111
Tablo 29.	Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre Toplantı Düzenleme Sıklığı.....	119
Tablo 30.	Yönetim Kurulu Belirleme Süreçleri.....	119
Tablo 31.	İle Göre İç İşleyiş	120
Tablo 32.	Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre Gönüllü Kuruluşlarda İç İşleyiş	122
Tablo 33.	İle Göre Ofis Mülkiyet Durumu.....	124
Tablo 34.	Yasal Statüye Göre Ofis Mülkiyet Durumu.....	124
Tablo 35.	Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre Ofis Mülkiyet Durumu.....	125
Tablo 36.	Ücretli Çalışanlar	126
Tablo 37.	Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre İktisadi İşletme Sahipliği.....	130
Tablo 38.	Tablo Başlığı: Ofis Altyapısı	131
Tablo 39.	Gönüllü Kuruluşların Sahip Olduğu Menkul/Gayrimenkuller	134
Tablo 40.	İle Göre Gelir Ortalamaları.....	137
Tablo 41.	Yasal Statüye Göre Gelir Ortalamaları	138
Tablo 42.	Sivil Topoğrafyaya Göre Gelir Ortalamaları.....	138
Tablo 43.	Sivil Topoğrafyaya Göre Gelir Grupları.....	139
Tablo 44.	Etkinlik Türleri.....	140
Tablo 45.	İle Göre Etkinlik Kümeleri	143
Tablo 46.	Yasal Statüye Göre Etkinlik Kümeleri	144
Tablo 47.	Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre Etkinlik Kümeleri	145
Tablo 48.	Tablo Başlığı: Yardım Türleri.....	148

Tablo 49.	Dünya Görüşleri.....	161
Tablo 50.	Tablo Başlığı: İstenmeyen Fon Kaynakları.....	164
Tablo 51.	Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre İstenmeyen Fonlar	166
Tablo 52.	Yardım Kapsamından Dışlama	167
Tablo 53.	İlk Akla Gelen Kuruluş İsimleri.....	168
Tablo 54.	En Uzak Kabul Edilen STK Türleri.....	169
Tablo 55.	En Yakın Siyasi Tutum.....	170
Tablo 56.	İle Göre Siyasi Tutum.....	171
Tablo 57.	Yasal Statüye Göre En Yakın Siyasi Tutum Tablosu	171
Tablo 58.	Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre En Yakın Siyasi Tutum Tablosu	172
Tablo 59.	Yöneticilerin Gelir Grupları.....	180
Tablo 60.	Yöneticilerin Kuruluş İşlerine Haftada Ayırdıkları Saat Dağılımı	185
Tablo 61.	Tasnif Kategorilerinin Evrimi	188

ŞEKİLLER

Şekil 1.	Kurucu Üye Sayıları.....	96
Şekil 2.	Üye Sayıları	97
Şekil 3.	Aktif Üye Sayıları	98
Şekil 4.	Genel Kurul Üye Sayıları	99
Şekil 5.	Üye Yaş Dağılımları.....	101
Şekil 6.	Yasal Statüye Göre Üye Yaş Dağılımı	103
Şekil 7.	Üye Cinsiyet Dağılımları.....	104
Şekil 8.	İle Göre Üye Cinsiyet Dağılımları.....	105
Şekil 9.	Yasal Statüye Göre Üye Cinsiyet Dağılımları.....	106
Şekil 10.	Eğitim Durumları	107
Şekil 11.	Yasal Statüye Göre Eğitim Durumları.....	108
Şekil 12.	Üye Gelir Dilimleri	110
Şekil 13.	Yasal Statüye Göre Üye Gelir Dilimleri	111
Şekil 14.	Çoklu Mütakabiliyet Analizi (6 Değişken)	113
Şekil 15.	Şube/Temsilcilik Durumu.....	114
Şekil 16.	İle Göre Şubeleşme	114
Şekil 17.	Yasal Statüye Göre Şubeleşme	115
Şekil 18.	Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre Şubeleşme	115
Şekil 19.	Düzenli Toplantı.....	116
Şekil 20.	Yasal Statüye Göre Düzenli Toplantı	116
Şekil 21.	Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre Düzenli Toplantı.....	117
Şekil 22.	Toplantı Sıklığı.....	118
Şekil 23.	Yasal Statüye Göre Düzenli Toplantı Sıklığı.....	118
Şekil 24.	Yasal Statüye Göre Gönüllü Kuruluşlarda İç İşleyiş.....	121
Şekil 25.	Ofis Mülkiyet Durumu.....	123
Şekil 26.	İle Göre Ücretli Çalışanlar.....	127
Şekil 27.	Yasal Statüye Göre Ücretli Çalışanlar.....	127
Şekil 28.	Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre Ücretli Çalışanlar.....	128
Şekil 29.	İktisadi İşletme Sahipliği.....	129
Şekil 30.	İle Göre İktisadi İşletme Oranları	129
Şekil 31.	Kuruluş Statüsüne Göre İktisadi İşletme Sahipliği.....	130
Şekil 32.	İle Göre Ofis Olanakları (Endeks)	131
Şekil 33.	Üye Sayılarına Göre Ofis Olanakları (Endeks).....	132
Şekil 34.	Yasal Statüye Göre Ofis Olanakları	132

Şekil 35.	Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre Ofis Olanakları.....	133
Şekil 36.	Üye Sayılarına Göre Varlıklar (Endeks).....	134
Şekil 37.	Yasal Statülerine Göre Varlıklar (Endeks).....	135
Şekil 38.	Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre Varlıklar (Endeks).....	135
Şekil 39.	Gönüllü Kuruluşlarda Gelir Dağılımı.....	136
Şekil 40.	Gider Dağılımı.....	137
Şekil 41.	Etkinlikler Gruplama Analizi.....	142
Şekil 42.	Dış Kaynaklı Proje.....	148
Şekil 43.	Fon Kaynakları ve Proje Yapma İsteği.....	149
Şekil 44.	İle Göre Dış Kaynaklı Proje Gerçekleştirme.....	149
Şekil 45.	Yasal Statüye Göre Dış Kaynaklı Proje Gerçekleştirme.....	150
Şekil 46.	Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre Proje Gerçekleştirme.....	150
Şekil 47.	Yabancı Kuruluşlarla Ortak Etkinlik.....	151
Şekil 48.	İle Göre Yabancı Kuruluşlarla Ortak Etkinlik Yapma.....	151
Şekil 49.	Yasal Statüye Göre Yabancı Kuruluşlarla Ortak Etkinlik Yapma.....	152
Şekil 50.	Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre Yabancı Kuruluşlarla Ortak Etkinlik Yapma.....	153
Şekil 51.	Sürelî Yayın.....	153
Şekil 52.	İle Göre Sürelî Yayın.....	154
Şekil 53.	Yasal Statüye Göre Sürelî Yayın.....	155
Şekil 54.	Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre Sürelî Yayın.....	155
Şekil 55.	Web Sitesi Sahipliği.....	156
Şekil 56.	İle Göre Web Sitesine Sahipliği.....	157
Şekil 57.	Kuruluş Statüine Göre Web Sitesi Sahipliği.....	157
Şekil 58.	Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre Web Sitesi Sahipliği.....	158
Şekil 59.	STK'ların En Önemli Sorunları.....	159
Şekil 60.	Sivil Toplumda Görülen Yanlışlar/Kusurlar.....	160
Şekil 61.	Dünya Görüşüne Sahiplik.....	160
Şekil 62.	İle Göre Dünya Görüşü Sahipliği.....	162
Şekil 63.	Yasal Statüye Göre Dünya Görüşü Sahipliği.....	162
Şekil 64.	Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre Dünya Görüşü Sahipliği.....	163
Şekil 65.	İstenmeyen Fon Kaynaklarının Gruplama Analizi.....	165
Şekil 66.	Statüye Göre İstenmeyen Fonlar.....	166
Şekil 67.	Çoklu Mütakabiliyet Analizi (3 Değişken).....	174
Şekil 68.	Gönüllü Kuruluş Yöneticilerinin Cinsiyet Dağılımı.....	175
Şekil 69.	Yöneticilerin Yaş Gruplarının Genel Dağılımı.....	175
Şekil 70.	Yöneticilerin yaş kategorilerindeki cinsiyet dağılımı.....	177
Şekil 71.	Cinsiyete göre eğitim seviyesi dağılımı.....	178
Şekil 72.	Yöneticilerin Meslek Dağılımı.....	179
Şekil 73.	Yöneticilerin Medeni Durumları.....	180
Şekil 74.	Yöneticilerin Çocuk Sayıları.....	181
Şekil 75.	Çoklu Mütakabiliyet Analizi (5 Değişken).....	182
Şekil 76.	Yöneticilerin Toplam STK Üyelikleri.....	183
Şekil 77.	Yöneticilerin Kuruluşa İlk Katıldıkları Yılların Dağılımı.....	184
Şekil 78.	Çoklu Mütakabiliyet Analizi (5 Değişken).....	186

ÖZET:

Genellikle vakıf, dernek, kooperatif gibi Gönüllü Kuruluşları da ifade eden ama onlarla sınırlı olmayan “Sivil Toplum Kuruluşları” (STK’lar) üzerine yürütülen çalışmalar, hem tabirin kapsamı ve hem de dışarıda bıraktıkları konusunda bir uzlaşma içerisinde değildirler. STK’ların veya Gönüllü Kuruluşların çoğul, karmaşık ve heterojen yapısı, “Sivil Toplum” üzerine ya da adına konuşulan durumlarda yapılan genellemelerin gücünü zayıflatmakta, kategorik analizler yapmayı gerekli kılmaktadır. Bu konudaki sorun analitik bir sınıflandırma aracının eksikliğidir. Bu çalışma bu tür bir aracı geliştirme hedefiyle gerçekleştirilmiştir. Mevcut sınıflandırma türlerinin en yaygın olanları, çalışma alanlarına, hukuksal statüye, faaliyet ölçeğine, üye sayılarına göre yapılan tasniflerdir. Şüphesiz bu tasniflerin tamamen elverişsiz oldukları söylenemez. Fakat niteliksel yapıyı anlama ve anlamlandırmak için gerekli ayrıştırmayı sağlamada yetersiz kalırlar. Gönüllü Kuruluşlara odaklanan bu çalışmada önerilen sivil topoğrafya adını verdiğimiz tasnife göre ise, kuruluşları kuruluş amaçları, yönelimleri ve motivasyonlarının meydana getirdiği toplumsal rollerine odaklanılmaktadır. Bu minvalde tasnif kuruluşları, özörgüt, savunucu, uzman, hayırsever, hemşeri, sosyalizasyon, kulüp, siyasi yönelimli, yapma-yaşatma ve güzelleştirme, mesleki/sektörel eksenli, pazar eksenli ve yan kuruluş şeklinde ayırmaktadır. Böylece kuruluşlar sadece aynı faaliyet alanındaki kuruluşlarla değil, sivil toplumun benzer rollerini yerine getirdikleri kuruluşlarla da aynı kümede anılmış olacaklardır. Önerilen sınıflandırma sivil toplum faaliyetlerini anlamlandırma süreçlerinde odak çalışmalara imkan verecektir. Çalışma ayrıca, Türkiye temsili bir örnekleme gerçekleştirilen uygulamalarla Gönüllü Kuruluşların ve yöneticilerinin profillerini resmetme olanağı sağlamıştır. Son olarak, bu çalışma Gönüllü Kuruluşları sivil topoğrafya tasnifine göre değerlendirerek yaklaşımın ayrıştırıcılık gücünü ve geliştirilmesi gereken yönlerini de ortaya çıkartmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sivil Toplum, Hükümet Dışı Kuruluşlar, Gönüllülük, Tasnif, Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlar.

ABSTRACT:

Studies on “Civil Society Organizations” (CSOs) which focus on but are not limited to Voluntary Organizations (VOs) usually disagree on the concept’s (“CSOs”) scope and what it leaves out. The diverse, complex and heterogeneous structure of CSOs or VOs, compromises most generalizations about “Civil Society” and necessitates categorical analyses. The main problem is the lack of an analytical classification tool. This study aims to develop such a tool. Most common classification tools cluster CSOs according to their activity fields, legal status, activity scales, or number of members. Such approaches are certainly not irrelevant. However, they are inadequate for a CSO classification which allows understanding and interpreting their qualitative structures. Focusing on VOs, this study proposes a system of clustering (called “civil topography”) built on their based on their social roles which are comprised of their reasons of existence, orientations and motivations. This clustering differentiates VOs as self-organized, advocacy, specialist, charity, hometown, socialization, club, politics-oriented, construction/beautification/maintenance-oriented, occupational/sectoral, market-oriented and subsidiary organizations. Thus organizations could be classified together with not only the ones from the same activity fields but also with the ones that fulfill similar roles in civil society. The proposed classification will also allow focused studies that aim to interpret civil society activities. In addition, the survey’s representative sample made it possible to study the profiles of Turkish VOs and their managers. Finally, profiling VOs according to civil-topographical clusters tested the classifying power of this approach and pinpointed the requirements for its improvement.

Key Words: Civil Society, Non-Governmental Organizations, Voluntarism, Classification, Non- Profit Organizations.

1. BÖLÜM: GİRİŞ

TUBİTAK 1001 Araştırma Projeleri programı tarafından desteklenen, ODTÜ Sosyoloji Bölümü öğretim üyesi Doç.Dr. Mesut YEĞEN tarafından yürütülen “Türkiye’de Gönüllü Kuruluşlarda Sivil Toplum Kültürü” başlıklı bu araştırma, en genel betimlemeyle, Türkiye’de dernek, vakıf, kooperatif gibi statülerle kurulmuş Gönüllü Kuruluşların ve yöneticilerinin profilini resmetmeyi hedeflemiştir. Araştırmanın saha çalışması Yaşama Dair Vakıf tarafından gerçekleştirilmiş, analiz çalışmaları ise Yaşama Dair Vakıf’ın katılımı ve Koç Üniversitesi’nden Prof.Dr. Fuat KEYMAN’ın katkıları ile gerçekleşmiştir.

Sivil toplum kavramının literatürde, birbirinden farklı ve hatta birbirine zıt anlamlarda kullanılageldiği söylenebilir. Sivil toplum kavramı, var olan durumu betimlemek ve/veya analiz etmek üzere kullanılan bir kavramsal araç olduğu gibi, demokratikleşmeyle özdeş ideal bir durumu anlatmak üzere de kullanılmaktadır. Bu durumda kavrama yüklenen anlamlardaki çeşitlilik, bir yandan kavramın gücünü, diğer yandan da bulanıklığını arttırmaktadır. Sivil toplum üzerine yaklaşık üç yüzyıla yayılmış literatürde, kavramın tanımlanmasında en baskın yaklaşımın devletle ilişkiler üzerinden yapılan tanımlamalar olduğu söylenebilir. Küresel ve toplumsal hareketlerin güç kazanmasıyla akademik yazının sınırlarını aşip gündelik kullanımda da yaygın şekilde yer etmeye başlayan sivil toplum kavramı, beraberinde sivil toplumun öznelere analiz etmeye yönelik olarak da ‘sivil toplum örgütleri’ (STÖ), ‘hükümet dışı örgütler’ (NGOs), ‘uluslararası sivil toplum örgütleri’ (INGOs) gibi kavramları getirmiştir.

Türkiye’de son on / on beş yıl içerisinde deneyimlenen hızlı sosyokültürel, ekonomik ve siyasal dönüşüm, ‘özerk bir toplumsal alanın’ yükselişini sağlamıştır. Türkiye’de sivil toplumun yükseldiği bu dönemi şekillendiren gelişmeler, modernliğin değişen anlamı ve alternatif modernliklerin ortaya çıkışı; güçlü devlet geleneğinin içine düştüğü meşruiyet bunalımı; Avrupa Birliği adaylık süreci ve küreselleşme olarak sıralanabilir. İçişleri Bakanlığı’nın verilerine göre Türkiye’de 80 bine yakın dernek ve 4500’ye yakın vakıf bulunmaktadır. Türkiye’de nüfusa oranla sivil toplum kuruluşları (STK) sayısı, mevcut dernek ve vakıfların nitelikleri ve STK üyeliğinin %7,8 dolaylarında olduğu düşünüldüğünde, Türkiye’nin örgütlenme konusunda çok geride olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, sivil toplum kavramının farklı söylemlerle eklenmesinin getirdiği algı farklılıklarıyla birlikte,

Türkiye’de sivil toplum örgütleri önemli kurumsal, yapısal, ideolojik sorunlara sahiptirler ve siyasi karar alma süreçlerinde de etkili olamamaktadırlar.

Bu bilimsel araştırma, Türkiye’deki Gönüllü Kuruluşların sivil toplum kültürünün özgünlüklerini, zaaflarını, farklılıklarını, potansiyellerini belirleyip, tasnif etmek ve bu yolla ülke sorunlarının ve yerel sorunların çözümünde daha etkili bir sivil toplumun gelişmesine hizmet edecek bütünlüklü bir ihtiyaç analizi gerçekleştirmek amacını gütmüştür.

Bu amacı gerçekleştirmek üzere, 2007-2009 araştırma döneminde öncelikle ana araştırma safhasını yapılandırmak için özellikle seçilmiş 50 Gönüllü Kuruluş ile vaka çalışmaları tamamlanmıştır. Daha sonra, yapılandırılan soru formu çerçevesinde, 2481 Gönüllü Kuruluşun yöneticileri ile gerçekleştirilen “STK profili” anketleri ve toplam 4903 Gönüllü Kuruluş yönetim kurulu üyesi ile tamamlanan “Gönüllü Kuruluş yöneticisi profili” anketlerini kapsayan safha tamamlanmıştır. Bu safhalar hakkındaki metodolojik ayrıntılar raporun 3. bölümünde aktarılmaktadır.

Bu araştırma ile Gönüllü Kuruluşların “sivil topoğrafya” adını verdiğimiz bir haritalama/tasnife tabi tutulması hedeflenmiştir. Gönüllü Kuruluşlar, hem literatürde, hem de gündelik kullanımlarda büyüklüklerine, alanlarına, statülerine göre sınıflandırılmaktadır. Gönüllü Kuruluşların sivil topoğrafyası olarak adlandırdığımız temel analiz aracı, bu kuruluşların, eylemleri, etkinlikleri, beyanları, kurucu ve taşıyıcılarının profilleri ve zihniyetleri itibarıyla, ne kadar sivil toplum eksenli olduklarını açığa çıkarmak için geliştirilmiştir. Bu eksende oluşturduğumuz Gönüllü Kuruluş tasnif kategorileri 3. Bölümde ayrıntılı bir şekilde betimlenmektedir. Bu çalışmada sivil topoğrafyaya ek olarak, Gönüllü Kuruluşların yönetici profilleri resmedilmiş, yönetim kurulu üyelerinin bağlantı bilgilerinden oluşan dinamik bir veritabanı oluşturulmuş, STK’ların sivil topoğrafyalarına göre ne tür demografik özelliklere sahip yöneticiler tarafından idare edildiği analiz edilmiştir.

Bu araştırmanın özgün bilimsel katkısı, Türkiye Gönüllü Kuruluş nüfusunu ilk kez bu kadar güçlü bir şekilde temsil eden (2178 dernek, 289 vakıf) hem Gönüllü Kuruluş hem de Gönüllü Kuruluş Yöneticileri örneklemine uygulanmış olması ve Gönüllü Kuruluşları sivil toplum açısından analitik bir biçimde kümeleyen bir tasnif aracı geliştirmiş olmasıdır.

Raporun 2. bölümünde sivil toplum çalışmaları literatürüne yer verilecektir. 3. bölüm araştırmanın metodolojisini ve analitik çerçeveyi betimlemekte, 4. bölümde ise araştırma bulguları iki alt başlıkta (“Gönüllü Kuruluş Profili” ve “Gönüllü Kuruluş Yöneticisi Profili”) tartışılmaktadır.

2. BÖLÜM: GENEL BİLGİLER

2.1. Sivil Toplum Kavramının Genel Değerlendirmesi

‘Sivil toplum’ binlerce yıllık bir tarihsel-felsefi geleneğe dayanan, farklı tarihsel dönemlerde ve değişik çağlarda çok farklı felsefi ve siyasal kaygılarla formüle edilmiş ve bir çırpıda tarif edilmesi güç bir kavramdır. 1990’lı yıllardan itibaren gündelik söyleme hızla nüfuz eden ve yerleşikleşen bu kavram aslında felsefe ve siyaset tarihinde köklü bir geçmişi olan ve farklı tartışmaları çapraz kesen bir içeriğe sahiptir. Kavramın geçirdiği dönüşümler ve edindiği anlamlar, olumsal farklılıklar, hatta karşıtlıklar sergiler. Krishan Kumar, “sivil toplum” kavramının işe yararlığını sorguladığı çalışmasına kavramı çevreleyen belirsizliği şu sözlerle tanımlayarak başlar:

‘Sivil toplum’ kulağa çok hoş geliyor; duyulduğunda insanda iyi bir hissiyat uyandırıyor; eski bir şarap gibi, derin ve karmaşık. Ona kim karşı durabilir ki, kim onun başarıya ulaşmasını istemez? Yıllanmış güzel şaraplar sizi uyarabilir ama aynı zamanda sarhoş da edebilir, ayırım yapma ve açık bir amaca doğru yönelme yeteneğinizi elinizden alabilir. (Kumar 1993: 376)

‘Sivil toplum’ kavramının gücünden ve kapsayıcılığında kaynaklanan zaafi olarak tanıladığımız olgu, salt felsefi bir soruşturmanın ve düşünsel kaygının bir parçası olmaktan ziyade, son derece önemli toplumsal-siyasal sonuçlara sahiptir. Özellikle, kabaca son yirmi beş yıllık süreçte ‘sivil toplum’ kavramının, gelişmekte olan ülkelerde demokrasi ve siyasal katılım kanallarının geliştirilmesine dair tartışmalarda taşıdığı merkezi önem düşünüldüğünde, kavramsal kargaşanın toplumsal-siyasal açılımları üzerine düşünmek, bu açılımları derinlikli bir şekilde araştırmak ve sorgulamak sivil, siyasi ve ekonomik failerin önünde duran önemi yadsınamayacak bir görevdir.

Sivil toplum kavramını açıklamaya yönelik hakim literatür büyük ölçüde belli ve somut bir sivil toplum kavramlaştırmasından hareket etmekte, kavramı devlet harici olma özelliği, gönüllülük, kendi ayakları üzerinde durma gibi boyutlarını sabitleştirerek ele almaktadır. Oysa üzerinde uzlaşılan bir sivil toplum kavramsallaştırmasından bahsetmek mümkün değildir. Sivil toplum, sanıldığı üzere tarih dışı bir kavram değil, normatif ve tarih içerisinde zamanla birbirine karşıt anlamlar içinde kullanılmış bir kavramdır.

Bu bölümün amacı, araştırmanın temel çatısını kuran bu kavramın tarihsel süreç içinde edindiği farklı anlamlandırılma biçimlerini ele almak ve günümüz tanımlanmış biçimlerini, sınırlarının ne şekilde çizildiğini ortaya koymaktır. Bu bağlamda, kavramın tarihsel gelişimi

ve süreç içinde geçirdiği dönüşümler kısaca ele alınacak, Batı siyaset felsefesindeki dönüşüm ve kırılmaları ortaya konmaya çalışılacaktır. Daha sonra kavramın günümüzdeki açılımları, tanımlamada çizilen sınırlar ve özellikle sivil toplum ve demokrasi ilişkisi hakkındaki güncel değerlendirmeler sunulacak ve işlevsel bir çerçeve oluşturulmaya çalışılacaktır.

2.1.1. Sivil Toplum Kavramının Tarihsel Serüveni

John Keane (1999), 'sivil toplum' kavramının tarihsel gelişiminde önemli bir kırılma noktası olarak on sekizinci yüzyılda meydana gelen önemli bir gelişmeyi belirler. On sekizinci yüzyılın sonuna kadar 'sivil toplum' kavramı devletle ya da 'siyasal toplum' ile özdeş olarak kullanılmıştır (Kumar 1993: 376). Keane, İngiliz ve Amerikan siyasal düşüncesinde meydana gelen bir değişime dikkat çeker. On sekizinci yüzyılda tartışıldığı haliyle sivil toplum, artık despotizm ve onunla mücadele araçları bağlamında tartışılmaya başlanmıştır (Keane 1999: 63). Kavramın anlamlandırış biçimindeki, devletle ilişkisine istinaden ortaya çıkan bu tarihsel dönüşüm birçok sosyal bilimci tarafından vurgulanmıştır. Örneğin Bobbio (1989) bir çalışmasında sivil toplum kavramsallaştırmalarını, devlete referansla şu şekilde tasnif eder: Devlet-öncesi (pre-state), devlet-karşıtı (anti-state) ve devlet-sonrası (post-state). Kabaca, birincisi, henüz devlet olmama durumu ve onun önkoşulu olduğu durum olarak sivil topluma; ikincisi devletin bir antitezi, ona bir alternatif olarak sivil topluma; üçüncüsü de devletin çözülüşü ve sönümlenişinin koşulu olarak sivil topluma gönderme yapar.

Devlet referanslı sivil toplumun kavranışında devlet-öncesi perspektif, en belirgin olarak doğal hukuk kuramları içerisinde karşımıza çıkar. Bobbio (1993; 92-3), doğa durumundaki toplumdan devlete geçiş ile ilgili üç farklı model olduğundan bahseder: Birinci çizgide, devlet, doğa durumundaki toplumun radikal bir olumsuzlanması, dolayısıyla bertaraf edilişi olarak kavranır (Örneğin; Hobbes, Rousseau vb. düşünürler); ikinci çizgide, devlet, doğa durumundaki toplumun alıkonulması-düzenlenmesi olarak görülür (Locke, Kant gibi düşünürler örnek verilebilir); üçüncü çizgide ise, devlet, doğa durumundaki toplumun alıkonulması ve aynı zamanda da aşılması olarak tanımlanır, yani devlet yalnızca doğal toplumu mükemmelleştirmekle kalmaz, aynı zamanda yeni bir uğrak biçiminde algılanır (Örneğin Hegel'de).

Sivil toplumun doğa durumu karşıtlığı yaklaşımıyla okunuşu ile devlet-öncesi bir form olarak kavramsallaştırılmasında devlet, aslında, sivil toplumun bir mükemmel formu ya da

aşılması olarak temelde sivil topluma karşıt bir inşa değildir. Burada önceki kullanımlardan kalan bir sivil toplum-devlet özdeşliği söz konusudur. Devlet, sivil toplumun haklarını devrettiği bir kendilik olarak görülse de aslında düşünürlerin bir çoğu modern-öncesi dönemde, sivil toplumu politik toplumla, dolayısıyla devletle özdeş olarak kabul etmiştir.

Rowley (2000), 18. yüzyıla değin sivil toplumun devletle ya da politik toplumla eşanlı kullanıldığını, Atina polisinin ya da Roma cumhuriyetinin temsil ettiği, hukuk sistemine göre anlaşmazlıkların çözümlendiği, uygarlığın hüküm sürdüğü ve yurttaşların kamusal yaşama etkin olarak katıldığı bir sosyal düzeni ima ettiğini belirtir. Aristo, bilinen yazıları itibariyle sivil toplum kavramını hiç kullanmamıştır. Roma hukukçularından Cicero'nun bir çeviri operasyonunun bu göndermelerdeki payı büyüktür, zira Cicero Aristo'nun 'koinonia politiké' kavramını Latince'ye 'societas civilis' olarak çevirmiştir (Thornborn, 1998; 67, Tosun, 2001; 27, Cohen ve Arato, 1992; 84, Kumar, 1993; 376, Keane, 1993; 47).

Ortaçağda bu sayede kullanılan sivil toplum kavramı politik toplum ile özdeştir ve esasında da Atina polisi için kurgulanan politik toplum kavramsallaştırması, Ortaçağdaki kent devleti için Roma hukukçularının (Aquina'lı Thomas, Albertus Magnum vb.) söyleminde paralel bir anlamda kullanılmıştır. Aristo (1993) 'koinonia politiké' kavramını siyasal toplum anlamında kullanırken, devlet ve toplum arasında bir ayırım yapmaz, ikisi aynı şeydir. Bu yüzden politik toplum, tek, homojen, örgütlü, birleşmiş, bütünleşmiş bir yapıyı temsil eder. İşte orta çağda Roma hukukçularının kullandığı sivil toplum kavramının çerçevesi budur. Bu geleneksel kavrayış modern öncesi kuramlarda da etkili olmuştur. Mutlakiyetin çözülüşü ile modernizmin kuruluş süreci, kavramın geleneksel kavrayıştan modern kavrayışa geçişine de yol açmaktadır. Bu kırılmaların seyri ile devlet-sivil toplum özdeşliği yerini devlet-sivil toplum karşıtlığına bırakmıştır.

Keane (1993; 49-83), geleneksel sivil toplum kavrayışının 18. yüzyıl ortalarında içten içe çökmeye başladığını ve sivil toplum ve devletin farklı varlıklar olarak görülmeye başladığını ve bu kırılmanın da başlıca dört evreden geçtiğini ifade eder. Despot devlete karşı maddileşmiş uygarlaşma söylemini, devletin sınırlandırılması gerekliliği söylemi takip etmiştir. Sivil toplum vurgusunun ağırlık kazanmaya başlaması ile devlet karşıtı itkide bir zayıflama görülen evrensel devlet söylemine¹ karşı ise devletin despotikliğine karşı sivil

---

¹ Örneğin, devletin sınırlandırılması söylemine karşı Hegel, sivil toplumun dizginlenmemiş heyecanlarına karşı tepkilidir ve sivil toplumu gözetime ve denetime ihtiyaç duyan bir kendilik olarak görür.

toplumun kendisini örgütlemesi ve koruması gerektiği vurgularını taşıyan bir evreye geçilmiştir. Son dönem hâkim sivil toplum söyleminin en fazla beslenmiş gözüktüğü alan ise işte bu sonuncu evredir. Devletin sınırlandırılması söyleminin bir adım öteye taşınarak kendi kendine yeten ve özerk sivil toplum kavrayışı aslında bugünkü hâkim söylemde de ağırlığını korumaktadır. Özellikle Gönüllü Kuruluşların önem kazandığı bugünkü söylem ‘devlet-dışı’ söylem olarak tezahür eder.

Devlet-sonrası söylem, sivil toplumun gelişmesinin devletin sönümlenmesine yol açacağına dair beklentinin hâkim olduğu bir söylemdir ve dayanağını Karl Marx’tan çok Antonio Gramsci’den alır. Aslında Marx’ın sivil toplum yaklaşımı öncelikle devlet referanslı değil, üretim ilişkileri referanslıdır. Zira Marx’ta devlet de referansını üretim ilişkilerinden alır. Belirtildiği üzere Marx, sivil toplum yerine geleneksel Alman çevirisine sadık kalarak ‘bürgerliche Gesellschaft’² terimini kullanmıştır. Yalnız Marx ve Engels’in terimi kullanımlarında vurguları şehir adabından ziyade burjuva nitelikteki topluma yöneliktir. Terimi Hegel’den devralan Marx ve Engels çeşitli eserlerinde sivil toplumu üretim ilişkileri ile özdeşleştirirler. Marx’a göre devlet, üretim ilişkilerinin belirlediği bir üstyapı niteliğindedir. Aslında bu şekilde tekrar devlet-sivil toplum özdeşliğine dönülmüş olunur. Zira burada sivil toplum ile devlet arasında bir karşıtlık tarif edilmemektedir. Ancak bu özdeşlik bir tarafın daha merkez olduğu bir özdeşliktir.

Belki de Marx’ın kavrama yüklediği pejoratif anlamdan ötürü sivil toplum kavramı uzunca bir dönemde siyasi ve felsefi söylemden büyük ölçüde kaybolur, ta ki Gramsci kavrama yeniden pozitif ya da en azından nötr anlamlar yükleyene dek. Gramsci, gelişmiş kapitalist ülkelerdeki devrim beklentisinin hayal kırıklığını açıklama girişiminde, devrimin neden görece az gelişmiş bir ülkede gerçekleşip de bir türlü Batı’da gerçekleşmediğine yanıt arar. Devletin herşey, sivil toplumun ilkel ve peltemsi olduğu, Rusya gibi mutlak devletlerde

---

² Almanca’ya “Sivil Toplum” kavramı “bürgerliche Gesellschaft” olarak çevrilmiştir. ‘Bürger’ aslında ‘Burg’ (Kale) kelimesinden türetilmiştir ve kale içerisinde yaşayan kişi anlamına gelir. ‘Bürger’ kavramı kentlerin gelişimi ile kentli anlamına gelmiş, ‘Bürgerliche Gesellschaft’ ise kentli toplum için kullanılagelmiştir. Feodalizme karşı kentlilerin yeni bir sınıf olarak meydana gelmesi ile ‘kentli’ kavramı bir sınıfı temsil eder hale gelmiştir. Bugün Fransızcası itibarıyla burjuvazi olarak anılan bu sınıfın Almanca’da kullanımı, sivil toplum kavramının kullanımı ile (Bürgerliche Gesellschaft) özellikle 18. ve 19 yüzyıllarda birçok yazar tarafından çakıştırılmıştır. Bu aynı zamanda sivil toplumu, burjuvazinin hakim olduğu bir toplum olarak nitelendiren kavrayışa da yol açmıştır. Burada belirtilmesi gereken bir diğer nokta kent ya da kentli vurgusunun yalnızca Almanca’ya dair bir vurgu olmadığıdır. Şehir adabı vurgusu örneğin 18. yüzyıl İngiltere’sindeki sivil toplum söyleminde de vardı. Trentman (2000; 11) bu dönemde, köylülerin ve fahişelerin sivil toplum düşmanı olarak nitelendirildiğini aktarır. Buna Lydia Morris’in (1996) dikkat çektiği ‘tehlikeli sınıflar’ı da ekleyebiliriz. Tüm bu kesimler şehir yaşamının getirdiği yükümlüklere ve sorumluluklara uyma ehliyetine sahip olarak görülmemişlerdir.

durum bambaşkadır. Bu tür devletler zor aygıtının ele geçirilmesi ile sınırlıdır (Gramsci, 1971; 236-8). Aslında Gramsci'nin doğu-batı karşıtlığı üzerinden gerçekleştirdiği yorumu Machiavelli-Bodin-Montesquieu çizgisinde şekillenen despotik doğu kavramsallaştırmasına dayandırılabilir. Bu kişilerdeki despotizm korkusu, sivil toplumun geleneksel kavranışından (devletle özdeş), modern kavranışına geçişinde (devletle karşıt) önemli rol oynamıştı. Keane'e göre birçok düşünür Montesquieu'nun *Yasaların Ruhu* adlı yapıtını izleyerek, despotik rejimleri büyük bir dehşetle gözlemiştir. Montesquieu, Doğu toplumlarının despotik olduğunu, Batı toplumlarının aracı kurumları yok ettikleri takdirde aynı akıbete uğrayacağı endişesini taşımaktaydı. Doğu'da sultan ile teb'ası arasında aracı bir güç olmadığından dolayı, otorite despotizm şeklini almaktaydı. Ona göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Batı'da devletin merkeziyle teb'a arasında bir köprü ya da tampon vazifesini gören "Stände", "Rechtsgemeinschaften" ya da "parlament"ler yoktur. İklim ve su dağıtım meseleleri, merkezi despotik iktidarlar meydana getirmiştir. Bu yönetim biçimi devlet içindeki aracı grupları ile sınıfları acımasızca ezen ve uyrukları bölünmüş, cahil ve ruhsal açıdan korkak olmaya zorlayan bir siyasal rejim tipi olarak görülmüştür ve esas olarak bu toplumlarda korkunun hâkim olduğu belirtilmiştir. Montesquieu'ya göre, bu toplumlarda yurttaşların yaşamları, özgürlükleri ve mülkiyetleri, her zaman havada kalmış ve ürkütücü 'bir tek kişi kendi iradesine ve keyfine göre yönetmelidir' düsturunun inayetine bağlı olmuştur (Keane, 1993, 87-9).

Devlet referanslı sivil toplum söylemlerinden son olarak değinilecek olan 'devlet-dışı' adı verilen kategori de diğerleri gibi kelime anlamını kapsama yetisine sahip değildir. Burada kastedilen devlet-dışılık aslında 'resmi' olmayan anlamındaki sivil kullanımına daha yakındır. Bu anlam bugün oldukça geniş bir yaygınlık kazanmıştır. Devlet faaliyetleri dışında kalan faaliyet alanlarına gönderme yapar ki bunların başında da gönüllü etkinlikler ve kuruluşlar gelir. Başta incelediğimiz güncel tanımlamalarda da görülmüştü ki sivil toplumdaki vurgular arasında gönüllülük, devletten ayrılık, özerklik ve kendine yeterlilik önemli bir yer kaplamaktadır. Ayrıca, uygarlık, hoşgörü, barış, insan hakları gibi kavramlar sivil toplumla birlikte anılan kavramlar haline gelmiştir. Gramsci'den bu yana kısıtlı sol çevreler dışında siyasi ve felsefi söylemlerde sivil toplum kavramının uzunca bir dönem yer tutmamasına karşın, bugünkü yaygınlığı bu kavrayış çabasının kaynaklandığı koşullar ile ilgilidir. Sivil toplumun bu devlet-dışılık söylemi itibarıyla kavranışı ve bu söylemin yaygınlaşması, 1970 ve 1980'lerde filizlene de esasen 1990'lı yıllara dayanır. Sosyal devlet ve sosyalizmin geride

birakıldığı yıllara tekabül eder bu dönem. Sosyal devletin liberal ve sol eleştirileri, Doğu Bloku'ndaki totaliter yapıların ve Latin Amerika'daki diktatör yönetimlerin eleştirileri ve bu ülkelerde geliştirilen muhalefet neredeyse 'sivil toplum'u keşfetmiştir. Bunun dışında Batılı ülkelerin kendisinde de gönüllü faaliyetlerdeki artış, yeni toplumsal hareketlerin kurumsallaşması sivil toplum söyleminin yeniden inşa edilmesinde önemli rol oynamıştır. Bu inşada devlet/sivil toplum antitezi ile devlet sivil toplum özdeşliği bir arada bulunmaktadır. Sivil toplum, hem modern kavrayışa uygun olarak devlet aygıtı karşıtı niteliklere işaret eder, hem de yurttaşların meydana getirdikleri ve sorunlarını katılarak çözümledikleri bir alan olarak görülür. Ne var ki ağırlıklı vurgu devleti sınırlamaya yönelik olmaktan ziyade devletin dışında kalan faaliyetlerin çeşitlenmesi ve genişlemesine kaymış durumdadır. Bu çizginin tohumlarını yukarıda andığımız Tocquvielle'de de görmüştük. Tocqueville de sivil toplum vurgusunda kilise ve klüplerin rolüne ağırlık vermişti. Bugünkü hâkim söylemin özgünlüğü ise sivil toplumu artık neredeyse bir takım devlet dışı Gönüllü Kuruluşlardan ibaret görmeye başlamasıdır. Hatta Gönüllü Kuruluşlar anlamına gelen HDK'lar (Hükümet Dışı Kuruluşlar, NGO'lar, *non-governmental organizations*) tabiri ile 'sivil toplum' birbirinin yerine kullanılmaya başlanmıştır.

2.1.2. Sivil Topluma Yönelik Tanımlamalar, Kavramsal Açılımlar

Çağdaş sivil toplum tanımlamaları esas itibariyle 'negatif' olma özelliğine sahiptirler. Bir başka deyişle tanımlamalar sivil toplumun ne olduğundan ziyade ne olmadığıyla ilgilenir, onu devlet-dışı olmak, ekonomi-dışı olmak gibi özellikleriyle tanımlarlar ve konumlandırmaya çalışırlar (Ahrne, 1998: 85-86). Örneğin, Gordon White'ın (aktaran Beckman, 1998: 3) tanımına göre, sivil toplum, devlet ile aile arasında, devletten ayrı, devletle ilişkide özerkliğe sahip olan ve toplumun üyeleri tarafından kendi çıkarlarını ya da değerlerini korumak ya da yaymak için gönüllü olarak kurulan örgütlenmelerin oluşturduğu bir birliktelik alanıdır. Siyaset kuramcısı Michael Walzer (1992, 89) sivil toplum sözcüğünün zora tabi olmayan insan kuruluşları uzamını ve bu uzamı dolduran ilişkiyel ağlar setini anlattığını söyler. Yalnızca devlet karşıtlığı üzerinden yapılan okumaları yetersiz bulan Beckman (1998: 5), devlet vesayetinde olmayan, kendisini yapılandırabilen ve eylemlerini koordine edebilen özerk kuruluşları sivil toplum olarak görür. Sivil toplumun kamusalılığına vurgu yapan Chaterjee (aktaran Beckman, 1998; 6), sivil toplumu, devletle ilişkinin bir tezahürü olarak vatandaşlık fikri ve bu vatandaşlığın kullanılması için 'kamu'nun oluşumu;

pazar yeri, çarşı, kilise, cami gibi siyasal kamu alanları çeşitliliği olarak tanımlarken bir yandan da bu kavramı, 'ait olduğunu düşündüğü yere; Avrupa toplum felsefesinin taşralılığına' geri göndermek isteğini belirtir. Ne var ki, birçok yazar, sivil toplumun devlet ve ekonomi dışında kalan gönüllü birliklerin tesis ettiği kurumsal bir çekirdeği olduğu konusunda uzlaşırlar. Habermas'a göre bu birlikler, örneğin, kilise, kültürel birlikler, spor kulüpleri ve tartışma topluluklarından bağımsız medya, üniversite, ilgili yurttaş grupları, halk inisiyatifleri ve kadın örgütlenmelerine, hatta meslek kuruluşları, siyasi partiler ve sendikalara kadar uzanır (Habermas, 1992).

Gündelik yaşama ilişkin ilginç bir tanım da Keith Tester'den (aktaran Trentman, 2000: 6) gelir; sivil toplum, kişinin aileden ayrılıp, kendi yaşamını yaşamaya başladığında olup bitenler ve iş arkadaşlarıyla ya da arabasına vuran birisiyle yaşadığı ilişkilerdir. Türkiye'deki 'sivil' kavramının çağrışımını ise Mardin (1987) şöyle dillendirir; bizde genellikle sivilin 'askeri'nin karşıtı olarak kullanılmakta olduğunu, oysa sivilin anlamının 'şehir adabı' ve dolayısıyla şehir yaşamının beraberinde getirdiği haklar ve yükümlülükler olarak görülmesi gerektiğini, bu yüzden de karşıtının olsa olsa gayri medeni olacağını ifade eder.

Kavramın sorunları olduğunu düşünenlerin sayısı da az değildir. Örneğin Thernborn bu kavramı analitik amaçlara uygun olmaktan uzak bulur. Thernborn'a göre kavramın üç temel kusuru bulunmaktadır. Birincisi, bu kavramsallaştırmada üyeleri arasında önceden tanımlanmış, önceden oluşmuş bir eşitlik varsayımı ya da postulatı vardır. Ampirik dünya ele alındığında bu, sınıf, ırk, etnisite, yurttaşlık, cinsiyet üzerine mevcut toplumsal eşitsizlikleri göz ardı etme, hatta örtme, gizleme eğilimini güçlendirir. İkincisi, sivil toplum kavramı normatif bir kavram olarak tarih dışıdır, tarihsel kurumlarla, eğilimlerle ve sürekliliklerle (ya da kesintilerle) pek az ilgilenir, sanki özsel bir içeriği varmış gibi kurgulanır. Üçüncü kusur ise, bu teorileştirmenin, toplum-devlet karşıtlığının tek anlamlı çatlak ve çatışma hattı olduğunu varsayarak, özgül iç siyasi dinamiklere ilgisiz kalışıdır. Öte yandan, Thernborn bu kavramın, modern öncesi bir kavram olarak yurttaşlar toplumunu anlattığını ve bu haliyle kullanışsız olduğunu da ekler ve Robert Putnam'ın bu kavram yerine 'yurttaş bağlılığı'; "yurttaş topluluğu", "yurttaş geleneği" gibi kavramları ikame etme önerisine dikkat çeker (Thernborn, 1998, 61-5). Diğer yaygın bir itiraz da kavramın devlet-sivil karşıtlığı eksenine oturtulmasının, öncelikle devletle ilişki içerisinde değil, toplumdaki çıkar çatışmaları alanında meydana gelmiş birliklerin özgüllüğünü gözden kaçırdığı üzerinedir.

Trentman (2000), sivil toplum kavramının Avrupa tarihinin bir ürünü olduğunu teslim etmekle birlikte, bir ideali olduğu kadar bir sosyal gerçekliği de gösterdiğini iddia eder. Ona göre sivil toplum, artan sayıda, özerk, üyelerinin eşit olduğu, herkese açık ve yeni bir grup kimliği üreten, toplumu geliştiren, devletin dışında kökleşen, özyönetimci ilkelere dayanan kuruluşlardır. Bu kuruluşlar, çeşitli kulüp ve birlikler, kafeler, Mason locaları, kamu parkları ve kütüphaneler gibi kamusal mekânlarda, konuşmak, tartışmak, sohbet etmek, çeşitli uğraşılarda bulunmak, sosyalleşmek, fikir alışverişinde bulunmak ya da içmek, oyun oynamak, hayır ve yardım faaliyetlerinde bulunmak amacıyla, insanların, inanç, sınıf, tabaka, köken, cinsiyet vb. farklılıkların gözetilmediği halde, bağımsız kişiler olarak, gönüllüce bir araya gelmesine olanak tanıyan kuruluşlardır. Bu kuruluşların Avrupa’da yaygınlaşması, Trentman’a göre 18. yüzyıla uzanır. Hatta bu yüzyılda Hume, bu birlikleri yeni toplumun embriyonik modelleri olarak görmüş, kulüpleri sosyal ahlakın ve tutunumunun mikro dünyaları olarak betimlemiştir. Gönüllü birlikleri sivil toplum ile özdeşleştiren söylemdeki kanı, gönüllü birliklerin farklı cemaat üyeleri arasında yatay bağlar yarattığı, bir eşitlik atmosferi içinde demokratik tartışma, uzlaşma, seçim ve özyönetim okulları olarak işlev gördüğü şeklindedir. Bu birlikler, önce Fransa ve İngiltere’de sonra da Almanya’da yaygınlaşmışlardır. İlk 17. yüzyılda çeşitli dil toplulukları ve kent kulüpleri, müzik toplulukları, okuma dernekleri meydana gelir. 18. yüzyıla doğru bunlara dostluk dernekleri, yardım birlikleri, hümanist gruplar ve hayırseverler de eklenir. 18. yüzyılla birlikte çeşitli çıkar grupları ve siyasal birlikler de meydana gelmeye başlar. 19. yüzyıl biterken artık tüm bu birlikler genişlemiş ve yaygınlık kazanmış ve hatta profesyonelleşmeler yaşanmıştır (Trentman, 2000: 11-13). Trentman, bu birliklerin beklendiğinin aksine bir takım özellikler de sergilediğini belirtir, zamanla çeşitli kimliklere ve farklılıklara göre ayrıştıklarına dikkati çeker. Örneğin, Almanya’da 19. yüzyılda işçi sınıfı kendi satranç kulüplerini kurmaya başlamıştır. Üstelik ayrışmanın salt sınıfsal olması da gerekmemektedir. Mesela, yine Almanya’da kanarya sevenler, anlaşılmadıkları için kuş sevenler derneğinden ayrılıp farklı kurumsallaşmaya gitmişlerdir. Ayrıca bunların üyelerinin ağırlıkla erkekler olduğu, genellikle elit ve eğitilmiş kesimlerin bu faaliyetlere katıldığı da ayrı bir boyutu oluşturmaktadır. Dolayısıyla, gönüllü birliklerde, çoğulculuk ve eşitsizlik, hoşgörü ve ayrımcılık hep bir arada olmuştur (Trentman, 2000; 14).

Sivil toplum kavramını tanımlamada ve sınırlarını çizmede üzerinde durulması gereken bir diğer konu da kavramın ‘sivil toplum kuruluşu’ (STK), ‘hükümet dışı kuruluş’

(HDK) gibi tanımlamalarla olan ilişkisidir. Sivil toplum, STK ve HDK birbiriyle örtüşmeyen, fakat ilişkili kavramlardır. Söz konusu kavramların her biri temel olarak 'devlet' dışı olmak ve 'kâr amacı gütmemek' gibi özellikleriyle tanımlansalar da (Mitlin, 1998) gündelik ve akademik yaşamda ayrımları net olarak çizilememektedir. Örneğin Mitlin, sivil toplumun genel olarak HDK'lar ve kâr amacı gütmeyen örgütlerden oluşan bir yapının toplamı olarak kullanıldığına, fakat böyle bir toplandan ziyade sınırları zayıf, ortak bir amacı olmayan şekilsiz bir ağ şeklindeki var oluşuna işaret eder (1998: 83).

Tanımlamadaki ve sınırları belirlemedeki muğlaklık geçerliliğini korumakla birlikte, yaygın olarak STK ve HDK'ların sivil toplumun temel taşıyıcıları olarak nitelendirilmeleri söz konusudur. HDK'lar siyasi partileri, dini cemaatleri, özel ekonomik girişimleri, devrimci veya terörist grupları kapsamı dışında tutan aynı zamanda da devletten bağımsızlığı ve gönüllü yapısı ile nitelenen örgütler bütünü olarak tanımlanmaktadır (Clark, 1995; Simmons, 1998). HDK ve STK'ların birbirinden farkını ortaya koymada, yaygın olarak referans verilen unsur, HDK'ların çoğunlukla hizmet dağıtan bir role sahip olduğu, öte yandan STK kavramının siyasal aktör olma özelliğinin ön plana çıktığıdır (Rooy ve Robinson, 1998: 32).

HDK ve STK'larla ilişkili olarak üzerinde durulması gereken bir diğer önemli kavram da son zamanlarda geliştirilen *küresel sivil toplum* kavrayışıdır. Zira Uluslararası Hükümet-dışı Kuruluşlar (UHDK), HDK'lar, STK'lar, küresel iletişim ağları, vb. oluşumların ulusal sınırları aşan niteliği konuya küresel bir boyut getirmektedir. Örneğin 'küresel sivil toplum' kavramı geliştirmeye çalışan Pasha ve Blaney (1998), yeni bir küresel politik bilincin gelişmeye başladığı ve bunun esasen küresel ağlar, uluslararası HDK'lar ve internet ağları üzerinden şekillendiğini belirtmektedirler. Budd Hall'e göre de küresel sivil toplum, şeylerin olup bittiği uzamdır. Kendisi bir aktör değil, mekândır. Bu mekân, sosyal hareketlerin ve örgütlenmelerin, uluslararası araştırma ve savunma ağlarının, küresel politika yapılarının, HDK ve UHDK'ların devletlerle, Birleşmiş Milletler'le ve diğer uluslararası yapılarla ve özel sektörün kendisiyle etkileşime girdiği uzamdır. Lipshutz, 1997'de yayımlanan kitabı olan *Global Civil Society and Global Environmental Governance*'da şöyle diyor:

Global sivil toplum terimini üç nedenle tercih ettim. Birincisi, terim uygun bir tür stenografi sağlamakta. İkincisi, kavram sosyal süreçlerde, devlet merkezli kurumsallaşmış politikalara muhalif bir çevrenin temellenişinin altını çizmekte. Nihayet üçüncü neden ise, kavramın bazı ekolojik modellerde görüldüğü türde, bir biçimde holizme paralellik gösteren sosyal eylem biçimine işaret etmekte olmasıdır.

Fakat yine de Lipshutz teriminin tek, üzerine anlaşılmış bir kullanım sergilediğini düşünmez (aktaran Hall, 2000). Görüldüğü üzere gönüllü faaliyetlerin aldığı bir başka boyut da artık devlet sınırlarını çoktan aşmış olmasıdır. Bu anlamda gönüllü faaliyetler devlet-dışı olmaktan devlet-ötesi (trans-state) olma eğilimindedir. Küreselleşmenin de etkisiyle bu süreç hızlanmıştır. Bu yüzden bazı düşünürler sivil toplum kavramına da küresel yaftasını affetmeden yapıştırmışlardır. Küreselleşmenin başka bir etkisi de Batı'daki sivil toplum söyleminin etkisini diğer ülkeler üzerinde de iyice hissettirmiş olmasıdır. Her ülkenin kendi tarihselliği içerisinde farklı yerlere oturan bu söylem iyiden iyiye yaygın bir kullanım kazanmış ve hegemonyasını güçlü bir şekilde tesis etmeye başlamıştır.

Sonuç olarak yakın zamanlarda üzerine genel olarak anlaşma sağlanabilecek tanımlamalar dahi bir çeşitlilik göstermekte ve tarihsel izleri ve toplumsal farklılıkları itibarıyla farklı vurgular ve yan anlamlar taşımaktadır. Kısa bir bakışla hemen ortaya çıkan bazı kavramsal araçlar arasında; yurttaşlık, kentlilik, medenilik, kamusalılık, gönüllülük, insan hakları ve özgürlükler, demokrasi, özerklik, gayrı-resmîlik, hoşgörü vb. gelir. Aynı zamanda sivil toplum nosyonu yeni toplumsal hareketler ve küresel hareketler ile de ilişkilendirilmektedir. Öte yandan sivil toplumu devlet/sivil toplum karşılığı üzerinden ya da devlete referansla okumak da yaygın tutumdur. Ancak bu uzlaşma dahi sivil topluma sabit bir içerik kazandırmaz. Zira kavramın tarihselliğinde devlete referans ön planda yer alsada bu referansın yönü farklı bağlamlarda değişmiştir.

2.2. Türkiye ve Sivil Toplum

2.2.1. Osmanlı-Türk Siyasal Yaşamında Devlet-Sivil Toplum İlişkisi

Türkiye'nin önde gelen toplum bilimcilerinin ve düşünce insanlarının üzerinde mutabakata vardığı söylenebilecek genel bir yargı Osmanlı-Türk siyasal yaşamında devletin belirleyici olduğu, buna karşılık (sivil) toplumun gelişiminin devlet gücünün gölgesi altında kaldığıdır.³ Terazinin bir kefesinde toplumsal dinamiklerden ve toplumun kendisinden büyük ölçüde bağımsız, örgütlü ve güçlü bir devlet, diğer yanda ise örgütsüz bir toplum vardır. Sivil toplumun yaşadığı sorunların ve bunalımların kökeninde büyük ölçüde bu dengesizlik yatmaktadır.

---

³ Bkz. Metin Hepar (1988, 1985, 1992, 2000 ve 2001), F. V. Frey (1963 ve 1975), Halil İnalçık (1990 ve 1998), Ahmet İnel (1996, 2000 ve 2002), Ersin Kalaycıoğlu (2001), Çağlar Keyder (1987a, 1987b), Fuat Keyman ve Ahmet İçduygu (2003), İdris Küçükömer (2001a ve 2001b), Şerif Mardin (1969, 1973, 1987, 1995, 1997, 19muktedirmuk99), Ergun Özbudun (1988 ve 2003), İlkay Sunar (1990), İlder Turan (1988),

Yukarıda tarif edilen dengesizlik aynı zamanda Türkiye'nin demokratikleşme serüveninin inişli çıkışlı doğasını anlamamızda da kilit önem taşımaktadır. Bu tartışma, demokratik siyaset yapma olanaklarının sürekli olarak siyaset dışı güçlerce engellenmeye çalışıldığı, siyasete ve topluma (başka bir ifade ile demokrasiye) güvensizliğin doruk noktalarına ulaştığı günümüz Türkiye'sinde⁴ tüm bu gelişmeleri anlayabilmek için elzemdir. Tarihin tozlu raflarında kaldığı varsayılan, kökenleri Osmanlı siyasal-toplumsal yapısına dayanan siyaset ve idare algısı, Metin Heper'in deyişi ile hala yürürlüktedir ve günümüz Türk siyasetinin pek çok yönden etkilemektedir (2000: 63).

Osmanlı-Türk siyasal geleneği ancak karşılaştırmalı bir çerçevede belirli bir yere oturtulabilir. Metin Heper *Türkiye'de Devlet Geleneği* (1985) adlı çalışmasında devlet-toplum ilişkilerini İngiliz, Fransız ve Osmanlı modellerini göz önüne alarak tartışır. Feodalizmin İngiltere ve Fransa'daki gelişim seyirleri arasında bir ayırım yapılmasının gerekli olduğunu belirten Heper, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki hali ile devlet toplum ilişkilerinin bu iki modelle zıtlık arz ettiğini belirtir: "Merkeziyetçi ve merkezi olmayan feodal yapıların ikisinde de, merkezi otorite karşı güçlerce denetlenmekte iken, [Osmanlı siyasal toplumsal düzenini temsil eden] *patrimonial* yapıda çevre tümüyle merkezin egemenliğine boyun eğmiştir." (1985: 14) Merkez, siyaset normlarını, başka bir deyişle 'adalet'in sınırlarını, kendi belirler ve her kesimin yerinin devletçe belirlendiği ve statükonun olabildiğince korunmaya çalışıldığı bir düzen söz konusudur (İnalçık 1973). Sistemin en önde gelen özelliklerinden birisi 'muhalefet' ve 'denetim' gibi kavramlara kesinlikle yer vermemesidir (Mardin 2000: 179). Özetle 'devlet' Osmanlı-Türk siyasal yaşamında hep hayati bir öneme sahip olagelmıştır:

Osmanlı düşününde toplumun refahı devletin esenliğine bağlı olagelmıştır. Bunun içindir ki Osmanlılar, dönüp dolaşıp devletin iktidarını korumasına hizmet edecek kaynakları sağlayan dairesel bir adalet anlayışını benimsemişlerdir (Heper 2000: 66).

Osmanlı-Türk siyasal sisteminde iktidarın meşruiyet kaynağı en önemli sorunlardan biri olarak karşımızda durmaktadır. Devlet geleneğini Osmanlı-Türk siyasal hayatını açıklarken kalkış noktası olarak alan bir diğer araştırmacı olan Ahmet İnsel (2002: 23-24), Osmanlı-Türk devletinin meşruiyet dayanağının toplum olmadığını, bunun temel sebebinin ise yönetenlerle yönetilenler arasındaki bağların zayıflığı olduğunu belirtir. Bu şemada devletin kendisi meşruiyetin kaynağıdır. Her ne kadar ilk bakışta bu olgunun Avrupa'daki

---

⁴ Dinamikleri farklı olmakla birlikte, bu olguyu sadece Türkiye ile sınırlamak elbette ki haksızlık olacaktır. Gelişmiş batılı demokrasilerin de bu "tehlike" ile karşı karşıya olduğunu vurgulamak mümkündür. Özellikle bkz. Mouffe 1993 ve 2005; Cizre, 1999.

(özellikle Fransa) kamu bürokrasisinin durumu ile paralellikler taşıdığını gözlemlemek mümkünse de İnsel'e göre arada temel bir fark vardır: Batı'da bu sektörün siyasal iktidar ve siyasal meşruiyet üzerinde bir tekel olma iddiası yoktur (İnsel, 2002: 24; Mardin 1969: 259). Bu durumun günümüzdeki yansımalarını görebilmek çok da güç bir faaliyet değildir; farklı bir meşruiyet kaynağı iddiasında bulunmak ya da mevcut meşruiyet sistemini sorgulamak kanun ve nizamın temellerine karşı bir tehdit ve hakaret olarak algılanır. Şerif Mardin'e göre 'merkez'in 'çevre'ye karşı takındığı şüpheli tavrın arkasında yatan da budur (1973: 293, Heper 1980: 9-10). Kabaca, Osmanlı siyasal-toplumsal yapısında 'devlet', toplumsal güçlerce denetlenemeyen ve meşruiyetini kendinden alan bir heyula olarak karşımızda durmaktadır. Ergun Özbudun (2003: 11) Üçüncü Dünyada demokrasi ve sivil toplumun gelişmesinin önündeki engelleri tartıştığı çalışmasında Türkiye'de demokrasinin pekişmesinin (*consolidation*) önündeki en büyük engelin yüksek 'devletlilik' (*stateness*) düzeyi olduğunu belirtir. Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı İmparatorluğu'ndan merkezileşmiş ve yüksek derecede bürokratikleşmiş bir devlet geleneğini miras almıştır. Özbudun, Osmanlı toplumsal düzeninin temel yapısını şu sözlerle tanımlamaktadır:

Batı ile kıyaslanabilecek bir feodalizmin, aristokrasinin, bağımsız kilise hiyerarşisinin, güçlü ve bağımsız bir tüccar sınıfının, güçlü lonca teşkilatının, otonom şehirlerin ve kölelerin istihdam edildiği bir yönetim kurumunun yokluğu göz önüne alındığında Osmanlı İmparatorluğu Doğu despotizmine en yakın örneklerden birini sergilemektedir. Batıda devlet dışı aracı kurumlar görece bir özerkliğe sahipti ve devletle birey ilişkisinde yumuşak geçişi sağlamaktaydı. Osmanlı İmparatorluğu'nda bu kurumlarla eşdeğer kurumları bulmak imkânsızdır. (1988: 4)

Yine Özbudun'u takip edersek, Osmanlı Devleti'nin toplumsal güçlerden özerkliğinin arkasında iki önemli dinamik olduğunu söyleyebiliriz. Bunlardan birincisi devşirme sistemidir. Özbudun'a göre konularının ve statülerinin kırılabilirliği nedeni ile devşirmeler padişahın otoritesini sınırlandırmaya yönelik oluşumlara gir(e)memişlerdir. Bundan daha önemlisi, ait oldukları toplumsal çevreden, yani köklerinden koparıldıkları için yerel iktidar ağları ile bağlantıları koparılmıştır. Osmanlı toprak sistemi ise Osmanlı Devleti'nin merkezi ve özerk yapısının diğer vazgeçilmez ögesidir (1988: 3). Mardin'in deyişiyle: "Toplumun bir merkezi vardır. Osmanlı İmparatorluğu'nda ise karmaşık bir kurumlar ağınca desteklenen devamlı ve güçlü bir merkez vardır" (1973: 291). Osmanlı toprak sisteminin özgül yapısı ve beraberinde getirdiği karmaşık kurumsal ağ ve bu toplumsal ve ekonomik yapının batı

feodalizmden farklılaştığı noktalar Osmanlı İmparatorluğu'nda 'devletin merkeziliği' ve 'merkezin devletliliğini' (Coşar ve Özman 2001: 84) açıklarken en önemli çıkış noktasını oluşturmaktadır.

İdris Küçükömer, Osmanlı-Türk siyasal-toplumsal sistemini Batılılaşma ve kapitalist gelişim çerçevesinde tartışan önemli figürlerden biridir. Özellikle 1969 yılında yayımlanan *Düzenin Yabancılaşması* (2001a) adlı eseri, sivil toplum kavramının gerek akademik gerekse siyasal gündeme girmesinde büyük katkıları olmuştur. Karl Marx'ın kapitalizm öncesi toplumsal formasyonlar üzerine yazdıklarından ve Karl A. Wittfogel'in doğulu toplumlar hakkındaki çözümlerinden hareket eden Küçükömer, Türkiye'nin Batılılaşmasının ve demokratikleşmesinin önündeki en önemli etkenin Osmanlı İmparatorluğu'nun kendi dinamikleri ile kapitalistleşememesi olduğunu söyler. Küçükömer'e göre kapitalizmin olduğu gibi sivil toplumun da yeşermesinin olanaksız olduğu bu toplumda kapitalizm ülkeye ancak emperyalizm yoluyla girebilirdi; buna karşılık batıcı bürokrat kesim ise sırf batıyı taklit ederek bir sivil toplum yaratma uğraşına girdi (2001a: 14). Üretim araçları üzerinde kontrol sahibi olan batıcı bürokrat kesim bir yandan ülkede kapitalizmin gelişmesinin önüne geçmiş, diğer yandan Osmanlı İmparatorluğu'nda, Batıda olduğu gibi sınıfların ortaya çıkmasını engellemiştir (2001a: 15). Yukarıdaki ifadelerden de anlaşıldığı gibi, Küçükömer, kapitalizmin Batıdaki gelişim seyrini başlangıç noktası olarak alır. Ona göre, feodal sistemin merkezi olmayan yapısı, özerk birimlerin varlığı, merkantilizmin ve sermaye birikiminin gelişmesi, şehirlerin artan önemi, meclislerin kurulmaya başlanması, bağımsız kilisenin rolü, endüstri devrimi ve ardından toplumsal-ekonomik sınıfların belirginleşmesi gibi öğeler Batı kapitalizmi ile Osmanlı toplumsal-ekonomik yapıları arasındaki zıtlığın kaynağıdır (2001a: 15-28). Bu zıtlığın gelişmesinde ve kemikleşmesinde Osmanlı-Türk bürokrasisinin, ya da devletin katkısı büyüktür.

Şerif Mardin'e (1969: 260) göre devletin ekonomik hayat üzerindeki, yukarıda bahsi geçen hâkimiyetinin arkasında "yöneticinin kullarının refahından şahsen sorumlu olduğuna dair kökleri derinlerde olan patrimonyal ilke yatmaktadır." Devlet iktidarının "hanedanın kolektif mülkiyeti" olduğu anlayışı (İnalçık, 1990: 51) bu ilke ile birleşince Osmanlı İmparatorluğu ile Batı feodalizmi arasındaki farklar iyice belirginleşmektedir. Max Weber'in (1978: 936, 2000: 277) *statü* ve *sınıf düzenleri* arasında yaptığı ayırım bu noktada kritiktir: "statü düzeni şeref ve statü gruplarına özgü yaşam tarzlarına göre sınıflandırma yapar"; ya da Halil İnalçık'ın (1990: 52) deyişi ile "statü düzeninde gruplar yaşam tarzlarını temsil eden

tüketim kalıplarına göre sınıflandırılırlar” ve “toplumsal bir yargı olarak şeref yöneticinin gücü nasıl dağıttığına bağlıdır.” Buna karşılık sınıf düzeni tümü ile pazar ilişkilerinden ve pazar ilişkileri tarafından belirlenen ekonomik çıkarlara dayanan bir sınıflandırma sistemine sahiptir (Weber, 2000: 277-278; İnalçık, 1990: 52).

Bu temel farkın çok önemli siyasal açımları söz konusudur. Weber bu ayırmadan hareketle iki tür patrimonyalizm olduğunu söyler: birincisi ‘estate-type’ patrimonyalizm ikincisi ise ‘status-type’ patrimonyalizmdir. İlkinde “intikal edebilen (yani miras bırakılabilen) malikâneler ve yerleşmiş derebeylik iktidarları efendinin takdiri üzerinde sınırlamalar oluşturur” ve iki taraf arasında karşılıklı, sözleşmeye dayalı bir ilişki söz konusudur; ikinci tür patrimonyalizmde ise, özellikle intikal hakkının olmaması sebebi ile yöneticinin iktidarı önünde hiçbir engel yoktur ve keyfî iktidar kullanımı normdur (İnalçık, 1990: 53).

Weber’in çerçevesini takip eden birçok araştırmacı Osmanlı İmparatorluğu’nun patrimonyalizmin en uç örneklerinden birini sunduğunu iddia ederler (Weber, 1978: 231; İnsel, 1996; İnalçık, 1990). Mardin, Türkiye’de kapitalizmin ve sivil toplumun gelişmişliğinin önündeki en önemli etkenin patrimonyal bürokrasinin merkantilist gelişim olanaklarını tıkaması olduğunu söyler: “patrimonyal bürokrasinin, edindikleri tüketim kalıplarını iktidarlarının devamının koşulu olarak görmesi” ve buna uygun bir ticaret politikası güdülmesi merkantilizmin ve sermaye birikiminin gelişimini engellemiştir (Mardin, 1969: 262). Batıda feodal beyler ve krallar tüccar ve zanaatkârları desteklerken Osmanlı İmparatorluğu’nda durum bunun tersidir. Sermaye üzerindeki diğer baskılar da buna eklenince devlet ticari sermaye birikimine ket vurmuştur (Küçükömer 2001a: 20-21).

Bu yapı içerisinde Osmanlı ileri gelenleri “ekonomik teşebbüse dayalı bağımsız iktidar kaynakları geliştirme olanağına sırtlarını dönmüşlerdir” (Mardin, 1969: 268). Hâlihazırdaki tahakküm yapıları içerisinde kendilerine bir yer arama telaşına düşmüşlerdir. Bu da beraberinde Batı’da devlet iktidarının sınırlanmasında son derece işlevsel bir yere sahip olan ve sivil toplumun çekirdeği olarak düşünebileceğimiz ikincil ya da ara yapıların Osmanlı İmparatorluğu’nda gelişmesini engellemiştir. Bürokratik ve üniter bir yapıya sahip bir devlet örgütlülüğünün karşısında geleneksel, heterojen ve dağınık bir toplum vardır (Sunar 1990: 747).

Osmanlı İmparatorluğu’nda on dokuzuncu yüzyılın başlarında girişilen Batılılaşma hareketleri de bu büyük uçurumu gidermemiştir. Aksine Batılılaşma hareketleri, Şerif

Mardin'in ifadesi ile, devlet ve toplum arasındaki ayrıma kültürel bir boyut katarak sorunu daha da derinleştirmiştir (Mardin, 1969: 270 ve 1973; Küçükömer, 2001a: 14). Seçkinlerin “Büyük Kültürü” ile halkın “Küçük Kültürü” arasında derin bir ayrılık baş göstermiştir. On dokuzuncu yüzyılın ortalarında *Tanzimat*'ın mimarları Fuat ve Ali Paşaların seçkin ve despotik iktidarlarına karşı bir hareket olarak doğan Genç Türkler hareketi Batılılaşma çabasını, yürütme gücü denetlenemeyen devasa bir bürokrasi yarattığı ve halkla-devlet arasında var olan kopmayı daha derinleştirdiği gerekçesiyle eleştirmişlerdir. Şerif Mardin, *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu* (2002) adlı çalışmasında Genç Türkler'in bu kaygılarla hareket etmelerine rağmen 'Comte'çu pozitivizmin savunucuları olduklarını ve yeni bir “toplum mühendisliği”nden başka bir şey sunmadıklarını vurgulamaktadır (2002: 123-135 ve 1969: 275-276). Genç Türkler için de ana sorun, *Tanzimat* kadroları için olduğu gibi, devletin bekası ve devamlılığıdır; toplumun esenliğini ve mutluluğunu devletin salahiyetinde gören devlet merkezci anlayışta esasta bir değişim söz konusu değildir. Denilebilir ki batılılaşma hareketleri ile birlikte padişahın geleneksel otoritesinde somutlaşan devlet iktidarının merkeziliği anlayışından modern bürokratik iktidarın merkeziliğine doğru bir kayma söz konusudur.

Tekrar altını çizmek gerekirse askeri ve sivil bürokrasinin bu artan önemi Osmanlı İmparatorluğu'nda (sivil) toplum-devlet ilişkileri açısından esaslı bir değişim anlamına gelmemekteydi. Bu süreklilik Batılılaşma hareketleri tarafından korunmuş ve hatta Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda ve sonrasında varlığını sürdürmüştür. Birçok yazar Cumhuriyet dönemi yönetici seçkinlerinin Osmanlı dönemi modernist sivil ve askeri bürokrasisinin bir devamı olduğunu söyler (Heper, 2000; Sunar ve Sayarı, 1986; İnel, 1996, 2002). Özbudun'un ifadesi ile “CHP, çevrede yerel müttefiklere sahip olmakla birlikte eski merkezi temsil etmekteydi; yani resmîyetin dünyasını” (1988: 13). Erken cumhuriyet dönemince sıkça karşımıza çıkan devlet bekasının her şeyin üstünde olduğu teması; toplumsal kaygılardan ve arzuların uzak, hatta kendini bu kaygı ve arzuların bir reddi olarak gören bir idare; ileri bir toplum mühendisliği; herhangi bir muhalefete ve merkezkaç hareketlenmeye kesinlikle yer vermeyen organik bir toplum ve siyaset algısı; tüm bunlar devletin Türk siyasal yaşamındaki merkeziliğinin devamının göstergeleriydi. Denilebilir ki günümüze kadarki Türkiye tarihi hala bu siyaset algısı ile alternatif algılar arasındaki sürtüşmenin ve çatışmanın tarihidir.

Bu elbette ki Cumhuriyet ile hiçbir değişim olmadığı yönünde bir iddia değildir. Burada asıl can alıcı nokta bir siyaset yapma biçiminin ve refleksinin, bir algının (ve bu algıya

eşlik eden yapıların) Osmanlı'dan Cumhuriyet'e intikal etmesidir. Cumhuriyet rejiminin egemenliğin halka ait olduğu ve halktan kaynaklandığı vurgusu elbette ki son derece önemli bir dönüm noktasına işaret etmektedir. Ama, Kemalizm'in altı ilkesinden biri olan *halkçılıkta* da görüldüğü üzere halk egemenliğine yapılan vurguda bile bahsi geçen refleksin derin izlerini görmek mümkündür. Sunar'a göre halkçılık, Rousseaucu bir temsil iddiasını meşrulaştırmak için bir araç olmuştur; halkın genel (dayanışmacı) iradesi mecliste yer alan dayanışmacı seçkinler tarafından doğrudan bir şekilde temsil edilmemiş; daha ziyade bürokratik seçkinlerin iradesi temsil edilmiştir (1990: 749).

İnsel ise *Düzen ve Kalkınma Kıskaçında Türkiye* adlı çalışmasında *devletçilik* ilkesinin ve ekonomi alanının askeri ve sivil bürokrasinin iktidarının pekişmesi üzerindeki rolüne değinir. İnsel'e göre Kemalist kadrolar ekonomiyi bürokratik iktidarı pekiştirmek için bir araç olarak kullanmışlardır (1996: 47); bunun en temel nedeni ise Osmanlı patrimonyal geleneğinin devam ediyor olmasıdır (2002: 32).

Özetle, yukarıda bahsi geçen araştırmacıların üzerinde uzlaştıkları temel nokta Cumhuriyet döneminin Osmanlı yönetim *ethosunun* ve *eidosunun* devamı olma niteliği arz ettiği yönündedir. 1946 yılında çok partili yaşama geçiş, Demokrat Parti'nin kurulması ve 1950 seçimleri ile birlikte Demokrat Parti'nin kazandığı seçim başarısı, bu çerçevede önemli bir kopuşa işaret etmektedir. Uzun tek parti yönetiminin ardından⁵ CHP'ye güçlü bir alternatif olarak doğan DP her şeyin ötesinde siyaset algısında büyük bir değişimin müsebbibi olmuştur. Frey bu kopuşu siyasetin yerelleşmesi olarak adlandırır (1975: 195-197); Kemal Karpat'a göreyse oyunun kurallarında ciddi bir değişim söz konusudur:

Tek parti döneminde seçim bölgelerini nadiren ziyaret eden mebus adayları ilk kez bu dönemle birlikte halkla konuşmak, oylarını istemek ve insanların ihtiyaçlarına yönelik vaatlerde bulunmak üzere seçim bölgelerine koşmuşlardır. (1959: 162-163)⁶

Bu durum, Türkiye'de siyaset-devlet-toplum ilişkileri açısından paradigmatik bir değişime işaret etmektedir. Özellikle Demokrat Parti'nin hem çevre güçler arasında bir ittifaka dayanan toplumsal tabanı hem de temel muhalefet çizgisini bürokratik iktidar

---

⁵ Burada Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Fırka girişimlerine değinmek mümkün ancak esas konumuzu dağıtmamak için girmiyoruz.

⁶ Demokrat Parti ileri gelenlerinden Rıfki Salim Burçak, süreci şu sözlerle anlatır "Siyasetçiler seçim bölgelerindeki seçmenleri ziyaret ediyorlardı. Bu Türkiye için yeni bir gelişme idi. Önceki dönemde bu türden bir iletişim mevcut değildi; tek parti döneminde adaylar Ankara tarafından belirlenirdi." (1998: 79). Frey *Turkish Political Elite* adlı çalışmasında bu süreci siyasetçilerin vesayetçi ve merkezîyetçi bir çerçeveden yerel sorunlara daha duyarlı bir çerçeveye geçişi olarak açıklar (1963: 195-197)

karşıtlığı olarak belirlemesi bu kopuşun temel dinamiğini oluşturmaktadır. CHP ve DP arasında köklü bir ideolojik ayırmadan söz etmek mümkün değilse de Demokratlar “kasketli halkı kravatsız idarecinin” tahakkümünden kurtarmayı kendilerine görev biçmişlerdir (Timur, 2003: 39).

Sunar, Demokrat Parti'nin önemli bir açmazı olduğundan bahseder (ki bu açmaz Türk siyasal yaşamında varlığını hep hissettirmiş ve hissettirmektedir): Bir yanda oy desteğini korumak diğer yanda ise Türk bürokratik seçkinlerinin devletçi-modernleşmeci projesi ile çelişmemek. Sunar'ın ifadesiyle “mesele devleti yeniden gelenekselleştirmeden ‘halkı’ kapsamak ve kendini ‘halktan’ soyutlamadan modernleşme sürecine devam etmektir” (1990: 747). Demokrat Parti halkçılığı dışlayıcı olmaması bakımından CHP halkçılığından farklılaşmakla birlikte kurumsal ifadesini patronaj ağlarının gelişmesinde bulmuştur. Siyasetin toplumla bağı vatandaşlık ve toplumsal örgütlülük üzerinden değil partizan sadakat ilkesine göre işleyen siyasal patronaj ağları ve ahbab-çavuş ilişkileri üzerinden kurulmuştur (Sunar, 1990: 750; Kalaycıoğlu, 2001: 62).

Karpat'a göre 1950'ler devletçi-seçkin bürokrat-aydınlar ile Demokrat Parti'nin dayandığı toplumsal gruplar arasındaki çatışmanın derinleşmesi ve tırmanması ile tanımlanabilir (1988: 144). 1950'li yılların ikinci yarısında gitgide derinleşen ekonomik ve siyasal bunalım ve buna müteakip DP'nin otoriter refleksi bu tabloya eklenince Türkiye olaylı 1957 seçimlerinden üç yıl sonra tarihinin ilk askeri müdahalesi ile tanışmıştır. 27 Mayıs askeri müdahalesi birçok yazar tarafından çevrenin merkeze karşı on yıl süren kalkışmasına ve üstünlüğüne karşı merkezin verdiği yanıt olarak nitelendirilmiştir (Keyder, 1987; Karpat, 1970; Sunar, 1990; Kalaycıoğlu, 2001; Mardin, 1973).

Özetlemek gerekirse, Türkiye'de sivil toplumun yeri hakkında yapılacak herhangi bir tartışma ya da girişilecek herhangi bir sorgulama Osmanlı-Türk siyasal yaşamının derin tarihsel izlerini hesaba katmayı gerektirmektedir. Sivil toplumun Türkiye'deki konumu, devletin sivil topluma yaklaşımı, siyasetin ve siyasal-toplumsal örgütlenmelerden görece bağımsız bürokratik ve askeri otoritenin siyasete ve sivil topluma yaklaşımı gibi güncel konular bu tarihsel arka plan göz önüne alınmadan tartışılmaz. Kavramsal çerçevenin bu bölümünde bu arka planı önde gelen araştırmacıların önde gelen tezleri eşliğinde çözümlenmeye çalıştık. Bir sonraki bölümde, bu tarihsel birikimi de göz önüne alarak, hem 1980 sonrası gelişmeleri hem de güncel literatüre yoğunlaşarak günümüzde sivil toplumun durumunu ortaya koymaya ve bunlara ilişkin saptamalarda bulunmaya çalışacağız.

2.2.2. 1980 Sonrası Türkiye’de Sivil Toplumun Yükselişi

1980 sonrasında Türkiye’de sivil toplum alanında yaşanan canlanmanın ‘devlete rağmen’ gerçekleştiği söylenebilir. 12 Eylül askeri darbesi sonrasında yürürlüğe giren 1982 Anayasası, her türlü sivil inisiyatif, gönüllü birliğe, devlet dışı örgütlenmeye ve her türlü toplumsal hareketliliğe karşı duyulan şüphenin metniydi (Kalaycıoğlu 2001: 60). Kenan Evren siyasi partilerin içinde bulunduğu “karmaşayı”, yürütmenin “acizliğini”, özgürlük tanımının “hastalıklı” olmasını ve sendikaların “yıkıcı” ideolojileri benimsemesini, darbenin temel sebepleri olarak sıralamaktaydı (Evren’den aktaran Soysal 1992: 133-136). Bu çerçevede 1982 Anayasası toplumsal örgütlülük meselesini yeniden ele aldı. İlk olarak sendikaların, derneklerin ve kooperatiflerin siyasi faaliyetleri ile ilgili sıkı kısıtlamalar getirildi (Özbudun 1988: 27). İkinci adımda ise siyasi yelpazede istikrarı sağlamak adına, bugün de sıkça tartışılan bir seçim kanunu ve bu kanunla birlikte, temel amaçlarından birini siyasi partilerle sivil toplum örgütleri arasındaki ilişkiyi önlemek olan, Siyasi Partiler Kanunu yürürlüğe kondu. Anayasanın ve ilgili kanunların amacı bir yandan sivil toplum örgütlerinin gelişimine ket vurmak ve etkinlik alanlarını daraltmak; diğer yandan sivil toplum ile siyasal toplum arasındaki etkileşimi en aza indirmekti. Yalnız, sivil toplum kurumlarını ortadan kaldırmayı amaçlayan 1980 darbesi, Binnaz Toprak’ın deyişiyle “paradoksal bir biçimde sivil politikaya, konsensus inşasına, sivil haklara ve sorun odaklı örgütlenme faaliyetlerine bağlılığı perçinledi” (1996: 95).

1980 sonrası önemli bir dönüm noktası olmakla birlikte, esas olarak 1990’lı yıllarda yaşanan bir dizi siyasal, toplumsal, ekonomik ve “doğal” gelişme, sivil toplumun gündelik söylemin vazgeçilmez unsurlarından biri haline gelmesine ve “ciddiye alınmasına” yol açtı. 1996 yılında Türkiye’de düzenlenen HABİTAT konferansı bir yandan sivil toplum kavramını yoğun bir şekilde gündeme getirmiş, diğer yandan da “Türkiye’den yüzlerce STK ve diğer paydaşın küresel sivil toplum hareketine katılmalarına, sosyal adalet ve sürdürülebilir kalkınma alanlarında gündemlerini genişletmelerine sebep olmuştur.” (TUSEV, 2006: 14). Yine 1996 Kasımında meydana gelen Susurluk kazası, kazanın ardından gündeme oturan derin devlet tartışması ve müteakip dönemde örgütlü ve örgütsüz sivil inisiyatif tarafından gerçekleştirilen geniş katılımlı eylemler (örneğin “sürekli aydınlık için bir dakika karanlık” gibi) bu süreçte son derece önemli bir rol oynamıştır.

17 Ağustos 1999 tarihi, Türkiye’de özellikle kamuoyunun sivil toplum ve devlet algısında meydana getirdiği dönüşüm açısından önemlidir. 17 Ağustos depremi resmi

rakamlara göre 17 bin kişinin yaşamını yitirmesi, çok daha fazla insanın yaralanması ve yarım milyon insanın evsiz kalması ile sonuçlanmıştır. Dünya Bankası Marmara Depremi Değerlendirme Raporu'nda, 17 Ağustos depremi, yakın tarihte herhangi bir ulusun karşı karşıya kaldığı en zor kriz yönetimi deneyimi olarak adlandırılmıştır (aktaran Jalali, 2002: 124) Devletin ve hükümetin kriz yönetiminde gösterdiği kapasitesizlik ve yavaşlık, Kızılay'ın müdahalelerinin ve ekipmanının yetersiz ve kimi durumlarda çürük çıkması gibi gelişmeler, vatandaşını her hal ve koşulda koruyan-kollayan devlet imgesine büyük bir darbe indirmiştir (Kubicek 2002; Jalali 2002). Devlet kurumlarının yetersizliğinin üzerine, görünürde AKUT olmak üzere, yüzlerce sivil toplum örgütünün ve herhangi bir sivil toplum örgütüne üye olmayan vatandaşın arama-kurtarma çalışmalarında ve müteakip süreçteki etkinliği eklenince, sivil toplum konusu olanca yakıcılığıyla masaya yatırılmıştır. Buna ek olarak, gerek arama kurtarma çalışmalarında, gerekse sonraki süreçte birçok yabancı sivil toplum örgütünün ve sivil inisiyatifin etkinliği, sivil toplum ile küreselleşme arasındaki bağların daha net bir şekilde görülmesine yardımcı olmuştur (Keyman ve İçduygu, 2003: 227).

Hükümetin yükselen eleştirilere karşılık sivil toplum örgütlerini, AKUT başta olmak üzere, 'şov yapmakla' suçlaması, sonrasında 1 Eylül tarihinde kamuoyuna sunulan ve 101 sivil toplum örgütünün imzasını taşıyan bildiri, konumuz açısından son derece önemli bir yerde durmaktadır. Birbirinden farklı sivil inisiyatiflerin "ortak aklının" ürünü olduğunu söyleyen bildiri sivil toplumun devlete rakip olarak ele alınmaması gerektiğinin, devletin her toplumsal sorunun çözümüne koşamayacağı ve koşmaması gerektiğinin, bireyin devlet için değil, devletin birey için var olduğunun altını çiziyor ve demokratik bir toplum için sivil katılım ve yönetim ihtiyacını dillendiriyordu. Bütün bu gelişmeler, Türkiye'de sivil toplumun güçlü ve olgun olmamakla birlikte gelecek vadeden ve canlı bir alan olduğunun altını çiziyordu (Jalali, 2002: 130). Kubicek'in (2002: 768) uyarısını dikkate alarak, 17 Ağustos depreminin Türkiye'de sivil toplumun kurumsal ve örgütsel yapısında radikal bir değişime yol açtığını iddia etmemekle birlikte, söz konusu afetin özellikle kamuoyunun sivil toplum algısında önemli bir değişime yol açtığını söyleyebiliriz.

Şubat 2001'de Türkiye, sonuçları çok yıkıcı olan (işsizlik, yoksulluk, eşitlik, mevcut olan devlet merkezci Türk politikasına karşı tatminsizlik ve kızgınlığın artması gibi) şiddetli bir ekonomik kriz ile karşı karşıya kaldı. Ardından, devletin o denli güçlü olmadığı çok açık bir şekilde ortaya çıktı. 1990'lı yıllarda, toplumun laik ve bölgesel bütünlüğünü korumak adına devletin toplumu güvenlik esaslı yönetmesi ve bunu yaparken demokratikleşmenin ve

sürdürülebilir ekonomik büyümenin yapısal sorunlarına değinmekten çok güvenlik konularına öncelik vermesi, devletin giderek yozlaşarak popülist bir şekilde organize olmasına ve ekonomik küreselleşmenin spekülâtif ataklarına karşı hassasiyetin artmasına neden olmuş, Şubat 2001 ekonomik krizi ise bu durumu açığa vurmuştur (Alper ve Öniş, 2003).

Bu bağlamda, Türk ekonomisinin çöküşü esasında, çözümünü devleti etkili, verimli, hesap verebilir ve demokratik bir yönetim kurumu haline getirmek amacıyla, devlet-ekonomi ilişkilerinin radikal bir şekilde yeniden yapılandırılmasını gerektiren, esasında bir ‘yönetim krizi’ olarak düşünülebilir. Böylece, ‘güçlü ekonomi programı’ olarak bilinen program, devlet-ekonomi ilişkilerini, makro-ekonomik istikrar ve etkin/verimli bir kamu yönetimi sağlayacak bir yönetim mantığı temelinde yeniden yapılandırmayı amaçlamaktaydı (Derviş 2001). Genel bir çerçeve içerisinde düşünecek olursak, güçlü ekonomi programı, güçlü devlet geleneğinin sonlandığı bir dönemde, etkin devlet arayışının demokratik ve sürdürülebilir ekonomik büyüme çerçevesinde başlatılması anlamına geliyordu. Devlet-ekonomi ilişkilerini yeniden-yapılandırma, devleti etkin ve verimli bir yönetim aygıtı olarak yeniden-kurma ve en azından retorik düzeyinde, demokrasi ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi birbirleriyle bağlantılı bir ilişkili olarak görme, güçlü ekonomi programının sivil toplumu tüm bu süreçlerin önemli bir aktörü olarak görmesine yol açtı. Sivil toplum, sadece “etkinlik-verimlilik-şeffaflık-sorumluluk ekseninde” devletin yeniden yapılanmasının ve iyi ve verimli toplum yönetiminin ve demokratikleşmenin önemli bir aktörü değil, aynı zamanda güçlü ekonomi programının siyasi ve toplumsal aktörler tarafından kabul edilmesi ve desteklenmesine ciddi katkı verecek ve bu bağlamda da daha istikrarlı, daha iyi yönetilen bir Türkiye’nin ortaya çıkmasının “önemi artık küçümsenmemesi gereken bir aktörüydü.” Dahası, sivil toplumun algılanmasındaki bu önemli değişimin, sivil toplumun (a) Türkiye’de devlet-toplum/birey ilişkilerinin demokratikleşmesinin, bu anlamda (b) demokratikleşmenin toplumsal yaşamda yerleşikleşmesi ve derinleşmesinin ve sonuçta “demokratikleşme, sürdürülebilir ekonomik kalkınma-güvenlik ilişkilerini” bir arada, beraber ve “karşılıklı birbirlerini etkileyen ilişkiler” olarak düşünülmesinin önemli bir aktörü olduğunun ortaya çıkmasına da ciddi bir katkı verdiğini söyleyebiliriz. Ekonomik kriz ve sivil toplum arasında bağ kurmak yanlış olsa bile, güçlü devlet geleneğini demokratik etkinliğe vurgu yaparak yeniden yapılandırma eğilimi, yine de sivil toplumun devlet-toplum ilişkilerinin demokratikleşmesi için gerekli unsur olarak görülmesini arttırmıştır.

1996 ve 1999 yıllarında doğrudan etkileri kolaylıkla gözlemlenebilen bu gelişmelere ek olarak 1999 ve 2001 yıllarında Türkiye'nin Avrupa Birliği üyelik sürecinde attığı önemli adımlar Türkiye'de genel olarak sivilleşme ve demokratikleşme, özel olarak ise sivil toplumun gelişimi bağlamında konumuzu yakından ilgilendiren muazzam öneme sahip açılımlara sahiptir. Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinin sivil toplum üzerine etkileri ve sivil toplumun bu süreçteki yeri bu sebeple dikkatle incelenmek durumundadır.

2.2.3. Günümüz Türkiye'sinde Sivil Toplum ve Sivil Toplum Kuruluşları

2.2.3.1. Sivil Toplum

Sivil toplumun güncelliğinin ve siyasal-toplumsal söylemin merkezine oturmasının temel dinamiklerinden birinin küreselleşme ile birlikte ulus devlet temelli geleneksel siyaset yapma tarzının içine düştüğü bunalım olduğu yukarıda tartışılmıştı. Keyman ve İçduygu bu küresel değişim sürecinde özellikle son on-onbeş yıllık dönemde Türkiye'nin de hızlı bir sosyokültürel, ekonomik ve siyasal dönüşüm yaşadığının altını çiziyorlar (2003: 221). Bu değişimin en önemli boyutlarından biri, bahsi geçen dönemde sivil toplumun nitelik ve nicelik bakımından artan önemi ve gücüdür (Şimşek, 2004). 1990'lar ekonomik eylemlerin, toplumsal grupların ve kültürel kimliklerin görece özerkliğe kavuştuğu, “özerk bir toplumsal alanın” yükselişine yol açan bir döneme işaret etmektedir (Keyman ve İçduygu 2003: 221; Göle 1994: 214-218; Şimşek 2004: 48). Söz konusu olan 1980 sonrası dönemle birlikte sadece sivil toplumun güçlenmesi ve özerkleşmesi değil, genel olarak toplumsal, kültürel, ekonomik ve siyasal yapıda önemli dönüşümlerin yaşanmasıdır. Nilüfer Göle'nin deyişi ile, “Türkiye 1980'lerde yeni bir zaman dilimine” girmiştir; “siyasetteki zaman kavramı da piyasa ekonomisine paralellik göstererek değişime uğramış,” siyaset hiç olmadığı kadar “şimdileşmiş”, bugüne dair hale gelmiş ve kişiselleşmiştir (2000: 7).⁷

Elbette ki sivil toplumun yaşadığı canlanma ve özerkleşme süreci sorunsuz değildir. Kavramsal çerçevenin bu bölümü, Türkiye'de sivil toplumun bugünü tartışırken olanaklar ve kısıtlılıkları, bunlardan herhangi birine öncelik tanımadan, ele almaya çalışacaktır. Türkiye'de sivil toplumun gelişimini önemsiz, ikincil ve naif bir oluşum olarak gören yaklaşım ne kadar hatalıysa, sivil topluma zorunlu bir olumluluk yükleyen ve sivil toplumun kısıtlılıklarını ve çelişkilerini görmeyen bir yaklaşım da o kadar sorunlu olacaktır.

⁷ “1970'li yılların devrimci, gelecekteki bir zamana sıçrama yapmak isteyen siyaseti yerini güncel sorunların siyasallaşmasına bıraktı. Böylelikle ilk defa deniz kaplumbağaları, deterjanlar gibi, çevreyi, sağlığı, bugünü ve kişiyi ilgilendiren sorunlar siyasetin gündemine girdi. Bilinç bugünleşti, kişiselleşti.” (Göle 2000: 7)

Günümüz toplumlarını salt ulusal düzeyde incelemenin yetersizliğini vurgulayan Keyman ve İçduygu, bu konuyu küresel-ulusal-yerel bağlamları ve açılımları göz önüne alan bir çerçevede ele almanın gerekli olduğunu altını çizerek. Bu çerçeve dâhilinde günümüz Türk siyasal yaşamına damgasını vuran ve özellikle son on-on beş yıllık dönemde şekillenen dört temel gelişmeden bahsedilebilir: 1) *Modernliğin değişen anlamı ve alternatif modernliklerin ortaya çıkışı*; 2) *Güçlü devlet geleneğinin içine düştüğü meşruiyet bunalımı*; 3) *Avrupa Birliği adaylık süreci*; 4) *Küreselleşme* (Keyman ve İçduygu 2003).

İlk nokta, 1980'ler, özellikle de 1990'larla birlikte Türk modernleşmesine yeni faillerin, yeni gelişme algılarının ve yeni kimlik iddialarının dâhil olması ile ilgilidir. Bu süreç, bir yandan modernleşmenin merkezine, modernleşmenin tekil ve sahici kaynağı olarak sadece seküler-rasyonel düşüncenin yerleştirilmesine karşı eleştirel bir duruşun ortaya çıkması; diğer yandansa, İslamcı söylemin hem 'siyasal aktör' hem de kimliklerin kuruluşunda 'sembolik temel' olarak gücünün artması ile karakterize olmuştur (Keyman ve İçduygu 2003: 222). "1990'lar İslam'ın kamusal alana daha fazla çıktığı, bununla beraber toplumsal mutabakata ait kurumların ve kuralların daha fazla tartışıldığı, siyasal gerilimin arttığı bir döneme işaret etmektedir." (Göle 2000: 13, ayrıca, 2002: 173) Alternatif kimlik iddiaları sadece İslamcı çevrelerle kısıtlı kalmamış özellikle 1990'lar boyunca boyutları çok sarsıcı hale gelen Kürt sorunu ve Alevi kimliğinin sorunsallaşması gibi etkenler toplum ile dini ve etnik/ulusal aidiyet arasında birebir çakışma olduğunu iddia eden homojenleştirici paradigmanın olanaklarının tükenmesine yol açmıştır.

Diğer üç gelişmeyi, bu noktaları tekrar açmak ve örnekler üzerinden tartışmak üzere, şu çerçevede düşünmek mümkündür. *Güçlü devlet geleneğinin içine düştüğü meşruiyet bunalımı*, 1980 sonrasında meydana gelen bir dizi içsel ve dışsal gelişmenin ürünüdür. Bu süreçte özellikle *küreselleşme* ve küreselleşmenin ekonomik, siyasal, kültürel ve teknolojik açılımları kadir-i mutlak devlet algısının sarsılmasında önemli rol oynamıştır. Yeni toplumsal aktörlerin, alternatif meşruiyet arayışlarının ve demokratikleşme taleplerinin yükselişe geçmesi, buna ek olarak devletin bu talepleri (ve muhtelif toplumsal sorunları) karşılamakta yaşadığı sorunlar sivil toplum ve devlet arasında 1980'lere kadar varsayılan tabiiyet ilişkisinin sorgulanmasına yol açmıştır. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne adaylık süreci ve 'AB hayalinin' 1999 Aralık ayında belirli bir program dâhilinde ulaşılabilecek gerçekçi bir "hedef"e dönüşmesi de bu süreçte büyük bir rol oynamıştır. Avrupa Birliği süreci bir yandan siyasetin salt ulusal düzeyde ve devlet temelli algılanmasını imkânsız kılarken, adaylık sürecinin

gereklere bireysel hak ve özgürlükler ve devlet-sivil toplum gibi kritik konularda yerleşmiş paradigmaları fazlasıyla sarsmıştır.

2.2.3.2. Sivil Toplum Kuruluşları

Her ne kadar Osmanlı-Türk siyasal ve toplumsal yapısında sivil toplum geleneğinin zayıflığı söz konusu ise de, özellikle vakıflar örneği düşünüldüğünde, devlet dışı örgütlenmelerin toplumsal dokunun ayrılmaz bir parçası olduğu söylenebilir. Burada ayırt edici nokta bu vakıfların sivil toplum ve sivil toplum kuruluşları başlığı altında incelenip incelenemeyeceği sorusudur. Bahaeddin Yediyıldız “Türk Hayrat Sistemi ve Sivil Toplum” adlı makalesinde Osmanlı-Türk siyasal ve toplumsal yapısında vakıfların ve genel olarak hayırseverlik faaliyetlerinin köklü geleneğinin altını çizirken sivil toplumun modern bir kavram olduğunu ve “geçmişten günümüze intikal etmiş bir kurumu” bu kavramla ifade etmemizin mümkün olmadığını belirtir (2006: 7). Bahsi geçen kuruluşların bireylerin hür iradeleri ile kurulmuş olmaları, belirli bir kaynağa sahip olmaları ve bu kaynağı harekete geçirerek çalışmalarını ve belirli bir hedefe yönelik olarak kurulmaları bakımından önemli benzerlikler vardır. Lakin sivil toplum devlet ve ekonomiden ayrılmış, üzerinde devlet denetimi olmayan, gönüllü bir temelde katılımcılığı ve demokratikleşmeyi hedefleyen “örgütsel bir yaşam” olarak düşünürsek Türkiye’de sivil toplumun geleneksel vakıf sisteminden ayrı ve bu sisteme oranla çok daha genç ve olgunlaşmamış olduğunu görürüz (TÜSEV, 2006: 36).

Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının niceliksel durumu ile ilgili yapılan her çözümleme Türkiye’de örgütlülük düzeyinin düşüklüğünden kaynaklı bir yakınma ile söze başlar. Gerçekten de 75 milyona yaklaşan Türkiye nüfusu göz önüne alındığında Türkiye’de Gönüllü Kuruluşların niceliksel durumunun çok da gelişkin olduğu söylenemez. İçişleri Bakanlığı’nın verilerine göre Türkiye’de 85.000’e yakın dernek ve vakıf vardır; buna göre Gönüllü Kuruluşların büyük bir kısmını (%94,8) dernekler geri kalanını da vakıflar oluşturmaktadır. 1980 öncesinde Türkiye’de STK sayısının 38,254 olduğu ve askeri darbe ile birlikte 20,000’den fazla STK’nın faaliyetine son verildiği düşünüldüğünde 1980’den günümüze önemli bir artışın gerçekleştiğini görmek mümkündür (Şimşek 2004: 48).

Tablo 1’de Türkiye’deki dernek, vakıf, sendika, oda ve kooperatif sayılarını bulmak mümkündür. Rakamlar derneklerin Türkiye’de sayısal olarak en baskın Gönüllü Kuruluşlar olduğunu göstermektedir.⁸ Bunun en temel sebebinin vakıf kurma prosedürünün gerek maddi

---

⁸ Sivil Toplum Örgütleri ile dernekler arasında algı düzeyinde bir özdeşlikten bahsetmek mümkündür; bu durum

gerekse hukuksal zorluğu ve dernek kurma faaliyetinin, özellikle son on yılda derneklerle ilintili hukuksal düzenlemelerle, kolaylığıdır. Lakin, derneklerle ilintili sayısal veriler bu derneklerin nitelikleri, türleri ve kuruluş gerekçeleri göz önüne alınmadan pek bir anlam ifade etmezler. Türkiye’de derneklerin türsel dağılımına (2006 rakamlarıyla) baktığımızda en yaygın dernek türünün 12,760 adet ile cami yaptırma derneği olduğunu görürüz; bu tabloya 8590 sosyal yardımlaşma ve 7546 hemşerilik derneği eklenince genel tablo daha bir anlaşılır hale gelir (TÜSEV 2006: 52).

Tablo 1. Türkiye’de Dernek, Vakıf, Sendika, Oda ve Kooperatif Sayıları (TÜSEV)

Dernek	83.374
Vakıf	4.494
İşçi Sendikası	96
Kamu İşçileri Sendikası	54
Oda	4.794
Kooperatif	58.090
TOPLAM	150.902

Bunların arasında sadece Gönüllü Kuruluş sayılarını dünyadan çeşitli örneklerle karşılaştırdığımızda Türkiye Gönüllü Kuruluşları fotoğrafını daha iyi anlamak mümkün olacaktır:

Dernekler Dairesi Genel Başkanlığı’nın internet sayfasında uygulanan online bir ankette de görülmektedir. “Sivil toplum örgütü denince ilk akla gelen kuruluş sizce hangisidir?” sorusuna ankete katılan yaklaşık on iki bin kişinin yüzde sekseni STK denince ilk olarak derneklerin akla geldiğini belirtmiştir. <http://dernekler.icisleri.gov.tr>. Diğer üç seçenek vakıflar, siyasi partiler ve sendikalardır.

Tablo 2. Çeşitli Ülkelerde Gönüllü Kuruluş Sayıları

Ülke	STK sayısı	Notlar
Türkiye	87.535	Faal Gönüllü Kuruluşlar toplamı, 2009 ⁹
ABD	1.514.821	Vergiden muaf STK'lar toplamı, 2009 ¹⁰
Almanya	604.115	Faal STK'lar toplamı, 2003 ¹¹
Fransa	800.000	Tahmini faal STK'lar toplamı, 1999 ¹²
İtalya	250.000	Tahmini faal STK'lar toplamı, 2005 ¹³
İngiltere	870.000	Tahmini faal STK'lar toplamı, 2007 ¹⁴
Romanya	25.226	Faal STK'lar toplamı, 2001 ¹⁵
Mısır	15.000	Tahmini faal Gönüllü Kuruluşlar toplamı, 1997 ¹⁶
Filipinler	500.000	Tahmini faal STK'lar toplamı, 2007 ¹⁷

Gönüllü Kuruluşlar dünyasının Ortadoğu ve Batı Asya bölgesinde kuruluş sayısı açısından en gelişkin olduğu ülke Türkiye denilebilirse de, nüfus seviyesi Türkiye'den daha az veya onunla hemen hemen aynı olan Batı Avrupa ülkelerinde çok daha fazla sayıda Gönüllü Kuruluş bulunduğu söylenebilir.

Türkiye'de Gönüllü Kuruluşların dernekler özelinde coğrafi dağılımına baktığımızda da çarpıcı bir dengesizlikle karşı karşıya kalırız. Derneklerin coğrafi dağılımı Türkiye'de bölgesel ve şehirsiz eşitsiz gelişimin genel bir resmini sunmaktadır. Tablo 3'te Dernekler Dairesi Başkanlığı'ndan edinilen bilgiler eşliğinde Türkiye'de illere göre derneklerin listesi verilmiştir. Veriler Türkiye'deki faal derneklerin yaklaşık %21'inin İstanbul'da yer aldığını; İstanbul, Ankara ve İzmir'deki derneklerin toplamının Türkiye'deki toplam dernek sayısının yaklaşık %36'sını kapsadığını göstermektedir. Vakıfların ise yaklaşık %50'si bu şehirlerde toplanmaktadır. Bu üç büyük şehrin Türkiye'nin toplam nüfusunun %25'ine sahip olduğu göz önüne alınırsa bu istatistikler daha fazla anlam kazanacaktır. Ek olarak, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün yayınladığı 2009 verilerinden, Türkiye'de 'yeni vakıf' statüsündeki Gönüllü Kuruluşların il dağılımları da Tablo 4'te incelenebilir.

Dernek ve vakıf sayıları açısından en altta yer alan illerin tümünün Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da bulunması hem ülkede var olan bölgesel eşitsizliğin hem de uzun

⁹ Dernekler Dairesi Başkanlığı ve Vakıflar Genel Müdürlüğü verileri

¹⁰ National Center for Charitable Statistics, <http://nccs.urban.org/statistics/quickfacts.cfm>

¹¹ CIVICUS Sivil Toplum Endeksi Almanya Ülke Raporu, 2005

¹² Johns Hopkins Karşılaştırmalı STK Sektörü Projesi Raporu, 1999,

http://www.ccss.jhu.edu/pdfs/CNP/CNP_GCS1_France.PDF

¹³ CIVICUS Sivil Toplum Endeksi İtalya Ülke Raporu, 2005

¹⁴ The UK Civil Society Almanac 2009

¹⁵ Nations in Transit 2002, s.316

¹⁶ LaTowsky, Robert J. "Egypt's NGO Sector, A Briefing Paper." Education for Development 1.4 (1997): 1

¹⁷ "Overview of NGOs and civil society: Philippines." Asian Development Bank's NGO and Civil Society Center, Aralık 2007

yıllardır bölgede devam eden sorununun bir yansıması olarak ele alınabilir. Türkiye’de sivil toplumun niceliksel özelliklerine ilişkin girişilecek herhangi bir tartışma bölgesel eşitsizlik olgusunun doğasını ve dinamiklerini de göz önüne almak ve demokratik sivil inisiyatif olanaklarının tüm ülke çapında nasıl seferber edilebileceğini göz önüne almak durumundadır.

Tablo 3. İle Göre Faal Dernek Dağılımı (2009, Dernekler Dairesi Başkanlığı)

İl	Sayı	Yüzde	İl	Sayı	Yüzde
Adana	1659	1,99%	K. Maraş	678	0,81%
Adıyaman	441	0,52%	Karabük	538	0,64%
Afyon	1101	1,32%	Karaman	270	0,32%
Ağrı	175	0,20%	Kars	219	0,26%
Aksaray	264	0,31%	Kastamonu	494	0,59%
Amasya	360	0,43%	Kayseri	1135	1,36%
Ankara	8187	9,82%	Kırıkkale	412	0,49%
Antalya	2112	2,53%	Kırklareli	478	0,57%
Ardahan	81	0,09%	Kırşehir	233	0,27%
Artvin	338	0,40%	Kilis	108	0,12%
Aydın	1185	1,42%	Kocaeli	2426	2,91%
Balıkesir	1482	1,77%	Konya	2134	2,56%
Bartın	218	0,26%	Kütahya	990	1,18%
Batman	220	0,26%	Malatya	627	0,75%
Bayburt	142	0,17%	Manisa	1319	1,58%
Bilecik	336	0,40%	Mardin	257	0,30%
Bingöl	155	0,18%	Mersin	1444	1,73%
Bitlis	254	0,30%	Muğla	969	1,16%
Bolu	499	0,59%	Muş	144	0,17%
Burdur	323	0,38%	Nevşehir	329	0,39%
Bursa	3211	3,85%	Niğde	318	0,38%
Çanakkale	784	0,94%	Ordu	834	1,00%
Çankırı	363	0,43%	Osmaniye	441	0,52%
Çorum	529	0,63%	Rize	572	0,68%
Denizli	1318	1,58%	Sakarya	1419	1,70%
Diyarbakır	691	0,82%	Samsun	1593	1,91%
Düzce	683	0,81%	Siirt	159	0,19%
Edirne	509	0,61%	Sinop	295	0,35%
Elazığ	401	0,48%	Sivas	705	0,84%
Erzincan	287	0,34%	Şanlıurfa	579	0,69%
Erzurum	613	0,73%	Şırnak	92	0,11%
Eskişehir	990	1,18%	Tekirdağ	846	1,01%
Gaziantep	921	1,10%	Tokat	560	0,67%
Giresun	616	0,73%	Trabzon	1153	1,38%
Gümüşhane	201	0,24%	Tunceli	98	0,11%
Hakkari	147	0,17%	Uşak	509	0,61%
Hatay	954	1,14%	Van	557	0,66%
Iğdır	158	0,18%	Yalova	387	0,46%
İsparta	718	0,86%	Yozgat	369	0,44%
İstanbul	17572	21,07%	Zonguldak	943	1,13%
İzmir	4540	5,44%			
Toplam	83372				

(Kaynak, <http://www.dernekler.gov.tr>)

Tablo 4. İle Göre Faal Yeni Vakıf Dağılımı (2009, Vakıflar Genel Müdürlüğü)

İl	Sayı	Yüzde	İl	Sayı	Yüzde
Adana	56	1,24%	K. Maraş	27	0,60%
Adıyaman	15	0,33%	Karabük	21	0,47%
Afyon	34	0,75%	Karaman	16	0,36%
Ağrı	11	0,24%	Kars	10	0,22%
Aksaray	18	0,40%	Kastamonu	31	0,69%
Amasya	15	0,33%	Kayseri	72	1,60%
Ankara	764	16,96%	Kilis	10	0,22%
Antalya	85	1,89%	Kırıkkale	13	0,29%
Ardahan	9	0,20%	Kırklareli	13	0,29%
Artvin	13	0,29%	Kırşehir	12	0,27%
Aydın	48	1,07%	Kocaeli	49	1,09%
Balıkesir	63	1,40%	Konya	145	3,22%
Bartın	6	0,13%	Kütahya	38	0,84%
Batman	13	0,29%	Malatya	30	0,67%
Bayburt	9	0,20%	Manisa	45	1,00%
Bilecik	11	0,24%	Mardin	13	0,29%
Bingöl	12	0,27%	Mersin	43	0,95%
Bitlis	12	0,27%	Muğla	34	0,75%
Bolu	27	0,60%	Muş	8	0,18%
Burdur	16	0,36%	Nevşehir	20	0,44%
Bursa	84	1,87%	Niğde	15	0,33%
Çanakkale	24	0,53%	Ordu	28	0,62%
Çankırı	16	0,36%	Osmaniye	9	0,20%
Çorum	31	0,69%	Rize	43	0,95%
Denizli	48	1,07%	Sakarya	32	0,71%
Diyarbakır	35	0,78%	Samsun	45	1,00%
Düzce	26	0,58%	Siirt	18	0,40%
Edirne	19	0,42%	Sinop	13	0,29%
Elazığ	29	0,64%	Sivas	34	0,75%
Erzincan	18	0,40%	Şanlıurfa	31	0,69%
Erzurum	44	0,98%	Şırnak	9	0,20%
Eskişehir	46	1,02%	Tekirdağ	33	0,73%
Gaziantep	40	0,89%	Tokat	41	0,91%
Giresun	23	0,51%	Trabzon	45	1,00%
Gümüşhane	10	0,22%	Tunceli	8	0,18%
Hakkari	6	0,13%	Uşak	16	0,36%
Hatay	39	0,87%	Van	19	0,42%
Iğdır	4	0,09%	Yalova	18	0,40%
Isparta	29	0,64%	Yozgat	26	0,58%
İstanbul	1329	29,51%	Zonguldak	32	0,71%
İzmir	202	4,48%			
Toplam	4504				

(Kaynak, <http://www.vgm.gov.tr>)

Sivil toplum kuruluşları ile ilgili bir diğer önemli veri ise Türkiye’de toplumun örgütlülük düzeyinin düşüklüğüdür. Sadece gönüllü birlikleri değil meslek odaları ve sendika üyeliklerini de kapsayan istatistikler Türkiye’de STK üyeliğinin %7.8 dolaylarında seyrettiğini göstermektedir (TÜSEV, 2006: 47). Dernekler Dairesi Başkanlığı’nın derlediği son istatistiklere göre, Türkiye’de 7.126.448 kişi dernek üyesi olarak gözükmektedir. TÜİK’in 2008 “Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi” sonuçlarına göre 15-64 yaş arası Türkiye nüfusu 48 milyon civarında olduğuna göre, buradan yetişkin nüfusun %14.5’inin dernek üyesi olduğu sonucu çıkarılabilir.

Örgütlülük düzeyini dünyadaki çeşitli örneklerle karşılaştırdığımızda da Türkiye’deki Gönüllü Kuruluşlar hakkında daha açıklayıcı bir görünüm elde edilebilir. Buna ilişkin başvurulabilecek diğer kilit göstergeler, ülkelerdeki Gönüllü Kuruluşlarda toplam ücretli ve gönüllü çalışanların durumundan çıkarsanabilir.

Tablo 5’te kuruluş gönüllülerinin ve çalışanlarının ülkelerindeki toplam istihdam içindeki payları incelenebilir:

Tablo 5. Dünyada Sivil Toplum Sektöründe Gönüllülük Ekonomisi

Ülke	Gönüllülerin yaptığı işin değeri (milyon \$)	Gönüllü sayısı (000)	Gönüllülerin yetişkin nüfustaki %
ABD	109.012,6	44.564,0	22%
Almanya	48.433,0	7.071,0	10%
Arjantin	2.693,2	1.913,0	8%
Avustralya	4.484,8	1.832,0	13%
Avusturya	1.380,4	550,0	8%
Belçika	4.197,7	809,0	10%
Brezilya	754,1	6.483,0	6%
Çek Cumhuriyeti	196,4	381,0	5%
Fas	98,4	699,0	4%
Filipinler	775,9	2.833,0	6%
Finlandiya	2.657,5	326,0	8%
Fransa	41.929,6	6.536,0	14%
Güney Afrika	960,5	2.659,0	9%
Güney Kore	2.433,2	1.204,0	3%
Hindistan	1.355,9	16.490,0	2%
Hollanda	16.991,6	1.962,0	16%
İngiltere	21.976,2	14.357,0	30%
İrlanda	715,6	293,0	11%
İspanya	7.055,1	1.681,0	5%
İsrail	894,7	235,0	6%
İsveç	10.206,1	2.009,0	28%
İtalya	8.290,7	2.048,0	4%
Japonya	23.354,8	485,0	1%
Kenya	52,0	955,0	6%
Kolombiya	229,1	1.149,0	5%
Macaristan	49,7	277,0	3%
Meksika	219,6	30,0	0%
Mısır	22,1	233,0	1%
Norveç	4.255,8	1.847,0	52%
Pakistan	68,1	133,0	0%
Peru	38,2	729,0	5%
Polonya	150,8	3.614,0	12%
Romanya	155,0	325,0	2%
Slovakya	7,3	149,0	4%
Tanzanya	289,5	2.092,0	11%
Uganda	30,5	2.606,0	23%
Toplam	316.415,6	131.557,0	-
Gelişen ülkeler ortalaması			6%
Gelişmiş ülkeler ortalaması			15%
Tüm ülkeler ortalaması			10%

Burada öncelikle dikkati çeken, yetişkin nüfusunun %52'sinin sivil toplum sektöründe gönüllü olarak mesai harcadığı Norveç'tir. İngiltere, İsveç ve Uganda'da da bu nüfus diliminin üçte bire yakın bir oranı sivil toplum gönüllüsü olarak çalışıyor görünmektedir.

Sivil toplum sektörü gönüllülerinin harcadığı mesainin ekonomik değerine bakıldığında, 109 milyon dolarlık gönüllü istihdam ekonomisiyle ABD tüm ülkelerin önünce geçmiş durumdadır. ABD'yi sırasıyla Almanya, Fransa, Japonya ve İngiltere gönüllüleri izlemektedir.

Türkiye'de sivil toplum alanında istihdama ve gönüllülüğe ilişkin sayısal veriler incelenmemiştir. Sadece üye bazlı yorum yapmaya uygun sayısal veriler mevcuttur. Bu araştırma raporunun Bulgular bölümünde Gönüllü Kuruluşlardaki çalışanların sayılarına ilişkin veriler sunulacaktır.

2.2.4. Türkiye, Avrupa Birliği ve Sivil Toplum

2000'lerin başlangıcındaki en önemli tarihsel gelişme, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne adaylığının kabul ve ilan edildiği 1999 yılındaki Helsinki Zirvesi'nden beri hareketlenen Türkiye-AB ilişkilerinin derinleşmeye başlamasıdır. Bu süreç, Türkiye'nin 2002 Kopenhag Zirvesi'nde üyelik müzakerelerini başlatmak için şartlı tarih alması ile yeni bir ivme kazanmıştır. Kopenhag siyasi kriteri temelde, aday ülke tarafından demokrasinin gerekli koşullarının oluşturulması ve devlet-toplum ilişkilerinde yaşama geçirilmesini işaret etmektedir. Demokratik devlet düzeninin oluşturulması, azınlık hak ve özgürlüklerini de içeren bireysel hak ve özgürlüklerin korunması, AB üyeliği için gerekli olan siyasi kriterin temelini oluşturmaktadır. Türkiye-AB ilişkileri geliştikçe, bu durum hükümeti çeşitli yasal ve yapısal değişiklikler yapmaya ve aynı zamanda devlet-toplum ilişkilerinde olan bu değişiklikleri Türk demokrasisini, Avrupa standartlarına yükseltmek için uygulamaya koymaya zorlamıştır (Aydın ve Keyman, 2004).

Türkiye-AB ilişkilerinde yaşanan bu derinleşme ve belirginleşme süreci, aynı zamanda sivil toplumun gelişmesine önemli katkılarda bulunmuş, sivil toplumun bugün "Türkiye'nin iyi, demokratik ve adaletli yönetimi" için önemli bir aktör olarak kabul edilmesinde etkili bir rol oynamıştır. Türkiye-AB ilişkilerinin sivil toplumun son yıllarda gösterdiği gelişimine katkısı, üç boyutta incelenebilir. Birincisi, Türkiye-AB ilişkilerinde yaşanan derinleşmenin temel nedeni olan Kopenhag siyasi kriterlerinin, özünde devlet-toplum/birey ilişkilerinde yaşanan demokratikleşme ve demokratikleşmenin bu ilişkilerde giderek 'yerleşikleşmesi'

anlamına gelmesi nedeniyle, sivil toplumun öneminin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Keyman, 2007). Bu kriterler temelinde yapılan demokratik reformlar, sivil toplumun önemini ortaya çıkartmaktadır. İkincisi, Türkiye-AB ilişkilerinde demokratik reform sürecine bağlı olarak yaşanan derinleşme, hem toplumda yarattığı “haklar, özgürlükler ve sorumluluklar ekseninde vatandaşlık anlayışıyla,” hem de devlet yönetimini etkinlik, verimlilik, şeffaflık ve sorumluluk temelinde yeniden-yapılanmaya itmesiyle, sivil topluma ve STK'lara yeni hareket alanları açmaktadır. Üçüncüsü, Türkiye'nin değerlendirilmeye alındığı ilerleme raporlarının gösterdiği gibi, Türkiye-AB ilişkilerinin geleceğinin şekillenmesinde sivil topluma önemli bir rol düştüğü, her iki taraf tarafından da kabul edilmektedir. Bu anlamda, Türkiye-AB ilişkilerinde, son yıllarda yaşanan derinleşme, sivil toplumun gelişmesine katkıda bulunmuş, fakat aynı zamanda sivil toplum da bu ilişkilerin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Bir başka deyişle Türkiye-AB ilişkileri ile sivil toplum arasındaki etkileşim karşılıklı bir etkileşimdir.

2002 sonu Türkiye'nin tam üyeliği üzerine Kopenhag siyasi kriterlerinde gösterilen başarı temelinde tam üyelik müzakere sürecinin gecikmeksizin başlatılacağı üzerine alınan ve ülkede ‘koşullu evet’ olarak tanımlanan karar sonucunda, Türkiye'nin ciddi adımlar atma süreci başlamıştır. Bu süreçte, ilk olarak atılan adımların başında, AB'ye uyum sürecinde temel olan Kopenhag siyasi kriterlerini karşılamak üzere başlatılan “demokratik reform” sürecinin ciddi bir siyasi irade ve toplumsal desteği de içerecek bir biçimde sürdürülmesi olmuştur. İkinci önemli adımsa, Türkiye'nin AB müktesebatına uyumunu teyit eden ulusal programın hazırlanma sürecinin tamamlanması ve Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmesidir. Bu bağlamda da *Avrupa Birliği Müktesebatının Türkiye Tarafından Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı* 24 Temmuz 2003'de Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Ulusal Rapor'da bu çalışma açısından önemli kısım, “Dernek Kurma Özgürlüğü, Barışçı Toplantı Hakkı ve Sivil Toplum” başlığı altında yer alan sivil toplumla ilgili kısımdır:

Türk Hükümeti, sivil toplumun gelişmesine önem vermektedir. Sivil toplumun güçlenmesi, Türk demokrasisinin gelişmesine katkı sağlayacaktır. Dernek kurma özgürlüğü ve barışçı toplantı hakkının daha da geliştirilmesi ve sivil toplumun güçlendirilmesiyle, bireylerin toplumsal sorunların çözümüne aktif katkıda bulunmaları mümkün olacaktır.

Bu çerçevede kısa vadede;

- Ekonomik ve Sosyal Konsey'in Kuruluşu, Çalışma Esas ve Yöntemleri Hakkında Kanun Tasarısı'nın yasalaşması,
- Sivil toplum örgütleri ile ekonomik ve sosyal demokrasinin uzantısı niteliğindeki kurumsal yapılanmanın anayasal güvenceye kavuşturulması,
- İş Güvencesi Yasa Tasarısı'nın yasalaşması öngörülmektedir.
- Orta vadede ise,
- Sendikal haklarla ilgili mevcut sınırlamaların gözden geçirilmesi, hak grevi yapılmasına olanak tanınması için Anayasa'nın ilgili maddelerinin yeniden düzenlenmesi,
- Sendikal hakların 87 ve 98 sayılı ILO Sözleşmeleri uyarınca ve Avrupa Sosyal Şartı doğrultusunda yeniden düzenlenmesi,
- Dernek kurma özgürlüğü ile toplantı ve gösteri yürüyüşleriyle ilgili mevzuatın gözden geçirilmesi öngörülmektedir.
- Başbakanlık tarafından Ağustos 1999'da yayımlanan bir genelgeyle, "Kamu Görevlileri Sendikaları Kanunu Tasarısı" yasalaşmaya değin kamu görevlilerinin sendika ve konfederasyonlar şeklinde örgütlenmesine engel olunmaması ve bu kuruluşların faaliyetlerine imkan tanınması istenmiştir”

Ulusal Program'ın dernek kurma özgürlüğü ve sivil toplum kısmından anlaşılacağı üzere, Türkiye-AB ilişkilerinde 2000 yılından beri yaşanan, 2002'de artan bir biçimde belirginleşen derinleşme süreci, Türkiye'de devlet yönetiminin ve siyasi aktörlerin sivil topluma olan yaklaşımını değiştirmeye zorlamıştır. Sonuç olarak, Türkiye-AB ilişkilerinde yaşanan derinleşme:

1. hem sivil toplum alanının ve etkinliklerinin genişlemesi ve yaygınlaşmasına katkıda bulunmuş;
2. hem sivil toplumun örgütsel yapısı temelinde yasal düzenlemelerin yapılması gereksinimini ortaya çıkartmış;
3. hem de sivil toplumun öneminin devlet seçkinleri, siyasi aktörler ve toplumsal gruplar tarafından algılanmasına yardım eden bir işlev görmüştür.

2004 Raporu'nda, Türkiye'nin Katılım Ortaklığı öncelikleri temelinde değerlendirildiği ayrı bir bölüm de bulunmaktadır. Daha önceki raporlarda olduğu gibi,

“ilerleme”, kabul edilen yasa, alınan kararlar, onaylanan uluslararası sözleşmeler temelinde, uygulamaya önem verilerek ölçülmektedir. Ortaklık Anlaşması’na dayanarak oluşturulan alt komitelerinin çatısı altında sürdürülen çalışmalar devam etmektedir. Bu sürecin amacı, Türkiye’ye, idari kapasite dahil olmak üzere, mevzuatın uygulanması konusunda yön göstermektir.

İlk defa Haziran 2005’te hazırlanan ilerleme raporu temelinde, Komisyon tarafından oluşturulan Sivil Toplum Diyalogu ön plana çıkmaktadır. AB üyeleri ve aday ülkeler arasında oluşturulan bu diyalogun amacı, genişleme ile ilgili konularda sivil toplum örgütlerinin desteğini sağlamak olarak geçmektedir. AB ve aday ülkeler arasındaki iletişime STK’lar nasıl katkıda bulunabilir sorusu büyük önem taşımaktadır. Bu açıdan, genişleme ve üyelik ile ilgili olarak devam eden toplumsal tartışmaların çözülmesi amaçlanmaktadır.

Sivil toplumun gelişmesinde örgütsel hak temelinde gelişmeler, aslında Dernek kurma özgürlüğüyle ilgili olarak başlamış ve yeni “Dernekler Kanunu” şeklinde Kasım 2004’te yürürlüğe girmiştir. 2004 İlerleme Raporu’nda da belirtildiği üzere, bu kanun derneklerin faaliyetlerine karşı olabilecek devlet müdahalesi olasılığını kısıtlaması açısından önemlidir. Kanunun dernekler adına birçok pratik yararı vardır ve böylece Türkiye’de sivil toplumun daha fazla gelişimini kolaylaştırmıştır. Ancak, bu kanunu uygulanmasıyla ilgili kuralları belirleyen, Mart 2005 tarihli düzenleme isim ve amaçları Türk Anayasası’na aykırı olduğu düşünülen derneklerin kaydedilmesini engelleyecek kısıtlamalar getirmektedir. Bu durum özellikle devletin bütünlüğünü ve laiklik ilkesini yorumlanması üzerine olan anayasa maddeleriyle ilgilidir. Pratik olarak bunun anlamı, AİHM 11. maddesinin ihlali olsa bile (toplama ve dernek kurma özgürlükleri), amaçları belirli bir kültürel kimliği ya da belirli bir dini yaymak olan derneklerin kayıt olamayacaklarıdır. Aslında, resmi olarak kaydolmak isteyen bu türden derneklerin birçok zorlukla karşılaştıkları bilinmektedir. Yasal ilerleme özellikle yeni ceza ve dernek kurma kanununun uygulanmaya konularak temel özgürlüklerin uygulanmasıyla elde edilecektir. Pratik olarak hem bireyler hem de sivil toplum örgütleri geçmişe oranla daha fazla özgürlüklerden yararlanmaktadır.¹⁸ Yine de, bireyler şiddet içermeyen düşüncelerini ifade etmekten dolayı haklarında soruşturma açılmakta ve suçlanmaktadır; ve ayrıca belirli dernekler faaliyetlerini engelleyen kısıtlamalarla karşılaşmaktadır.¹⁹

¹⁸ Vakıflar özelinde bkz. Bikmen ve Meydanoğlu, 2006: 178-179.

¹⁹ Dernekler ve Vakıflar Kanununda Yapılan Değişikliklerin inceleyen bir çalışma için Sivil Toplum Geliştirme Merkezi tarafından yayınlanan “AB Uyum Sürecinde Medeni Kanun, Dernekler Kanunu ve Vakıflar

Bununla birlikte, hem 2004 hem de 2005 yıllarına ait İlerleme Raporları'nda, Türk Hükümeti'nin tavsiyeler doğrultusunda sivil topluma ilişkin yaptığı düzenlemeler genel anlamda tatminkar olarak değerlendirilmiştir. Raporlar, dernekler ve vakıfların özgürlüklerini kısıtlayan bir takım düzenlemelerin kaldırıldığını ve dernekler üzerinde devletin denetiminin (müdahalesini) bir miktar hafiflediğini belirtmektedir. Konuya ilişkin maddelerde yerel yönetimleri dernek faaliyetlerinde haberdar etme zorunluluğunun (23. Mad), dernek toplantı ve yürüyüşlerinin kayda alınması gibi düzenlemelerin kaldırılmasıyla birlikte devletin denetiminin de hafiflediğine dikkat çekilmektedir. Ancak, bizzat sivil toplum temsilcilerinin ifadelerine dayanarak “devlet otoriteleri ile diyalog geçmişe göre daha açık olmakla birlikte, yasal zeminde yapılan değişiklikler uygulamaya henüz tam anlamıyla yansımamıştır” saptaması da yapılmaktadır (AB 2004: 41). Dolayısıyla AB ile uyum doğrultusunda gerçekleştirilen değişikliklerin devlet ile sivil toplum arasında ilişkilerin gelişmesine katkı vermekle birlikte, bu ilişkinin demokratik temelde istenilen düzeye çıkmadığı sonucuna da varabiliriz. Hem 2004 hem de 2005 İlerleme Raporları bu eksikliği dile getirmektedir. Devlet-sivil toplum ilişkisi ve diyalogu son yıllarda gelişmekle birlikte “sınırlı” bir niteliktedir.

Sonuç olarak, 2000'li yıllarda Türkiye-AB ilişkilerinde yaşanan derinleşmenin ve belirginleşmenin, bu süreci değerlendiren 2002 ve 2004 İlerleme Raporlarının da belirttiği gibi, sivil toplumun gelişmesine önemli katkıları olmuştur. Bu derinleşme ve belirginleşme sürecinin: (a) sivil toplumun hareket alanını genişlettiğini ve STK'ların önemini arttırdığını; (b) devlet-toplum/birey ilişkilerinde “haklar, özgürlükler ve sorumluluklar ekseninde vatandaşlık anlayışını” ortaya çıkartarak sivil toplum ile aktif vatandaşlık söylemini ilişkilendirdiğini; ve (c) toplum yönetiminin etkin, verimli, şeffaf ve sorumlu bir devlet yapısına gereksinim duyması temelinde, devlet idaresinin yeniden-yapılanmasına yol açması ve bu bağlamda sivil toplumun önemini ve rolünü belirginleştirdiğini söyleyebiliriz.

2.2.5. Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları Mevzuatları

Türkiye’de faaliyet gösteren Gönüllü Kuruluşları ve diğer sivil toplum kuruluşlarını, bağlı oldukları hukuki düzenlemelere göre, dernekler, vakıflar, meslek örgütleri (odalar, borsalar, birlikler, sendikalar) ve kooperatifler olarak sınıflandırmak etmek mümkündür.

Bu sınıflandırma içinde yer alan tüm yapılar, bağlı oldukları hukuki mevzuat çerçevesinde faaliyet göstermektedirler.

Kanununda Getirilen Değişiklikler” metnine bakılabilir. www.stgm.org/docs/1123446809STGP-Web-DerneklerKanunudegisiklik.doc

Dernekler

Türkiye’de dernekler, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nda “Tüzel Kişiler” kısmında genel bir kanuni düzenleme içinde yer almaktadır. Ayrıca özel olarak çıkartılmış bulunan 5233 sayılı Dernekler Kanunu da derneklerin kanuni çerçevesini çizmektedir. Bu kanuna göre dernekler, “Kazanç paylaşma dışında, kanunlarla yasaklanmamış belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere, en az yedi gerçek veya tüzel kişinin, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle oluşturdukları tüzel kişiliğe sahip kişi toplulukları” olarak tanımlanmıştır.

Bu kanunda atıf yapılan uygulama hükümleri, 31.03.2005 tarih ve 25772 sayılı Resmî Gazete’de yayınlanıp yürürlüğe giren Dernekler Yönetmeliği’nde yer almaktadır.

“Dernek” kimliği altında faaliyet gösteren tüm Gönüllü Kuruluşlar, yukarıda anılan iki ana mevzuata uygun olarak kurulup, faaliyet göstermek zorundadır.

Kamu Yararına Çalışan Dernekler

Derneklerin “kamu yararına çalışan dernek” statüsünü kazanması, bir takım şartların yerine getirilmesine bağlıdır. Kamu yararına çalışan derneklere ilişkin aslî düzenleme, 5253 sayılı Dernekler Kanunu’nun 27. maddesi ile yapılmış ve uygulamaya ilişkin hususlara Dernekler Yönetmeliği’nde yer verilmiştir. Dernekler Genel Müdürlüğü’nün son verilerine göre halen 431 adet kamu yararına çalışan dernek bulunmaktadır.

Dernekler Kanunu 27. madde “Bir derneğin kamu yararına çalışan derneklerden sayılabilmesi için, en az bir yıldan beri faaliyette bulunması ve derneğin amacı ve bu amacı gerçekleştirmek üzere giriştiği faaliyetlerin topluma yararlı sonuçlar verecek nitelikte ve ölçüde olması şarttır”, demektedir.

Kamu yararına çalışan dernek statüsünün kazanılması, kaybedilmesi ve gerekli belgeler ile diğer esas ve usuller, Dernekler Yönetmeliği’nin 48 ve devamı maddelerinde düzenlenmiştir. Kamu yararına dernek statüsü kazanmaya dönük karar, ilgili bakanlıkların ve Maliye Bakanlığı’nın da görüşü alındıktan sonra, Bakanlığın teklifi ve Bakanlar Kurulu tarafından verilir.

Kamu yararına çalışan dernekler, kendi malvarlıklarına yönelik suçlarda, devlet malına karşı suç işlenmiş gibi cezai korumaya kavuşurlar. Ayrıca izin almadan yardım toplayabilme, kamuya ve mazbut vakıflara ait arsa ve arazileri satın alabilme, çeşitli vergilerden bazı durumlarda muaf olma, resmi araçların ayrıcalıklarından yararlanabilmeleri

için siyah plaka iznine sahip olma gibi kolaylıklar ile istisna ve muafiyetlerden faydalanma hakkına sahiptirler.

Türkiye’de kamu yararına çalışan derneklerden en eskisi, “Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti” adıyla 1868’de kurulan, daha sonra sırasıyla “Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti”, Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti”, “Türkiye Kızılay Cemiyeti” ve son olarak da “Türkiye Kızılay Derneği” isimlerini alan kuruluştur. Bu derneğin kamuya yararlı dernek statüsüne kavuşması 1913 yılına dayanmaktadır.

“Türk Tayyare Cemiyeti” adı altında, 1925’de kurulan ve kamuya yararlı dernek statüsünde faaliyet gösteren Türk Hava Kurumu, Atatürk’ün emriyle kurulan derneklere aittir.

Diğer derneklerden farklı olarak, Dernekler Kanunu 27.madde gereği, Kızılay’ın ve Türk Hava Kurumu’nun tüzüklerini onaylamaya Bakanlar Kurulu yetkili kılınmıştır.

Yine Atatürk’ün emriyle 1932 senesinde kurulan ve 1963 yılında kamu yararına çalışan dernek statüsüne kavuşan Halkevleri, 478 şube ve köylerde açılan 4322 halkodası olmak üzere toplam 4800 birimde hizmet vermiştir. Halkevleri çeşitli kapatılma süreçlerinden de geçmiş, son olarak 2008 yılında kamuya yararlı dernek statüsü kaldırılmıştır.

“Türk Kadınlar Birliği” de aslında bir dernek olup, yasal adı Türk Kadınlar Birliği Derneği’dir ve diğer derneklerle aynı hukuki statüye sahiptir. Bu Dernek de 1924’de kurulmuştur. Kuruluş amacı, kadının siyasal haklarını elde etmesi ve sosyal yaşama aktif olarak katılmasının sağlanması olarak tanımlanan derneğin tarihçesinde, derneğin Atatürk’ün eşi Latife Hanım’dan büyük destek aldığı, özellikle vurgulanmaktadır. Bu dernek, 1954 yılında kamu yararına çalışan dernek statüsüne kavuşmuştur.

Kamuya Yararlı Dernek statüsüne sahip olmakla birlikte Yeşilay, izin almadan yardım toplayabilme hakkına sahip olan dernekler arasında yer almamaktadır.

İçişleri Bakanlığının önerisi ve Bakanlar Kurulunun kabul kararı ile İzin almadan yardım toplama yetkisi verilen vakıf ve kamu yararına çalışan dernek sayısı 13 olup bu dernek ve Vakıfların isimleri Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Kamu Yararına Çalışan Dernek ve Vakıflar

S.NO	DERNEK - VAKIF ADI
1	Ankara Lösemili Çocuklar Sağlık ve Eğitim Vakfı
2	(UNICEF) Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu Türkiye Milli Komitesi Derneği
3	Tema Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı
4	Ankara Tıp Fakültesi Nöroşirüji Kliniğine Yardım Derneği
5	Türk Hava Kurumu
6	Türkiye Kas Hastalıkları Derneği
7	İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı
8	Eğitim Sağlık ve Kültür Derneği
9	Omurluk Felçlileri Derneği
10	Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği
11	Türkiye Diyanet Vakfı
12	Türkiye Kızılay Derneği
13	Kimse Yok Mu Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği

Spor Kulüpleri

Hukuki statüleri dernek olmakla ve dernekler mevzuatına uygun prosedürleri yerine getirme zorunlulukları olması ile birlikte Spor Kulübü olarak bilinen yapıların diğerlerinden ayrılan özelliği, isimlerinin “Gençlik ve Spor Kulübü” olması ve Dernekler İl Müdürlüğü kütüğüne değil, Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü kütüğüne kayıt ve tescil edilmeleridir.

Bu spor kulüpleri, Dernekler Kanunu’nun yanında, 08.07.2005 tarih ve 25869 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Gençlik ve Spor Kulüpleri Yönetmeliği hükümlerine de uymak zorundadırlar.

Spor kulüpleri de kamuya yararlı dernek statüsü alabilirler. Bunların prosedürü, diğer derneklerle aynıdır. Bu sığata sahip kulüplerden bazıları şunlardır: Gençlerbirliği, Galatasaray, Fenerbahçe, Bursaspor, Balıkadamları Spor Kulübü Derneği.

Dernek Federasyon ve Konfederasyonları

Dernekler, Dernekler Kanunu ve Yönetmeliği’nde yer alan hükümlere uymak suretiyle Federasyon ve Konfederasyon adı altında üst birlikler oluşturabilirler ve tüzel kişilik kazanabilirler. Ancak federasyonlar ve konfederasyonlar, temsilcilik dışında her ne ad altında olursa olsun, başka bir örgüt kuramazlar.

Kamu yararına çalışan dernek statüsü bulunan derneklerin bir araya gelerek bir üst kuruluş (federasyon, konfederasyon) oluşturmaları halinde, teşekkül olunan bu yeni tüzel kişilik, doğrudan doğruya kamu yararına çalışan dernek statüsü kazanamaz.

Dernek federasyonu ya da konfederasyonlarının kamu yararına dernek statüsü kazanabilmeleri için, dernekler için gerekli öngörülen tüm koşulları aynen taşımaları ve aynen dernekler gibi gerekli başvuru ve izin işlemlerini ikmal etmeleri gerekmektedir.

Bu tür federasyonlara örnek olarak Türkiye Ulusal Verem Savaşı Dernekleri Federasyonu'nu vermek mümkündür. 1948 yılında Ulusal Verem Savaş Derneği adıyla kurulmuş olan dernek, 1987 yılında Türkiye Ulusal Verem Savaşı Dernekleri Federasyonu adını almıştır ve aynı yıl kamuya yararlı dernek statüsünü kazanmıştır. Halen federasyona bağlı 89'u kamuya yararlı, 98'i normal statüde olmak üzere, toplam 187 dernek bulunmaktadır.

Konfederasyonlara örnek olarak da Türkiye Amatör Spor Kulüpleri Dernekleri Konfederasyonu'nu vermek mümkündür. Bu konfederasyonun binlerce üyesi vardır. Sadece İstanbul Amatör Spor Kulüpleri Federasyonu'na bağlı dernek sayısı 502'dir.

Dernek Platformları

Dernekler, amaçları ile ilgisi bulunan ve kanunlarla yasaklanmayan alanlarda, diğer dernek, vakıf, sendika ve benzeri Gönüllü Kuruluşlarla ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere platformlar oluşturabilirler (Dernekler Kanunu md.25, Dernekler Yönetmeliği md.94). Bununla birlikte platformların, federasyon ve konfederasyonlarda olduğu gibi kendi başlarına bir hukuki kişilikleri yoktur.

Vakıflar

Türkiye'de vakıflar da 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nda "Tüzel Kişiler" kısmındaki genel bir kanuni düzenleme içinde yer almaktadır. Bu konuna göre vakıflar "gerçek veya tüzel kişilerin yeterli mal ve hakları belirli ve sürekli bir amaca özgülemeleriyle oluşan tüzel kişiliğe sahip mal toplulukları" olarak tanımlanmıştır.

Derneklerde olduğu gibi vakıflar da kendi özel kanuna ve yönetmeliğine sahiptir. Bunlar sırasıyla, 5737 sayılı Vakıflar Kanunu ve 27.09.2008 tarih ve 27010 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanıp yürürlüğe giren Vakıflar Yönetmeliği'dir.

Kamu yararına çalışan derneklerde olduğu gibi, vakıflar da bazı hukuki şartları yerine getirdiklerinde bazı vergi muafiyetlerine hak kazanmaktadırlar.

4962 sayılı Kanunun 20. maddesi ile Maliye Bakanlığı'na verilen yetki çerçevesinde, vakıflara vergi muafiyeti tanınmasının şartları, vergi muafiyeti tanınan vakıfların yerine getireceği yükümlülükler ve vergi muafiyetinin kaldırılmasına ilişkin usul ve esaslar, 3 Nisan

2007 tarihinden geçerli olmak üzere Vakıflara Vergi Muafiyeti Tanınması Hakkında Tebliğ (Seri No:1) ile belirlenmiştir.

4962 sayılı Kanununun 20. maddesi uyarınca sağlık, sosyal yardım, eğitim, bilimsel araştırma ve geliştirme, kültür ve çevre koruma ile ağaçlandırma konularında faaliyette bulunmayı amaç edinmiş vakıflar, devletin kamu hizmeti yükünü azaltıcı etki yapacak düzeyde olmaları halinde, en az bir yıldır faaliyette bulunan vakıflar Maliye Bakanlığı'na ilk değerlendirilmesi yapıldıktan Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün ve vakıf resmi senedinde amaç edinilen konulara göre ilgili diğer kuruluşların görüşleri alındıktan sonra Bakanlar Kurulu tarafından vergi muafiyeti hakkına kavuşturulur.

Vakıflar, kendi içlerinde, mazbut vakıf, mülhak vakıf, cemaat vakfı, esnaf vakfı ve yeni vakıflar olarak ayrılmaktadır.

Mazbut Vakıflar

5737 sayılı Vakıflar Kanunu uyarınca Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce yönetilecek ve temsil edilecek vakıflar ile yürürlükten kalkmış olan 743 sayılı (eski) Türk Kanunu Medenisi'nin yürürlük tarihinden önce kurulmuş ve 2762 sayılı (eski) Vakıflar Kanunu gereğince Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce yönetilen vakıflardır. (Cumhuriyet öncesinde vakfiyelerindeki amaçları gerçekleştirmek üzere kurulan ancak; vakfiyesi gereği yönetecek kişi kalmadığından, hayır hizmetlerini gerçekleştirmesi fiilen ve hukuken imkânsız hale geldiğinden Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yönetilen vakıflardır.)

Mülhak Vakıflar

Yürürlükten kalkmış olan 743 sayılı (eski) Türk Kanun-u Medenisi'nin yürürlük tarihinden önce kurulmuş ve yönetimi vakfedenlerin soyundan gelenlere şart edilmiş vakıflardır. Günümüzde 300 tane mülhak vakıf bulunmaktadır.

Cemaat Vakıfları

Vakfiyeleri olup olmadığına bakılmaksızın 2762 sayılı (eski) Vakıflar Kanunu gereğince tüzel kişilik kazanmış, mensupları Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan Türkiye'deki gayrimüslim cemaatlere ait vakıflardır. Türkiye' de 161 tane Cemaat vakfı vardır.

Esnaf Vakıfları

2762 sayılı (eski) Vakıflar Kanunu'nun yürürlüğünden önce kurulmuş ve esnafın seçtiği yönetim kurulu tarafından yönetilen vakıflar.

Yeni Vakıflar

Yürürlükten kalkmış olan 743 sayılı (eski) Türk Kanun-u Medenisi ile 4721 sayılı (yeni) Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre kurulan vakıflardır. Türkiye’de 2009 rakamlarına göre 4504 tane yeni vakıf bulunmaktadır.

Kooperatifler

Bir diğer Gönüllü Kuruluş formu olan kooperatifler, 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu’na göre faaliyet göstermektedir ve bu kanunda “Tüzel kişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarını karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve kamu tüzel kişileri ile özel idareler, belediyeler, köyler, cemiyetler ve dernekler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli teşekküller” olarak tanımlanmıştır.

Aynı kanun, kooperatif birlikleri ve kooperatif merkez birliklerinin kurulmasına ilişkin hükümler de düzenlemektedir.

Bu kanun yanında, özel olarak Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri ile Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri’nin kurulmasına ilişkin usulleri düzenleyen kanunlar ve kooperatifçilik alanına yönelik birçok yönetmelik bulunmaktadır.

Meslek Örgütleri

Gönüllü Kuruluş olarak nitelendirilip nitelendirilmeyeceği tartışmalı olan meslek örgütlerinin neredeyse tamamı, kendilerine ait meslek kanunları ve bu kanunlara bağlı olarak çıkartılan yönetmelikler çerçevesinde faaliyet göstermektedir.

Örneğin “9407 sayılı Esnaf ve Sanatkarlar Meslek Kuruluşları Kanunu”, “5174 sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanunu”, “6235 sayılı Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Kanunu”, “6964 sayılı Ziraat Odaları ve Ziraat Odaları Birliği Kanunu”, “6023 sayılı Türk Tabipler Kanunu” gibi kanunlarla belirli meslek gruplarının örgütlerinin faaliyetleri düzenlenmiştir.

Yine bu grup içinde yer alan işçi ve işveren sendikaları da, 2821 sayılı Sendikalar Kanunu’na tabi olarak faaliyet göstermektedirler.

Platform, Koalisyon ve Benzerleri

Birtakım ortak hedeflere sahip olan örgütlerin bir araya gelerek, “platform”, “koalisyon” ve benzeri isimler altında ortak yapılar kurmakta ve bu yapılar içinde iç hukuklarını yaratmaktadırlar. Bununla birlikte bu yapıların kendi içlerinde yarattıkları

hukukun, Türk pozitif hukuku açısından bir karşılığı bulunmamaktadır. Daha açık bir ifadeyle söylemek gerekirse, bu yapıların hukuken geçerli bir tüzel kişilikleri yoktur.

Bunun sonucu olarak bu yapılar, sivil toplum hayatına sivil bir güç olarak etki etme şansına sahip olsalar da tüzel kişiliğin sağladığı haklardan yararlanamamaktadır. Özellikle platform ya da koordinasyon adına proje başvuruları yapamamakta, proje sözleşmeleri imzalayamamakta ve yürütememektedirler.

Kimi platformlar, proje yürütme ya da hukuki ortaklıklar kurma alanında engel yaratan bu sorunu, platformun adını taşıyan dernekler kurarak aşmakta ve bu sayede elde ettiği tüzel kişiliğin hukuki avantajlarından faydalanma yoluna gitmektedirler.

2.2.6. Türkiye’de Gönüllü Kuruluşların Sorunları

Türkiye’de Gönüllü Kuruluşların yaşadığı sorunları iki farklı başlık altında incelemek mümkündür. Birincisi, doğrudan sivil toplum ve Gönüllü Kuruluşlardan kaynaklı olmayan, kabaca sistemselsel olarak adlandırabileceğimiz sorunlar (tarihsel olarak toplumsal örgütlülük seviyesinin düşük olması; devlet, siyaset erbabının ve toplumun sivil topluma yaklaşımı, sivil toplumun sınırları gibi); ikincisi, doğrudan Gönüllü Kuruluşların karşı karşıya kaldığı, bir kısmı Gönüllü Kuruluşların yeniden yapılandırılması ve desteklenmesi ile aşılabilecek, bir kısmı ise ancak Gönüllü Kuruluşlar ile ulusal ve uluslararası örgütlenmeler (devlet ve devlet dışı) arasında karşılıklı iletişim ve işbirliği ile çözülebilecek sorunlardır. İki ayrı sorun grubu arasında yapılan ayırım özsel olmaktan ziyade pratiktir. Başka bir deyişle, iki sorun grubu arasında geçişsiz bir ilişki olduğu iddia edilmemektedir. Örneğin, Gönüllü Kuruluşların gönüllü ağılar, kadrolar ve üyeleriyle yaşadığı problemler aynı zamanda yapısal bir örgütsüzlüğün sonucudur; ya da sınır problemi, bir yandan Gönüllü Kuruluşların sivil toplum algısı ile ilgiliyken, diğer yarıyla Gönüllü Kuruluşları aşmaktadır.

Türkiye’de sivil toplumun kabaca son on, onbeş yılda güçlendiğini niteliksel ve niceliksel veriler etrafında bir tartışma yürüterek göstermeye çalıştık. Lakin, Türkiye’de sivil toplumun en çarpıcı sorunu niceliksel artış ile orantılı bir niteliksel gelişim gösterememesidir (Şimşek, 2004; Keyman ve İçduygu, 2003; Kalaycıoğlu, 2001). Başka bir deyişle yaşanan niceliksel canlanmaya karşın Gönüllü Kuruluşların siyasi karar alma süreçlerinde etkili olamadıklarını ve önemli kurumsal, yapısal, ideolojik sorunlara sahip olduklarını görmekteyiz.

Türkiye’de sivil toplum örgütlerinin yaşadığı en büyük sorunlardan biri Post ve Rosenblum (2002) tarafından “sınır problemi” olarak tarif edilen ve temelde sivil toplumun nerede bitip devletin nerede başladığına (ya da tersi) dair tartışma ile ilgilidir. Yani, Türkiye’deki sivil toplum örgütleri, eylemlerinin etkinlik alanı ve içeriği, devletle kurdukları ilişki ve normatif ve ideolojik yapıları itibari ile ne kadar ‘sivil toplum örgütü’ olabilmektedirler? Keyman ve İçduygu, sivil toplum örgütünü tanımlarken sadece devlet ile sivil toplum örgütü arasında ‘kurumsal’ bir ayrımın varlığının yeterli olmayacağını belirterek sivil toplum örgütlerini diğer toplumsal ve siyasal örgütlenmelerden ayıran iki önemli kriterin varlığından söz ederler. İlkin, sivil toplum örgütleri “sorun bazlı” örgütlenmeler olmak durumundadırlar; ikinci kritere göre ise sivil toplum örgütleri ideolojik toplum tahayyüllerine sahip olmamalıdır (Keyman ve İçduygu, 2003: 228).

Yukarıda, Cohen ve Arato (1994) tarafından sunulan sivil toplum modelinde ve birçok kavramsal ve kuramsal çerçeveye referansla sivil toplum ile siyasal toplum, devlet ve ekonomik alan arasında analitik ve pratik bir ayrıma gidilmesinin öneminin altını çizmiştik. Türkiye’de ise sivil toplum örgütlerinin etkili bir kesiminin sahip olduğu ideolojik ve normatif tavır, sivil toplumun varlık koşulu olan sınırları muğlaklaştırmakta ve Gönüllü Kuruluşların sorun bazlı örgütlenmelere dönüşmelerinin önünde önemli bir engel olarak durmaktadır (Kalaycıoğlu, 2001: 60-61). Burada altı çizilmek istenen nokta sivil toplum örgütlerinin apolitik kurumlar olması gerektiği ya da var olan toplumsal ilişkileri herhangi bir eleştiri süzgecinden geçirmeden onaylamaları gerektiği değildir. Mesele, belirli sorunları kalkış noktası olarak alan örgütlenmelerle, büyük siyasi ve toplumsal vizyonlara (hangi ideolojik görüşe dâhil olursa olsun) sahip örgütlenmeler arasındaki farktır (Keyman ve İçduygu 2003: 228-229). İlhan Tekeli, sivil toplum kuruluşlarının en önde ayırıcı özelliklerinden birisinin açık ve belli bir konuda uzmanlaşmış (issue specific) olmaları olduğunu söyleyerek, bu özelliğin sivil toplum alanının iktidar oluşturmaya dönük, çatışmalı bir alan haline gelmesini engelleyeceğini öne sürmektedir (Tekeli, 2004). Buna karşılık, Türkiye’de sivil toplumun bugününe baktığımızda belli bir konuda uzmanlaşmış Gönüllü Kuruluşların etkinlik ve etki alanlarının darlığı en önemli sorunlardan biri olarak karşımızda durmaktadır (Kalaycıoğlu, 2001: 61).

Sivil toplumun Türkiye’de artan önemi ve gücü, beraberinde sivil topluma duyulan tartışmasız inancı ve sivil toplumla ilintili birçok “hurafe”yi de beraberinde getirmiştir. Krishan Kumar’ın sivil toplum ile ilgili yaptığı şarap benzetmesinin günümüz Türkiye’sinde

sivil toplum algısına da uygulanabileceğini söylemek pek de yanlış olmayacaktır. Şimşek (2004: 49), ülkede her toplumsal grubun, siyasi partinin, liderin, yani neredeyse herkesin sivil toplumdan ve sivil toplumun demokratikleşme yolundaki katkılarından bahsettiğini ama buna ek olarak sivil toplumdan ne anlaşıldığının çok da açık olmadığını belirtmektedir. Kavram üzerinde bir konsensüs olmaması çok da yadırganacak bir durum değildir; çünkü siyasi ve toplumsal kategorilerin ve kavramların muğlaklığı kaçınılmazdır, hatta siyaseti bir açıdan kavramların muğlaklığı üzerine girilen bir mücadele olarak tanımlamak da mümkündür; lakin kavramın kimi zaman birbiriyle taban tabana zıt bir şekilde ele alınması da beraberinde önemli sorunları getirmektedir. Sivil toplum kimilerince devlet *dışı*, kimilerince devlete *karşı*, kimilerince siyasetin taşıyıcısı, kimilerince militer olanın karşıtı ve hatta günümüzde birçok örneğini gördüğümüz üzere, devlet iktidarının bir *uzantısı* olarak ele alınabilmektedir.

Sivil toplum demokratik açılımlara olduğu kadar suiistimallere de açıktır. Örneğin Göle, faklılaşan ve özerkleşen toplumsal alanın ekonomik gelişme ve demokratik katılımın eksenini oluşturup oluşturmayacağı sorusuna verilecek cevapta belirleyici olanın sadece devletin sivil toplumun çoğulculuğuna olan tahammülsüzlüğü olmadığını, toplumsal faillerin birbirlerine ve birbirlerinin taşıdıkları farklılıklara tahammülsüzlüğü de olduğunu söylerken önemli bir noktanın altını çizmektedir (2000: 38).

Yaşama Dair Vakıf'ın (YADA) 2005 yılında 8 ilde 32 Gönüllü Kuruluşu baz alarak yaptığı araştırmanın sonuçları Türkiye'de sivil toplum örgütlerinin günümüzde yaşadığı temel sorunları anlayabilmemiz açısından veriler ve tespitler içermektedir. YADA'nın (2005) araştırmasına göre, Türkiye'de Gönüllü Kuruluşların yaşadığı sorunlar kısaca sekiz ana başlık altında toplanabilir:

1. **Altyapı Sorunları:** Türkiye'de Gönüllü Kuruluşların karşı karşıya olduğu en büyük sorunlardan birinin ekonomik yetersizlik ve kaynak yaratmakta yaşanan güçlük olduğu görülmektedir. Ekonomik sorunlara ek olarak idari eksiklik ve yetersizlik ciddi altyapı sorunları olarak karşımızda durmaktadır. Üçüncü önemli altyapı eksikliği olarak nitelikli ve yetkin insan kaynağına duyulan ihtiyacın altı çizilmelidir. Kurumsallaşma düzeyinin düşüklüğü ve kurumsal kültürün sınırlılığı en net ifadesini yazılı kültür, arşiv, dokümantasyon ve raporlamanın eksikliklerinde kendini göstermektedir.
2. **Gönüllü Ağlar, Kadrolar ve Üyeler ile İlgili Sorunlar:** Üyelerin ve gönüllülerin "sorumluluk" eksikliği; nitelik sahibi yetkin kadro ve üye sıkıntısı; Gönüllü

Kuruluşların kendi içlerinde ve birbirleri arasında etkin iletişim ve sosyal ağların eksikliği; Gönüllü Kuruluşların ya gereğinden az profesyonel nitelikler taşıması ya da tersine gereğinden fazla profesyonelleşme eğilimleri taşıması gibi sorunlar Gönüllü Kuruluşların niteliksel etkinliğinin önünde önemli etkenler olarak durmaktadır.

3. **Devletle İlişkiler:** Devletle kurulacak herhangi bir ilişkinin particilik ve patronaj ağları çerçevesinde şekillenmesi Gönüllü Kuruluşlarla devlet kurumları arasında kalıcı ve etkin işbirliği olanaklarının önünü tıkamaktadır. Devletin halen sivil topluma karşı takındığı şüpheli ve önemsizleştirici tavır ve bu tavrın Gönüllü Kuruluşlar üzerinde etkisi devlet-sivil toplum ilişkisinin karşılıklı ve karşılıklı yadsıma üzerinden inşa edilmesine yol açmaktadır. Buna ek olarak devletin sivil topluma standart bir yaklaşımının olmaması, ya da başka bir ifade ile sivil toplum konusunda bir norm oluşmamış olmaması keyfi uygulamaları beraberinde getirmektedir.
4. **Örgüt İçi İlişkilerle İlgili Sorunlar:** Gönüllü Kuruluşların kişisel çatışmalar, iletişim aksaklıkları, politik mücadeleler ve anlaşmazlıklar gibi örgüt içi sorunları kurumsal birliktelik ve üretkenlik önünde önemli engeller olarak durmaktadır. Araştırma dahilinde incelenen Gönüllü Kuruluşların en önemli sorunlarından birinin süreklilik ve istikrar sorunu olduğu görülmektedir. Üyeler arasındaki sosyal ilişkilerin zayıflığı ve güven ortamının kurulamaması aynı zamanda başka araştırmalar tarafından vurgulanan noktalardan biridir (bkz. Kubicek 2002)
5. **Gönüllü Kuruluşların Birbirleri ile Olan İlişkileri:** Kurumsal yetersizlikler ve yapısal sorunlara ek olarak Gönüllü Kuruluşlar arası etkileşimin zayıflığı önemli bir diğer sorun olarak karşımızda durmaktadır. Sivil toplumun etkinliğinin doruğa çıktığı nokta olarak ele alabileceğimiz, pek çok STK'nın ortaklığı ile kurulacak platformlar, ortaklıklar ve ağların yokluğu büyük bir niteliksel yoksunluğa işaret etmektedir. Gönüllü Kuruluşlar arasında rekabet ve belirli bir gerilimin olması kaçınılmaz olsa da bu rekabetin ortak hareket olanaklarını ortadan kaldıracak şekilde ben-merkezci bir tavırla sürdürülmesi üzerinde düşünülmesi gereken önemli bir sorundur.
6. **Hedef Gruplar ve Toplumla İlişkiler;** Tanıtım faaliyetlerinin yetersizliği; iletişim kanallarının ve mekanizmalarının yokluğu; Gönüllü Kuruluşların hiyerarşik örgütsel yapıları; hedef grupların ilgisizliği ve önyargıları; iletişim araçları geliştirememesi; uzun vadeli amaçlar gütmek ve sonuç yönelimli stratejik planlama yerine gündelik, dar ve kısa vadeli politikalara öncelik verme; yerel ve ulusal medya gibi dış araçları kullanma

yeteneğinden yoksun olunması; hedef grupların ve genel olarak toplumun Gönüllü Kuruluşların ana stratejilerinin ve kararlarının desteklenip desteklenmediğine dair bilgi edinme ve etkileşim kurma mekanizmalarının eksikliği gibi etkenler hedef gruplarla sağlıklı ve güçlü bağların kurulmasını engellemektedir.

7. **Medyayla İlişkiler:** Medyanın Gönüllü Kuruluşlara karşı tavrı ile ilgili birkaç sorundan dem vurabiliriz. Birincisi medyanın tüm Gönüllü Kuruluşlara eşit mesafede davranmamasıdır. Buna ek olarak medyanın STK aktivitelerini halen ikincil ve önemsiz görmeleri önemli bir sorun olarak durmaktadır.
8. **Gönüllü Kuruluşların “Sivil Toplum” Kavramsallaştırmaları:** Sivil toplumun, sadece Gönüllü Kuruluşlardan ibaret olarak görülmesi Gönüllü Kuruluşların kendilerinin dar bir sivil toplum tanımına sahip olduklarını göstermektedir. Bu durum aynı zamanda sivil toplumun genel demokratik bir toplumsallıktaki yerinin yeterince kavranamamasına ve çoğunlukla örgütsel çıkarların sivil toplumun çıkarlarının üstünde tutulmasına yol açmaktadır. Ayrıca, araştırmada Gönüllü Kuruluşların lobi faaliyetlerine olumsuz bir yaklaşımda oldukları ve lobi faaliyetlerini haksız talepleri haklı çıkarma girişimi olarak algılamakta oldukları görülmüştür.

2.3. Gönüllü Kuruluşlar Tasnif Biçimleri

20. yüzyılın Gönüllü Kuruluşlar çağı olduğu sıkça tekrarlanan bir yargı haline gelmiştir. Hükümet Dışı Kuruluşlar, Sivil Toplum Kuruluşları, Özel Gönüllü Kuruluşlar, Kâr Amacı Gütmeyen Kuruluşlar, Üçüncü Sektör kuruluşları gibi birçok kavram; dernek, vakıf, kooperatif gibi kuruluşları tarif etmek için yer yer birbirinin yerini alacak biçimde kullanılmaktadır. Hem bu kavramların tanımlarında hem de adına ne denirse densin bu kuruluşların sınıflandırılmasındaki çeşitlilik, kavramın gücünü azaltmaktadır. Oysa neredeyse her toplumsal alanda bir Gönüllü Kuruluş ile karşılaşmak mümkündür. Gönüllü Kuruluşların bu artan görünürlüğü ve bilinirliği kendilerinden beklentileri de artırmıştır. Gönüllü Kuruluşların fonksiyonları, çalışma biçimleri, statüleri, ölçekleri, birçok farklılık içermesi, çeşitli kategorilerle Gönüllü Kuruluşları incelemeyi zorlaştırmaktadır. Öte yandan Gönüllü Kuruluşlara yönelik politika geliştirmek için Gönüllü Kuruluş âleminin heterojenliğini kavramak, çeşitli analiz birimlerine göre farklı muameleler geliştirmek elzemdir.

Vakil (1997: 2057), Gönüllü Kuruluşların özellikle kalkınmadaki genişleyen profillerine karşın Gönüllü Kuruluşları nasıl sınıflandırmak gerektiği konusunda bir uzlaşma olmamasının zihin bulandırıcı bir ikilem olduğunu söyler. Ona göre Gönüllü Kuruluşları

sınıflandırma sorunu, çeşitli disiplinlerde bu konu üzerine çalışan akademisyenler için tam bir karın ağrısıdır. Öncelikle Gönüllü Kuruluşların rol ve davranışları üzerine teorik tartışmalar, uzlaşılabilir bir analiz birimi tanımlanamamaktadır. Oysa Gönüllü Kuruluş davranışları üzerine yapılan, ampirik araştırmalara dayanan gözlemler de anlamlı sonuçlar oluşturması için Gönüllü Kuruluş kategorilerine göre genelleştirilmelidir. Dolayısıyla akademik çevreler için Gönüllü Kuruluş kategorileri tanımlamak, hem teorik hem de ampirik bir meseledir. Öte yandan uygulayıcılar ve eyleyiciler için sınıflandırma ihtiyacının, bilgiyi ve deneysel öğrenimleri aktarmak açısından da imaları vardır (Vakil, 1997; 2057).

Gönüllü Kuruluşları tasnif etmeye yönelik çalışmalar çeşitli analiz birimlerini kullanmışlardır. Hukuksal statülere göre, lokasyon derecesine göre, üye sayılarına ve/veya ekonomik gücüne göre, sektörüne ve/veya çalışma alanına göre tasnifler en yaygın olanlardır. Ne var ki bu yaygın tasniflerin Gönüllü Kuruluşları ayırıcı olma özelliği tartışmalıdır. Tüm bu tasniflerde Vakil'e göre Gönüllü Kuruluşları sınıflandırma sorununa üç tür yaklaşım mevcut. Birincisi meseleden topyekun sakınmayı tercih eder zira bu içinden çıkılmaz bir mesele olarak görüldüğü için, sınıflandırma ile uğraşmak yerine odaklanılan husustaki tartışmalara özel tanımlarla yetinmek daha doğru kabul edilmektedir. İkincisi belirli bir tartışmanın amaçlarına uygun olarak sınıflandırma şemaları oluşturmaktır. Bu problemi direkt olarak çözmektedir, fakat tarif edilen bağlam sınırlarında kalmakta ve başka bağlamlara gönderme yapamamaktadır. Üçüncüsü ise sınıflandırma problemini, belirli tartışmalardan bağımsız olarak ayrı bir muameleyi hak eden bir mesele olarak ele alır (Vakil, 1997: 2058). Bu çalışmanın hedefi de sınıflandırma problemine özgün ve kapsayıcı bir yaklaşım sunmaktır.

Çeşitli kategorizasyon biçimlerini konu etmeden önce Gönüllü Kuruluşlarla ilgili tanımlamaları gözden geçirmekte fayda var. Gorman (1984: 2), Gönüllü Kuruluşları (*Private Voluntary Organizations* tabirini kullanarak), kalkınma hedefleri ve yardım hizmetleri için denizler üstü tedarikler sağlayan, hükümet dışı, vergiden muaf, karsız kuruluşlar olarak tarif etmiştir. Bu tanım daha çok kalkınmış ülkelerdeki kuruluşların, Üçüncü Dünya ülkelerine yönelik aktivitelerine dayanan bir tanımdır. Ayrıca vergi muafiyeti de Gönüllü Kuruluşlar için standart bir uygulama değildir. Türkiye düşünüldüğünde vergiden muafiyet Bakanlar Kurulu kararıyla elde edilen bir statüye bağlıdır ve pek az sayıda kuruluş, "Kamu Yararına Kuruluş" adı verilen bu statüye sahiptir.

Salamon ve Anheier (1992) Gönüllü Kuruluşları tanımlarken çeşitli eksenler olduğuna işaret ederler:

- Legal (Ülkeden ülkeye değişmek birlikte, kuruluşlar hukuksal statülerine göre farklılıklar göstermektedir. Türkiye’de statülerine göre Gönüllü Kuruluşlar; dernek, vakıf ve kooperatifler ve bu kuruluşların şube ve temsilcilikleri ve üst kuruluşlarıdır);
- Ekonomik/finansal (Gelir kompozisyonlarına göre farklılıklar vardır. Aidat ve bağışlar, fonlar, mal ve hizmet karşılığı gelirler farklı gelir tipleridir);
- Fonksiyonel;
- Yapısal / operasyonel.

Salamon ve Anheier (1992: 11, 12) bunlar arasında yapısal/operasyonel olanın tanımlama için en uygun zemini sağladığını belirtirler ve buradan yola çıkarak Gönüllü Kuruluşların bu ekseninde beş önemli niteliği olduğunu belirtirler. Gönüllü Kuruluşlar:

- formel,
- özel (*private*),
- kâr amacı gütmeyen bir bölüşüm uygulayan,
- kendi kendini yöneten (*self-governing*) ve
- gönüllülüğe dayanan

kuruluşlardır. Benzer bir şekilde Gordonker ve Weiss (1995), Gönüllü Kuruluşları formel, özel, kendi kendini yöneten (*self-governing*) ve kâr amacı gütmeyen kuruluşlar olarak tarif ederler. Onların tanımında “gönüllülük” yer almaz, zira artan sayıda Gönüllü Kuruluşun operasyonlarında gönüllülük daha az yer tutmaya başlamış ve profesyonelleşme ağır basmaya başlamıştır. Öte yandan her iki betimlemede devletten bağımsızlığa ve özerkliğe bir vurgu vardır. Vakıf’e göre Gönüllü Kuruluş tartışmasında diğer önemli bir nokta, Gönüllü Kuruluşların sivil toplumu temsil edip etmedikleridir. Fakat temsil sorunu Gönüllü Kuruluş tanımlaması ve/veya sınıflandırma çabalarının bir boyutu olmaktan ziyade, Gönüllü Kuruluşların sorunları ve/veya sınırlılıkları tartışmalarının bir boyutudur. Tanımlamayla ilgili esas önemli bir faktör Gönüllü Kuruluşlar ile devlet arasında münasebettir. Mevcut tanımlamaların neredeyse tamamında Gönüllü Kuruluşlar özel (*private*) yani resmi olmayan ve kendi kendini yöneten (*self-governing*) yani başka bir otoritenin güdümünde olmayan nitelikleri ile tanımlanırlar. Gordonker ve Weiss’a göre bu ayırım üç tip Gönüllü Kuruluşu dışarıda bırakır.

Birinci literatürde GONGO (*government-organized nongovernmental organizations* – hükümet tarafından organize edilen hükümet dışı kuruluş) adı verilen ve genellikle 3. dünya ülkelerinde yardım faaliyetlerini kontrol etmek amacıyla kurulmuş kuruluşlardır.

Türkiye'deki valilikler ve kaymakamlıklar kontrolünde ve özel bir yönetmelikle teşekkül edilen Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları bunun en iyi örnekleridir. Tanımın dışarıda bıraktığı ikinci tür QUANGO'dur (*quasi-nongovernmental organizations* – sözde hükümetdışı organizasyonlar). QUANGO'lar genellikle sanayileşmiş ülkelerde kamu hazinesi kaynaklarından istifade etmek amacıyla kurulan kuruluşlardır. Türkiye'de çeşitli kamu kuruluşlarının yöneticileri güdümünde, mensuplara hizmet veren dernekler bunun örnekleridir. Gönüllü Kuruluşlara özel ve özerk nitelikleri atfederek dışarıda bırakılan üçüncü tür ise DONGO (*donor-organized NGOs* – donörler tarafından organize edilen kuruluşlar). DONGO'lar donör kuruluşların fonlama kanallarını oluşturmak için kurdukları kuruluşlardır. Açık Toplum Enstitüsü'nü bu türe örnek verebiliriz. Gordonker ve Weiss'ın sıraladığı, tanımın dışarıda bıraktığı türlere, iki tür eklemek daha mümkün: CONGO'lar (*corporate organized NGOs* – şirketler tarafından organize edilen hükümet dışı kuruluşlar) ve PONGO'lar (*public sector organized Gönüllü Kuruluş* – kamu sektörünün organize ettiği hükümet dışı kuruluşlar). CONGO'lar önceleri daha ziyade bir sermayedarın hayır işleri yaparak itibar toplama misyonu ile kurulurlar ve genellikle sermayedar aile tarafından yönetilir ve şirket ile doğrudan bir faaliyet ilişkisi içine girmezler iken, günümüzde daha ziyade şirketin itibar yönetimi ekseninde kurumsal sosyal sorumluluk ve hatta kimi sponsorluk faaliyetlerini yerine getirmek amacıyla kurulmakta ve bizzat mevcut şirket yöneticileri tarafından yönetilmektedirler. PONGO'lar ise genellikle kamu sektöründeki yöneticilerin ya da öncü kadroların girişimi ile bir kamu görevini yerine getirmek ya da kuruluşa itibar kazandırmak amacıyla kamu kuruluşu ile ilintili olarak meydana getirirler.

Özel, kendi kendini yöneten, formel ve kâr amacı gütmeyen tanımının dışarıda bıraktığı bir diğer kuruluş tipi de Vakıl'e (2059) göre CO'lardır (*community-based organizations* – topluluk bazlı kuruluşlar), zira CO'lar genellikle enformel yapılardır. Benzer bir tanımla Gönüllü Kuruluşlar ile taban kuruluşları (*grassroots organizations*, GROs) ya da yerel kuruluşlar (*local organizations*, LOs) arasında yapanlar da mevcuttur (Mercer, 2002; Holmen ve Jirström (2009). Gönüllü Kuruluşlar; hukuki bir statüsü, ücretli çalışanları (genellikle kentli profesyoneller ya da uzmanlar) olan, iyi destek sağlanan (yerli ya da uluslar arası fonlayıcılar tarafından) ve genellikle görece büyük ve görece yeterli kaynaklara sahip kuruluşlar olarak tanımlanmaktadır. GRO'lar ise genellikle daha küçük, genellikle üyelik eksenli, ücretli çalışanlarla işlemeyen fakat bir donör ya da Gönüllü Kuruluş desteğine dayanan, bir mesele eksenli ve kısa süreli kuruluş olarak tarif edilmektedir.

Kâr amacı gütmeyen ibaresinden kaynaklı tanımın dışarıda bıraktığı da birçok hükümet dışı kuruluş vardır. Kooperatiflerin önemli bir kısmı böyledir. Öyle ki günümüzde pek çok Gönüllü Kuruluş yatırımlar yapmakta, kuruluşu ve misyonlarını sürdürülebilmek amacıyla kâr elde edebilmektedir. Bu sınırlılık nedeniyle pek çok kez kâr amacı gütmeyen (*nonprofit*) yerine kâr odaklı olmayan (*not-for-profit*) tabiri kullanılmaya başlamıştır (Salamon ve diğerleri, 2000).

Gönüllü Kuruluş tanımındaki bahsi geçen zorluklar ve bu kuruluşlar için farklı adlandırmaların çoğulluğu Vakıl'e (2060) göre sınıflandırma sorununu içinden çıkılmaz hale getiriyor. Gönüllü Kuruluşların çok boyutlu doğası, tanımlama ve sınıflandırma çabalarında hangi boyutun daha kritik olduğu konusundaki uzlaşma zorluğunu besliyor.

Vakıl'in aktarımına göre ilk sınıflandırma çabalarından biri Esman ve Uphoff'a (1984) ait. Yazarlar, Gönüllü Kuruluşları üç tipe ayırmışlar. Birincisi, genellikle kırsal olan **lokal organizasyonlar** (ki Vakıl'in yorumuna göre topluluk bazlı kuruluşlara denk bir tanımlama), ikincisi genellikle iktisadi fayda peşinde olan **kooperatifler** ve üçüncüsü de üyelerinin belli nitelikleriyle tanımlanan **çıkâr kuruluşları**. Bunlardan kategorik çıkâr gurupları Esman ve Uphoff'a göre, benzer etnik, dinsel ya da ekonomik statüdeki insanları bir araya getiriyor; fonksiyonel çıkâr gurupları da su yönetimi, halk sağlığı ya da ilköğretim gibi bir konuda iyileştirmeler peşindekileri temsil ediyor (Vakıl, 2060). Bu sınıflandırma tipik bir bağlam bağıl sınıflandırmadır. Belirli bir bağlamda gözlemlenen ve belirli bir analiz hedefinde kullanılmak üzere Gönüllü Kuruluşları ayrıştırma yoluna gidilmiştir. Sınıflandırma, birçok başka bağlamda, hatta aynı bağlamda farklı hedefler için kapsayıcı ve ayrıştırıcı nitelikler sergilemeyecektir. Örneğin çıkâr gurupları olarak tanımlanan küme birbirine benzemez çok çeşitli sayıda alt kümeye sahiptir ve bunların bazıları aynı zamanda iktisadi faydayı da öncelerler.

Onlardan bir yıl sonra Fowler (1985) Gönüllü Kuruluşları ne olduklarına göre değil de ne yaptıklarına göre sınıflandırmanın daha manidar olduğuna işaret ediyor. Bu analiz düzeyi, kuruluşların ne yaptıklarıyla birbirinden farklılaşmaları itibari ile daha anlamlı bir zemin sağlıyor. Fowler, bu bağlamda iki önemli özelliğin altını çiziyor: *hesap verilebilirlik* ve *kaynaklar üzerinde kontrol* karakteristiği. Fowler, hesap verilebilirliği de iki ayrı özellik olarak tarif ediyor: hedef gruba ya da niyet edilen yararlanıcıya yönelik olan aşağı doğru hesap verilebilirlik ve fon sağlayan kaynaklara yönelik yukarı doğru hesap verilebilirlik. Fowler, bunlardan ikincisinin genellikle sağlandığını fakat birincisinin çoğu zaman eksik

kaldığını belirtiyor. Bunun önemli nedeni de yararlanıcıların²⁰ genellikle daha iyi bir alternatifte sahip olmamasıdır. Smillie (1995, aktaran Vakıf, 1997: 2065) de içsel hesapverilebilirlik dediği ve üyelere ve yönetim kuruluna olmak üzere ikiye ayırdığı hesap verilebilirliğin Gönüllü Kuruluşlarda zayıf olduğunu düşünüyor ve içsel hesapverilebilirliğin liderlik, büyüklük ve organizasyon yapısı gibi faktörlere bağlı olduğunu belirtiyor. Smillie, özellikle kurucularının baskın olduğu küçük Gönüllü Kuruluşların içsel hesapverilebilirlik açısından daha zayıf olduklarını savlıyor. Türkiye’de Gönüllü Kuruluşların tamamına yakını için bunun geçerli olduğunu iddia edebiliriz. Brett (1993) hesapverilebilirlik boyutunun, - aşağıda Wolch’un tasnifindeki aktardığımız- ticarileşmiş ve ticarileşmemiş Gönüllü Kuruluşlar için ayrı ele alınması gerektiğini vurguluyor. Ticarileşenlerde basitçe tüketiciler nezdinde ürün tercihinin belirlenen bir hesap verilebilirlik yeterli iken diğer tipte Gönüllü Kuruluşlar için çeşitli ilkelere göre çoğul ve birbiriyle çelişebilen türde hesapverilebilirlik niteliklerinden bahsetmek mümkün. Kaynaklar üzerinde kontrol boyutu ise karar alma süreçlerindeki katılımı ölçeklendiriyor. Fowler’ın bu iki eksen üzerinden gerçekleştirdiği sınıflandırma, kurum içi demokrasi ve işleyiş açısından ayrıştırıcı özelliğe sahip olmakla birlikte, birçok başka bağlamda bunu sağlayamıyor. Bahsi geçen niteliklerin saptanması ve derecelendirilmesindeki pratik zorluk ise tasnifin uygulanabilirlik zorluğuna işaret ediyor.

Elliott’un (1987) önerdiği tasnif ise Gönüllü Kuruluşların kalkınma açısından pozisyonunu ya da yönelimini hesap ediyor. Tasnife göre üç temel yönelim sözkonusu: **refah eksenliler** (belirli gruplara hizmetler sağlayanlar), **kalkınmacılar** (nihai hedefi toplumun temel ihtiyaçları açısından kapasitesini geliştirmek olan kalkınma desteği olanlar) ve **güçlendirme yönelimliler** (yoksulluğu siyasi süreçlerin sonucu olarak görenler ve bu yüzden toplumun bu süreçlere dâhilini hedefleyenler). Öncekilere göre getirdiği yenilik kuruluşun neye hizmet ettiğinin dikkate alınmasıdır. Bu tasnifin sınırlılığı ise Gönüllü Kuruluşlara kalkınma indirgemeci yaklaşması, kalkınma dışında bir alan tanımlamamasıdır.

Wolpert (2001), Gönüllü Kuruluş aktivitelerinin iyilikseverlik (*philanthropy*), hayırseverlik (*charity*) ve hizmet etkinlikleri olarak bir üçgen oluşturduklarını, Gönüllü Kuruluşlarından bunlardan birini ya da daha fazlası yerine getirdiğini belirtiyor. Bu sınıflandırma bağlam bağlı olma sorununa iyi bir yanıt oluşturuyor. Ancak kapsayıcı olduğu

---

²⁰ İngilizce’de “*client*” kavramının karşılığı Türkçe’de “müşteri”dir. “*Client*” kavramının geniş anlamı hizmetten yararlanlardır. Örneğin muayeneye gelmiş hastalar için de “*client*” tabiri kullanılır. Literatürde Gönüllü Kuruluşların faaliyetlerinden doğrudan ya da nihai olarak fayda sağlayanlar için de bu tabir kullanılmaktadır. Metinde bu kelimenin karşılığı olarak “yararlanıcı” kullanımı tercih edilmiştir.

tartışılır, zira her ikisi de bir hizmet vermek olarak tanımlanabilecek faaliyetlerde bulunan fakat birçok açıdan ayrışan savunucu tür kuruluşlar ile bakım faaliyeti yapan kuruluşları da aynı kategori de anmayı gerektiriyor.

Wolch (1990) Gönüllü Kuruluşları tasnif etmek için üç boyutlu bir kategorizasyon öneriyor. Birinci boyuta göre kuruluşun **doğrudan hizmet vermeyi** mi hedeflediği, **savunucu eksenli** mi olduğu önemli. Bu boyuttaki savunucu kuruluşlar, faydalanıcıları etkileyen özel ya da kamusal kararlar üzerinde etki yaratacak çıktılarını hedeflerken, diğerleri doğrudan hizmet sağlamayı önüne koyan kuruluşlardır. İkinci ayırım, **ticarileşmiş / ticarileşmemiş** (*commodified / noncommodified*) ayırımı. Bu ayırımı göre iki tür kuruluş var: ürün satarak kazanç elde eden kuruluşlar ile hizmet sağlayan kuruluşlar ayırımı kastediliyor. Wolch'un üçüncü ayırım düzeyi ise **katılımcı / elitist** ikiliğine dayanıyor ve yararlanıcıların süreçlere ve kararlara dâhiline göre çeşitleniyor. Bu üç eksene göre kuruluşları çeşitli kombinasyonlarda kategoriler oluşturmak mümkün. Çok boyutlu bir analizi gerektiren bu tasnifin ayrıştırıcılığı sayılanlara nazaran daha başarılı olmakla birlikte, tasnifin uygulanması pratik zorluklar içeriyor. Zira kuruluşların özellikle katılımcılıklarını tespit etmek hem kapsamlı hem de dinamik bir analizi gerektiriyor.

Bir başka sınıflandırma kadın Gönüllü Kuruluşlarına odaklanan DAWN (*Development Alternatives with Women for a New Era - Yeni Bir Çağda Kadınlarla Kalkınma Alternatifleri*) tarafından, “kurumsal lokasyon”, “organizasyon kompozisyonu” ve “aktivite kapsamı” baz alınarak gerçekleştirilmiş: dış inisiyatifli kuruluşlar (*outside initiated*), küçük taban kuruluşları (*small grassroots*), işçi-bazlı kuruluşlar (*worker-based*), bir politik parti ile ilişkili kuruluşlar (*affiliated with a political party*), hizmet yönelimli kuruluşlar (*service-oriented*), araştırma tipi kuruluşlar (*research type*) ve koalisyonlar. Toplumsal cinsiyet alanındaki kuruluşları anlamayı önceleyen bu tasnifteki özgünlük, birden fazla eksenli bir arada düşünerek ve sadece ne yaptığına değil, hem yönelimine hem neye hizmet ettiğine dikkat ederek gerçekleştirilmiş olmasıdır.

Bratton, Afrika'daki Gönüllü Kuruluşlar üzerine çalışırken operasyon düzeyini baz alıyor. Ona göre bir yanda yerli kuruluşlar diğer yanda Uluslararası Gönüllü Kuruluşlar var. Bratton yerli kuruluşları da yukarıda tarif edilen ayırımı nazaran Gönüllü Kuruluşlar ve Topluluk Bazlı Kuruluşlar olarak iki kategoride topluyor. Gönüllü Kuruluşlar için ise faydalanıcılar ekseninde önemli bir ayırım yapıyor; **kendisine yararı hedefleyen üyelik kuruluşları** ile **başkalarına yarar sağlayan hizmet organizasyonları**. Bu ayırım

kuruluşların neye hizmet ettiğini açıklamada kilit bir noktaya sahip. Fakat tek başına Gönüllü Kuruluş âleminin karmaşıklığını resmetmek için yetersiz kalıyor. Kendisine yararı hedefleyen kuruluşların bir kısmı dezavantajlı bir konumdan hareket ederken bir kısmı, mesleki ya da refah motivasyonu ile yola çıkabiliyor. Başkalarına yarar sağlayan kuruluşların ise yararı hangi biçimde sağladıkları önem arz ediyor. Üstelik her ikisine girmeyen, yani somut bir fayda sağlamaktan ziyade, kimliğini ya da savunduğu bir düşünceyi ifade etmeyi hedefleyen kuruluşlarda mevcuttur. Bu kuruluşları, üye olmanın kişiye bir fayda sağladığı kategoride düşünmek de şüphelidir, başkalarına fayda sağlayan kuruluş kategorisi içinde görmek de.

Korten (1990) de benzer şekilde yararlanıcıları gözeterek 4 temel kategoriden bahseder. Üyelik ekselik kuruluşlar, Gönüllü Kuruluşlar, kamu hizmet tedarikçisi kuruluşlar ve GONGO'lar. Yararlanıcının üyeler mi yoksa dışarısı mı olduğu ayrımının yukarıda sayılan güçlü ve zayıf yanları bu tasnif için de geçerlidir. Korten'in analizinde dikkate değer nokta ise Gönüllü Kuruluşları "değer güdümlü" (*value-driven*), kamu hizmet tedarikçisi kuruluşları "piyasa güdümlü" (*market-driven*) olarak tanımlarken kullandığı değer – piyasa eksenidir. Daha önce anılan ticarileşmiş / ticarileşmemiş ayrımı ya da kar eden - kar etmeyen ayrımları, birincileri zorunlu olarak kişisel iktisadi fayda hedefli ikincileri ise toplumsal fayda hedefli kuruluşlar olarak gören örtük bir kabule dayanırlar. Oysa ayrımı "kar" ya da "ticaret" kavramlarında değil de "Pazar güdümü – "Değer güdümü" ikiliğine dayandırmak, iktisadi faydadan yararlanmadaki öznellik ve nesnellik ayrımının altını daha başarılı çiziyor.

Modern toplumlarda Gönüllü Kuruluşlar çok çeşitli alanlarda faaliyet göstermekte ve farklı toplumsal roller üstlenmektedirler. Boris ve Mosher (1998), Gönüllü Kuruluşların sosyal, sivil ve ekonomik fonksiyonları olduğundan bahseder. Öte yandan literatürdeki tasnif çalışmalarına bakacak olursak Gönüllü Kuruluşların başka birçok fonksiyonu da olduklarını söyleyebiliriz. Öte yandan bu fonksiyonları aynı düzlemde ele almak da tasnif sorununda çözümü bir yere kadar ilerletebiliyor. Çeşitli tasnifleri değerlendiren Vakıf (1997; 2063) Gönüllü Kuruluşları organizasyonel niteliklerine göre ve özsel ve olumsal (*essential and contingent*) olarak ayırmak da fayda görüyor ve farklı boyutlara göre kategorizasyon öneriyor.

Özsel ayrımlar baz alındığında iki tasnif ekseninin öne çıktığını görüyoruz: **yönelimlerine göre, operasyon düzeylerine göre**. Vakıf (1997: 2063) yönelimlerine göre Gönüllü Kuruluşları ayırmak gerekirse altı kategoriden bahsedebileceğini belirtiyor: **refah, kalkınma, savunuculuk, gelişim eğitimi, ağ kurma ve araştırma**. Buradaki kategoriler kuruluşların varoluş nedenlerine dayanıyor. Ancak tasnif yeni bir sınıflandırma sunmaktan

ziyade mevcutlardan bir derleme mahiyetini taşıyor. Bu yüzden mevcutların zaafalarını da beraberinde taşıyor. Vakil, operasyon düzeyi düşünüldüğünde ayrımın genellikle **uluslar arası, ulusal ve topluluk bazlı** Gönüllü Kuruluşlar şeklinde yapıldığını, oysa bunlara özellikle 3. Dünyada **bölgesel** olanları eklemek gerektiğini belirtiyor. Bunlardan topluluk bazlı olanlarının üyelik organizasyonları olmaya daha yatkın olduklarını diğerlerinin ise hizmet organizasyonları olma eğilimlerinin güçlü olduğunu da ekliyor (ibid, 2064). Vakil özsel ayrımların kapsayıcı olma adına belli düzeyleri baz aldığını fakat bazı bağlamlarda özsel ayrımlara göre yapılan tasniflerin elverişsiz sonuçlar verdiğini ve olumsal tasniflerin özsel tasniflerdeki kadar kapsayıcı ve ayrıştırıcı olmamasına rağmen belli ihtiyaçları daha iyi karşılayabildiğini öne sürüyor.

Olumsal ayrımlar için Vakil'in önerdiği temel ayrımlar: **sektörel odak** ile **değerlendirme nitelikleri** (*evaluative attributes*). ICNPO'nun (*International Classification of Non-profit Organizations*, Uluslararası Kar Amacı Gütmeyen Kurum Sınıflandırması) sektörel ayrıma dayalı kategorizasyonu, sektörel odaklı tasniflere en rafine örneklerindedir. Uluslararası çalışmalar arasında en fazla kullanılan tasnif, ICNPO'dur. Bu tasnif çoğunlukla kuruluşların faaliyet alanlarına dayanmaktadır. Oniki ana kategoriden ve onların alt kategorilerinden oluşmaktadır.²¹ Ana kategoriler şunlardır:

1. Kültür ve Eğlence,
2. Eğitim ve Araştırma,
3. Sağlık,
4. Sosyal Hizmetler,
5. Çevre,
6. Kalkınma ve Barınma,
7. Hukuk, Savunuculuk ve Politika,
8. İyilikseverlik Aracıları ve Gönüllü Teşvikçileri,
9. Uluslararası,
10. Din,
11. İş Örgütleri, Mesleki Örgütler ve Sendikalar, Diğerleri
12. Diğerleri

ICNPO tasnifi sivil toplumun geliştiği ve hatta sektörleştiği Batı ülkelerindeki durumu resmetmek açısından elverişli olan, ancak sektörel ayrımlarla sınırlı bir araçtır. Benzer bir

---

²¹ ICNPO'nun Türkçe bir çevirisi bu raporda EK-1 olarak incelenebilir.

tasnif olan ABD'deki Ulusal Vergi Muafiyeti Olan Teşekküllerin Sınıflandırılması (NTEE - *National Taxonomy of Exempt Entities*) ise kuruluşları amaçlarına dayanarak ayırmaktadır:

1. Sanat, kültür ve insanıyetperverlik
2. Eğitim
3. Çevre ve hayvanlar
4. Sağlık
5. Sosyal hizmetler
6. Uluslararası
7. Kamusal, sosyal fayda
8. Dini
9. Müşterek, üye faydası
10. Bilinmeyen

NTEE de ICNPO gibi ağırlıkla sektörel ayrımlara dayanmakla birlikte, üye faydasını gözeten kuruluşlarla genel sosyal faydayı önceleyen kurumları ayrıştırarak kategorileştirmesi ile ICNPO'dan ayrılır. Sektörel odaklanma bir sektörü (kadın, çevre, engellilik, vb) anlamak için malzeme verirken, Gönüllü Kuruluşlara holistik bir bakış imkanı vermiyor. Birbirine çalışma tarzı, faaliyetleri, yönelimleri gibi birçok açıdan benzemeyen kuruluşlar bir arada anılıyor. Değerlendirme nitelikleri arasında Gönüllü Kuruluşlar hakkında artan merakın da etkisiyle, hesap verilebilirlik, saydamlık, verimlilik, değerler, kaynaklar üzerinde kontrol, toplumsal cinsiyet eşitliği, katılım düzeyi/tipi gibi nitelikler öne çıkıyor. Bu niteliklere göre Gönüllü Kuruluşları incelemenin özellikle performans değerlendirmesi açısından değeri büyük. Fakat bu niteliklerin belli bir skalada saptanması oldukça karmaşık veri analizlerini zorunlu kılıyor, üstelik oluşturulabilecek endekslerin bağlam bağımlı ve olumsal olması gerekiyor. Ayrıca operasyon biçimleri ve yönelimler de ihmal edilmiş oluyor.

Kramer (1981), Gönüllü Kuruluşları rollerine göre ayırmayı önerenlerden. Ona göre Gönüllü Kuruluşları rollerine göre dörde ayırmak mümkün: **Hizmet sağlayıcı rol, iyileştirici ve savunucu rol, öncü rol ya da hizmet öncülüğü ve değer koruyuculuğu rolü.** Kendal (2003) da benzer bir sınıflandırmaya giderek beş küme tanımlıyor: **Hizmet ve tedarik, inovasyon, savunuculuk, ifade etme, ve camia oluşturma** fonksiyonları. Bu kategorizasyonlar, özellikle yönelim itibari ile kuruluşları birbirinden ayırmada başarılı bir zemin sağlıyor. Kuruluşun neye hizmet ettiğini açıklamak için de iyi bir araç oluştururken, birbirini dışlayan (*mutually exclusive*) kategoriler olma konusunda zayıf kalıyor. Kuruluşların

eşzamanlı olarak birden fazla rolleri yerine getirdikleri durumlar olabiliyor. Kuruluşlara fonksiyonları açısından yaklaşan bir örnek de Salamon ve arkadaşlarıdır (2000). Yazarlar, Gönüllü Kuruluşları tasnif etmek için en elverişli analiz birimi olarak kuruluşların üstlendikleri sosyal rolleri ve bunların açık hale getirdiği belli zayıflıkları görüyorlar. Salamon ve arkadaşlarının öne çıkardığı **beş sosyal rol**: hizmet, inovasyon, savunuculuk, ifade etme ve liderlik geliştirme ve camia oluşturma ve demokratikleştirme; **beş zayıflık** ise tikellik, paternalizm, aşırı amatörcülük ya da profesyonellik, kaynakların yetersizliği ve hesap verilebilirlik açığıdır.

Salamon ve arkadaşlarına göre, Gönüllü Kuruluşların **hizmet rolü**, kamusal ya da kolektif bir karakter arz ediyor. Bu nedenle de hizmet daha yüksek kalitede, daha eşitlikçi, daha düşük maliyet - verimlilik oranında ve daha iyi bir uzmanlık ile gerçekleştiriliyor. Bu sonuçların kaynağında ise Gönüllü Kuruluşların kar amaçlı olmaması, gönüllü ve hayırsever eksenli olması, gönüllülerin ve yardımseverlerin desteğine erişim, değer eksenli misyonu ve toplum içinde oluşu yer alıyor (ibid, 5). Bu tespitlerin sivil toplumun zayıf olduğu Türkiye gibi ülkeler için geçerli olmadığını peşinen belirtelim. Gönüllü kuruluşların sunduğu hizmetlere Türkiye toplumunda “kalite” konusunda şüphe ile yaklaşılr. Kuruluşlar buna karşın pazar eksenli değil de değer eksenli bir motivasyona sahip olması nedeniyle beğeni toplarlar. Uzmanlık ve verimlilik konusunda da sunulan hizmetin değeri de şüphelidir. Hatta eşitlikçilik konusunda dahi Gönüllü Kuruluşlar, Türkiye toplumda yaşadıkları itibar sorunu nedeni ile şaibeli bulunurlar. Çoğunun belli ve dar bir çevreye hizmet ettiğine dair inanç toplumda güçlüdür. Kendal (2003: 93) Gönüllü Kuruluşların hizmet rolünün piyasanın ve devletin çuvaldığı ekonomik alanlarda devreye girmek anlamına geldiğini belirtiyor. Hizmet rolünün savunuculuktan ayrıksı yanı ise politik talep ve değişimlerden bağımsız olarak vuku bulmasıdır. Hizmet sağlama rolünü üç ayrı kategoride ele almak da mümkündür. Bunlardan birincisi doğrudan sağlanan, bakım, koruma, iyileştirme, güçlendirme vb. hizmetleri ifade eder. Buna **hizmet verme eksenli hayırseverlik** diyebiliriz. İkincisi **bağışçı hayırseverliktir** (*charity*). Hayırseverlikte esas kaynakları daha talihli olanlardan ihtiyaç sahiplerine aktarma, alıcı ve bağışlayıcı arasındaki köprü olmaktır. Doğrudan yardım faaliyetleridir. Son olarak **vakfedici hayırseverlik** (*philanthropy*) olarak adlandıracağımız hizmet sağlama türünde, hastane, üniversite, müze ve belli bir topluluğun sosyal sermayesi niteliğindeki yapılar gibi kurumları kurma ve güzelleştirme hedefinde olan etkinlikler sözkonusudur ve genellikle bu hizmetleri vakıf statüsündeki Gönüllü Kuruluşlar verirler. Hizmet sağlama, Gönüllü

Kuruluşlar üzerine çalışmalarda neredeyse en çok akla gelen en çok referans verilen fonksiyondur. Öte yandan sosyal fayda eksenli tüm Gönüllü Kuruluş faaliyetlerinin topluma hizmet etmek hedefi vardır. Hizmet rolü daha ziyade bunu doğrudan yapanlara gönderme yapar. Bunlar arasında ise hizmet faaliyetleri sağlayanlarla yardım kuruluşlarının bazı nitelikleri oldukça farklıdır. Birinciler genellikle bir dezavantajlı gruba odaklanırlar, faaliyetleri itibari ile savunuculuğa ya da ele aldıkları sorunu gündeme taşıyan etkinliklere yatkındırlar ve aynı zamanda hedef gruplarının sorunlarının çözümüne yönelik değer yaratmak gibi bir rolü de üstlendikleri olur. İkinciler, birinciler gibi emek yoğun bir ekseninde faaliyet göstermezler, kurucu ve üyelerinin ya da mobilize ettikleri toplum kesiminin iktisadi birikimini kullanırlar. Bu iki gurubu bir kategoride toplamak bu nedenlerle yeniden düşünülmesi gereken bir olgudur.

Gönüllü Kuruluşların **yenilikçilik rolü** ile kamusal sorunların çözümünde yeni fikirler ve yaklaşımlar geliştirmede bir öncülük rolleri olduğu kastedilir. Bu öncülük, sosyal bir sorunun belli alanlarda dokunulmamış konuları tanımlayarak ve bunlara odaklanarak, yeni yaklaşımlar ve sorunun çözümünde yeniliklerin kaynağı olarak hizmet etmeyi ihtiva eder (ibid, 6). Kramer'in öncü rolü olarak da tanımladığı bu nitelik, yeniliğin gerçekleştirilmesi ile sınırlı değil, onun adaptasyonu için zeminin hazırlanmasını da kapsıyor. Yenilikçilik rolü ayırt edici bir rol olmakla birlikte kapsama alanının sınırlı olduğunu belirtelim. Konu Türkiye Gönüllü Kuruluşları olunca sınırlılık daha da büyüktür. Türkiye'deki Gönüllü Kuruluşların yenilikçi rolü ön planda olanları, ele aldıkları meselelere özgün yaklaşımlar geliştirmekten ziyade varolan yaklaşımları ya da uzmanlıkları taşıma noktasındadırlar. Dolayısıyla yenilikçilik aşırı bir beklentidir. Bunun mevcut durum ve olanaklar dışında ihtiyaç baz alındığında da aşırı olduğu söylenebilir. Meseleleri derli toplu bir şekilde gündeme taşıyacak bir birikim sağlama ve geliştirme çoğu zaman daha acil bir ihtiyaçtır. Uzmanlık ekseninde meselenin fikri temsilcisi olma, yani bir başka anlamda bağımsız bilgi üretme faaliyetinde bulunma da meselelerin çözüme önemli bir katkıdır. Mesele hakkında yenilikçi özgün ürünler, yaklaşımlar ortaya koyma bunları takip etmesi gereken ve ileri bir roldür.

Birçok tasnifin vazgeçilmez unsuru olan **savunuculuk**, Salamon ve arkadaşlarının Gönüllü Kuruluşlarının sosyal rolleri için tarif ettikleri kategorilerden de birini oluşturuyor. Onlara göre Gönüllü Kuruluşların doldurduğu alan yenilikçi katkılarla sınırlı kalamaz, hükümet politikalarının ve sosyal koşulların değişimini zorlayan çabalar da Gönüllü Kuruluşlardan beklentiler arasındadır. Savunucu organizasyonlar bireyler ve daha geniş

politik süreçler arasında köprü oluştururlar. Grup çıkarlarını geniş kamuoyunun gündemine taşır ve politik talepler ve sosyal değişim hedeflerken sadece ait oldukları grubun yararını değil, genel kamunun da yararını gözetirler. Savunuculuk ile her türlü değerın savunulması kastedilmez. Kramer'in (1981) tarifi ile insancıl ve aydınlanmış sosyal politika için ve özellikle hak temelli çabaları savunuculuk olarak tanımlayabiliriz ve çoğu zaman bu çaba belli bir dezavantajlı grubun hakları içindir. Literatürde rastlanılan iki tür savunuculuk vardır, yurttaş savunuculuğu ve politika savunuculuğu. **Politika savunuculuğu** politika değişimi sağlamak ve kolektif faydayı korumak amacıyla yola çıkan doğrudan elit kesime yönelen her etkili etkinliğı kapsarken; endirekt savunuculuk olarak görülebilecek **yurttaş savunuculuğu** yine politika değişimi sağlamak ve kolektif faydayı korumak amacıyla yola çıkan genel kamuya yönelen ve kamu farkındalığını artırmayı ya da belli meseleler hakkında bireysel yurttaş savunuculuğunu mobilize etmeyi hedefleyen tüm etkinlikleri ifade eder. Savunuculuk yine birçok tasnifin vazgeçemediğı bir niteliktir. Hak eksenli kuruluşları savunuculukla özdeşleştiren kategorizasyonlar da mevcuttur.

Gönüllü Kuruluşlar, bireylere ve gruplara kendilerini **ifade etme** ortamı sağlarlar. Kramer bunu değer koruyucu rol (*value guardian role*) olarak da tarif etmektedir: gönüllü, tikel ve sektör değerlerin değer koruyucusu olarak, gönüllü bir kuruluştan, yurttaş katılımını teşvik etmesi, liderlik etmesi, sosyal, dini, kültürel veya diğer azınlık gruplarının çıkarlarını muhafaza etmesi beklenir. Bir başka deyişle topluluklar, etnik ya da dini mirastan, mesleki çıkarlara, ortak ideolojilere ve ilgilere, musiki ya da kültürel ilgilere ve diğer binlerce uğraşı ifade etmek için gruplar meydana getiriyorlar; üstelik bu araç ile bireyler liderlik de geliştiriyorlar (Salamon vd., 2000: 7). İfade etme fonksiyonu, özellikle kimi zaman savunucu olarak değerlendirilebilen, bir değerın, bir dünya görüşünün korunması, kollanması, propagandasının yapılmasını hedefleyen kuruluşları tanımlamak için başarılı bir niteliktir. Fakat nasıl her türlü savunma faaliyetinin savunuculuk olarak değerlendirilmemesi gerekirse, her türlü ifade etmenin de aynı çatı altında toplanması kategorinin ayrıksılığını zayıflatmaktadır. Örneğin, siyasi bir pozisyonun tanıtımını sağlayan kuruluşlar da kendilerini ifade etmektedir, bir sanat dalı ile meşgul olan kişiler o sanat dalındaki ürünleri ortaya koyarlarken de, ya da politik ekseninde olmasa da toplumun geneli tarafından kabul görmeyen ya da evrensel olmayan bir değeri, örneğin alkol karşıtlığını, geliştirmeyi önüne koyan kuruluşlar da ifade edicidir. Bu kuruluşların gerek muhatapları gerek ifade etme araçları çoğu zaman çeşitli farklar oluştururlar.

Çeşitlilik ve çoğulculuk adına Gönüllü Kuruluşlardan beklenen diğer bir rol ise birleştirici ve entegre edici unsurlar olmasıdır. **Camia oluşturma** rolündeki merkezi düşünce, sosyal etkileşimi teşvik ederek, bir topluluk ruhu oluşumuna katkı amacıyla güven ve karşılıklı saygı alışkanlığı yaratmaktır (ibid, 7). Kramer bu tür ortamların bireylere, organizasyonel becerilerini, politik yeteneklerini artırma, kişisel tatmin sağlama, bir çevreye entegre olma ve normları öğrenme, bilgi edinme ve yalnızlıktan kurtulma imkânları sunduğunu ifade ediyor. Bunun yanında grup ile daha geniş toplum arasında aracılık kurma da bu rolün diğer bir misyonudur (Kramer, 1981). Bu şekilde oluşturulan ortam bireylere sosyal sermaye sağlamaktadır. Land'a göre de camia oluşturma benzer zihniyetteki bireyler arasında olur. Bireyler “bağlanma” ve “birlik olma” (“*affiliation*” and “*association*”) sağlayan etkinliklerle, karşılıklı güven ve ortak değerlere dayanan sosyal ağlar oluştururlar (Land, 2001: 67, 72). Sonuç olarak camia oluşturma sağladığı iki önemli sermaye vardır: **bağ kurucu ve köprü kurucu** (*bonding capital and bridging capital*). Camia oluşturma fonksiyonu birçok kuruluşun neredeyse mevcudiyetini açıklar niteliktedir. Öte yandan da her kuruluşun bir camia oluşturma rolü mevcuttur. Camianın neye hizmet etmek üzere oluşturulduğu ek bir boyut olmak durumundadır. Yukarıdaki tarifler genellikle bir sosyalizasyon eğilimi ile bir araya gelenlerin camia oluşturma niteliğinden bahsetmektedir. Oysa tarif edilen diğer rollerle öne çıkan pek çok kuruluş da camia oluşturmaya hedefler. Sözelimi politik eksenli bir ifade kuruluşu, kendi değerlerini korumak için önce üyelerinin ve birinci halka hedef gruplarının aidiyet duygusu geliştirmelerini hedeflerler. Bunun en önemli araçlarından biri camia oluşturmadır.

Bu bölümde yer verdiğimiz tasnif, tarif ve yorumlama çalışmalarının neredeyse tamamı sivil topluma ve onun en somut karşılığı olarak görülen Gönüllü Kuruluşlara olumlu bir özsellik atfederler. Buna ek olarak da Gönüllü Kuruluşların faydalarına odaklanır ve bunları kategorize etmeye çalışırlar. Salamon ve arkadaşlarının ortaya koyduğu çerçevenin özgünlüğü ise bunun ötesine geçerek, Gönüllü Kuruluşların faaliyetleri sırasında meydana getirdikleri zafiyetlere de dikkat çekmeleridir. Salamon ve arkadaşlarının Gönüllü Kuruluşların özetlenen pozitif rolleri yerine getirirken açığa çıkardıklarını savundukları zafiyetlerin ilki **tikelciliktir** (*particularism*). Gönüllü kuruluşların bu tikelci niteliği, özel olarak evrenseli temsil etmediklerine, toplumdaki çatışan dinamiklerin yansımaları olduklarına işaret etmektedir. Grup çıkarlarına ve meselelerine duyarlı hale gelen Gönüllü Kuruluşlar, daha geniş kamunun ya da başka grupların çıkarlarına düşmanlık geliştirebilirler. Gönüllü Kuruluşlar için

tikelciliğin bir sonucu da ayrımcı ve eşitsiz politikalar olabilir. Verdi (2007) bu tikelcilik sorunun Gönüllü kuruluşların sivil toplum olarak görülüp görülmeyeceği tartışmasına malzeme verdiğini düşünür. Öyle ki Gönüllü Kuruluşların kamusal fayda hedeflemelerinden kaynaklı sivil toplumun bir parçası olarak görülmesi gerektiği karşısındaki görüş, Gönüllü Kuruluşların kamunun genel çıkarları ile örtüşmeyebileceği için aksini ileri sürer.

Gönüllü Kuruluşlar için tespit edilen ikinci zayıflık **paternalizm** niteliğidir. Gönüllü Kuruluşlar hükümetler gibi haklar tesis edemezler, ancak ayrıcalıklar oluşturabilirler. Bu da verilen hizmetlere bağlılığı perçinleyebilir. Daha geniş ölçekte de bağlılıklar, bireysel özgürlüğü ilerletmek yerine engelleyebilir. Özellikle hayırseverlik eksenli kuruluşlar bu zaafi taşırlar. Başka bir örnek olarak da dezavantajlı gruplara hizmet götüren kuruluşları verebiliriz. Bu kuruluşlar, ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarını düzenli sağlamaya çalışarak paternalizmi beslerler.

Gönüllü Kuruluşlarda bir başka zafiyet **aşırı amatörleşme ya da profesyonelleşme** eğilimleridir. Gönüllü Kuruluşlar gönüllü girdisi ve kişisel hayırsever desteklerle onurlanırlar. Yenilikçilik ve bağımsızlık adına bir artı sağlayan bu nitelik, verimsiz zaman yönetimine neden olabilmektedir. Bu sorunla baş etmek için Gönüllü Kuruluşlarda profesyonel istihdam hızla genişlemektedir. Bu durumda ise zamanla kuruluşun operasyonları üzerinde tam bir denetime sahip olan profesyonel kadro üyelerin, yararlanıcıların ve diğer profesyonel olmayanların dâhilini sınırlar. Bu nitelik günümüz Gönüllü Kuruluşlarının hem operasyonel olarak hem de kültürel olarak üstünden geledikleri zafiyetleridir. Genellikle tezahürü, gönüllülüğü öne çıkaranların profesyonelleşmeyi bir kirlenme olarak değersizleştirmeleri, profesyonelleşmeyi öne çıkaranların ise taban ilişkisinin zayıflaması şeklindedir.

Dördüncü bir Gönüllü Kuruluş zayıflığı işareti olan nitelik ise **kaynakların yetersizliğidir**. Gönüllü Kuruluşlar ihtiyaç sahiplerine hizmet vermeyi hedeflemektedir. Fakat mevcut kaynakları ile bunların çoğunu dışarıda bırakmak durumunda kalmaktadırlar.

Son olarak Gönüllü Kuruluşların en önemli zayıflığı **hesapverilebilirlik** mekanizmalarının yetersiz oluşudur (ibid, 9 ve Holmen and Jirström, 2009; 434). Özel sektör, tüketiciler, hükümeti seçmenler nezdinde güvene dayalı olmayan hesapverilebilirlik mekanizmaları oluşturmak durumundadırlar. Kâr amacı gütmeyen alandaki ana hesap verilebilirlik aracını ise aksine kuruluş yöneticilerine güven duyma oluşturmaktadır. Genellikle izleme değerlendirme mekanizmalarının çeşitli maliyetler nedeniyle tercih edilmemesi sonucunda Gönüllü Kuruluşlarda bir **hesapverilebilirlik açığı** olduğundan

bahsedilebilir. Bu yönleriyle pek çok Gönüllü Kuruluş sorumsuzdur. Başka bir deyişle sorumlulukları gevşektir. Aslında Gönüllü Kuruluşlar yöneticileri tarafından temsil edilirler ve önce üyelerine sonra tüm yararlanıcılarına karşı sorumludurlar. Fakat bu sorumluluğun işlerlik kazandığı mekanizmalar gelişmemiştir. Sorumlulardan hesap sorma arenası olan Genel Kurullar ise pek çok kuruluşta işlevsizdir. Ancak katılımın üst düzeyde olduğu kuruluşlarda iç hesap verilebilirlik işlerlik kazanır ki çoğu kuruluş önemli katılım sorunları yaşamaktan muzdariptir. Dolayısıyla Gönüllü kuruluşlar yararlanıcılarını katılımcı kılamamakta katılımcı kılamadıkça da onlara karşı sorumsuzlaşmaktadırlar.

Salamon ve arkadaşlarının konu ettikleri Gönüllü Kuruluşların zayıflıklarına “itibar yönetimi” konusundaki başarısızlıklarını eklemek mümkündür. Aslında 1990’lardan bu yana dünya genelinde Gönüllü Kuruluşların hızla çoğaldığına tüm dünya tanık olmakta. Bu tanıklık içerisinde Gönüllü Kuruluşların abartılı bir sempati olduğu söylenebilir. Örneğin, Birleşmiş Milletler Eski Genel Sekreteri Kofi Annan Gönüllü Kuruluşların için “İnsanlığın Vicdanı” tabirini kullanmaktaydı (Paul, 2000). Michael Bratton (1989), Gönüllü Kuruluşların katılımcılık ve demokratik değerler açısından sivil toplumun önemli destekçileri olduklarını belirtmişti. Ondan bu yana pek çok kişi Gönüllü Kuruluşların bu özelliklerine hem katılıyor hem de sorguluyor. Öyle ki Gönüllü kuruluşlara özsel olarak beslenen abartılı sempatinin çoğu zaman toplum nezdinde Gönüllü Kuruluşların romantik bir idealizm imajı taşımasından kaynaklandığını söyleyebiliriz. Öte yandan pratikte bu aşırı beklenti yaratan imaj yukarıda anılan kimi zafiyetlerle birleşince yerini hayal kırıklıklarına bırakabilmektedir. Çoğu kuruluşun itibarlarını korumaya yönelik bir stratejileri olmaması, kendileri özsel olarak “itibarlı” görmeleri, bu kuruluşlar için “İtibar yönetimi” kanallarını tıkamıştır. İtibarla ilgili diğer bir noktada beklenti denetimi ile ilgilidir. Holmen ve Jirstrom de Gönüllü Kuruluşların “iyiliği” algısının Gönüllü Kuruluşlardan büyük beklentiler yarattığını, fakat Gönüllü Kuruluşların bu beklentileri karşılayabilecek düzeyde ve yapıda olmadıklarını savunuyorlar. Gönüllü Kuruluşların şaşırtıcı derecede bir itibara sahip olduklarını ve kendilerinden beklenenin haklarında bilinenden çok daha fazla olduğunu belirtiyorlar.

Yukarıdaki tartışmanın düşündürdüğü diğer bir nokta Gönüllü Kuruluşların demokratik süreçlere hangi oranda katkıda bulduklarıdır. Özsel olarak itibarlı görülen Gönüllü Kuruluşlar yine özsel olarak demokratik ve demokratik süreçlere katkı sağlayan bir nitelikte değerlendirilirler. Gönüllü Kuruluşlar üzerine artan ilgi de, Gönüllü Kuruluşların sivil toplumsal potansiyellerinden kaynaklanmaktadır. Bu ilgi genellikle Gönüllü Kuruluşlara

bir dizi olumlu değer atfeden varsayımdan beslenir. **Bunların başında** Mercer'e (2002: 6) göre, Gönüllü Kuruluşların sivil toplumun bir parçası olarak ve etkinlikleri ile onu geliştirerek demokratik süreçleri desteklediği varsayımı geliyor. Sivil toplumun Gönüllü Kuruluşlar aracılığıyla politik değişim için baskıyı mobilize ettiği, demokrasinin konsolide olmasında anahtar bir role sahip olduğu düşünülüyor. Devlet iktidarının suiistimallerini takip eden bir role sahip olduğu, daha geniş yurttaş katılımını teşvik ettiği ve devleti kamusal olarak tetkik ettiği varsayılıyor. Gönüllü Kuruluşların çoğulculuğu temsil ettiği, bir ses yükseltme aracı olduğu, devletin takipçiliğini yapan, baskı kurmak için ağ kurma imkanı sağlayan özellikleriyle sivil toplumda en önemli muhataplar (*interlocutor*) olduğu kabul ediliyor (Mercer, 2002: 6-8, Holmen ve Jirström, 2009: 429). Gönüllü Kuruluşlar genellikle otoriter bir iktidarın oluşumun engelleyecek en önemli entiteler olarak görülüyor. Mercer'e göre **ikinci** abartılı varsayım, Gönüllü Kuruluşların fakirler ve marjinal gruplardan oluşan taban örgütleri ile birlikte hareket ettiği yönünde. Bu şekilde Gönüllü Kuruluşlar marjinal grupların çıkarlarını geniş kamuoyunda temsil ediyorlar (Mercer, 2002: 8-9). Holmen ve Jirström (2009) da benzer bir şekilde Gönüllü Kuruluşlar hakkındaki iyimserliği sorguluyor. Onlara göre Gönüllü Kuruluşlar genellikle, demokratik bir alternatif kurma ve hümaniter bir odaklanma ile ses yükselten kuruluşlar olduğu için yoksullar ve dezavantajlılar adına konuşmaya çağrılıyorlar.

Mercer'e (2002: 10) göre sivil toplum yalnızca "iyi" sıfatı ile tarif ediliyor. Oysa sivil toplumu yarışan çıkarların alanı olarak kavramsallaştırmak da mümkün. Tocqueville'den yola çıkarsak sivil toplumu ve Gönüllü Kuruluşları iyi şeyler olarak tarif edebiliriz. Öte yandan Gramscici sivil toplum yaklaşımını baz alırsak sivil toplum çatışmalı bir alan olduğu için Gönüllü Kuruluşlarda daha geniş toplumun mücadelelerini yansıtırlar. Öte yandan sivil toplumun sadece iyi sıfatları olmadığını birçok zayıflığı, sınırlılığı ve zafiyetleri olduğunu da belirtmek gerekir. Mercer'e göre, 1990 sonlarından itibaren birçok çalışma sivil toplumu sıklıkla parçalanmış, organize olamamış, işbirlikçi olmayan ve zayıf olarak tarif etmeye başladı. Ayrıca sivil toplumun temel bileşeni olarak Gönüllü Kuruluşların genellikle iç demokrasiden yoksun, otoriter ya da karizmatik kişiselleşmiş liderlik tarafından karakterize edilen; rekabetçi; ayrımcı; devlet, donör ya da her ikisi tarafından güdülmeye açık nitelikler gibi zafiyetler sergiledikleri bahsi geçen diğer sorunlardır.

Holmen ve Jirström Gönüllü Kuruluşlar hakkında iyimserliğin arkasında şu varsayımların yattığını öne sürüyorlar:

- Gönüllü Kuruluşların devreye girmesi durumunda Hükümet kurumları arasındaki karar alma süreçlerinin ve izlenen etkinliklerin daha iyi, adil ve etkili olacağı,
- Gönüllü Kuruluşların kendi çıkarları haricinde eylemeyecekleri,
- Hükümet ve kamu kuruluşlarının sivil olmadığı, Gönüllü Kuruluşların ise sivil, homojen ve uzlaşma içerisinde olduğu,
- Taleplerin ve duruşların aşağıdan yukarıya bozulmadan iletilebileceği,
- Gönüllü Kuruluşların yozlaşmaya karşı bağımsız olduğu, politikacıların ve kamu görevlilerinin ise olmadığı.

Holmen ve Jirström tüm bu varsayımların geçersiz ya da zayıf varsayımlar olduğunu iddia ediyor. Demokratik alternatifler olarak atfedilen Gönüllü Kuruluşların genellikle ne varsayıldıkları gibi demokratik oldukları ne de saydam oldukları söylenebilir, hatta bazılarının tek-adam girişimleri olduğu dahi bir olgudur. Yazarlara göre çoğu Gönüllü Kuruluşun ilerici olduğu da tartışılır, zira Gönüllü Kuruluşların çoğu kentli fenomenlerdir ve üyeleri de taban bağları zayıf olan üst ve orta sınıflardan oluşur. Yazarlara göre literatürde çoğu zaman Gönüllü Kuruluşların ilişkilendirildiği işbirliği, bilgi paylaşımı, politika müzakereleri ve ağ kurma gibi kavramlar içi boş kavramlara dönüşmüş durumdadır. Çoğu Gönüllü Kuruluşun bilgi paylaşımı ve ortak etkinlikler koordine etme konusunda, işbirliği geliştirmede pek gönülsüz olduğu birçok çalışmada vurgulanıyor (Meyer, 1997; Schweigman, 2003; Michael, 2004; aktaran Holmen ve Jirström, 2009, 435). Gönüllü Kuruluşlar arasında bir görünürlük yarışı olması da sıkça rastlanılan bir olgu. Gönüllü Kuruluşlardaki çeşitlilik, Gönüllü Kuruluş dünyasındaki heterojenliğe işaret ediyor. Gönüllü Kuruluşlar arasında ideoloji, strateji ve hedef çoğulluğu olması aralarında kuvvetli ağların kurulma ihtimalini zayıflatıyor.

Esasen tüm bu varsayımlar aynı zamanda Gönüllü Kuruluşların temsil yeteneği olduğu sonucuna da işaret ediyor. Yazarlara göre temsil ve hesapverilebilirlik Gönüllü Kuruluşlar için yeniden düşünülmesi gereken kavramlar. Hesapverilebilirlik açısından yukarıda bahsetmiştik. Temsil, hesapverilebilirlikten içe yönelimli değil de dışa yönelimli olması ile ayrışıyor. Temsil, organizasyonun ya da networkun dışındaki kişileri etkilemeyi hedefliyor. Oysa Gönüllü Kuruluşların çoğu taban bağları zayıf kuruluşlar. Gönüllü Kuruluşlardaki katılım düzeyi ve Gönüllü Kuruluşlar arasındaki rekabet de temsili zorlaştıran diğer olgulardır.

2.3.1. Türkiye’de Gönüllü Kuruluşlar Üzerine Araştırmalar ve Tasnif Sorunu

Sayıları sınırlı olmakla beraber daha önce yapılan bir dizi tasnif çalışması Gönüllü Kuruluşları büyüklüklerine (üye sayılarına), faaliyet alanlarına/hedef gruplarına (kadın, gençlik, insan hakları vb.), kuruluştaki hakim siyasi eğilime göre ve statülerine göre (dernek, vakıf) ayırtmış ve niceliksel ve işlevsel kategoriler oluşturmuştur.

Bu çalışmalardan en kapsamlısı olan TÜSEV’in “*Sivil Toplum Endeksi Projesi*” (STEP) kapsamındaki *Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Türkiye Ülke Raporu (Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Değişim Süreci)* başlıklı çalışmanın koordinasyonu TÜSEV ve CIVICUS ortaklığında yürütülmüştür. Birincil ve ikincil kaynaklardan toplanan verilerle oluşturulan rapor Türkiye’de sivil toplumun kapsamlı bir değerlendirmesini sunmaktadır. Paydaşlarla anket ve danışma toplantıları, medya tarama analizi, sivil toplumun kamuya etkisini ölçmek üzere vaka analizleri ve 1999’dan beri yayımlanan ikincil kaynaklardan elde edilen veriler 74 göstergeye göre ayırtılmış ve Danışma Kurulu tarafından puanlanarak çalışmaya sayısal bir nitelik kazandırılmıştır. Bu göstergelerin gruplandırılmasıyla Sivil Toplum Endeksi’nin her ülkede sivil toplumu değerlendirmek için kullandığı 4 ana boyuta (yapı, ortam, değerler ve etki) ilişkin değerlendirme ortaya çıkmaktadır.

Bu boyutlar raporda şu şekilde tanımlanmaktadır: “Sivil toplumun **yapısı** (örn: üye sayıları, bağış yapma ve gönüllülük oranları, şemsiye kuruluşların varlığı ve sivil toplum altyapısı, insan kaynakları ve mali kaynaklar); Sivil toplumun varlığını ve işlevlerini sürdürdüğü **ortam** (örn: yasal, siyasi, kültürel ve ekonomik bağlamlar, sivil toplum- devlet ve sivil toplum-özel sektör ilişkileri); Sivil toplum arenasında benimsenen ve savunulan **değerler** (örn: demokrasi, hoşgörü, çevresel sürdürülebilirlik); Sivil toplum aktörlerinin gerçekleştirdiği faaliyetlerin **etkisi** (örn: kamu politikalarını etkileme, vatandaşların güçlendirilmesi, toplumsal ihtiyaçların karşılanması).” (s. 26) Bu boyutlar üzerinden gerçekleştirilen puanlamalar sonucunda, rapor, 0 (zayıf) ile 3 (güçlü) arasında bir skalaya sahip bir karo üzerinde Türkiye’de sivil toplumun zayıf ve güçlü yanlarını sayısal olarak betimlemektedir.

Çalışma dâhilinde bölgesel danışma toplantıları (odak grup toplantıları) gerçekleştirilmeden önce katılımcılara telefonda anket uygulanmıştır. Bölgesel danışma toplantıları buldukları coğrafi bölgeyi temsilen 7 ilde gerçekleştirilmiştir. Bu iller sırasıyla İstanbul, Diyarbakır, Adana, Ankara, Samsun, İzmir ve Kars’tır. Çalışmaya 26 il ve ilçe dahil edilmiştir. Danışma toplantılarına toplam 120 sivil toplum paydaşı (kamu, sivil toplum, özel

sektör, akademi, medya, bağışçı kuruluşlar) katılırken, anketler 132 paydaşla gerçekleştirilmiştir. STEP'in sivil toplumun nihai bir tanımını yapma ya da nihai bir STK listesi oluşturma amacıyla olmadığı ancak mümkün olduğu kadar geniş ve kapsayıcı olunması gerektiği raporda özenle vurgulanmaktadır. Çalışmaya hangi aktörlerin dahil edileceği CIVICUS tarafından önerilen STK listesinde Danışma Kurulu'nun gerçekleştirdiği değişiklikler etrafında belirlenmiştir. Sonuç olarak ankete 11 kamu görevlisi, 2 akademisyen ve 1 özel sektör yetkilisinin yanında CIVICUS ve danışma kurulunca belirlenen STK listesinde tanımlanan kategoriler etrafında 118 STK dahil olmuştur.

Ankete katılan STK kategorileri listesine göre Gönüllü Kuruluşlar ve katılım sayıları şu şekildedir: İnanç Temelli Kuruluşlar (2), İşçi Sendikaları (6), Savunuculuk Yapan Gönüllü Kuruluşlar (20), Hizmet Veren Gönüllü Kuruluşlar (20), Eğitim Geliştirme, Araştırma (14), Kar Amacı Gütmeyen Medya (1), Kadın Kuruluşları (9), Öğrenci ve Gençlik (4) Sosyo-Ekonomik olarak toplum dışında kalan (3), Meslek ve iş Örgütleri (11), Etnik/geleneksel/yerel birlikler (4), Çevre Gönüllü Kuruluşlar (9), Kültür ve Sanat (6), Sosyal Konular/Eğlence/Spor (1), Hibe Dağıtan (3), STK Ağ/Destek Merkezi (2), Toplumsal Hareketler (3)

STEP Türkiye'de sivil toplumun yapı, ortam, değerler ve etki kategorileri etrafında çok yönlü bir değerlendirmesini sunması, sivil toplumun güçlü ve zayıf yönlerini, zorluk ve fırsatlarını ortaya koyması bakımından oldukça değerli bir çalışmadır. Ancak çalışmanın yararlandığı örneklem niteliksel olarak geniş bir yelpazeye yayılmasına karşın niceliksel olarak kısıtlı kalmış, Türkiye'de Gönüllü Kuruluşları temsil edebilecek bir boyuta ulaşamamıştır. Söz konusu projenin raporunda da bu duruma değinilmiş, projenin sahip olduğu bu sorun şu şekilde açıklanmıştır: "STEP anket çalışması ve danışma toplantılarına kısmen küçük bir grubun katılması (132 kişi) ... sonuçların sivil toplumun geneline mal edilmesini zorlaştırmaktadır" (s-s.30-1).

Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı'nın 1998 yılında yayınladığı "**Önde Gelen Gönüllü Kuruluşlar**" (Aydın Gönel) isimli araştırma raporu da Gönüllü Kuruluşları resmeden bilgiler içeren önemli çalışmalardan biridir. Çalışmada 66 bin STK'ya soru formu yollanmış, dönen 3119 kuruluş üzerine analizler gerçekleştirilmiştir. Fakat araştırma raporu, raporun Türkiye'deki Gönüllü Kuruluşları temsil etmediği, önde gelen Gönüllü Kuruluşlar üzerine bir analiz olduğunu teslim etmektedir. Araştırma raporu önde gelen Gönüllü Kuruluşların amaçları, başlıca etkinlikleri, çalışma saatleri, üye sayıları, şube sayıları, yurtdışı

ilişkileri, enformasyon hizmetleri, gelir kaynakları, teknik donanımı üzerine betimleyici verileri ortaya koymaktadır.

Sivil toplum alanında diğer önemli bir çalışma olarak *Sivil Toplum Ve Katılımın Güçlendirilmesinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü* (Prof. Dr. Bahattin Akşit, Bahar Tabakoğlu, Ayşe Serdar)²² adlı araştırmanın da anılması gerekir. Çalışma, Türkiye'deki sivil toplumun mevcut durumunu Gönüllü Kuruluşların temel özellikleri; sivil toplum oluşumu içerisinde aldıkları roller ve yaşadıkları sorunlar; devletle ilişkileri üzerinden değerlendirmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın en özgün yanı, Gönüllü Kuruluşları merkeze koyan ve bu konuları Gönüllü Kuruluşların bakış açısından değerlendiren Türkiye'deki ilk çalışma olmasıdır. Çalışma, yurt içi ve yurt dışında gerçekleştirilen teorik tartışmalar (Türkiye'de merkez çevre ve güçlü devlet geleneği tartışmaları, ayrıca agonistik çoğulculuk teorisi ve Habermas'ın kamusal alan tartışması) dikkate alınarak ve anket ve derinlemesine görüşmelerin verileri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda 10 ilde (İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Mersin ve 99 depremlerinden etkilenen Kocaeli, Adapazarı, Yalova, Düzce ve Bolu) 79 STK'nın yöneticileriyle toplam 136 derinlemesine görüşme, 4 ilde (Adana, Ankara, İstanbul, Kocaeli) 39 STK'nın üyeleriyle toplam 896 anket gerçekleştirilmiştir. Ayrıca 4 kamu kuruluşunda yetkili toplam 10 kişi ile de derinlemesine görüşme yapılmıştır. Anket uygulanan STK örnekleme ile derinlemesine görüşme gerçekleştirilen STK örnekleme büyük ölçüde birbiri ile kesişmektedir. Araştırmaya toplamda 86 STK dahil edilmiştir. Bunlardan 70'i vakıf ve dernek, 6'sı sendika, 8'i meslek odası, 2'si platformdur.

Derinlemesine görüşmelerin yapılacağı STK örnekleminin belirlenmesinde Gönüllü Kuruluşların çalışma konuları ve ideolojik eğilimleri başlıca kriterleri oluştururken bu tarz Gönüllü Kuruluşlar arasında yaygınlık, üye sayısı, etkililik, tanınırlık gibi faktörler etrafında önde gelirlğe dikkat edilmiştir. Çalışma, Marmara Depremi'ni Türkiye'de sivil toplumun gelişimi konusunda önemli bir nirengi noktası olarak almıştır. Derinlemesine görüşme örneklemine dahil Gönüllü Kuruluşlar ise çalışma konularına ve Marmara Depremi sonrası yardım çalışmalarına katılımlarına göre önde gelen Gönüllü Kuruluşlar arasından seçilmiştir. Anket örneklemine ise önde gelen Gönüllü Kuruluşlar arasında eğitim, çevre, sağlık, sosyal yardım, insan hakları gibi alanlarda çalışanlar ve ideolojik eğilimli Gönüllü Kuruluşlar dahil edilmiştir. Bunlara ek olarak, bütün işçi sendikaları konfederasyonları ve en çok üye sahibi iki memur sendikası da örnekleme alınmıştır. “Anket ve derinlemesine görüşme örneklemleri

---

²² “Sivil Toplumun ve Katılımın Güçlendirilmesinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü” TUBİTAK-TUBA-YÖK Sosyal ve Beşeri Bilimler ve ODTÜ-AFP, 1 SEPTEMBER 2000 - 1 DECEMBER 2001.

oluşturulurken Türkiye'deki sosyo-politik atmosfer içerisinde belirlenen kimlikleri, farklı çalışma konularını ve örgütlenme modellerini temsil edebilecek nitelikte Gönüllü Kuruluşların kapsanmasına özen gösterilmiştir” denilmektedir. Çalışma, Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının kendilerine, diğer Gönüllü Kuruluşlara, sivil topluma ve devlete ilişkin algıları etrafında Türkiye’de sivil toplumun mevcut yapısını (Gönüllü Kuruluşların özellikleri, Gönüllü Kuruluşların sivil toplum algısı, sivil toplumun güçlü ve zayıf yanları ve devletle ilişkiler) ve bu yapıya şeklini veren tarihsel dönüşümleri tartışan ve değerlendiren ilk çalışmadır. Çalışma, Türkiye’deki Gönüllü Kuruluşları temsil eden bir örnekleme uygulanmamış olsa da, Marmara Depremi ve sonrasında sivil toplumun durumuna odaklandığı ölçüde belli bir dönem için Türkiye’de sivil toplumun durumunu resmedebilmektedir. Ancak, AB süreci gibi daha güncel gelişmeler ise bu resimde büyük değişikliklere neden olmuştur.

Son olarak, Gönüllü Kuruluşların sorunlarını konu ederken Yaşama Dair Vakıf’ın yaptığı araştırmadan bahsetmiştik. YADA’nın Sivil Toplum Geliştirme Merkezi (STGM) için gerçekleştirdiği çalışma burada sunulan mevcut araştırma önerisinin temel dayanak noktasını oluşturmaktadır. Söz konusu çalışma Gönüllü Kuruluşların yöneticileri, temsilcileri, üyeleri ve gönüllüleri ile yapılmış olan kapsamlı bire bir görüşmeler ve odak grup toplantıları yoluyla elde edilen verilere dayanmaktadır. Çalışmada Gönüllü Kuruluşların veri tabanları incelenmiş ve Gönüllü Kuruluşların buldukları yere, faaliyet alanına ve temsil yeteneğine göre analiz edilebileceği sonucuna varılmıştır. Birinci olarak, illerin belirlenmesinde izlenen kriter coğrafi temsil yeteneğini baz almaktadır. İkinci olarak, proje hedefi ışığında faaliyet alanları analiz edilmiş ve kadın, çocuk, çevre, kültür, gençlik, insan hakları ve engelliler alanlarını temsil eden Gönüllü Kuruluşlarla görüşmeye karar verilmiştir. Son olarak, faaliyet gösterdikleri alanları temsil etme kapasitesine sahip “aktif” yerel kuruluşlar göz önünde bulundurulmuştur. Bu kuruluşlar STGM’nin STK veri tabanı kullanılarak, internette ve medyada araştırma yapılarak, telefon görüşmeleri ve ziyaretler gerçekleştirilerek belirlenmiştir. Görüşülmesi muhtemel bütün kuruluşlar belirlendikten sonra örneklem tesadüfî olarak seçilmiştir. Sonuç olarak, 8 ilde 32 Gönüllü Kuruluş ile görüşmeler ve mülakatlar yapılmıştır. Araştırma yöntemi olarak seçilen derinlemesine görüşmeler ve odak grup toplantılarında ise yarı yapılandırılmış soru formları uygulanmıştır. Araştırmanın stratejisi Gönüllü Kuruluşların mevcut teknik ve niteliksel kapasitelerinin, ihtiyaçlarının, beklentilerinin, devletle, üyeleriyle,

aynı alanda faaliyet gösteren Gönüllü Kuruluşlarla, faaliyet alanı dışındaki diğer Gönüllü Kuruluşlarla ilişkilerinin ve beklentilerinin ortaya çıkartılması şeklinde tarif edilebilir.

Sonuç olarak, YADA analizine göre Gönüllü Kuruluşlar on iki farklı grupta toplanmıştır. Bu gruplar: özörgüt, hayırseverlik, uzmanlık eksenli, savunucu, taşeron, sosyalleşme odaklı, cemaatçi, çevre güzelleştirme, hobi ve himayeci dernekler ile siyasi düşünce odaklı ve sağlık savaşçısı kuruluş veya dernekler olarak tipolojikleştirilmiştir. Bu tipolojiye/tasnife denk düşen adlandırmalar ve bunların tanımlayıcı unsurları aşağıdaki tabloda ayrıntılı olarak yer almaktadır:

Tablo 7. Örgüt Tipolojileri

Örgüt Tipolojisi	Tanım
Özörgüt	Özörgüt ifadesi ile kastedilen kuruluşun doğrudan hedef kitlesi tarafından kurulması ve/veya katılımcıların bu hedef kitleden oluşmasıdır. Bir başka deyişle, bu grubun diğer gruplardan –özellikle de savunucu örgütlerden- en büyük farkı hedef grupları ile üye profilleri arasındaki örtüşmedir. Bu tür örgütlerde baskın amaç benzer sorunlardan muzdarip insanların sosyalleşmesi ve/veya yaşam kalitelerinin artması için mücadele verilmesidir. Azınlık, engelli ve bazı kadın örgütleri özörgüt olarak gruplanabilir.
Hayırseverlik	Bu grupta yer alan örgütler, kurucuları ve/veya katılımcıları hayırseverlerden oluşan ve genellikle eğitim, engelliler ve sağlık alanlarında faaliyet gösteren kuruluşlardır. Bunların bir çoğu hedef kitlelerinin muzdarip olduğu problemlerden muzdarip olmayan hayırseverlerce kurulmuştur. Bu derneklerin temel amacı belirli bir sorundan ötürü sıkıntı çeken insanlara geçici yardım sağlamaktır. Sağladıkları yardım bakımından bu tür kuruluşlar ikiye ayrılabilir: yardım sağlayanlar ve hizmet sağlayanlar. Yardım sağlayanlar hedef gruplarına malzeme ve/veya para dağıtırlarken hizmet sağlayıcılar ise hedef gruplarına eğitim gibi belirli bir hizmeti modernizasyon, entegrasyon, rehabilitasyon gibi amaçlar ekseninde sunmaktadır.
Uzmanlık eksenli	Bu tür örgütler kendi mesleklerine/alanlarına yakın bir konuyla ilgilenen uzmanlar ve/veya profesyoneller (örneğin: biyologlar, doktorlar, sosyal bilimciler, çevre mühendisleri vb.) tarafından kurulan ve/veya katılım sağlanan örgütlerdir. Uzmanlık eksenli örgütlerin amacı uzmanların / profesyonellerin deneyimlerini ve bilgilerini paylaştıkları ve alanlarıyla/meslekleriyle ilişkili projelere katıldıkları bir ortam sağlamaktır.
Savunuculuk	Savunuculuk grubunda toplanan örgütler hedef kitlelerinin haklarını savunmayı kendilerine amaç edinmiş kuruluşlar olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda, birçok özörgüt bu grubun içerisindeymiş gibi görünmesine rağmen, özörgüt ve savunucu grubu birbirinden farklı kılan üye profilleridir. Yukarıda değindiğimiz gibi, özörgüt tipi kuruluşların üye profilleri ve hedef kitleleri arasındaki örtüşme bu grubu tanımlayan unsurdur; hâlbuki savunucu tipi kuruluşlarda bu tarz bir örtüşme söz konusu değildir. Savunucu tipi kuruluşlar kendi çıkarlarından çok hedef kitlelerinin haklarını savunmayı ve onların durumlarını iyileştirmeyi temel olarak amaç edinirler. İnsan hakları dernekleri ve bazı kadın dernekleri savunucu dernekler olarak gruplandırılabilir.
Taşeron	Bu kümede gruplandırılan kuruluşlar kamu kuruluşları ya da özel kuruluşlar tarafından sivil toplumu araç olarak kullanarak bazı işlevlerini gerçekleştirmek için kurulan örgütlerdir. Üniversite, hastane, cami kurmak ve/veya işletmek için veya eğitim, sağlık gibi bazı hizmetleri sağlamak için kurulanlar bu gruba aittir.

Sosyalleşme odaklı	Eğitim, iş ve sosyal çevre gibi konularda ortak bir geçmişi paylaşan insanlar tarafından kurulan ve/veya katılım sağlanan kuruluşlar bu grup içinde dahil edilebilir. Temel amacının bu tarz bir ortak geçmişi paylaşan insanların sosyalleşmesi için gerekli ortamı sağlamaktır. Aynı üniversitenin mezunları, emekliler ya da aynı işte çalışanlar ve benzer işlerde çalışanların eşleri tarafından bu amaçla kurulan ya da katılım sağlanan kuruluşlar sosyalleşme merkezli kuruluşlar olarak sınıflandırılabilir.
Cemaatçi	Cemaatçi kuruluşlar aynı etnik ve/veya coğrafi kökeni paylaşan insanlar tarafından kurulan ve katılımı bu referansla sağlayanlar olarak tarif edilebilir. Amaçları bakımından cemaat tipi kuruluşları sosyalleşme odaklılardan ve özörgütlerden ayıran özellik bunların basitçe sosyalleşmeyi değil daha önemlisi aynı kültürel geçmişi paylaşan insanların dayanışmasını ve birliğini sağlamayı amaç edinmeleridir. Bu açıdan bu gruba dahil olanlar çoğunlukla dışlayıcı kuruluşlardır. Dahası, bu tarz kuruluşlar özörgütlerden farklı olarak belirli bir sorun etrafında örgütlenmezler. Esas amaçları günlük hayatlarına dair geleneklerin sürdürülebilmesini sağlamaktır. Bir coğrafyadan diğerine göç eden göçmenlerin kurduğu diaspora, köy ya da il kuruluşları bu grupta yer alır.
Çevre güzelleştirme	Bu tür kuruluşların temel amacı, belirli bir tarza sahip çevreyi ya da coğrafi mekânı korumak veya iyileştirmek olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda, bu tür örgütlerin faaliyetlerinin odaklarında insanlarca yaratılmış belirli mekânlar durmaktadır. Bir ili 'güzelleştirmeyi' hedefleyen, tarihsel anıtların ya da müzelerin korunmasını amaçlayanlar bu küme içinde sınıflandırılabilir.
Hobi	Bu tür kuruluşlar boş zamanlarında aynı aktiviteleri gerçekleştirmekten hoşlanan insanlar tarafından kurulanlardır. Amaçları, sanat ve sporla uğraşan amatörlerin sosyalleşmesini sağlamak olarak tanımlanabilir.
Himayeci	Bu tür kuruluşların öncelikli amacı mağdurlardan (örneğin yaşlılar, çocuklar ya da hastalar) oluşan hedef gruplarını uğramaları muhtemel zararlara karşı korumaktır. Bu kuruluşlar genellikle kendileri bu problemlerden dolayı mağdur olmasalar da yakınları mağdur olmuş insanlar tarafından kurulurlar. Bu grubu savunucu tipi kuruluşlardan ayıran özellik, mağdur grupların durumunda yapısal değişiklik ve dönüşümleri sağlamaktan ziyade yalnızca bireylerin yaşam kalitelerini arttırmayı amaçlamalarıdır.
Siyasi düşünce odaklı	Bu tür kuruluşlar temel olarak belirli bir konuda siyasi söylem geliştirmeyi hedeflerler. Belirli bir hedef kitleye sahip olmayan bu kuruluşların asıl amacı bir politika alanına yoğunlaşmış belirli bir ideolojinin yayılmasını ya da güçlenmesini sağlamaktır. Politik araştırma ve siyasi eylem odaklı kuruluşlar bu küme için en iyi örneklerdir.
Sağlık savaşçıları	Bu kuruluşlar kamu sağlığına tehdit oluşturacak düzeye gelmiş hastalıklarla mücadele etmek için kurulurlar. AIDS, verem ve kanserle mücadele için kurulanlar bu gruba aittir. Bu tarz kuruluşlar genellikle yasayla kurulur ya da etkinliklerini devletle ortaklaşa yürütürler.

YADA'nın yaptığı çalışmanın yukarıda anılan diğer çalışmalar karşısındaki ayırt edici konumu, sunmuş olduğu çerçevenin analitik güç, özgüllük ve işlevsellik bakımından farklılaşıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Diğer iki çalışmanın taşıdığı örneklem ve temsiliyet sınırlılığı bu çalışma için de geçerli görünmekle birlikte söz konusu çalışmanın önerdiği tasnif çerçevesinin analitik kapasite ve işlevsellik bakımından oldukça özgün ve güçlü bir kuramsal zemin sunduğu düşünülmektedir. Araştırma önerisini güçlü kılacak bu analitik çerçevenin, örneklem ve temsiliyete yönelik zaafının aşılması için önemli bir imkana işaret ettiği düşünülmektedir. Bu bağlamda, söz konusu analizin özgün bir kuramsal soyutlamaya sunduğu kanaatindeyiz.

Niteliksel ve söylemsel bir tasnifte kullanılacak kriter, kuruluşların resmi belgelerinde yazan amaçları ya da kurucularının motivasyonları ve mantıklarından öte bir olgudur. Bu unsurları da göz önünde bulundurmakla beraber, kuruluşların yürüttüğü proje ve etkinliklerle birlikte kuruluşların değerlerinin ve taşıyıcılarının söylemlerine de yoğunlaşmak gerekmektedir. Bu tür bir tasnif çerçevesi, sivil toplum alanı üzerine düşünürken, çözümlenelerde ve tespitlerde bulunurken ve öneriler geliştirirken kullanılabilir stratejik bir araç olarak değerlendirilmelidir. Önerilen araştırmanın kurgusu da bu stratejik gruplama üzerinde yükselecektir.

3. bölümde ayrıntılı olarak ele alınacağı gibi, YADA çalışmasında inşa edilmiş kategoriler bu çalışmada toplanan daha kapsamlı verilerle yeniden düşünülmüştür.

Türkiye'de sivil toplum kavramına dair gelişkin bir kuramsal literatürün varlığından söz edilebilir. Ancak, alanla ilgili önemli çalışma ve değerlendirmelerin varlığına rağmen, konuyu ampirik düzlemde ele alan, geniş ölçekli veri ve bulgulara dayandırılmadan yapılan çalışmaların varlığı da söylenmelidir. Varolan ampirik çalışmaların gerek nicelik gerekse de nitelik bakımından son derece sınırlı olduğu da ortadadır. Konuyla ilgili çalışmaların hayli spekülatif bir çerçeve içerisinde kaldığı görülmekte; kavramsal ve kuramsal zeminin dayanaksızlığı söz konusu alanla ilgili çalışmaların geçerliliğini ve güvenilirliğini sorgulamayı gerektirmektedir. İlgili çalışmaların bu türden nitelikleri göz önünde bulundurulduğunda, yapılması planlanan projenin söz konusu alana ilişkin yapacağı katkının önemi ve özgün değeri de açığa çıkmaktadır. Böylesi bir çalışmanın, Türkiye'de, başta siyaset bilimi ve sosyoloji literatürü olmak üzere diğer beşeri bilimlerden de yaratacağı katkının önemli bir boşluğu dolduracağı söylenebilir. Yukarıda sözü edilen analitik çerçeveyi ampirik düzeyde destekleyecek olanakların sağlanması durumunda Türkiye'deki Gönüllü

Kuruluşların yapısal durumunu ortaya koyabilecek yeni bir tasnifleme girişimi mevcut haldeki boşluğa özgün ve öncü bir kuramsal katkı sağlayacaktır.

3. BÖLÜM: YÖNTEM

3.1. Saha Çalışması Safhaları ve Örneklerin Oluşturulması

Araştırmanın saha çalışması kısmı Ocak 2008 – Ağustos 2009 arasında tamamlanmış olup üç safhadan oluşmaktadır:

1. Vaka Analizi Safhası,
2. Gönüllü Kuruluş Profilleri Safhası,
3. Gönüllü Kuruluş Yöneticileri Profilleri Safhası.

3.1.1. Vaka Analizi Safhası

Kasım 2007-Aralık 2007'de tamamlanan projenin ilk toplantılarıyla bu safhanın çerçevesi ve tasarımı oluşturuldu. Bu tasarımı karşılamak üzere masabaşı çalışmasıyla, niteliksel kriterler göz önünde bulundurularak 10 ilde 48 tane Gönüllü Kuruluş seçildi:

Tablo 8. Vaka Analiz Örnekleme

İller	Sayı
Ankara	9
İzmir	5
Eskişehir	4
Adana	4
Diyarbakır	4
İstanbul	5
Samsun	5
Erzurum	4
Denizli	4
Kayseri	4
Toplam	48

İller, çalışmanın bu niteliksel aşamada, Türkiye ana bölgelerinin farklılıklarını kavramak amacıyla çeşitlendirildi. 48 Gönüllü Kuruluşun etnografik vaka analizi gerçekleştirileceği için esas kriter ülke Gönüllü Kuruluş popülasyonunun istatistiksel temsiliyeti değil, bölgelerarası niteliksel sivil toplum kültürü farklılıklarını kapsayabilecek yerleri seçmek idi.

Gönüllü Kuruluşların vaka analizi için masabaşı çalışması ile seçim yapılırken şu kriterler göz önünde bulunduruldu:

- Tasnif kategorilerinin yeniden düzenlenmesini sağlayacak çeşitlilik,
- Faaliyet alanları, amaçlar, üyelik yapısı, faaliyet çeşitliliği açılarından olabildiğince karmaşık olma,
- Açıklık ve kolay erişilebilme.
- Web sitesi olma (kuruluş hakkında ayrıntılı önçalışma yapabilmek amacıyla)

Çalışmanın yapıldığı 48 Gönüllü Kuruluşun 38'i dernek, 7 tanesi vakıf, 3 tanesi kâr amaçlı olmayan kooperatif statüsündeydi.

10 ilde 48 kuruluşu belirlenme sürecinde araştırma ekibi eşzamanlı olarak yapılacak niteliksel çalışmanın saha yönergesini oluşturdu. Buna göre, tamamlanan her bir vaka analizi, şu çalışmalarını içerdi:

1. Kuruluşun faaliyetleri konusunda bilgili yöneticilere yüzyüze görüşmeler uygulanarak şu başlıklarda bilgi toplandı:
  - Kurumun kuruluş hikayesi, amaç ve vizyonu,
  - Kurumsal işleyiş ve karar alma süreçleri
  - Üye, aktif üye, çalışanlar ve gönüllü sayıları ve sosyo/demografik profilleri
  - Temel etkinliklerin türleri, kapsamaları, yöntemleri, sıklıkları ve hacimleri
  - Teknik ve mali altyapı (ofis mülkiyeti, donanım, bütçe ayrıntıları)
  - Proje deneyimi
  - Katılım (Hedef grubun, genç üyelerin, kadınların, gönüllülerin)
  - Diğer sivil toplum kuruluşlarıyla ilişkiler, işbirlikleri, rekabet
  - Hedef grup tanımı ve "hedef gruba" yönelik hedefler ve temaslar
  - Medya ile olan ilişkiler

2. Kuruluştan edinilen belgelerin incelenmesi: Analiz edilen kuruluşun hangi tasnif kategorilerine uygun olduğunu daha derinlemesine çalışabilmek için, görüşmeleri yapan saha ekibi, kuruluşun mevcut olduğu kadarıyla şu belgeleri de derledi: Mali rapor, faaliyet raporları, kuruluşa ait süreli yayınlar, tanıtım broşürleri. Bunlara ek olarak kuruluşların web sitelerindeki metinler incelendi.

Bu ilk aşama verilerinin değerlendirilmesi ile;

1. Çalışmanın ana hedeflerinden biri olan, YADA'nın (bu raporun 2. bölümünde özetlenen) önceki araştırmasında oluşturduğu STK kategorileri gözden geçirildi ve araştırmanın 2. safhasının analizine yön verecek şekilde yenilendi (Ayrıntısı için bkz. Bölüm 3.2).

2. 2. safha Gönüllü Kuruluş profili için yapılacak yüzyüze görüşmeler için kullanılacak soru formunun yapılandırılması tamamlandı.

3.1.2. Gönüllü Kuruluş Profilleri Safhası

Araştırmanın ilk safhasının bulgularına dayanarak Gönüllü Kuruluşların profillerini çıkarmak amacıyla uygulanacak soru formunun yönergesi hazırlanmıştır. Türkiye'deki Gönüllü Kuruluşların güçlü bir şekilde temsil edebilecek bir örnekleme uygulanacak niceliksel soru formu oluşturularak pilot görüşmelere hazır hale getirilmiştir.

Soru formuna nihai halini vermek üzere, öncelikle 3 büyükşehirde (Ankara, İstanbul ve İzmir) tesadüfi örnekleme yöntemiyle²³ 70 Gönüllü Kuruluş ile pilot görüşmeler yapılmıştır.

Tamamlanan bu 70 görüşmenin verileri SPSS'e (istatistik analiz bilgisayar programı) girilerek analiz edilmiş, pilot görüşmeleri yapan ekibin de katılımıyla yapılan bir proje toplantısında soruların ifadesi, anlaşılmayan sorular, çıkarılması gereken sorular, soru formu formatı gibi ayrıntılar son bir kez tartışılmıştır. Daha sonra gerekli düzeltmeler yapılarak uygulanacak niceliksel soru formu saha çalışmasına hazır hale getirilmiştir.²⁴

Soru formu, formattaki sıralamaya göre, şu temalarda sorular içermektedir:

1. Kuruluş hakkında demografik bilgi soruları;
2. Kuruluş öyküsü ve politik tutum;
3. Üye profilleri hakkındaki sorular;
4. Karar alma ve kurum-içi işleyiş;
5. Amaçlar ve dünya görüşü;
6. Projeler ve faaliyetlerle ilgili sorular;
7. Diğer STK'larla ilişkiler hakkındaki sorular;
8. Kuruluşun yaşadığı sorunlar ve Türkiye sivil toplumu üzerine gözlemleri;
9. Teknik ve finansal altyapı ile ilgili sorular.

Araştırma 26 ilde (TÜİK'in istatistiki sınıflandırma birimi düzey 2'de belirlediği iller) gerçekleştirilmiştir: İstanbul, Ankara, Tekirdağ, Balıkesir, İzmir, Aydın, Manisa, Bursa, Kocaeli, Konya, Antalya, Adana, Hatay, Kırıkkale, Kayseri, Zonguldak, Kastamonu, Samsun, Trabzon, Erzurum, Ağrı, Malatya, Van, Gaziantep, Diyarbakır, Mardin.

---

²³ Pilot görüşmeler için örneklem seçilirken Sivil Toplum Geliştirme Merkezi (STGM) web sitesindeki veritabanı kullanılmıştır.

²⁴ Gönüllü Kuruluş Profili Soru Formu için bakınız Ek-1.

TÜİK'in listesindeki Şanlıurfa yerine Diyarbakır, sivil toplum faaliyetlerinde daha öne çıktığı ve temsili olduğu için, seçilmiştir. Bu illerde Gönüllü Kuruluş popülasyonu yaklaşık 25 bin dernek, vakıf, ve kâr amacı gütmeyen kooperatiften oluşmaktadır. Uygulanan kategorizasyonun sınanmasında yeterli altkırımları da sağlamayı gözeterek, örneklem boyutu, yüksek bir temsiliyet sağlamak için 2500 kuruluş olarak belirlenmiştir.

Örnekleme dahil edilen dernekler, araştırma ekibinin İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı'ndan (DDB) talep edip aldığı, 2008'de 26 ilde DDB'nin elektronik veritabanına kayıtlı dernekler listesinden yapılandırılmış tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Buna göre, DDB'nin elektronik formlarında kullandığı, e-form dolduran derneklerin kendilerini birden fazlasına dahil edebilecekleri ayrıştırma kategorileri²⁵ arasındaki popülasyon dağılımı baz alınmıştır. Her ilde, illerin popülasyondaki durumlarına göre dağıtılmış toplam dernek sayıları, ayrıca DDB'nin kullandığı kategoriler arası dağılımlarına göre de katmanlandırılmıştır. Böylece, her ilde, mevcut olduğu kadarıyla, 8 DDB kategorisine de giren dernekler örnekleme dahil edilerek temsiliyet gücü artırılmıştır. Seçilen derneklerin, iletişim bilgilerinin güncel olmayabileceği düşünülerek, 5'er tane yedeği belirlenmiştir.

Örnekleme dahil edilen vakıflar ise, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün web sitesinden erişilebilen ("Yeni Vakıflar" başlığı altında) vakıflar listesi kullanılarak ve iller arası popülasyon dağılımı gözetilerek, sistematik tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilmiştir.

Örnekleme alınan daha az sayıdaki kooperatif, STGM'nin veritabanı ve internet üzerinden erişilebilen diğer STK veritabanlarının yardımıyla yine sistematik tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilmiştir.

---

²⁵ Bunlar: 1) Kültür, spor, rekreasyon; 2) Eğitim ve araştırma; 3) Sağlık hizmetleri; 4) Sosyal hizmetler; 5) Kalkınma ve konut; 6) Hizmet amacıyla kaynak oluşturma; 7)Uluslararası faaliyet; 8) Dini hizmetler.

Tablo 9. Gönüllü Kuruluş Örneklemi

İller	Sayı	İller	Sayı
Adana	50	Kayseri	48
Ağrı	30	Kırıkkale	31
Ankara	426	Kocaeli	91
Antalya	77	Konya	87
Aydın	47	Malatya	31
Balıkesir	59	Manisa	51
Bursa	122	Mardin	30
Erzurum	30	Samsun	60
Gaziantep	38	Tekirdağ	27
Hatay	37	Trabzon	46
İstanbul	765	Van	32
İzmir	183	Zonguldak	37
Kastamonu	33	Diyarbakır	32
Toplam: 2500			

Uygulamada yer verilen 2500 kuruluşun 2191 tanesi (%87,6) dernek, 289 tanesi vakıf (%11,5), 20 tanesi (%0,9) kar amacı gütmeyen kooperatiftir. Vakıfların örneklem içindeki temsiliyeti, -derneklere nazaran vakıfların faal olma oranlarının yüksekliği de gözetilerek-Türkiye dernekler ve vakıflar popülasyonundakinden fazla tutulmuş, bu sayede vakıfların kendi içlerindeki çeşitliliğin kaybedilmemesine çalışılmıştır.

3.1.3. Gönüllü Kuruluş Yöneticileri Profilleri Safhası

İkinci safha ile paralel yürütülen ve en son tamamlanan bu safha için en önce, “Gönüllü Kuruluş Yöneticileri Profilleri”ni ortaya çıkartacak bir soru formu tasarlanmıştır. İkinci safhada gerçekleştirilen 70 pilot “Gönüllü Kuruluş Profili” görüşmesiyle birlikte, aynı kuruluşların görüşme yapılmamış yönetim kurulu üyeleri ile yüzyüze görüşerek, soru formu denenmiştir.²⁶

Elde edilen ilk sonuçlar ışığında son hali verilen “Gönüllü Kuruluş Yöneticileri Profilleri” soru formu, aşağıdaki konularda sorular içermektedir:

1. YK üyesinin demografik ve iletişim bilgileri;
2. Kendisini yakın hissettiği politik tutum;
3. STK'nın amacı ve kuruluş öyküsü;

²⁶ Gönüllü Kuruluş Yöneticisi Profili Soru Formu için bakınız Ek-2.

4. Beğendiği/beğenmediği STK'lar;
5. Göreve getiriliş şekli;
6. Kuruluş işleyişiyle ilgili sorular.

Soru formunun son halini almasını takiben Gönüllü Kuruluşların toplam 4787 YK üyesi ile çalışma tamamlanmıştır.

3.2. Gönüllü Kuruluş Kategorileri

Raporun 2. Bölümü'nde, YADA'nın önceki çalışmaları sonucu önerdiği STK tasnif kategorilerine yer verilmişti. Araştırmanın 1. safhasının temel amacı, niteliksel saha çalışması ile bu tasnif kategorilerini güncellemek ve revize etmektir. Bu araştırma, aşağıda analizde kullanılan çerçevesi ayrıntılandırılan tasnif kategorilerinin Türkiye sivil toplumunun "sivil topoğrafyası"nı tanımladığını, Türkiye'deki dernek ve vakıflar arasındaki analitik çeşitliliği kavradığı iddiasını taşımaktadır. Araştırmanın hedefi sözkonusu tasnifi geliştirmek ve Türkiye'deki Gönüllü Kuruluş tiplerinin tamamını ayrıştırabilen bir noktaya taşımaktır.

Araştırmanın 1. safhasının ortaya çıkarttığı kategoriler şu şekilde açıklanabilir:

Tablo 10. İlk Safha Sonrası Sivil Topoğrafya Tasnifi

Sivil-topoğrafik Kategori	Tanımı
1.Özörgüt	Kurucuları, yöneticileri ve hedef grubu aynı niteliklere sahip kuruluşlardır. Bu kuruluşların üyeleri, kurucuları ve yöneticileri etnik, mezhepsel, inanç, cinsiyet, engellilik veya cinsel yönelim gibi nedenlerle mağdur olmuş dezavantajlı gruplardır.
2.Hayırseverlik	Temel amaç ve faaliyetleri ihtiyaç sahibi kişilere hizmet ve yardım götürmek olan kuruluşlardır.
3.Uzmanlık eksenli	Temel amacı ve faaliyeti belli bir uzmanlık alanında kapsamlı ve özelleşmiş bilgi üretmektir. Bu tür kuruluşların bilgi üretimine yönelik uzmanlaşmış bir kadroları vardır.
4. Savunucu	Temel amaç ve faaliyeti hak savunuculuğu yapmak olan kuruluşlardır. Bu savunuculuk, hem dezavantajlı grup haklarını, hem de doğanın, doğal kaynakların, tehdit altındaki türlerin korunmasını kapsamaktadır.
5.Düşünce Odaklılık	Temel amaç ve faaliyetleri belli bir toplum görüşünü veya bu toplum görüşüne ait değerleri yaygınlaştırmak olan kuruluşlardır.
6.Kulüp	Temel amaç ve faaliyetleri belli bir sanat veya spor alanında kurslar açarak, katılanların becerilerini geliştirmektir. Ek olarak, bu kuruluşlar kurs alanların belli müsabaka veya sanatsal etkinliklerde yer almalarını amaçlar.
7.Sosyalleşme	Temel amaç ve faaliyetleri, aynı kurum veya kuruluştan emekli veya aynı hobilere sahip kişilerin sosyalleşmelerini sağlamaktır. kulüp niteliğinden farklı olarak bu tip kuruluşlar, faaliyetlerinin katılımcılarını müsabaka veya sanatsal etkinliklere hazırlamaz.
8.Yapma-Yaşatma-Güzelleştirme	Temel amaç ve faaliyetleri, bir semt, mahalle, köy, ilçe veya ili güzelleştirmek veya bu yerlerdeki binaların restorasyon, rekreasyon ve renovasyon işlerini yapmak olan kuruluşlardır.
9.Hemşerilik	Aynı coğrafyadan gelen veya aynı kültürü paylaşan kişilerin üye, kurucu ve hedef grubu oldukları kuruluşlardır.
10. Yan kuruluş	Bir özel şirket veya devletin ilgili yönetmeliği ile kurulan kuruluşlardır. Kurulma koşullarına göre, bu tip kuruluşların kurucusu olan özel şirket veya ilgili devlet kurumu ile organik, hukuki ve finansal ilişkileri vardır.
11.İktisadi	Temel amaç ve faaliyetleri, üyelerine iktisadi çıkarlar sağlamak olan kuruluşlardır. Bu tip kuruluşlar kazandıkları karı belli bir toplumsal kesime verebilirler veya kendi üyeleri için kullanabilirler.
12. Himayeci	Kurucu ve yöneticileri belli bir sorundan mağdur olan kişilerin aileleri veya akrabalarıdır. Bu tip kuruluşların temel amaç ve faaliyetleri, mağduriyet yaşayan bu gruplara yardım ve hizmet götürmektir.
13. Küresel STK	Yurt dışındaki başka bir vakıf veya derneğin Türkiye’de temsilciliğini açtığı kuruluşlardır. Bu tip kuruluşların, yurt dışındaki kuruluşla hukuki ilişkileri vardır.

4. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN ÇIKTILARI VE ANALİZİ

Bu bölümde araştırmanın saha çalışmalarının çıktıları ve çıktılar üzerine değerlendirmelerimiz sunulacaktır. Bulgular iki ana bölümde konu edilmiştir. Birinci bölümde Gönüllü Kuruluşların, ikinci bölümde de Gönüllü Kuruluş Yöneticilerinin profilleri resmedilmeye çalışılmıştır.

4.1. Gönüllü Kuruluşların Profilleri

Gönüllü Kuruluşların çeşitli özellikleri resmedileceği bu bölümde araştırmanın eksenine oturan Sivil Topoğrafya Tasnifi, değerlendirmelerin merkezinde yer alacaktır. Bölüm altı başlıktan meydana gelmektedir. Birinci bölümde Gönüllü Kuruluşları, Sivil Topoğrafya, il, hukuksal statü, faaliyet alanları değişkenlerinden oluşan çeşitli sınıflandırmalara odaklanılacaktır. İkinci bölümde kuruluşların üye profilleri, üçüncü bölümde işleyişleri, dördüncü bölümde olanakları, beşinci bölümde temel etkinlikleri, altıncı ve son bölümde ise sivil toplum üzerine ve siyasi konularda çeşitli yaklaşımları konu edilecektir.

4.1.1. Kategoriler

Gönüllü Kuruluşları, Sivil Topoğrafya, il, hukuksal statü, faaliyet alanları değişkenlerine göre incelemek mümkün. Bu bölümün ana eksenini bu kategorileri ve bunların sivil topoğrafya ile ilişkilerini resmetmek oluşturuyor.

Tablo 11. İl Grupları

	Frekans	Yüzde
İstanbul	751	30.2
Ankara	442	17.8
İzmir	176	7.1
Diğer	1 118	45.0
Toplam	2 487	100.0

Bu araştırma kapsamında 26 ilde toplam 2487 Gönüllü Kuruluşa ulaşılmıştır. Yöntem bölümünde aktarıldığı üzere, illerdeki Gönüllü Kuruluş sayıları belirlenirken, ağırlıklı örnekleme yapılmıştır. Bu yüzden büyükşehirlerde yapılan görüşme sayısı daha büyük oranlardadır. Araştırmada 26 ile yer verilmiş olmakla birlikte çeşitli çapraz ilişki sorgulamalarında kırılım hücrelerinin istatistiksel sonuçlar vermesi açısından il değişkeni 4

değer ile kullanılacaktır. Bunlar, kuruluşların önemli bir kısmının bulunduğu iller olan İstanbul, Ankara ve İzmir ile birlikte diğer şehirlerdir. Araştırma kapsamında Gönüllü Kuruluşlarla en fazla görüşme İstanbul'da yapılmıştır (% 30.2). Üç büyükşehir dışındaki illerde yapılan görüşme oranı % 45'tir. Bir başka deyişle araştırmada gerçekleştirilen görüşmelerin yarısından fazlası (% 55) Gönüllü Kuruluşların en yoğun olarak faaliyet gösterdikleri üç büyük şehirde gerçekleştirilmiştir.

Tablo 12. Kuruluş Statüsü

Kuruluş Statüsü	Frekans	Yüzde
Dernek	2 178	87.6
Vakıf	289	11.6
Kooperatif	20	0.8
Toplam	2 487	100.0

Araştırma yine örneklem yapısı itibari ile Türkiye'deki dernek ve vakıf sayılarını gözetererek dernek ve vakıf sayılarını belirlemiştir. Araştırmada görüşülen gönüllü kuruluşların % 87.6'sı dernek statüsündedir. Araştırma kapsamında 289 adet de vakıf ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Faaliyetleri itibari ile dernekleri andıran türde kooperatifleri de resme katmak amacıyla STK veri tabanlarına girmiş kooperatiflerden 20 tanesi de araştırmada ulaşılan Gönüllü Kuruluşlar arasındadır.

Tablo 13. Faaliyet Alanları

Kategori	Frekans	Yüzde
Kadın	44	1.8
Hayvan Hakları	9	0.4
Çocuk	29	1.2
Mesleki/Sektörel	180	7.2
Kültür	188	7.6
İşadamı	43	1.7
Çevre/Doğa Koruma	50	2.0
Engellilik	84	3.4
Gençlik	48	1.9
Yardımlaşma-Dayanışma	462	18.6
Yardım Yapma	89	3.6
Kalkınma	18	0.7
Hemşeri	161	6.5
Spor	234	9.4
Araştırma-Bilim	61	2.5
Demokrasi	17	0.7
İnsan Hakları	47	1.9
Sağlık	101	4.1
Yapma-Yaşatma	145	5.8
Siyaset/Düşünce	53	2.1
Sanat	56	2.3
Tarım	8	0.3
Eğitim	195	7.8
Tüketici Hakları	18	0.7
Semt/Site/Mahalle	15	0.6
Cemaat	12	0.5
Yaşlılık	13	0.5
Hobi	16	0.6
Diğer	89	3.6

Raporun önceki bölümlerinde de belirtildiği gibi bu araştırmanın ana amaçlarından biri Gönüllü Kuruluşların tasnifine yönelik yeni bir öneriyle ilgili literatüre katkıda bulunmaktır. Fakat çalışmada Gönüllü Kuruluşların kendilerini hangi kategoride gördükleri de önemsenmiştir. Gönüllü Kuruluşların yaklaşık beşte biri (% 18.6) kendisini yardımlaşma ve dayanışma kuruluşu olarak konumlandırmakta. Yaklaşık onda biri (% 9.4) bir spor kuruluşu olduğunu ifade etmiştir. Onları her alanda gördüğümüz “eğitim şart” şiarının yansıması olarak eğitim alanı (% 7.8), “kültüre verilen önemin” tezahürü olarak kültür alanı (% 7.6) ve mesleki/ sektörel kuruluşlar (% 7.2) takip etmiştir. Hak eksenli kuruluşların oldukça az sayıda olması da dikkat çekicidir.

Tablo 14. Sivil Topoğrafya Tasnifi

Tasnif Dağılımı	Frekans	Yüzde
Özörgüt	115	4.6
Hayırsever	146	5.9
Uzman	133	5.3
Savunucu	92	3.7
Siyasi Yönelimli	213	8.6
Kulüp	215	8.6
Sosyalizasyon	319	12.8
Yaptırma-Yaşatma-Güzelleştirme	273	11.0
Hemşeri	431	17.3
Yan	180	7.2
Pazar Eksenli	201	8.1
Meslek Eksenli	157	6.3
Himayeci	12	0.5
Toplam	2487	100

Araştırmanın ilgili literatüre en önemli katkılarından biri, Gönüllü Kuruluşların nasıl tasnif edileceğine dair geliştirdiği öneridir²⁷. Sivil Topoğrafya Tasnifi olarak adlandırdığımız bu kategorizasyona göre Türkiye'deki Gönüllü Kuruluşlar dünyasında en sık Hemşeri kuruluşlarına rastlanmaktadır (% 17.3). İkinci sırada Sosyalizasyon kuruluşları gelmektedir (% 12.8). Üçüncü sırada ise Yaptırma-Yaşatma-Güzelleştirme (YYG) Kuruluşları gelmektedir (% 11.0). Sivil Topoğrafya Tasnifinden elde edilen sonuçlar bu bölüm boyunca bir dizi çapraz tabloda serimlenecek. Fakat ilk aşamada ortaya çıkan önemli bir sonucu vurgulamak gerek: Bu tasnife göre, Türkiye'de en az rastlanan Gönüllü Kuruluş türü Savunucu Kuruluşlardır. Savunucu Kuruluşların oranındaki azlık (% 3.7) Türkiye toplumdaki sivil topoğrafyanın savunucu ayağını güçsüz bırakacak denli düşüktür. Sivil toplumun gelişmişliği ile övünen ülkelerde savunuculuk yapan kuruluşların çok daha yüksek oranlarda olduğunu belirtelim. Bu durum, Türkiye sivil toplumunun politika yapım süreçlerine dahil olmadığına ve karar alma süreçlerinde etkisiz olduğuna işaret etmektedir. Diğer yandan Hemşeri, Sosyalizasyon, Kulüp gibi üyelerinin sosyalleşmeleri ve sosyal sorunlarını paylaşımları ekseninde bir araya gelenlerin meydana getirdiği Gönüllü Kuruluşların % 38.7'sini; toplumda hayırlı işler eyleme motivasyonlu YYG ve Hayırsever kategorilerinin toplamının, % 16.9'u bulması dikkat çekicidir. Bundan sonraki kesimlerde bu tasnife göre araştırmanın diğer değişkenleri arasındaki ilişkiler masaya yatırılarak tasnifin ayrıştırıcılık yeteneği sorgulanacaktır.²⁸

²⁷ Bu tasnifle ilgili teorik tartışma için bakınız 3. Bölüm: Gönüllü Kuruluşlar Tasnif Biçimleri.

²⁸ Tasnifte Himayeci kategori, niteliksel safhanın sonuçları ışığında Hayırsever kategorisi ile birleştirilebilir bir

Tablo 15. Faaliyet Alanları ve Sivil Topoğrafya Tasnifi

Kategori	Tasnif (%)					
	Özörgüt	Hayırsever	Uzman	Savunucu	Siyasi Yönelimli	Kulüp
Kadın	2.3	13.6	9.1	18.2	4.5	0
Hayvan hakları	0	0	0	0	0	0
Çocuk	0	6.9	13.8	10.3	0	6.9
Mesleki/sektörel	0	1.7	11.1	1.1	1.1	0
Kültür	11.2	2.1	3.7	2.1	17.6	10.1
İşadamı	2.3	0	2.3	0		0
Çevre/doğa koruma	0	0	6.0	34.0	2.0	8.0
Engellilik	57.1	9.5	1.2	0	0	3.6
Gençlik	4.2	12.5	2.1	6.3	25.0	16.7
Yardımlaşma-Dayanışma	2.2	7.1	0.4	1.5	5.0	1.3
Yardım yapma	1.1	25.8	1.1	2.2	4.5	3.4
Kalkınma	0	0	11.1	0	5.6	0
Hemşeri	1.2	0	0.6	0.6	0	1.2
Spor	1.7	0.9	0	0	0	59.4
Araştırma-Bilim	6.6	1.6	37.7	0	18.0	3.3
Demokrasi	5.9	0	5.9	5.9	76.5	0
İnsan Hakları	8.5	2.1	6.4	29.8	23.4	0
Sağlık	5.9	9.9	28.7	3.0	1.0	1.0
Yapma-Yaşatma	0	1.4	0	0	0.7	0
Siyaset/düşünce	3.8	3.8	7.5	1.9	73.6	0
Sanat	0	1.8	1.8	0	5.4	26.8
Tarım	0	0	25.0	12.5	0	0
Eğitim	0.5	22.6	5.6	2.1	23.1	1.5
Tüketici hakları	0	0	0	88.9	0	5.6
Semt/Site/Mahalle	0	6.7	6.7	0	6.7	0
Cemaat	8.3	8.3	0	0	16.7	0
Yaşlılık	0	7.7	7.7	7.7	0	0
Hobi	0	0	12.5	0	0	25.0
Diğer	6.7	7.9	9.0	4.5	9.0	3.4
Toplam	4.6	6.4	5.4	3.7	8.6	8.7

kategori olarak belirlemiştir. Niceliksel safhada yine de anlamlı farklar üretip üretmeyeceğine dikkat etmek için sorgulanmış, frekansı düşük çıkması itibarı ile de ayrı bir kategori olarak değerlendirilmesine gerek duyulmamıştır. Çapraz tablolarda Himayeci yanıtlara Hayırsever kategorisi ile birlikte “Hayırsever” adı altında yer verilecektir.

Kategori	Tasnif (%)					
	Sosya- lizasyon	YYG	Hemşeri	Yan Kuruluş	Pazar Eksenli	Meslek Eksenli
Kadın	20.5	2.3	0	2.3	11.4	15.9
Hayvan hakları	66.7	11.1	0	0	11.1	11.1
Çocuk	0	0	0	6.9	6.9	48.3
Mesleki/sektörel	13.9	0	0.6	5	40	25.6
Kültür	14.4	4.8	26.1	4.3	2.1	1.6
İşadamı	7	0	0	0	88.4	0
Çevre/doğa koruma	22	18	4	0	4	2
Engellilik	4.8	0	0	2.4	2.4	19
Gençlik	16.7	4.2	2.1	6.3	2.1	2.1
Yardımlaşma- Dayanışma	17.7	11.9	37.4	8.7	4.8	1.9
Yardım yapma	12.4	12.4	15.7	20.2	0	1.1
Kalkınma	11.1	16.7	16.7	16.7	22.2	0
Hemşeri	0	1.2	93.8	0	1.2	0
Spor	15.4	1.3	0.9	14.1	3	3.4
Araştırma-Bilim	6.6	1.6	1.6	8.2	6.6	8.2
Demokrasi	0	0	0	0	0	5.9
İnsan Hakları	8.5	2.1	2.1	2.1	2.1	12.8
Sağlık	1	4	0	24.8	5	15.8
Yapma-Yaşatma	2.8	82.8	6.2	2.1	3.4	0.7
Siyaset/düşünce	3.8	0	0	3.8	1.9	0
Sanat	50	1.8	0	5.4	3.6	3.6
Tarım	0	12.5	0	0	50	0
Eğitim	14.9	9.7	7.2	3.1	4.1	5.6
Tüketici hakları	0	0	0	0	5.6	0
Semt/Site/Mahalle	6.7	73.3	0	0	0	0
Cemaat	0	66.7	0	0	0	0
Yaşlılık	30.8	0	0	7.7	7.7	30.8
Hobi	56.3	0	6.3	0	0	0
Diğer	10.1	12.4	10.1	15.7	6.7	4.5
Toplam	12.8	11	17.3	7.2	8	6.3

Yukarıda belirtildiği üzere, bu projenin ilgili literatüre esas katkısı araştırma kapsamında geliştirilen “Sivil Topoğrafya Tasnifi”dir. Bu tasnifi verili tasniflerle karşılaştırmakta fayda vardır. Araştırma aşamasında Gönüllü Kuruluş yöneticilerine kendi kuruluşlarını hangi kategoride gördükleri de sorulmuş ve sonuçlar 27 kategori oluşturmuştur. Gönüllü Kuruluşların kendilerini hangi kategoride gördükleriyle Sivil Topoğrafya Tasnifi’nin karşılaştırılması ilginç sonuçlar vermektedir. En büyük örtüşme Hemşeri Dernekleri ile

Tüketici Hakları Dernekleri ile Hemşeri ve Savunucu kategorileri arasında gözlemlenmiştir. Kendilerini Tüketici Hakları alanında faaliyet gösteren kuruluşlar olarak tanımlayan Gönüllü Kuruluşların % 88.9 oranında Savunucu Kuruluş kategorisinde, kendilerini hemşeri alanında faaliyet gösteren Gönüllü Kuruluş olarak tarif edenlerin % 93.8'i Hemşeri kategorisinde yer almıştır. Bu örtüşme bize göre esasen Tüketici Hakları ve Hemşeri kategorilerinin faaliyet alanları tasnifindeki özgünlüğünden kaynaklanmaktadır, zira bu kategoriler bir alandan ziyade bir fonksiyonu daha çok anlatmaktadır. Hobi kuruluşlarının % 56.3'ünün Sosyalizasyon kategorisinde toplanması da benzer bir durumdan kaynaklanmaktadır. Sonuç olarak, bu örtüşmelere, faaliyet alanı tasnifine, tematik olmayan kategorilerin girmesi neden olmaktadır. Bunun dışında önerilen Sivil Topoğrafya Tasnifi'nin sadece Kulüp kategorisinde faaliyet alanı kategorilerinin birinde yoğunlaştığı gözlemlenmiştir. Fakat bunun nedeni faaliyet alanı kategorizasyonundaki bahsi geçen kategori istisnallığı sorunu değildir. Kulüp kategorisindeki Gönüllü Kuruluşların % 64.7'si kendilerini spor kategorisine yerleştirmiştir. Bu Türkiye'deki kulüplerin önemli bir kısmının spor (hatta futbol) alanında faaliyet göstermesinden kaynaklanmıştır. Örneğin, federasyonlaşması sonrasında kulüpleşme şartı getirilen dans alanındaki yaygınlaşma bu oranı etkileyecektir. İşadamları alanını tercih eden kuruluşların Pazar Eksenli kategorisinde toplanması da benzer bir durum olarak, alanın özgün yoğunlaşmasının sonucudur. Bunlar dışında Sivil Topoğrafya Tasnifi ile Gönüllü Kuruluşların kendilerini hangi kategoride gördükleri arasında çeşitli farklar sergilenmiştir. Dolayısıyla bu proje kapsamında önerilen Sivil Topoğrafya Tasnifi'nin faaliyet alanına göre yapılan sınıflandırmalardan oldukça farklı bir çerçeveye sunduğunu ileri sürmek mümkündür.

Tablo 16. İle Göre Sivil Topoğrafya Tasnifi

Tasnif	Kuruluşların Bulunduğu İller			
	İstanbul	Ankara	İzmir	Diğer
Özörgüt	2.8	4.5	6.8	5.5
Hayırsever	5.5	4.1	5.1	8.1
Uzmanlık	7.1	10.2	2.3	2.8
Savunmacı	3.7	4.1	2.8	3.7
Siyasi Yönelimli	9.5	9.0	6.3	8.1
Kulüp	7.5	8.6	10.2	9.2
Sosyalizasyon	10.8	10.6	17.6	14.3
YYG	8.9	7.9	12.5	13.3
Hemşeri	27.3	18.8	17.0	10.1
Yan Kuruluş	5.7	6.8	8.5	8.2
Pazar Eksenli	6.0	7.2	6.3	10.1
Meslek Eksenli	5.3	8.1	4.5	6.5

Gönüllü Kuruluşların buldukları illere göre Sivil Topoğrafya Tasnifi'ne bakıldığında; üç sonucun öne çıktığını görüyoruz. Birincisi, üç büyük şehir dışında kalan illerdeki Gönüllü Kuruluşlar içinde Hayırsever Kuruluşların oranı, İstanbul, Ankara ve İzmir'e kıyasla daha yüksektir (% 8.1'e, % 5.5, % 4.1 ve % 5.1). İkincisi, kategorinin tarifine de uygun bir şekilde, İstanbul'daki Gönüllü Kuruluşlarda Hemşeri kuruluşların oranı % 27.3 iken, aynı oran üç büyük şehir dışında kalan illerdeki Gönüllü Kuruluşlar için % 10.1'dir. Üçüncüsü, İstanbul'daki Gönüllü Kuruluşlarda Pazar Eksenlilerin oranı % 6 iken, aynı oran üç büyük şehir dışında kalan illerdeki Gönüllü Kuruluşlar için % 10.1'dir. Bunlar dışında en fazla Özgörgütün İzmir'de (% 6.8), en az İstanbul'da (% 2.8), en fazla Uzman Kuruluşun Ankara'da (% 10.2), en az İzmir'de (% 2.3) olması da dikkat çekicidir.

Tablo 17. Yasal Statüye Göre Sivil Topoğrafya Tasnifi

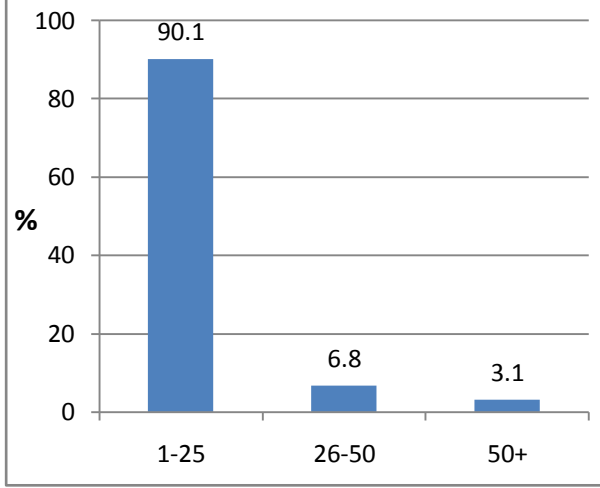
Tasnif	Gönüllü Kuruluş Statüsü	
	Dernek	Vakıf
Özörgüt	4.8	3.5
Hayırsever	5.0	17.3
Uzman	5.2	6.9
Savunmacı	3.5	5.2
Siyasi Yönelimli	7.9	14.5
Kulüp	9.6	2.1
Sosyalizasyon	13.8	6.2
YYG	11.4	8.0
Hemşeri	18.2	12.1
Yan	6.3	14.5
Pazar	8.0	3.8
Meslek	6.4	5.9

Sivil Topoğrafya Tasnifi'ne göre Gönüllü Kuruluşların yasal statüleri de farklılıklar sergilemektedir. Sosyalizasyon, Hemşeri, Pazar Eksenli Kuruluş, Kulüp türü kuruluşlarda dernek olma eğilimi daha fazla iken, özellikle Hayırsever, Yan Kuruluş, Siyasi Eğilimli kategorilerindeki Gönüllü Kuruluşların daha ziyade vakıf statüsünde oldukları gözlemlenmektedir. İlk sayılan kuruluşların dernek olmayı yeğlemelerinin iki önemli nedeni vardır. Birincisi Gönüllü Kuruluşların yasal statülerine ilişkin diğer göstergeleri de akılda tutarak, bu kategorilerde kurumsallaşma düzeyinin görece de düşük olduğu gözlemlenmiştir. İkincisi de bu kuruluşlar görece yoğun üye trafiğine sahiptirler. Oysa vakıfların geçmişteki üyeliğe izin vermeyen mevzuatları buna engel olduğu için dernek tercihinin nedenlerinden biri olmuştur.

4.1.2. Üyeler

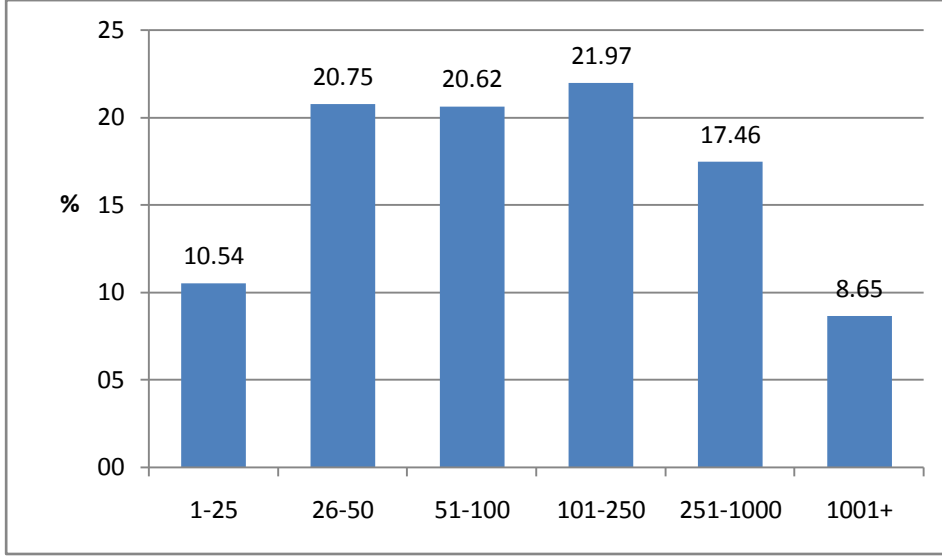
Bu bölümde Gönüllü Kuruluşların üyelerine yönelik demografik bilgiler, kurucu üye, aktif üye genel kurul üyesi gibi çeşitli üyelik hallerinin karşılaştırması konu edilecektir.

Şekil 1. Kurucu Üye Sayıları

Türkiye’de Gönüllü Kuruluşların çok büyük çoğunluğunun 25 ya da daha az kişinin katılımıyla kurulduğu görülmektedir. Araştırmadaki Gönüllü Kuruluşların % 90.1’i 25 ya da daha az sayıda kişi ile kuruluşlarını gerçekleştirdiklerini belirtmişlerdir. Bu veri, Türkiye’deki çoğu Gönüllü Kuruluşun yasal zorunluluk gerektirdiği sayıda kurucu üyeye kurulduğunu, yasal zorunluluğun ötesinde kurucu üye sayısına ulaşan Gönüllü Kuruluşların azınlıkta olduğuna işaret etmektedir. Bu durum gönüllü kuruluşların genellikle dar bir çevrenin iradesiyle teşekkül edildikleri, kitlesel ve tabandan gelen bir hareket üzerine inşa edilmediklerini göstermektedir.

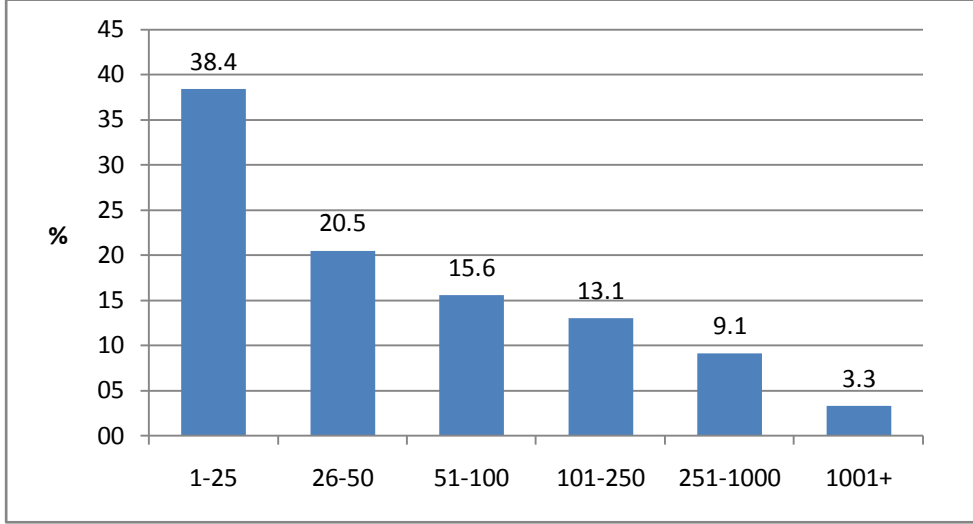
Şekil 2. Üye Sayıları

Gönüllü Kuruluşlarda üye sayısı kuruluş hakkında önemli fikirler verir. Az sayıda aktif üyeden oluşan ve kitleselleşmeyi hedeflemeyen kuruluşların yapısı ile kitlesel kuruluşların yapısı birbirinden oldukça farklılıklar sergileyebilmektedir. Üye sayılarını ortalamalar üzerine karşılaştırmak yerine çeşitli kırılma noktalarına göre gruplayarak karşılaştırma daha elverişli sonuçlar sağlamıştır. Hukuki zorunluluğu karşılamak için gerekli üye sayısı organ üyeleri sayılarına göre değişmekle birlikte 20-25 civarındadır. Bu yüzden 25 ya da daha az üyeye sahip olan kuruluşlar diğerlerinden ayrıksıdır. Bazı kuruluşlar bunu sağladıktan sonra bu sayının minimum miktarlarında üzerine çıkarlar fakat kitlesel olmaktan da geri dururlar. Kimi gruplar ise taban bağı ve temsile ve/veya gönüllü sayısının fazla olmasına önem verirler. Genellikle kuruma bağış yapmak ya da destek olmak isteyen gönüllüler birçok kuruluşta kuruluşa üye yapılırlar. Niteliksel safhada gözlemlenilen bir olgu bazı kitlesel kuruluşların üyelerinin önemli bir kısmının bir defaya mahsus bağış yaptıkları sırada üye yapıldıkları ve sonrasında kuruluşla bağlarının kopmuş olduğu bilgisine erişilmiştir. Bu tür kuruluşlar hem kamuoyu nezdinde üye sayısının fazlalığına ihtiyaç duyan kuruluşlardır, hem de hedef gruplarını üye yaparak aidiyet duygusu geliştirmeyi önüne koyarlar. Araştırma çerçevesinde görüşülen Gönüllü Kuruluşların yaklaşık yarısının (% 48.1) 100'den fazla kayıtlı üyesi bulunmaktadır. Bu oranın kuruluş aşamasında sadece % 1.4 olduğu düşünülürse, Gönüllü Kuruluşların ileriki aşamalarda kuruluş aşamasına göre görece olarak daha katılımcı bir resim ortaya koydukları düşünülebilir. Öte yandan Türkiye nüfusuna göre düşünüldüğünde oranların hala çok düşük olduğunu görürüz. 1000'den fazla üyeye sahip

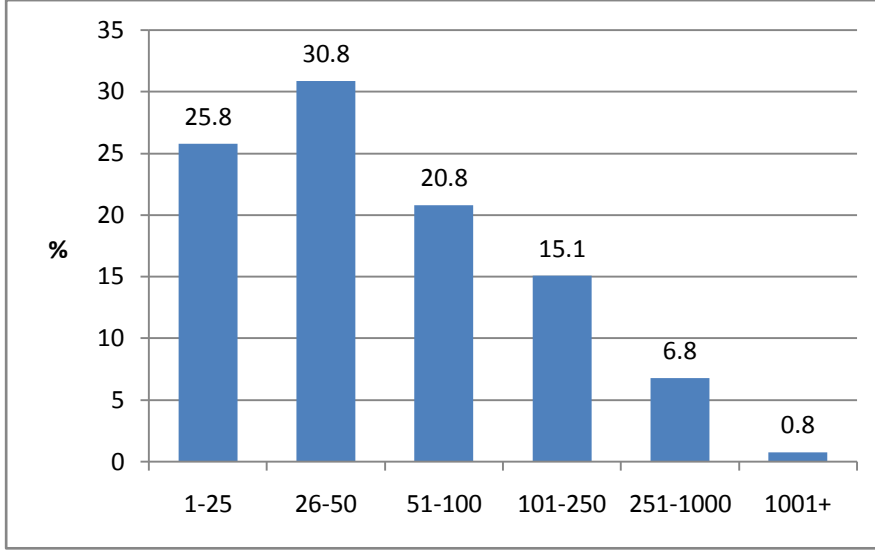
olan Gönüllü Kuruluşları “kitlesele” olarak nitelediğimiz durumda dahi, araştırmanın bulguları kitlesele olarak nitelenebilecek Gönüllü Kuruluşların oranının sadece % 8.6 olduğunu ortaya koymaktadır. Bu oranlar, Batı ülkelerine nazaran Türkiye’deki oldukça az sayıda olan Gönüllü Kuruluşların üye sayıları açısından da fakir olduklarına işaret etmektedir.

Şekil 3. Aktif Üye Sayıları

Bir Gönüllü Kuruluşun etkinlik düzeyinden maddi imkânlarına kadar pek çok özelliği üye sayısında çok, aktif üye sayısı ile ilişkilidir. Bu bağlamda Türkiye’nin sivil topografyasını anlamak için Gönüllü Kuruluşların üye sayıları kadar, hatta belki ondan da çok, aktif üye sayıları önem kazanmaktadır. Ne var ki Gönüllü Kuruluşların aktif üye sayıları, üye sayılarından daha düşüktür. 1 ila 25 arasında üyeye sahip olan Gönüllü Kuruluş oranı % 10.5 iken, söz konusu aktif üye olduğunda bu oran % 38.4 olarak belirmektedir. 100’den fazla üye sahibi Gönüllü Kuruluş oranı % 48.2 iken, aynı miktarda aktif üyeye sahip kuruluş oranı % 25.5’de kalmaktadır. Gönüllü Kuruluşların sadece % 3.1’i 1000 ya da daha fazla sayıda aktif üyeye sahip olduğunu belirtmiştir. Oranlara bakıldığında Gönüllü Kuruluşların üyelerini aktive etmekte zorlandıklarını söyleyebiliriz.

Şekil 4. Genel Kurul Üye Sayıları

Gönüllü Kuruluşların iç işleyişlerini ve kurumsallaşma düzeylerini anlamak için kilit önemdeki göstergelerden bir diğeri de son genel kurula kaç üyenin katıldığıdır. Esasında yukarıda aktif üyelere yönelik veriler Gönüllü Kuruluş yöneticilerinin beyanlarıyla şekillenmiştir. Genel kurula katılım ise aktif üyelik konusunda önemli göstergelerden biridir. Araştırmanın niteliksel safhasındaki vaka çalışmalarında çoğu kuruluşun esasen genel kurula katılan üye sayısından bile çok daha az aktif üyesi olduğu gözlemlenmiştir. Hatta çoğu kuruluş genel kurulu toplamakta zorlanmaktadır. Genel kurula katılan üye sayısını gösteren tabloya aktif üye sayısına ilişkin tabloda yer alan bulgular da akılda tutularak bakıldığında Gönüllü Kuruluşların % 8.4'ünde aktif üye sayısı 1 ila 25 arasındayken, son genel kurula katılan üye sayısının 1 ila 25 arasında olduğu Gönüllü Kuruluş oranı % 25.8'dir. Öte yandan karşılaştırmayı 100'ün altını esas alarak yaparsak, aktif üye sayısı 100'ün altında olan kuruluş oranı % 74.5 iken, genel kurula katılan üye oranı da buna yakın bir değerdedir (% 77.4). 1000 ya da daha fazla sayıda üyenin katıldığı genel kurullar Gönüllü Kuruluşlar dünyasında istisnai bir durum olarak gözlenmektedir. Bu gösterge Gönüllü Kuruluşlardaki katılım sorununun boyutlarını sergilemektedir.

Tablo 18. İle Göre Üye Sayıları Dağılımları

İl	Üye Sayısı (%)					
	1-25	26-50	51-100	101-250	251-1000	1000+
İstanbul	9.3	16.0	18.9	24.2	20.0	11.6
Ankara	10.0	17.9	17.7	17.7	20.8	15.8
İzmir	13.4	16.9	16.9	23.3	23.8	5.8
Diğer	11.1	25.8	23.6	21.9	13.3	4.2
Toplam	10.5	20.8	20.6	22.0	17.5	8.6

Gönüllü Kuruluşların buldukları illere göre üye sayılarına bakıldığında ortaya şu sonuç çıkmaktadır: İstanbul ve Ankara’da üye sayıları daha fazla olan kuruluş yüzdeleri daha yüksektir. Örneğin kitlesel olarak ifade edebileceğimiz 1000’den çok üyesi olan Gönüllü Kuruluşları illere göre karşılaştıracak olursak Ankara’da oran % 15.8 iken, üç büyükşehir dışındaki illerde bu oran sadece % 4.2’dir. Bu illerde 100’den az üyeye sahip olan kuruluşların oranı % 60.5’i bulmaktadır. Bu oran İstanbul’da % 44.2, Ankara’da % 45.6’dır. Ankara ve İstanbul’daki Gönüllü Kuruluşların şehirlerin sosyo-kültürel ve siyasi hareketliliğine uygun olarak daha fazla üyeleri bulunmaktadır.

Tablo 19. Yasal Statüye Göre Üye Sayıları Dağılımları

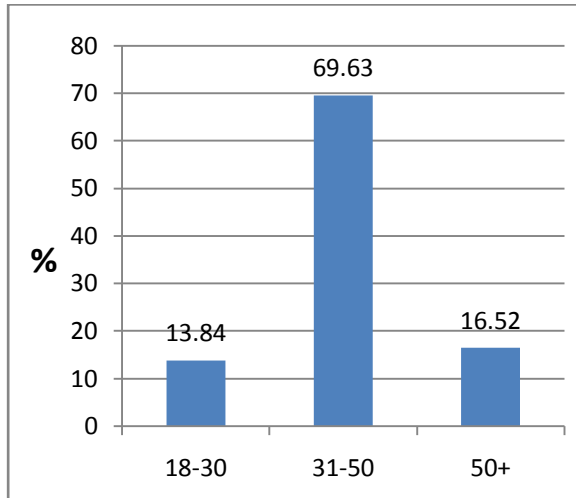
Kuruluş Statüsü	Üye Sayısı (%)					
	1-25	26-50	51-100	101-250	251-1000	1000+
Dernek	9.1	20.7	21.1	22.9	18.0	8.3
Vakıf	21.6	21.6	18.1	15.4	11.6	11.6

Gönüllü Kuruluşların yasal statülerine göre üye sayılarına bakıldığında, derneklerin vakıflara göre daha kitlesel bir yapıda olduğu ortaya çıkmaktadır. 100’den fazla üyesi olan derneklerin, toplam derneklere oranı % 49.2 iken, bu oran vakıflarda % 38.6’dır. Az sayıda üye ile varlığını sürdürme vakıflarda yaygın bir özellik iken (% 21.6), derneklerin yalnızca % 9.1’i bu şekildedir.

Tablo 20. Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre Üye Sayıları Dağılımları

Tasnif	Üye Sayısı (%)					
	1-25	26-50	51-100	101-250	251-1000	1000+
Özörgüt	7.0	6.1	15.8	27.2	22.8	21.1
Hayırsever	23.5	28.7	23.5	12.5	7.4	4.4
Uzman	10.0	22.3	13.8	23.1	18.5	12.3
Savunucu	8.3	21.4	22.6	16.7	9.5	21.4
Siyasi Eğilimli	12.0	21.5	23.5	17.5	17.0	8.5
Kulüp	16.7	27.8	18.7	18.7	14.8	3.3
Sosyalizasyon	7.9	18.8	21.1	19.1	20.5	12.5
YYG	20.0	37.3	25.0	12.3	4.2	1.2
Hemşeri	1.4	7.2	19.3	36.0	29.4	6.7
Yan Kuruluş	10.5	21.5	20.3	19.8	16.3	11.6
Pazar Eksenli	10.8	21.6	25.3	22.7	13.9	5.7
Meslek Eksenli	6.7	23.3	14.7	24.0	20.0	11.3
Toplam	10.5	20.8	20.6	22.0	17.5	8.6

Gönüllü Kuruluşların Sivil Topoğrafya Tasnifi'ne göre üye sayılarına bakıldığında en göze çarpan nokta en kitlesel kategoriyi Özörgütlerin oluşturmasıdır. Her on Özörgütten dördü (% 43.9) 250'den fazla üyeye sahiptir. Bu oran diğer başka hiçbir kategori için geçerli değildir ve en yakın oran Hemşeri Kuruluşlarındadır (% 36.1). Aynı oran YYG'lerde % 5.4; Hayırseverlerde ise % 11.8'dir. YYG Kuruluşlarının % 82.3'ü ve Hayırseverlerin % 75.3'ü 100 ya da daha az sayıda üyeye sahiptir. Bu oranlar Özörgütlerde % 28.9, Hemşerilerde % 27.9'dur. Dolayısıyla Gönüllü Kuruluşlar arasında Özörgüt ve Hemşeri kategorilerinin kitlesellik açısından öne çıktığı, YYG ve Hayırsever kategorilerinin ise az üyeli kuruluşlar olarak belirdiği söylenebilir.

Şekil 5. Üye Yaş Dağılımları

Ankete yanıt veren Gönüllü Kuruluş yöneticilerine sorulan sorulardan biri de kuruluşlarındaki üyelerin ağırlıklı olarak hangi yaş grubuna denk düştükleriydi. Verilen yanıtlara göre, Türkiye’de Gönüllü Kuruluşlara ciddi bir çoğunluğunda, üyelerin % 69.6’u ağırlıklı olarak 31-50 yaş grubundadır. 30 yaşında ya da daha genç üyelerin ağırlıkta olduğu Gönüllü Kuruluş oranı % 13.8’dir. 50 yaşında daha yaşlı üyelerin ağırlıkta olduğu Gönüllü Kuruluş oranı ise % 16.4’tür. Bu üç orandan Türkiye’deki gençlerin ve ileri yaştakilerin ağırlıkta olduğu Gönüllü Kuruluşların oranının düşük olduğu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla gençlerin ve ileri yaştakilerin Gönüllü Kuruluşlardaki etkinlikleri sınırlıdır. Gönüllü Kuruluşlara üye olmak ağırlıkla orta yaş grubuna sıkışmış durumdadır. Bunu Türkiye’nin sivil topografyasıyla Türkiye toplumunun geneli arasındaki ilk önemli fark olarak tespit etmek mümkündür.

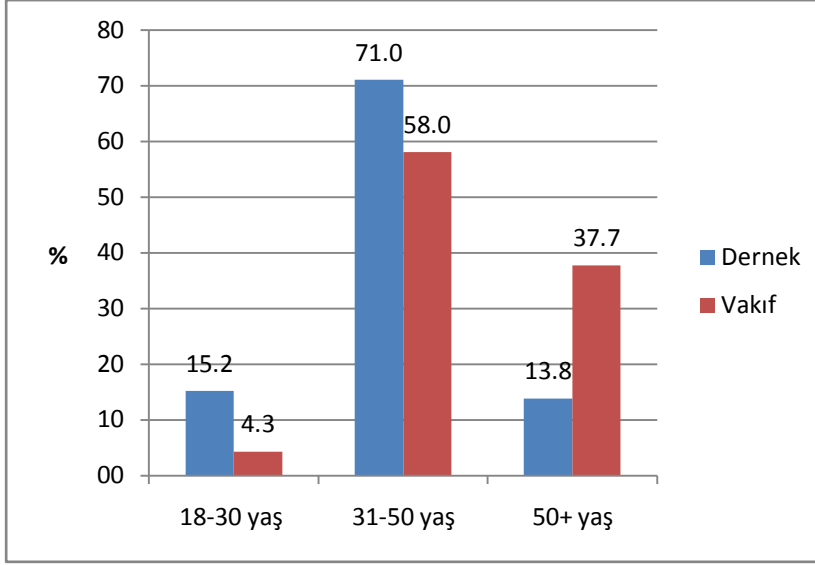
Tablo 21. İle Göre Üye Yaş Grubu

İl	Yaş (%)		
	18-30 yaş arası	31-50 yaş arası	50+
İstanbul	13.4	70.2	16.4
Ankara	14.1	69.3	16.6
İzmir	12.0	69.7	18.3
Diğer	14.3	69.4	16.3
Toplam	13.8	69.6	16.5

Yaş grupları il değişkenine göre anlamlı farklar oluşturmamıştır. Orta yaş hakimiyeti şehir farkı dinlememekte; Türkiye’nin her yerinde Gönüllü Kuruluşlarda baskın olmaktadır.

Şekil 6. Yasal Statüye Göre Üye Yaş Dağılımı

Gönüllü Kuruluşların yasal statülerine göre, üyelerinin ağırlıklı yaş gruplarına bakıldığında, vakıfların derneklere göre daha yaşlı üyelere sahip oldukları görülmüştür. 50 yaşın üzerinde üyelere sahip vakıfların oranının (% 37.7), derneklerin oranının (% 13.8) iki katından fazla olması dikkat çekicidir. 18-30 ve 31-50 yaş gruplarında ise derneklerin oranları dikkate değer biçimde vakıfların oranlarını geçmektedir. 18-30 yaş grubunda derneklerin oranı (% 15.2), vakıfların oranının (% 4.3) üç katından fazladır. Bu durum vakıflara genç katılımının kanallarının derneklere nazaran çok daha zayıf olduğunu göstermektedir.

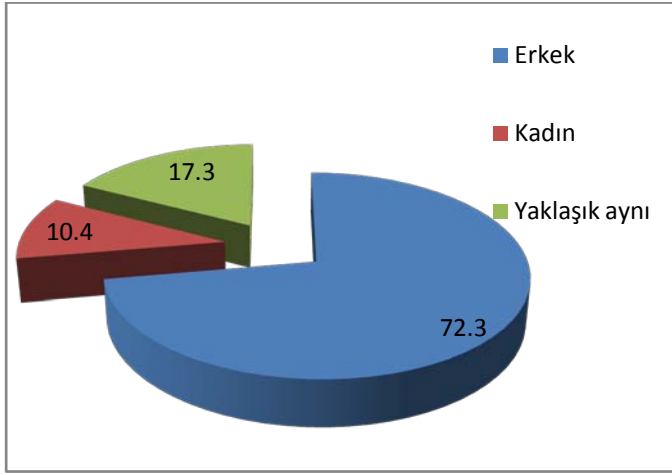
Tablo 22. Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre Üye Yaş Dağılımı

Tasnif	Yaş Dağılımı (%)		
	18-30 yaş	31-50 yaş	50+ yaş
Özörgüt	25.9	67.0	7.1
Hayırsever	21.0	58.0	21.0
Uzmanlık	14.4	76.5	9.1
Savunmacı	14.4	70.0	15.6
Siyasi Yönelimli	24.4	55.5	20.1
Kulüp	31.1	62.7	6.1
Sosyalizasyon	15.4	61.4	23.2
YYG	2.2	61.9	35.9
Hemşeri	6.6	82.1	11.3
Yan Kuruluş	6.2	72.9	20.9
Pazar Eksenli	7.5	85.0	7.5
Meslek Eksenli	13.4	78.3	8.3

Gönüllü Kuruluşların Sivil Topoğrafya Tasnifi'ne göre, üyelerin ağırlıklı yaş gruplarına bakıldığında, en genç kategorinin Kulüp kategorisi, en yaşlı kategorinin de YYG

Kuruluşları olduğu göze çarpıyor. Bir hayır işi yapan YYG Kuruluşlarında 18-30 yaş grubunun oranı sadece % 2.2, buna karşılık 50 yaş üstü oranı ise diğerlerinden oldukça fazla bir oranda (% 35.9) Hayırsever, Siyasi Yönelimli, Siyasi Yönelimli Kuruluşlar ve Yan Kuruluşlarda ise 50 üstü oranı beşte bir ile görece yüksektir. Kulüplerden sonra en genç görünümü veren ikinci kategori olarak ise Özörgütler ve Siyasi Yönelimli Kuruluşlar öne çıkıyor. Özörgütler hem genç oranın en fazla olduğu (% 25.9), hem de yaşlı oranının en az (% 7.1) olduğu 2. kategoriye oluşturuyor. Genç yüzdesi açısından yüksek bir oran tutturana diğer bir kategori ise Siyasi Yönelimli kuruluşlar (% 24.4).

Şekil 7. Üye Cinsiyet Dağılımları

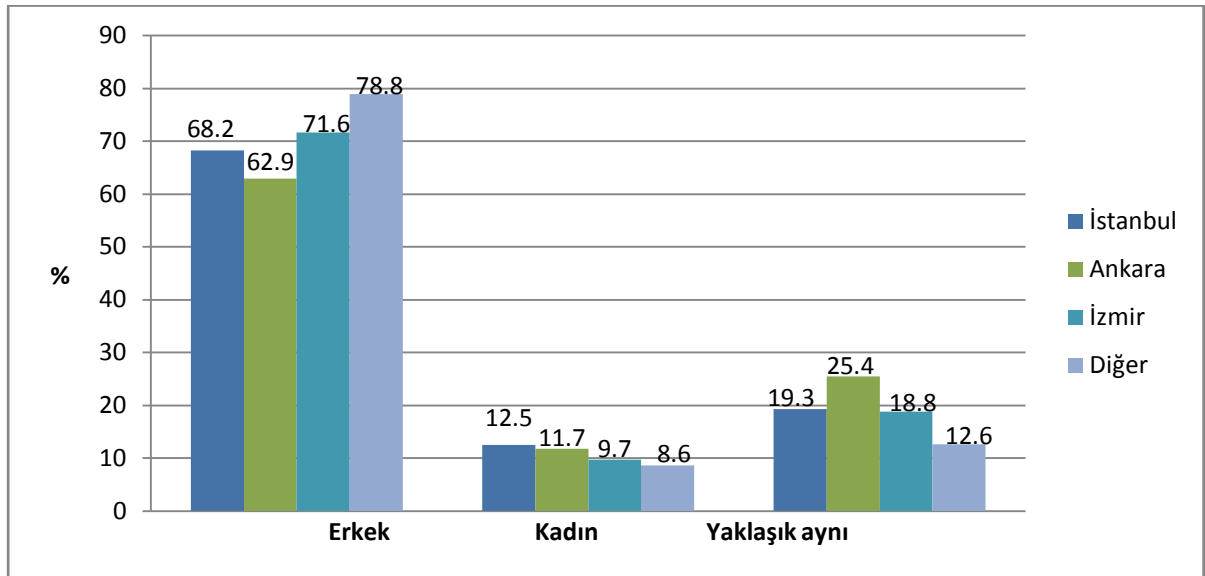

Türkiye toplumunun genelinde gözlenen toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikler, Gönüllü Kuruluşlar dünyasında da gözlenmektedir. Nasıl kadınların siyasal yaşama ya da çalışma yaşamına katılımlarında bu eşitsizliğin yansımaları gözleniyorsa, aynı şekilde Gönüllü Kuruluşlara üyelikte de benzer bir eşitsiz durum söz konusudur. Gönüllü Kuruluş yöneticilerinden % 72.3'ü kuruluşlarında erkek üyelerin ağırlıkta olduğunu ifade etmiştir. Kadınların ağırlıkta olduğu Gönüllü Kuruluş oranı sadece % 10.4'tür. Bunların da önemli bir kısmının kadın kuruluşları olduğu düşünülürse “erkek” bir Gönüllü Kuruluş varlığı ile karşı karşıya olduğumuzu kolaylıkla ileri sürebiliriz. Toplum nüfusunun yarısını oluşturan kadınların, Gönüllü Kuruluşlar dünyasının onda birini kaplamaktadır. Bunu Türkiye'nin sivil topografyasıyla Türkiye toplumunun geneli arasındaki ikinci önemli fark olarak vurgulamak gerekmektedir.

Tablo 23. Üye Sayısı Gruplarına Göre Üye Cinsiyet Dağılımları

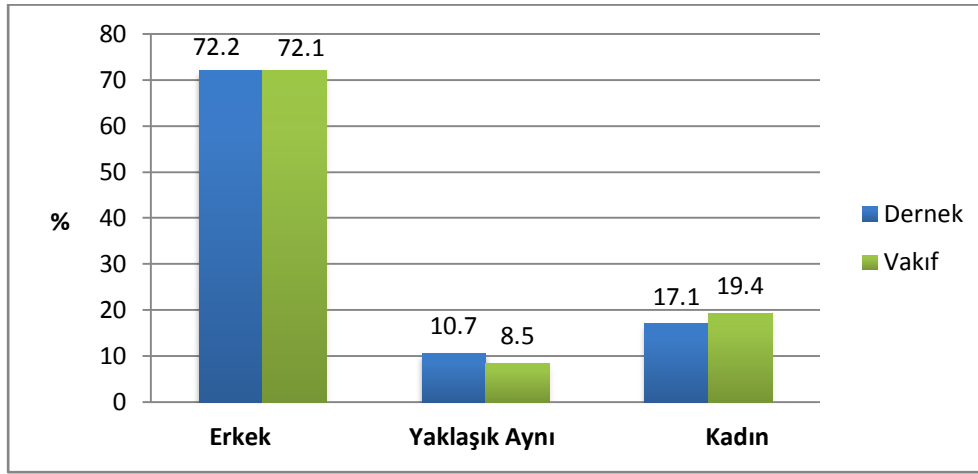
Üye Sayısı	Cinsiyet (%)		
	Erkekler	Kadınlar	Yaklaşık Aynı
0-25	70.9	10.9	18.2
26-50	68	13.8	18.1
51-100	75.6	9.7	14.8
101-250	75.7	10.2	14.1
251-1000	73.8	8.2	17.9
1000 +	62.9	9.3	27.8
Toplam	72.1	10.5	17.4

Gönüllü Kuruluşların üye sayıları, birçok kez onlar üzerinde fikir veren bir kategorizasyondur. Üye sayıları arttıkça ya da azaldıkça kuruluşlar arasında belirgin farklılaşmalar olabilmektedir. Ancak konu toplumsal cinsiyet eşitsizliği olunca üye sayılarına göre dağılım önemli bir fark oluşturmamıştır. Az üyeli kuruluşlarda da, görece fazla sayıya sahip kuruluşlar da erkek egemen bir yapıya sahiptirler. Öte yandan kadın erkek dağılımı yaklaşık aynı olan kuruluşların yüzdelere mercek tutacak olursak, toplumsal cinsiyet açısından 1000’den fazla üyeye sahip kuruluşların (% 27.8) diğerlerine oranla görece daha fazla eşitlikçi olduklarını görmekteyiz. Kitlesel derneklerin taban bazlı çalışmaları ve “dekoratif” olmakla sağlanan katılımçılığın kadınları diğerlerine göre daha fazla kapsadığı ortaya çıkmaktadır.

Şekil 8. İle Göre Üye Cinsiyet Dağılımları

Gönüllü Kuruluşların buldukları illere ve üyelerinin ağırlıklı cinsiyet dağılımını gösterir tabloya bakıldığında, İstanbul, Ankara ve İzmir’de yer alan Gönüllü Kuruluşlar arasında, üyelerinin ağırlıklı olarak erkek olan kuruluşların oranı yaklaşık birbirlerine yakındır. Fakat bu üç büyük şehir dışındaki illerdeki Gönüllü Kuruluşlarda ağırlıklı olarak erkek üyelere oluşan Gönüllü Kuruluşların oranı üç büyük şehre göre daha yüksektir. Üç büyük şehir dışında kalan yerlerde Gönüllü Kuruluşlardaki cinsiyet eşitsizliği % 80’e varan bir oranla göz çarpıyor. Bu şehirlerde kadınların sivil katılımı önünde ekstra engeller olduğu anlaşılıyor.

Şekil 9. Yasal Statüye Göre Üye Cinsiyet Dağılımları

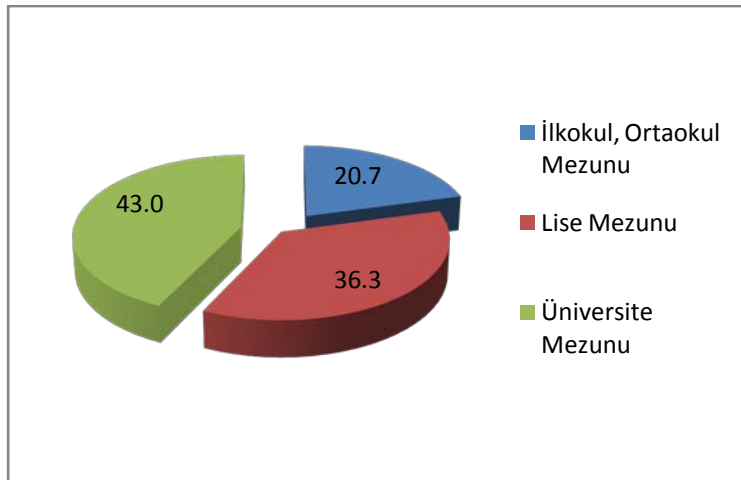
Dernek yasal statüsündeki gönüllü kuruluşlar ile vakıf statüsündeki gönüllü kuruluşlar, üyelerinin ağırlıklı cinsiyet dağılımı açısından karşılaştırıldıklarında, aralarında kayda değer bir fark olmadığı gözlenmektedir. Bir başka deyişle cinsiyet eşitsizliği vakıf ya da dernek tanımamaktadır.

Tablo 24. Sivil Topoğrafya Tasnifi'ne Göre Üyelerin Cinsiyet Dağılımları

Tasnif	Cinsiyet Dağılımı (%)		
	Erkek	Kadın	Yaklaşık Aynı
Özörgüt	67.8	9.6	22.6
Hayırsever	58.9	20.3	20.9
Uzman	40.5	28.2	31.3
Savunucu	51.6	20.9	27.5
Siyasi Yönelimli	62.1	11.8	26.1
Kulüp	72.8	6.1	21.1
Sosyalizasyon	69.9	11.9	18.2
YYG	91.2	2.2	6.6
Hemşeri	90.2	1.9	7.9
Yan	70.1	8.5	21.5
Pazar	83.0	6.5	10.5
Meslek	52.6	25.6	21.8

Gönüllü Kuruluşların Sivil Topoğrafya Tasnifi'ndeki kategorilerine göre üyelerinin ağırlıklı cinsiyet dağılımına bakıldığında, cinsiyet bakımından en eşitlikçi dağılıma Uzman Kuruluşlarının sahip olduğunu görmekteyiz. Yaklaşık her on Uzman Kuruluşundan üçünde (% 28.2) üyeler ağırlıklı olarak kadın iken, diğer onda üçünde ise (% 31.3) kadın üyelerle erkek üyelerin dağılımı dengelidir. Yaklaşık yarısı erkek ağırlıklı olan Savunucu kuruluşlar, ortalama gözetildiğinde görece eşitlikçidir. Cinsiyet eşitliğine en yakın 2. kategori ise Savunucu Kuruluşlardır. YYG kuruluşları, Hemşeri Kuruluşları ve Pazar Eksenli Kuruluşların onda dokuzunda üyelerin ağırlıklı olarak erkeklerden oluştuğu belirlenmiştir. Sivil topoğrafyanın bu üç kategorisi cinsiyet eşitsizliğinin en derin hissedildiği kategoriler olarak öne çıkmaktadır.

Şekil 10. Eğitim Durumları

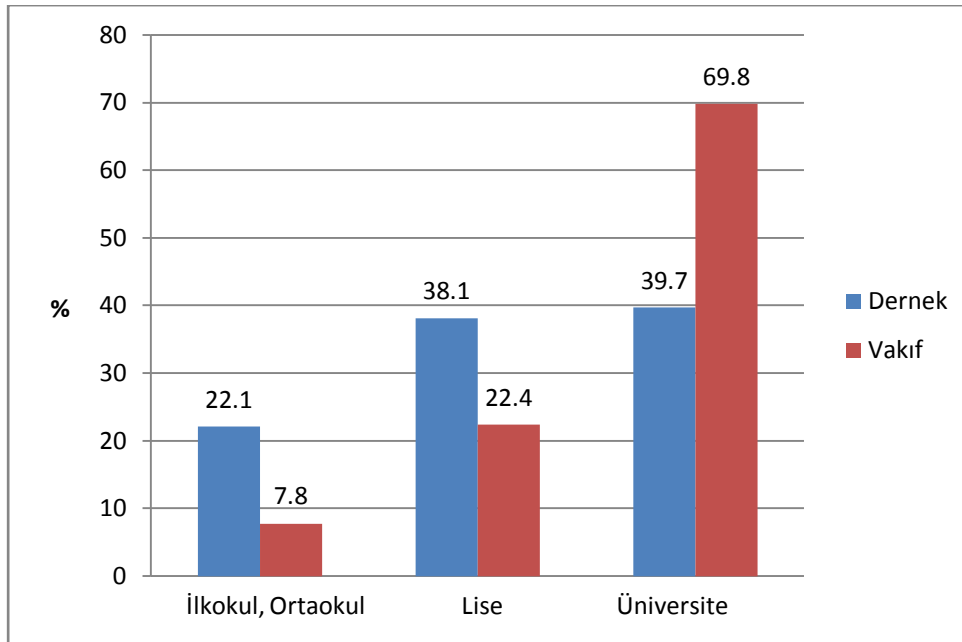
Gönüllü Kuruluş yöneticilerine sorulan bir diğer soru da, kuruluşları üyelerinin ağırlıklı eğitim durumlarıydı. Bu soruya verilen yanıtlara bakıldığında Gönüllü Kuruluşların % 43'ünde üyelerin ağırlıklı olarak üniversite mezunlarından oluştuğu görülmektedir. Gönüllü Kuruluşların % 36.3'ünde ise üyeler ağırlıklı olarak lise mezunudur. Üyelerin ağırlıklı olarak ilkokul ya da ortaokul mezunu olduğu Gönüllü Kuruluşların oranı ise sadece % 20.7'dir. Dolayısıyla, Gönüllü Kuruluşlara üye olanların, toplumun geneline göre çok ciddi oranda daha eğitilmiş kişiler olduğu söylenebilir. Bunu Türkiye'nin sivil topografyasıyla Türkiye toplumunun geneli arasındaki üçüncü önemli fark olarak tespit etmek gerekmektedir.

Tablo 25. İle Göre Gönüllü Kuruluşların Eğitim Durumları

Eğitim Durumu	Kuruluşun Bulunduğu İl			
	İstanbul	Ankara	İzmir	Diğer
İlkokul, ortaokul mezunu	25.5	9.4	21.7	21.8
Lise Mezunu	29.3	26.1	38.9	44.6
Üniversite Mezunu	45.2	64.4	39.4	33.6

Gönüllü Kuruluşların buldukları illere göre, üyelerinin ağırlıklı eğitim durumlarına bakıldığında, Ankara'nın öğrenci şehri olma özelliğini yansıttığını görüyoruz. Ankara'daki Gönüllü Kuruluşların % 64.4'ünün ağırlıklı olarak üniversite mezunu üyelerden meydana geldiği gözlemlenmiştir. Bu oran üç büyük şehir dışında kalan illerde % 33.6'dır.

Şekil 11. Yasal Statüye Göre Eğitim Durumları

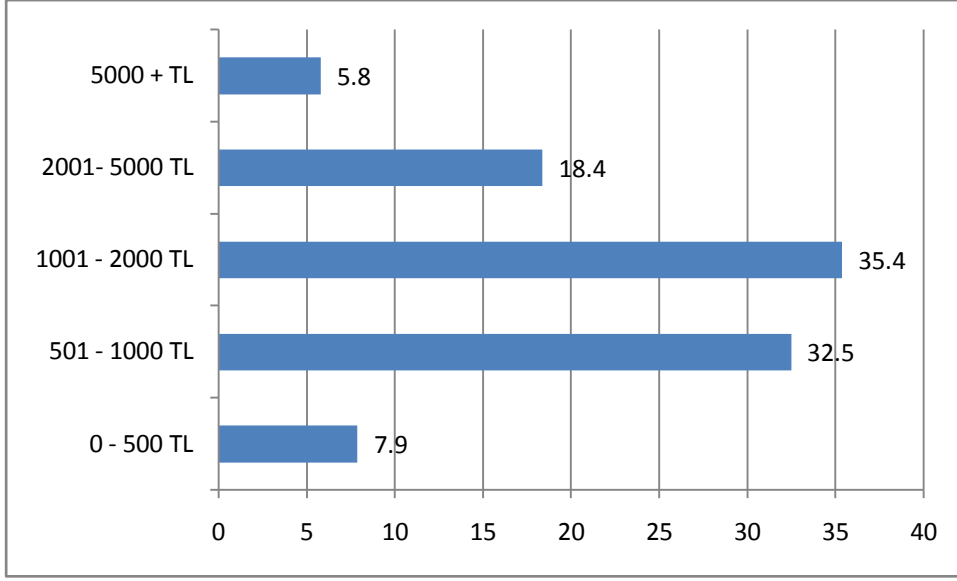
Vakıflar derneklere göre daha eğitimli üyelere sahiptir. Vakıf statüsündeki gönüllü kuruluşlar arasında ağırlıklı olarak üniversite mezunu üyelere sahip olanların oranı (% 69.8), derneklerde ağırlıklı olarak üniversite mezunu üyelere sahip olanların oranına (% 39.7) çok ciddi biçimde yüksektir. Bu da sivil topoğrafyanın vakıflar bileşeninin, toplumun genelinden daha da farklılaştığını ortaya koymaktadır.

Tablo 26. Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre Eğitim Durumları

Tasnif	Eğitim Durumu (%)		
	İlkokul, Ortaokul Mezunu	Lise Mezunu	Üniversite Mezunu
Özörgüt	43.0	45.6	11.4
Hayırsever	12.7	38.0	49.4
Uzman	2.3	11.4	86.4
Savunucu	5.6	37.8	56.7
Siyasi Yönelimli	5.7	31.4	62.9
Kulüp	11.8	45.3	42.9
Sosyalizasyon	12.6	36.3	51.1
YYG	46.5	36.9	16.6
Hemşeri	36.9	41.8	21.3
Yan	18.3	33.7	48.0
Pazar	10.5	36.0	53.5
Meslek	12.3	29.2	58.4

Üyelerinin Eğitim durumlarına göre Sivil Topoğrafya kategorilerine bakacak olursak, kategorilere göre önemli farklılıklar olduğuna tanık oluruz. En öne çıkan sonuç, Uzmanlık eksenli Gönüllü Kuruluşların % 86.4'ünün ağırlıklı olarak üniversite mezunu üyelere oluşmasıdır. Siyasi yönelimli, Meslek eksenli ve Savunucu kuruluşların da görece daha yüksek eğitimli üyelere sahip olduğu gözlemlenmektedir. YYG kategorisindeki kuruluşlar, Özörgütler, ve Hemşerilik kuruluşları, üyeleri en düşük eğitim düzeyine sahip kuruluşlardır. Bu kuruluşların üyelerinin sırasıyla % 46.5, % 43, ve % 36.9'u ilkökul mezunudur.

Şekil 12. Üye Gelir Dilimleri

Üyeleri ağırlıklı olarak aylık 500 ila 2000 lira gelir elde eden Gönüllü Kuruluşlar, % 67.9'luk bir oranla Türkiye Gönüllü Kuruluşlar dünyasında çoğunluğu oluşturmaktadır. Üyeleri ağırlıklı olarak 500 liradan az gelire sahip Gönüllü Kuruluşların oranı % 7.9'dur. Yaklaşık olarak her beş Gönüllü Kuruluştan birinde (% 18.4) üyeler ağırlıklı olarak 2000 ila 5000 lira gelir diliminde yer almaktadır. Ağırlıklı olarak 5000 lira ve üzeri aylık gelire sahip kişilerin üye olduğu Gönüllü Kuruluşların oranı % 5.8'dir. Gönüllü kuruluşların özel bir türü değil de geneli düşünüldüğünde gelir düzeylerinin toplumdaki gelir düzeylerinden önemli bir fark oluşturmadığını söylenebilir.

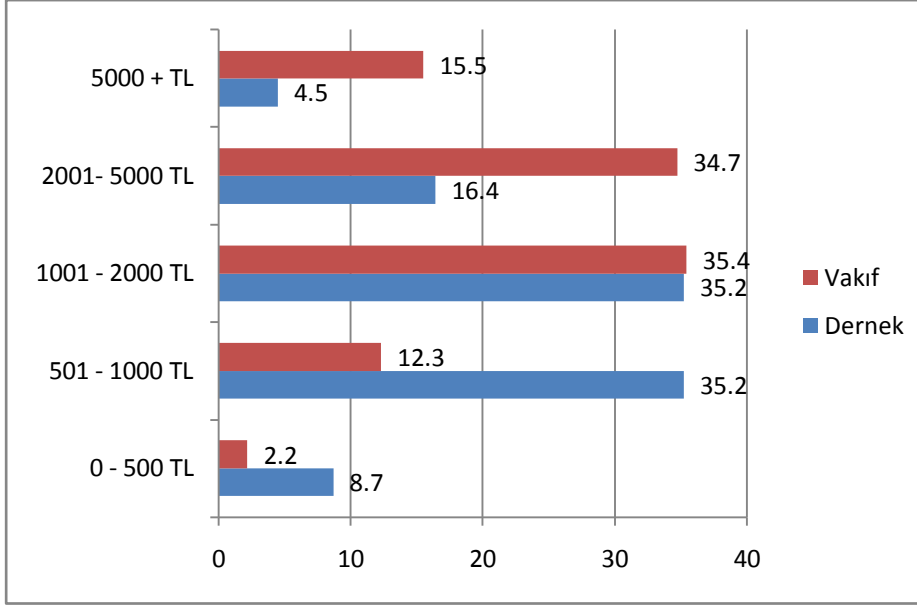
Tablo 27. İle Göre Üye Gelir Dilimleri

Üye Gelir	İller			
	İstanbul	Ankara	İzmir	Diğer
0-500 arası	4.6	2.8	8.7	12.0
501-1000 arası	30.2	19.0	43.4	37.7
1001-2000 arası	34.3	45.4	25.4	33.8
2001-5000 arası	22.4	29.2	16.2	11.8
5000 +	8.5	3.7	6.4	4.8

Gönüllü Kuruluşların illere göre üye gelir dilimleri dağılımları da çeşitli farklılıklar sergilemektedir. Gönüllü Kuruluşlar arasında üyeleri 2000 TL'nin altında gelire sahip kuruluşların oranı İstanbul'da % 69.1, Ankara'da % 67.2 iken, üç büyükşehir dışındaki şehirlerde bu oran % 83.5'dur. Başka bir deyişle Türkiye'de iller arasındaki gelir dağılımı farkları sivil topluma da aynı şekilde yansımaktadır.

Şekil 13. Yasal Statüye Göre Üye Gelir Dilimleri

Gönüllü Kuruluşların yasal statülerine göre, üyelerinin ağırlıklı gelirlerine bakıldığında, ağırlıklı olarak aylık 1000 lira ve üzerinde gelir dilimlerinde; vakıfların oranlarının (% 85.6), derneklerinin oranlarından (% 56.1) dikkate değer şekilde yüksek oldukları görülmektedir. Bu durumu vakıfların genel olarak derneklere oranla sahip oldukları gelirlerle, ofis olanaklarıyla ve genel kurumsallaşma düzeyiyle birlikte düşünebiliriz. Vakıflar, derneklere nazaran daha varsıl ve kurumsal kuruluş resmi çizmektedirler.

Tablo 28. Sivil Topoğrafya Tasnifi'ne Göre Üye Gelir Dilimleri

Tasnif	Üye Gelir Dilimleri (%)				
	0-500 TL	501-1 000 TL	1 001-2 000 TL	2 001-5 000 TL	5 000+ TL
Özörgüt	37.2	40.7	17.7	2.7	1.8
Hayırsever	7.8	25.3	35.7	22.7	8.4
Uzman	1.5	5.3	35.9	50.4	6.9
Savunucu	2.2	30.3	46.1	13.5	7.9
Siyasi Yönelimli	9.5	30.5	36.7	19.0	4.3
Kulüp	8.1	35.7	39.0	15.2	1.9
Sosyalizasyon	6.1	28.7	41.4	19.7	4.1
YYG	7.8	52.2	29.6	8.9	1.5
Hemşeri	6.6	49.4	34.0	8.3	1.7
Yan	8.0	24.7	38.5	21.8	6.9
Pazar	2.5	9.5	28.1	32.2	27.6
Meslek	6.4	21.8	42.3	25.0	4.5

Gönüllü Kuruluşların Sivil Topoğrafya Tasnifi'ndeki kategorilerine göre üyelerinin ağırlıklı hane gelir düzeylerine bakıldığında en uçları Özörgütlerin ve Pazar Eksenlilerle

Uzmanların oluşturduğu gözlemlenmiştir. Özörgütlerin üyelerinin % 77.9'unun hane geliri ayda 1 000 liranın altındadır. Pazar Eksenlilerin % 59.8'i, Uzman Kuruluşların ise % 57.3'ü 2000 üzerinde bir gelire sahiptir. Özörgütlerin mağdur bir kesimi temsil etmesi, Pazar Eksenlilerin ve Uzmanların yapısal özellikleri bu sonuçlarla uyumludur.

Gönüllü Kuruluşların sivil-topoğrafik tasnif, yasal statü ve üyelerinin demografik özellikleri (yaş, cinsiyet, gelir grubu, eğitim seviyesi) değişkenlerinin nominal kategorik noktalarının birbirleri arasındaki mesafelere Çoklu Mütakabiliyet Analizi algoritmalarıyla bakılabilir. (Değişkenlerin diskriminasyon ölçümleri için bakınız Ek-3.) Şekil 14'te SPSS'te yapılan bu analizin kategorik veriyi 2 boyuta indirgeyerek çıkardığı grafik görülmektedir.

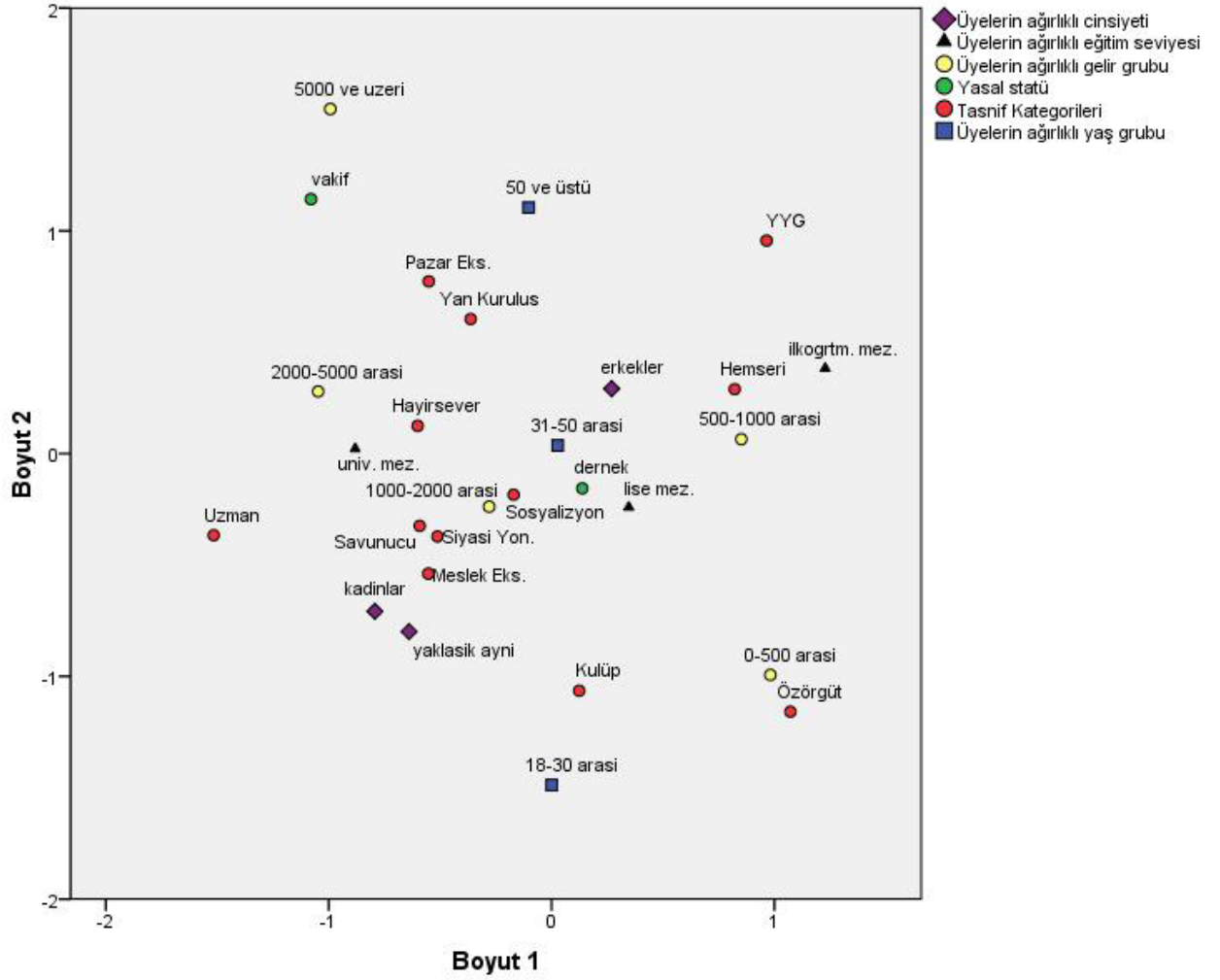
Öncelikle, ekonomik güç açısından bir nokta göze çarpmaktadır: Üyelerinin aylık geliri ağırlıklı 5000 TL ve üzerinde olan gönüllü kuruluşlar, daha çok vakıf statüsünde, Pazar Eksenli ve Yan Kuruluş kategorilerine yakındırlar. Ayrıca, bu tipolojideki kuruluşların üyeleri daha çok 50 yaş ve üstü yaş grubunda gözükmektedirler.

Bu yaklaşmanın tam zıddında (grafığın sağ alt köşesi), üyeleri en düşük gelir grubunda (aylık 0-500 TL) olan ve daha çok Özörgüt kategorisinde bulunan dernekler (bu iki veri noktası "dernek" kategorisine daha yakındır) bulunmaktadır.

Grafığın ortasında ilginç bir kategorik yaklaşma gözlemlenebilir: Üyelerinin gelir seviyesi aylık 1000-2000 TL düzeyinde olan, Sosyalleşme kategorisinde bulunan, cinsiyet kategorilerine hemen hemen eşit mesafede, üyeleri ağırlıklı 31-50 yaş arasında ve lise mezunu olan bir dernek tipolojisi grafığın orta kısmına yerleşmiş gözükmektedir. Savunucu ve Siyasi Yönelimli derneklerin de bu tipolojiye yakın olduğu söylenebilir.

Benzer başka bir tipolojileşmeye, grafığın sağ üst kısmında rastlanmaktadır: Ağırlıklı ilköğretim mezunu, erkek, 500-1000 TL aylık gelirli üyeleri olan Hemşeri dernekleri. Bu tipolojiye ayrıca YYG dernekleri yaklaşmaktadır.

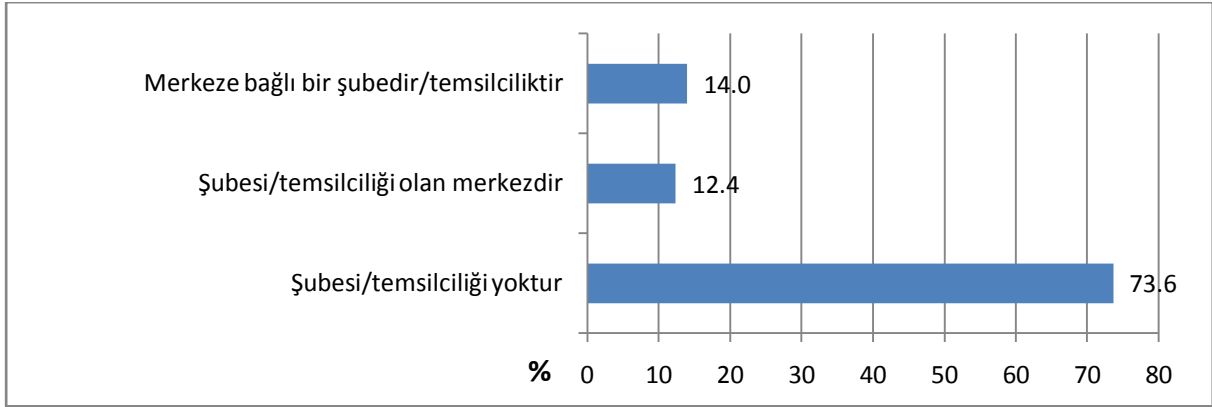
Şekil 14. Çoklu Mütakabiliyet Analizi (6 Değişken)

4.1.3. İşleyiş

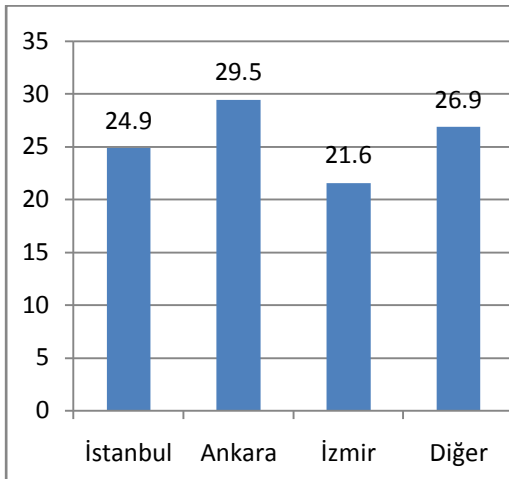
Gönüllü Kuruluşlar işleyişlerine göre önemli farklılıklar ortaya koymaktadır. Şubesi veya temsilciliği olup olmadığı, üyelerin katılım düzeyleri, başkan ve/veya yöneticilerin işleyişteki ağırlıkları gibi konular bu farkları meydana getiren unsurlar arasındadır. Bu konulardaki karşılaştırmalar, Gönüllü Kuruluşların kurumsallaşma ve demokratiklik düzeyleri hakkında önemli ipuçları sağlayacaktır.

Şekil 15. Şube/Temsilcilik Durumu

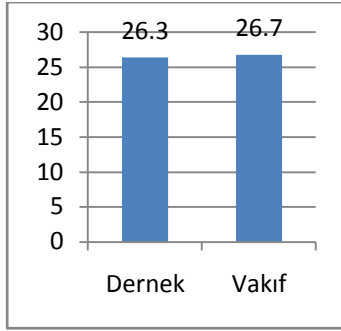
Türkiye sivil topografyasındaki Gönüllü Kuruluşların ciddi bir çoğunluğu, oran olarak söylemek gerekirse yaklaşık dörtte üçü (% 73.6), şubesi ya da temsilcilikleri olmayan kuruluşlardan meydana gelmektedir. Geriye kalan kuruluşlar ya merkez ya da şube konumundadır. Bu sonuç bir yandan Türkiye’deki Gönüllü Kuruluş kültüründe yerel inisiyatifin belirleyiciliğine işaret etmektedir. Fakat öte yandan bu tablodaki sonucu Türkiye’deki Gönüllü Kuruluşların düşük kurumsallaşma düzeyine ilişkin bir saptama olarak da değerlendirmek mümkündür. Vaka çalışmalarında gözlemlediğimiz bir olgu, kuruluşlar arasındaki rekabetin şubeleşmeye de engel olduğu, genellikle bir merkezi iradeye tabi olmak yerine aynı alanda yeni bir kuruluş meydana getirmenin yeğlendiğidir.

Şekil 16. İle Göre Şubeleşme

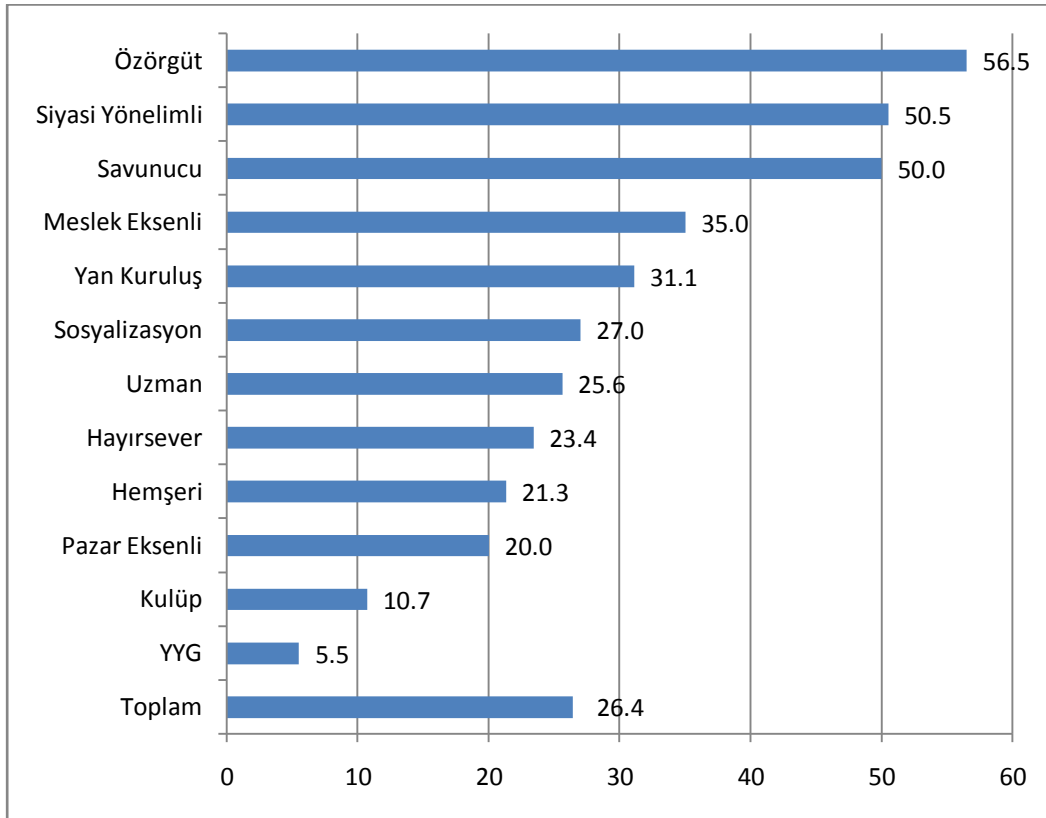
Şubeleşmiş kuruluş oranlarını illere göre incelediğimizde önemli farklara rastlamıyoruz. Oranın Ankara’da diğerlerine göre biraz daha yüksek, İzmir’de ise daha az olduğuna tanık oluyoruz.

Şekil 17. Yasal Statüye Göre Şubeleşme

Derneklerle vakıflar arasında fark olmayan bir diğer özellik de şubeleşme oranlarıdır. Her ikisinde de oldukça az oranda kuruluş şubeleşmiş haldedir.

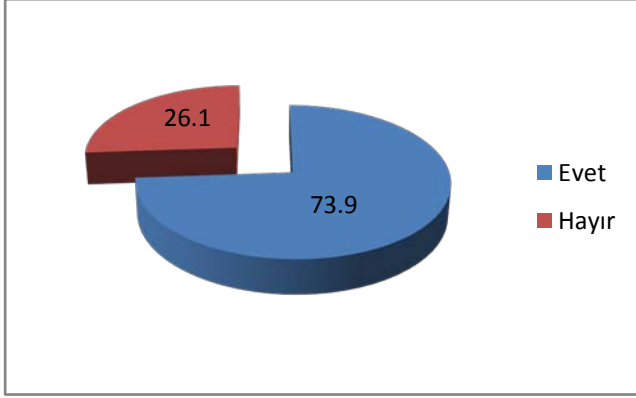
Şekil 18. Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre Şubeleşme

İllere ve Yasal Statüye göre farklılaşmayan şubeleşme oranları Sivil Topoğrafya Tasnifi sözkonusu olduğunda radikal farklılıklar göstermektedir. Özörgütler (% 56.5), Siyasi Yönelimli Kuruluşlar (% 50.5) ve Savunucu Kuruluşlar (% 50) diğerlerine göre oldukça yüksek oranlarda şubesi olan kuruluşlardır. Diğer yandan YYG kuruluşları oldukça az şubeleşme oranı ortaya koymaktadır. Yapıları gereği benzer şekilde kulüplerde de şubeleşme

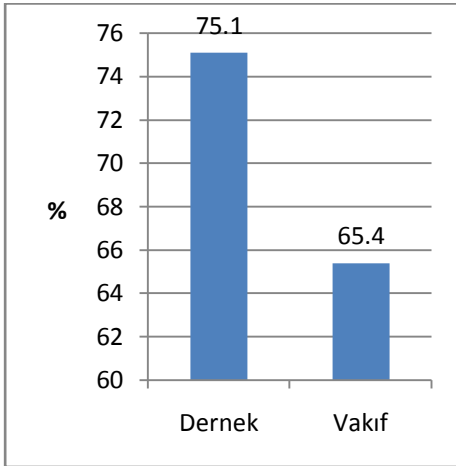
oranı düşüktür. Şubeleşme durumunun Sivil Topoğrafya Tasnifinde kategorilerin tipik özelliklerinden biri olduğu görülmektedir.

Şekil 19. Düzenli Toplantı

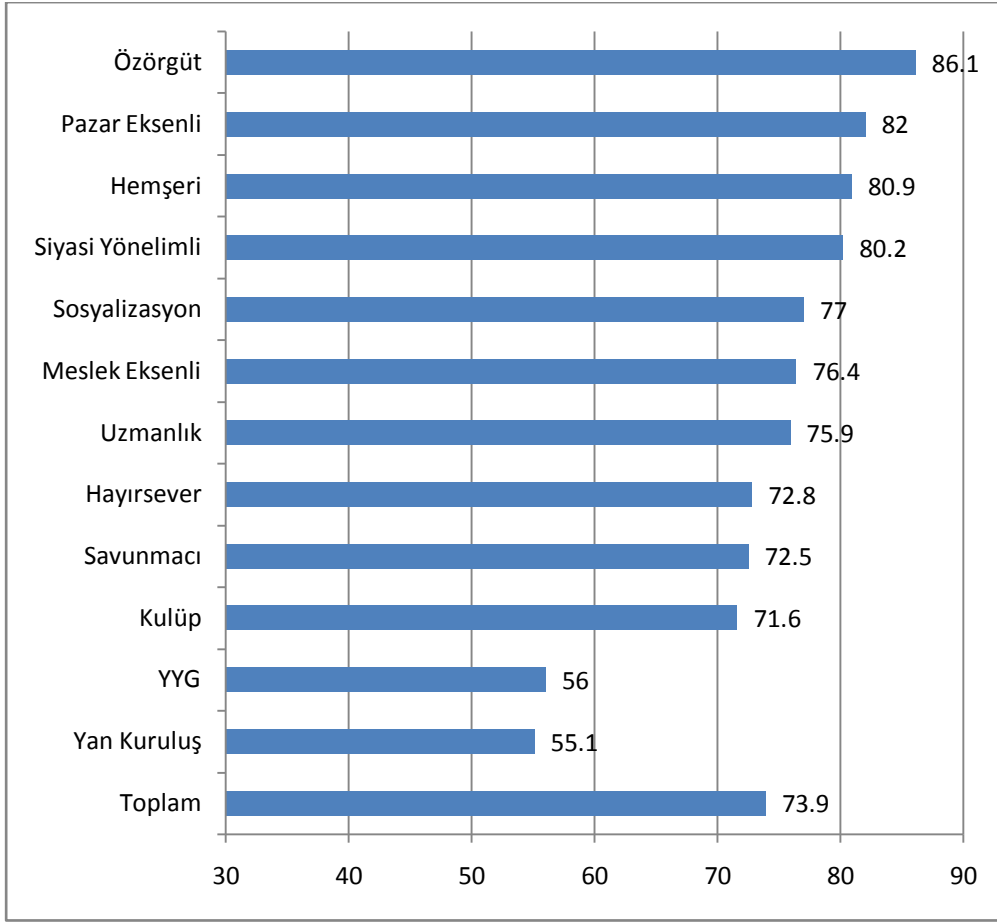
Araştırmada elde edilen bulgulara göre Gönüllü Kuruluşların dörtte birinde (% 26.1) yönetim kurulu toplantılarının dışında düzenli toplantı yapılmamaktadır. Başka bir ifadeyle Türkiye'nin sivil topoğrafyasında yer alan kuruluşların dörtte birinde yönetimde yer alan üyeler dışında üye ya da üye olmayan kişilerin kuruluşla ilişkisi zayıftır.

Şekil 20. Yasal Statüye Göre Düzenli Toplantı

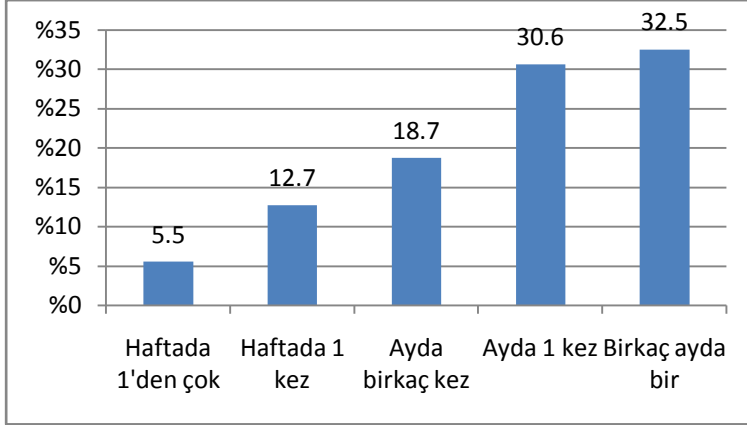
Yönetim kurulu dışında toplantı yapma sıklığı il bazında önemli farklar ortaya koymamıştır. Fakat statü ve Sivil Topoğrafya Tasnifi'ne göre anlamlı farklar gözlemlenmiştir. Vakıf statüsündeki Gönüllü Kuruluşların yönetim kurulu dışında düzenli toplantı yapma oranı (% 65.4), derneklerin oranına göre (% 75.1) daha düşüktür. Derneklerin üyeleriyle iletişimde, vakıflara göre daha ileri bir noktada oldukları vurgulanmalıdır.

Şekil 21. Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre Düzenli Toplantı

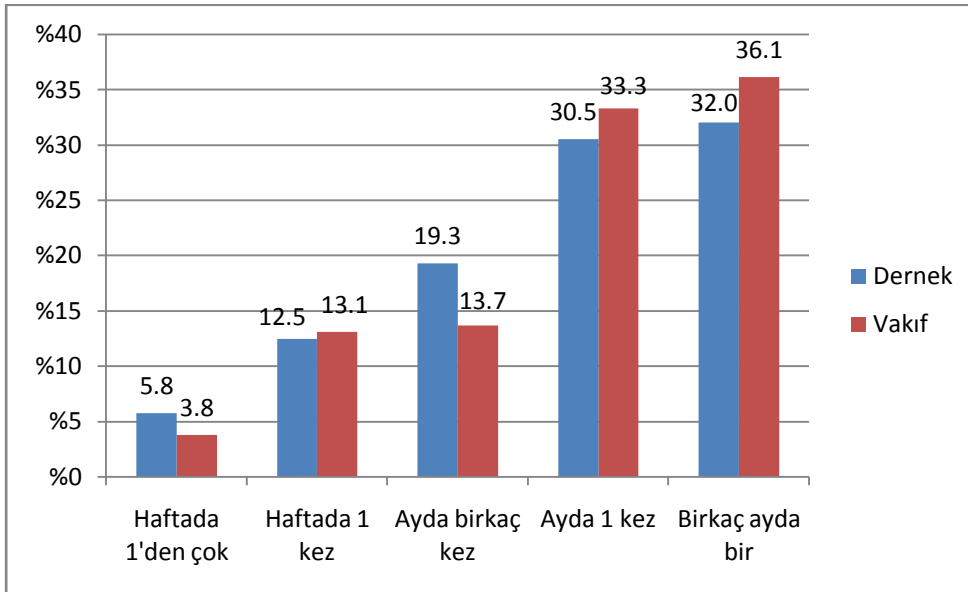
Gönüllü Kuruluşların Sivil Topoğrafya Tasnifi'ne göre, yönetim kurulu toplantıları dışında toplantı düzenleme oranları dikkate alındığında, % 86.1 oranıyla Özgörgüt en yüksek toplantı düzenleyen kategori olarak belirmiştir. Pazar Eksenli (% 82), Hemşeri (% 80.9) ve Siyasi Yönelimli (% 80.2) kuruluşlarda yüksek toplantı düzenleme oranına sahip kuruluşlar olarak vurgulanmalıdır. En düşük toplantı düzenleme oranı Yan Kuruluşlarda (% 55.1) ve YYG kuruluşlarında (% 56.0) gözlemlenmektedir.

Şekil 22. Toplantı Sıklığı

Gönüllü Kuruluşlarda, yönetim kurulu dışında yapılan düzenli toplantılar yönetimde yer alan üyeler dışındaki üyelerin kuruluşla ilişkilerinin düzeyini anlamak açısından kilit önemdeki bir göstergedir. Bu toplantılar ayrıca kuruluşun kurumsallaşma düzeyine ilişkin de bir veri sunmaktadır. Gönüllü Kuruluşların yaklaşık üçte birinde (% 32.5) bu tür toplantılar ayda birden daha seyrek olarak gerçekleşmektedir. Gönüllü Kuruluşların yaklaşık bir diğer üçte birinde (% 30.6) ise düzenli toplantılar ayda bir yapılmaktadır. Türkiye'deki Gönüllü Kuruluşların geneline baktığımızda, kuruluşların önemli bir bölümünde üyelerin katıldığı toplantıların sık yapılmadığı görülmektedir. Haftada birden daha sık toplantı yapma sıklığını, “sık toplantı yapmak” olarak tanımlasak bile bu özellikte Gönüllü Kuruluşların oranı sadece % 5.5'te kalmaktadır.

Şekil 23. Yasal Statüye Göre Düzenli Toplantı Sıklığı

Seyrek toplantılardan, sık toplantılara doğru düzenli doğrusal artış, kuruluşların yasal statülerine bakıldığında önemli ölçülerde değişmemektedir.

Tablo 29. Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre Toplantı Düzenleme Sıklığı

Tasnif	YK Harici Toplantı Düzenleme Sıklığı (%)				
	Haftada 1'den çok	Haftada bir kez	Ayda birkaç kez	Ayda 1 kez	Birkaç ayda bir
Özörgüt	5.1	16.2	10.1	28.3	40.4
Hayırsever	0.9	16.7	15.8	40.4	26.3
Uzmanlık	5.1	10.1	22.2	33.3	29.3
Savunucu	3.0	10.6	12.1	21.2	53.0
Siyasi Yönelimli	8.2	21.1	21.6	24.0	25.1
Kulüp	8.5	10.5	15.0	26.8	39.2
Sosyalizasyon	8.4	13.4	18.8	28.9	30.5
YYG	5.9	8.6	19.1	40.1	26.3
Hemşeri	4.1	8.8	21.9	31.3	33.9
Yan Kuruluş	4.2	16.8	20.0	32.6	26.3
Pazar Eksenli	5.0	13.7	17.4	32.2	31.7
Meslek Eksenli	4.2	10.1		26.1	38.7

Gönüllü Kuruluşların; haftada bir üye toplantısı yapmalarını bir gereklilik olarak tanımlarsak, Sivil Topoğrafya Tasnifine göre, bu özelliğe sahip kuruluşların başında % 29.3 ile Siyasi Yönelimli Kuruluşlar gelir. En az üye toplantısı yapan kuruluşlar arasında ise Hemşeri Kuruluşları (% 12.9) göze çarpmaktadır. Öte yandan Hayırsever Kuruluşlar (% 40.4) ve YYG kuruluşları (% 40.1) çoğunlukla ayda bir kez toplantı düzenlemektedirler. Özörgütler (% 40.4) ve Savunucu Kuruluşlar (53.0) büyük çoğunlukla bir aydan daha seyrek bir sıklıkla toplantılarını organize etmektedirler. Kuruluşların Sivil Topoğrafya nitelikleri ile toplantı düzenleme sıklıkları arasındaki bu farklılıklar, bu tasnifin kuruluşları betimlemede iyi bir araç olduğunu bir kez daha göstermektedir.

Tablo 30. Yönetim Kurulu Belirleme Süreçleri

YK Belirleme Süreci	Yüzde
Kendiliğinden aday bulunamadı, birileri ikna edildi	2.6
Adaylar bir önceki YK tarafından belirlendi	10.1
Seçimlere tek liste ile girildi	66.3
Birden fazla liste yarıştı	7.4
Birden fazla başkan yarıştı	1.7
Adaylar kurumun ileri gelenleri tarafından belirlendi	3.9
Adaylar bağlı olduğumuz veya başka bir kurum tarafından belirlendi	2.0
Seçim yapılmadan belirlendi	2.3

Gönüllü Kuruluşların iç işleyişlerini ve kurumsallaşma düzeylerini anlamak için kilit önemdeki bir diğer göstergesi genel kurul sürecinde yönetim kurulunun nasıl belirlendiğidir. Gönüllü Kuruluşlarda en sık gözlenen yönetim kurulu oluşturma süreci tek liste ile girilen genel kurullardır. Gönüllü Kuruluşların % 66.3'ünde son yönetim kurulun bu yöntemle belirlenmiştir. Öte yandan sadece % 7.4 oranında kuruluştaki kurul üyelerinden daha fazla aday olduğu görülmektedir. Seçim yapmadan aday belirleyen, genel kurulda aday çıkaramayan, atama ile aday belirlenen kurumların, yüzdeleri bir yanda, var olması bile manidardır. Araştırmanın niteliksel safhasında tespit ettiğimiz diğer bir olgu da Gönüllü Kuruluşların yönetim kurulu üyesi belirlemede zorlandıklarıdır. Genellikle ikna yöntemiyle “razı” edilen kişiler yeni yönetimi oluşturmaktadır. Yönetim uzak durulan, bir “yük” olarak algılanan bir mekanizmaya dönüşmüştür.

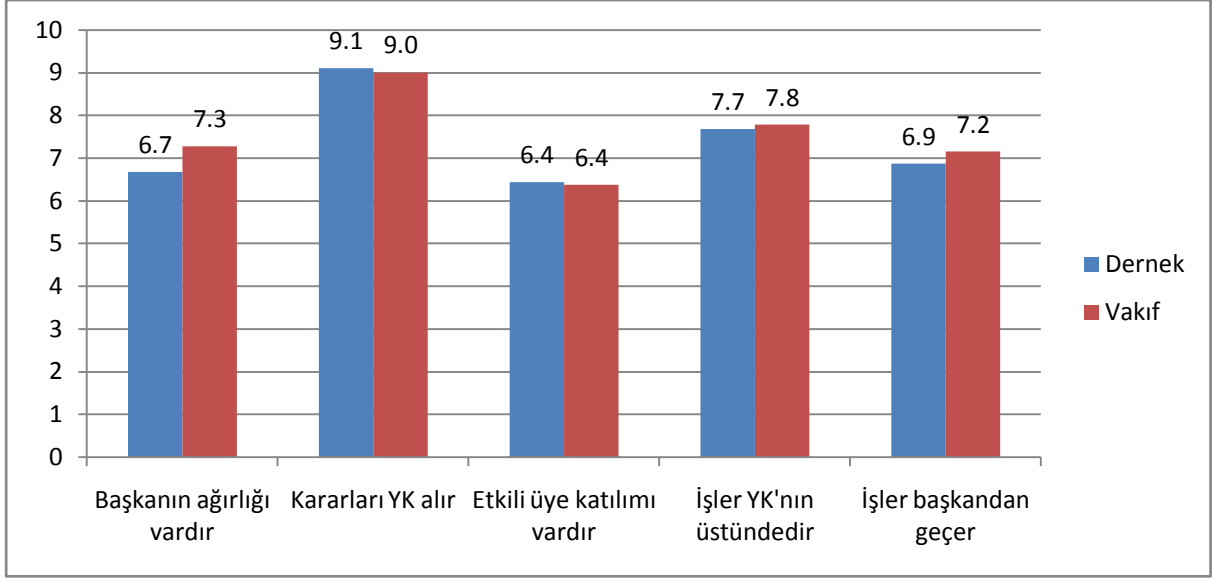
Tablo 31. İle Göre İç İşleyiş

İl	İç işleyiş				
	Başkanın ağırlığı vardır	Kararları YK alır	Etkili üye katılımı vardır	İşler YK'nın üstündedir	İşler başkandan geçer
İstanbul	6.41	9.19	6.48	8.00	6.89
Ankara	6.81	9.15	6.34	7.84	6.34
İzmir	6.16	9.24	6.50	7.75	5.90
Diğer	7.02	8.99	6.38	7.41	7.22
Toplam	6.74	9.09	6.41	7.69	6.88

Kuruluşların iç işleyişle ilgili önermelere 0-10 arası verdikleri puanların ortalamalarına iller üzerinden bakıldığında, göze çapan en önemli farklılık şudur: “Başkanın ağırlığı vardır” ve “işler başkandan geçer” önermelerine katılma puanının çevre illerde daha yüksek çıkmaktadır. Ayrıca İzmir’de “işler başkandan geçer” önermesine diğer yerlere kıyasla katılma puanı daha düşüktür (5.90). Kararları YK’nın alması ve etkili üye katılımı konularında ise iller arasında anlamlı farklar çıkmamıştır.²⁹ Sonuç olarak, başkan’ın ağırlığı ve etkisinin üç büyükşehir dışındaki şehirlerde daha yüksek olduğunu, Üç büyük şehrin kurumsallaşmada olduğu kadar demokratik değerlerde de farklılaştığını görmekteyiz.

²⁹ Anlamlı farklar için bakınız Ek-4.A. (İle Göre İç İşleyiş Önermeleri Anova Tablosu).

Şekil 24. Yasal Statüye Göre Gönüllü Kuruluşlarda İç İşleyiş

Araştırma kapsamında Gönüllü Kuruluş yöneticilerine beş ifade okunarak bu ifadelerin kendi kurumlarında ne derece geçerliği olduğunu 1 ile 10 arasında bir puan vererek değerlendirmeleri istenmiştir. Gönüllü Kuruluşların iç işleyişlerine ilişkin bilgi üretme amaçlı bu beş ifade şunlardır: “Kuruluşumuzda önemli kararlarda başkanının ağırlığı vardır.” “Kuruluşumuzda idari kararları yönetim kurulu alır.” “Kuruluşumuzda alınan kararlarda üye katılımı etkili olmaktadır.” “Kuruluşumuzda işler yönetim kurulunun üzerindedir.” “Kuruluşumuzda bütün işler yönetim kurulundan geçer.” Tabloda bu ifadelere verilen puanların ortalamalar, Sivil Topoğrafya Tasnifi uyarınca görülmektedir. Yasal statüye göre, kuruluşların iç işleyişlerine bakıldığında çoğu önermede anlamlı farklar gözlemlenmemiştir.³⁰ Bu bağlamda, dernekler ve vakıflar arasındaki tek anlamlı fark “Başkanın ağırlığı vardır” önermesinde gözlemlenmiştir. Vakıflarda bu skor derneklerden önemli ölçüde yüksektir (anlamlılık düzeyi değeri 0.007’dir).

³⁰ Anlamlı farklar için bakınız Ek-4.B. (Yasal Statüye Göre İşleyiş Önermeleri Anova Tablosu).

Tablo 32. Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre Gönüllü Kuruluşlarda İç İşleyiş

Tasnif	İç işleyiş				
	Başkanın ağırlığı vardır	Kararları YK alır	Etkili üye katılımı vardır	İşler YK'nın üstündedir	İşler başkandan geçer
Özörgüt	6.8	9.1	6.5	8.0	6.3
Hayırsever	6.9	9.1	6.0	7.7	7.1
Uzmanlık	6.3	9.2	6.7	7.8	5.7
Savunucu	6.4	8.9	6.3	7.0	6.4
Siyasi Yönelimli	5.6	9.0	6.7	7.1	5.9
Kulüp	7.3	9.0	5.9	7.5	7.3
Sosyalizasyon	6.6	9.1	6.5	7.7	6.7
YYG	7.0	9.1	6.4	7.9	7.3
Hemşeri	7.1	9.2	6.3	8.2	7.6
Yan Kuruluş	7.0	9.2	5.9	7.4	7.5
Pazar Eksenli	6.6	9.2	6.9	7.4	6.4
Meslek Eksenli	6.4	8.8	6.5	7.9	6.8
Toplam	6.7	9.1	6.4	7.6	6.8

Sivil Topoğrafya Tasnifi özelinde bakıldığında iç işleyiş önermelerinde çeşitli kategorilerin ayrıksılıklar sergilediği görülmektedir.³¹ “Başkanın ağırlığı vardır” önermesine katılım skorlarında Siyasi Yönelimliler ile Kulüp, Hemşeri, YYG, Yan Kuruluş ve Sosyallezasyon kategorileri arasında anlamlı farklar gözlemlenmiştir. Siyasi Yönelimli Kuruluşlarda başkan dışındaki üyelerin etkilerinin daha fazla olması, diğerlerinde daha az olması, alınan kararların etki ve etkililik düzeyi ile de ilgilidir. Yukarıdaki karşılaştırmalarda olduğu üzere Sivil Topoğrafya Tasnifine göre de kararların YK tarafından alınma önermesine ve etkili üye katılımı önermesine katılım skorlarında kuruluşlar arasında anlamlı farklar gözlemlenmemiştir. İşlerin yükünün YK’da olduğuna dair önermeye katılım skorlarında ise anlamlı farklar Hemşeri Kuruluşlar ile Savunucu ve Siyasi Yönelimli Kuruluşlar arasında görülmüştür. Genellikle işlerin az sayıda üye tarafından sürdürüldüğü ve bu kişilerin de YK olduğu Hemşeri kuruluşlarında bu skor en yüksekken, Savunucu ve Siyasi Yönelimlilerde ise en düşüktür. Başka bir deyişle Savunucu ve Siyasi Yönelimlilerde YK dışı bir işbölümü daha olasıdır. En fazla anlamlı farkın gözlemlendiği önerme ise “işlerin başkandan geçtiği” önermesidir. Özellikle Hemşeri, Yan Kuruluş, Kulüp ve YYG kuruluşları ile Uzman ve Siyasi Yönelimli Kuruluşlar arasındaki eğilim zıt yöndedir. Birinciler başkana daha bağımlı kuruluşlar iken, ikincilerde başkan dışında aktörlerin varlığı da daha muhtemeldir. Birinciler

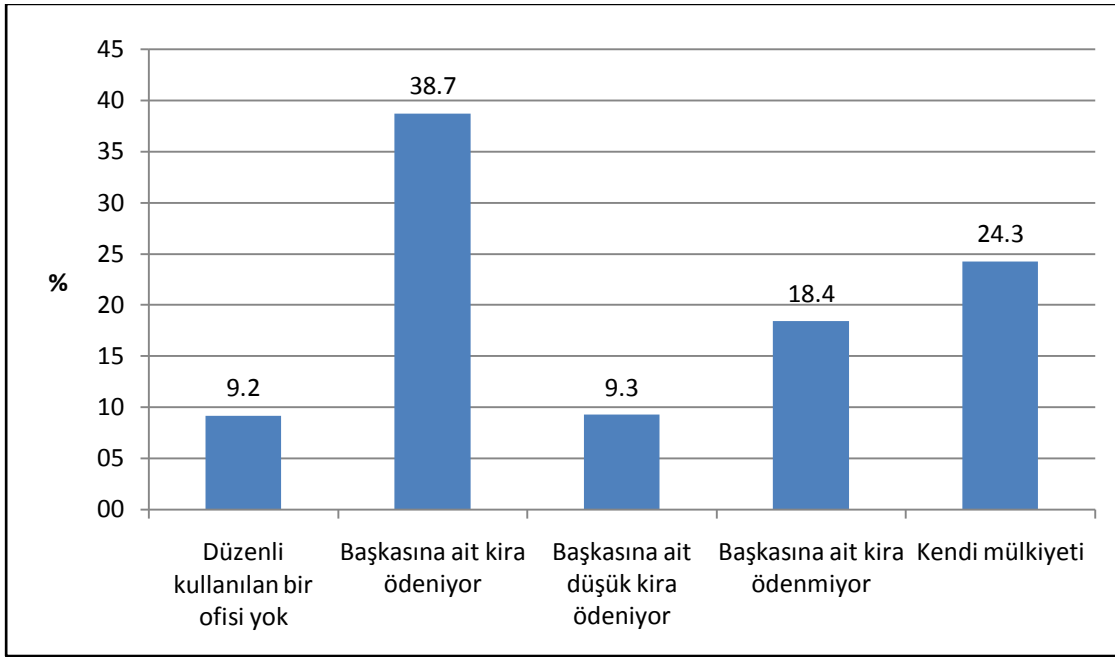
³¹ Anlamlı farklar için Bakınız Ek-4.F (Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre İşleyiş Önermeleri Anova Sonuçları).

kadar olmasa da onlara yakın bir kategori Hayırseverler iken, ikincilere yakın olan kategori de Savunuculardır.

4.1.4. Kurumsal Olanaklar

Gönüllü Kuruluşlar genellikle en önemli sorunları olarak maddi sorunları ve altyapı eksikliğini dile getirirler. Öte yandan çeşitlik varlıkların, teçhizatların ve/veya araçların varlığı da kuruluşların kurumsallaşma düzeyleri hakkında fikir vermektedir.

Şekil 25. Ofis Mülkiyet Durumu

Gönüllü Kuruluşların etkin ve aktif bir kurumsallaşma düzeyine sahip olup olmadıklarına dair önemli göstergelerden biri de ofislerine ilişkin derlenen bulgulardır. Türkiye'deki Gönüllü Kuruluşların yaklaşık dörtte biri (% 24) kendi mülkiyetindeki bir ofiste çalışmalarını sürdürmektedir. Gönüllü Kuruluşların onda biri ise (% 9.1) kurumsallaşmanın asgari şartlarından olan düzenli kullanılan bir ofis olanağını sağlayamamış durumdadır. Önemli bir bölümü ise idari giderleri arasında kira giderini de gözetmek durumunda kalmaktadır.

Tablo 33. İle Göre Ofis Mülkiyet Durumu

İller	Ofis Mülkiyet Durumu %				
	Düzenli kullanılan ofis yok	Başkasına ait kira ödeniyor	Başkasına ait düşük kira ödeniyor	Başkasına ait kira ödenmiyor	Kendi Mülkiyeti
İstanbul	5.5	43.0	9.8	17.1	24.6
Ankara	7.2	36.3	6.0	16.9	33.6
İzmir	9.1	40.9	8.0	21.6	20.5
Diğer	12.6	36.5	10.5	19.4	21.0

Gönüllü Kuruluşların buldukları illere göre, ofislerinin mülkiyet durumu oranlarına bakıldığında, Ankara'daki Gönüllü Kuruluşların % 33.6 ile en yüksek kendi mülkiyetindeki ofiste çalışma oranına sahip oldukları ve bu oranın İzmir'de (% 20.5) ve diğer şehirler de (% 20.5) oldukça düşük olduğu dikkati çekmiştir. Üç büyük şehir dışındaki illerdeki Gönüllü Kuruluşların % 12.6'sının düzenli kullandıkları bir ofisleri yoktur. Bir ofisi olmayan kuruluşlara en az İstanbul'da (% 5.5) rastlanmaktadır.

Tablo 34. Yasal Statüye Göre Ofis Mülkiyet Durumu

Ofis Mülkiyet Durumu	Statü	
	Dernek	Vakıf
Düzenli kullanılan bir ofis yok	10.0	3.8
Başkasına ait kira ödeniyor	40.9	22.7
Başkasına ait düşük kira ödeniyor	9.4	8.0
Başkasına ait kira ödenmiyor	18.8	16.9
Kendi mülkiyeti	20.9	48.6

Gönüllü Kuruluşların yasal statülerine göre, ofislerinin mülkiyet durumu oranlarına bakıldığında, vakıflarda kendi mülkiyetindeki ofiste çalışmalarını sürdürme oranının (% 48.6), derneklere ilişkin aynı oranın (% 20.9) iki katından fazla olduğu tespit edilmektedir. Ek olarak, düzenli bir ofisi olmayan vakıfların oranının da derneklere göre oldukça düşük olması, vakıf kurma mevzuatının ağırlığı ve genellikle bir mülk vakfedilmesi ile vakıf kuruluyor olması gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır.

Tablo 35. Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre Ofis Mülkiyet Durumu

Tasnif	Ofis Mülkiyet Durumu %				Kendi Mülkiyeti
	Düzenli kullanılan ofis yok	Başkasına ait kira ödeniyor	Başkasına ait düşük kira ödeniyor	Başkasına ait kira ödenmiyor	
Özörgüt	5.3	38.1	8.8	17.7	30.1
Hayırsever	5.8	35.9	10.3	21.2	26.9
Uzman	7.6	40.2	8.3	22.0	22.0
Savunucu	7.6	44.6	6.5	21.7	19.6
Siyasi Yönelimli	5.2	42.4	15.2	11.0	26.2
Kulüp	13.7	42.0	7.5	19.3	17.5
Sosyalizasyon	8.3	43.3	9.2	20.4	18.8
YYG	24.2	16.3	4.9	20.5	34.1
Hemşeri	5.2	48.0	10.6	10.8	25.4
Yan Kuruluş	8.9	19.4	9.4	31.1	31.1
Pazar Eksenli	4.0	54.5	8.5	14.0	19.0
Meslek Eksenli	11.7	33.8	10.4	24.7	19.5

Gönüllü Kuruluşların Sivil Topoğrafya Tasnifi'ndeki kategorilerine göre, ofislerinin mülkiyet durumu oranlarına bakıldığında, bir ofis mülkiyetine sahip olma oranının en yüksek (% 34.1) YYG'lerde, en düşük Kulüplerde (% 17.5) ve Sosyalizasyon Kuruluşlarında (% 18.8) olduğu gözlenmektedir. Özörgüt ve Yan Kuruluşların da ofis mülkiyet oranları diğerlerine görece yüksektir (% 30.1 ve % 31.1). Öte yandan YYG'ler düzenli bir ofisi olmayan kuruluşlar arasında da birinci sırada gelmektedir (% 24.2). Onlara bu konuda en yakın oranı Kulüp (% 13.7) ve Meslek Eksenli (% 11.7) kuruluşlar yaklaşmaktadır. Bu sonucu şu şekilde yorumlayabiliriz: YYG'ler, yapma aşamasında iken ofissiz, yaşatma aşamasında ise kendi mülkiyetlerindeki ofislerinde faaliyet göstermektedirler. Kulüp ve Sosyalizasyon Kuruluşlarındaki düşük ofis mülkiyeti oranı ise, bu kuruluşların uzun erimli bir kurumsallık hedeflemediklerini göstermektedir.

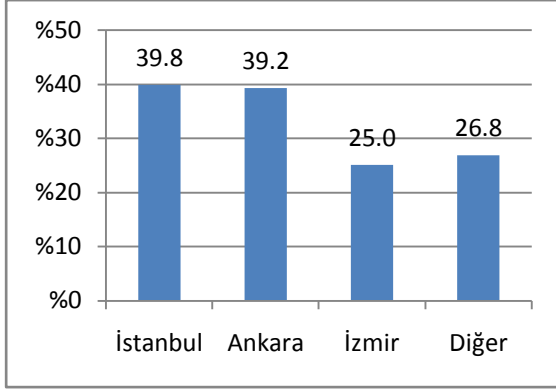
Tablo 36. Ücretli Çalışanlar

	Frekans	Çalışan Olanlar Kuruluşlarda (%)	Tüm Kuruluşlarda (%)
Toplam Çalışan	807	100.0	32.8
Sekreter	369	45.7	15.0
Hizmetli	226	28.0	9.2
Yönetici	210	26.0	8.5
Muhasebe	100	12.4	4.1
Personel	90	11.2	3.7
Koordinatör	74	9.2	3.0
Uzman	74	9.2	3.0
Aşçı	66	8.2	2.7
Şoför	37	4.6	1.5
Garson	36	4.5	1.5
Temizlik	34	4.2	1.4
Güvenlik	26	3.2	1.1
Antrenör	25	3.1	1.0
Eğitmen	24	3.0	1.0
Memur	22	2.7	0.9
İşçi	18	2.2	0.7
Teknisyen	13	1.6	0.5
Doktor	10	1.2	0.4

Gönüllü Kuruluşların kurumsallaşma düzeyine dair diğer bir gösterge de ücretli çalışan istihdam edip etmedikleridir. Araştırmada oluşan bulgulara göre Türkiye’deki Gönüllü Kuruluşların ancak yaklaşık üçte birinde (% 32.8) ücretli bir çalışan vardır. Bu hem Gönüllü Kuruluşların idame sorunlarına hem de profesyonelleşme yetersizliğine işaret etmektedir. Bu istihdamın niteliği de tartışmalıdır. Sekreterlik, hizmetli, aşçı, şoför, temizlik çalışanı gibi gündelik hizmet işlerinde görevli çalışanların oranı % 61.7 gibi yüksek bir orandır. Çalışanların % 14.4’ü yönetici, % 6.9’unun da muhasebeci iken sadece % 14.2’si çeşitli uzmanlardan oluşmaktadır.

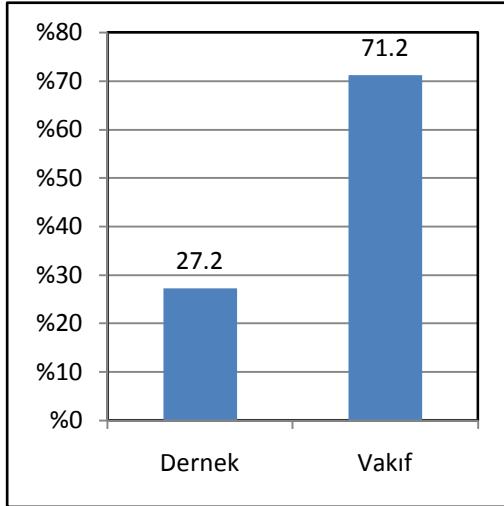

Şekil 26. İle Göre Ücretli Çalışanlar

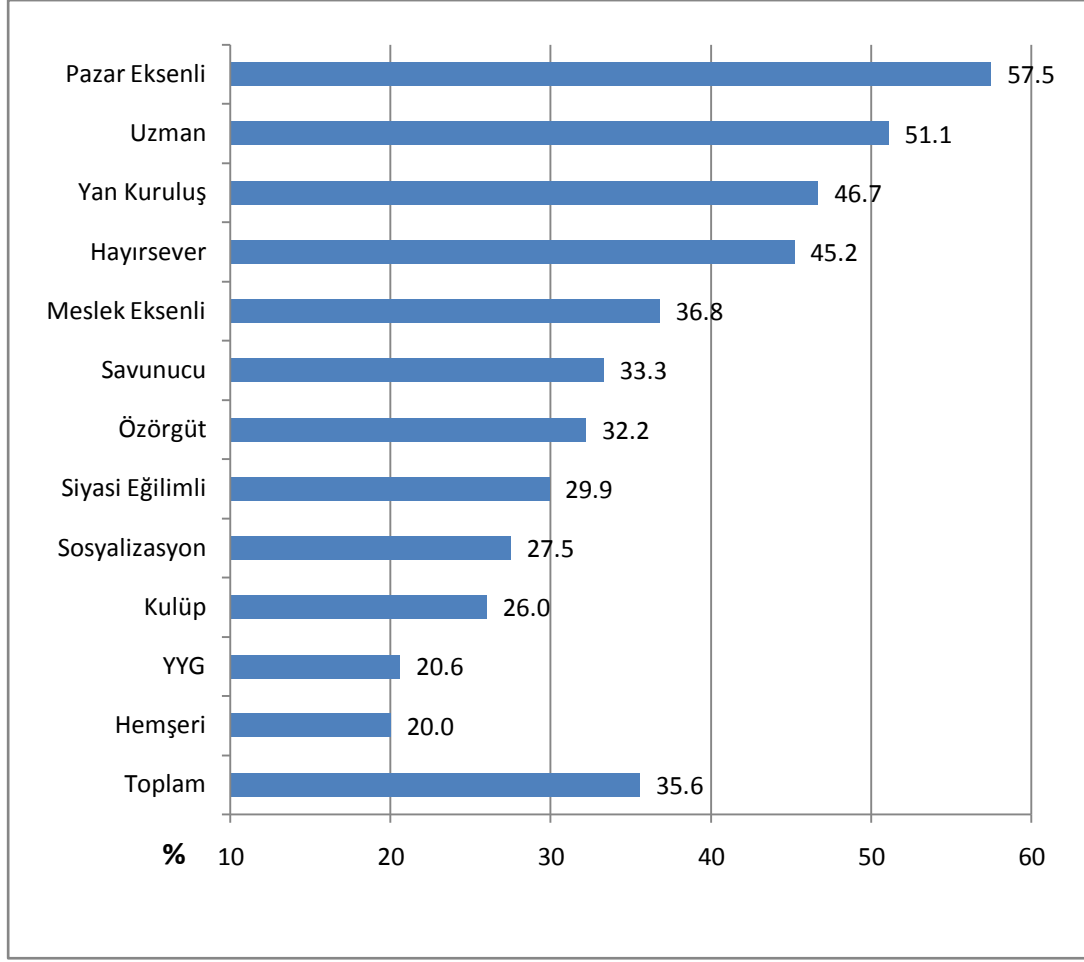
Gönüllü Kuruluşların faaliyet yürüttükleri illere göre ücretli çalışanları olup olmadığını incelersek, Ankara ve İstanbul'daki kuruluşların diğer illere oranla daha yüksek oranlar sergilediklerini görmekteyiz. Ankara ve İstanbul kuruluşlarının % 40'a yakınında ücretli çalışan bulunurken, İzmir de dahil araştırmaya dahil edilmiş diğer illerdeki kuruluşların ancak dörtte biri bu özelliğe sahiptir. Birçok açıdan üç büyük şehir dışındaki illerden farklılıklar gösteren İzmir'in bu konuda diğerlerine benzemesi dikkat çekicidir.

Şekil 27. Yasal Statüye Göre Ücretli Çalışanlar

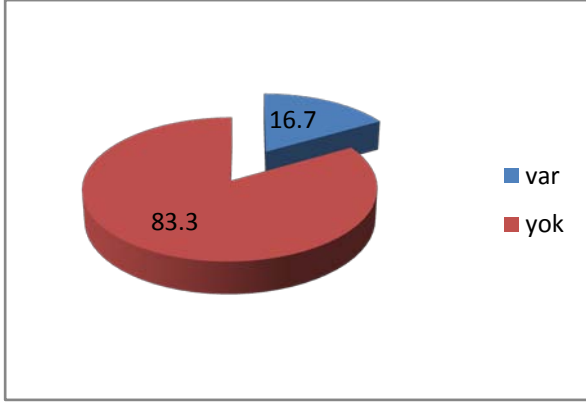
Derneklerin sadece % 27.2'sinde ücretli çalışan istihdam ediliyorken, bu durum vakıflarda tam tersinedir. Vakıfların % 71.2'si ücretli çalışan istihdam etmektedirler. Bu radikal farklılık, bir kez daha vakıfların derneklere göre daha kurumsal bir yapı gösterdiklerinin altını çizmektedir.

Şekil 28. Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre Ücretli Çalışanlar

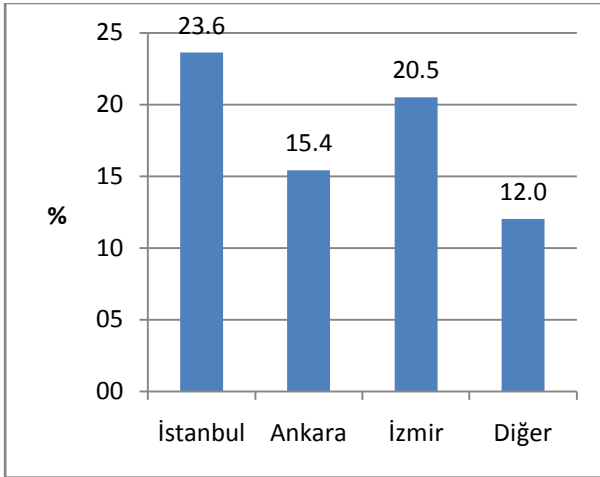
Sivil Topoğrafya Tasnifi'ne göre hangi tür kuruluşların daha fazla ücretli çalışanı bulunduğu konusundaki resme bakacak olursak, belli hizmetler sunan Pazar Eksenli Kuruluşlar, Uzman Kuruluşlar ve Hayırsever Kuruluşlar ile genellikle başka bir kurumun merkezince idare edilen Yan Kuruluşlarda ücretli çalışan oranının diğerlerine göre yüksek olduğunu görürüz. Bu tür kuruluşların yaklaşık yarısında ücretli çalışan bulunmaktadır. En az ücretli çalışanı olan kuruluş türü ise Hemşeri Kuruluşlarıdır. Genellikle sosyalleşmeyi önüne koyan bu kuruluşların sadece beşte birinde bir istihdama gerek duyulmuştur.

Şekil 29. İktisadi İşletme Sahipliği

Gönüllü kuruluşların sürdürülebilirlik ve dolayısıyla kurumsallaşma düzeylerini anlamak açısından bir diğer gösterge de iktisadi işletme sahipliği oranıdır. Araştırmanın bulguları, Türkiye’deki Gönüllü Kuruluşların sadece % 16.7’sinin iktisadi işletmeye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Gönüllü Kuruluşların genellikle kar amacı gütmeyen kuruluşlar olarak anılmaları, iktisadi faaliyetten uzak durmalarına, bu tür faaliyetleri “kirletic” bulmalarına neden olmaktadır. Bu sonuç, Gönüllü Kuruluşların mali sürdürülebilirliğini en fazla zayıflatan etkenlerden biridir.

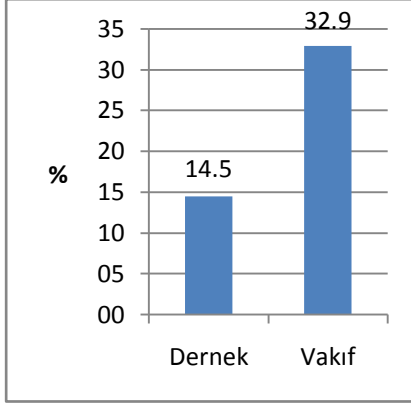
Şekil 30. İle Göre İktisadi İşletme Oranları

Gönüllü Kuruluşların buldukları illere göre, iktisadi işletme sahipliği oranlarına bakıldığında, İstanbul’daki Gönüllü Kuruluşların % 23.6 ile en yüksek iktisadi işletme sahipliği oranına sahip oldukları ve bu oranın üç büyük şehir dışındaki illerde en düşük (% 12) olduğu gözlemlenmiştir. Burada ilginç olan nokta, diğer sonuçların aksine İstanbul’a

Ankara'nın değil İzmir'in, diğer şehirlere İzmir'in değil Ankara'nın benzerlik göstermiş olmasıdır.

Şekil 31. Kuruluş Statüsüne Göre İktisadi İşletme Sahipliği

Gönüllü Kuruluşların yasal statülerine göre, iktisadi işletme sahipliği oranlarına bakıldığında, vakıflarda iktisadi işletme sahipliği oranının (% 32.9), derneklere ilişkin aynı oranın (% 14.5) iki katından fazla olduğu tespit edilmektedir. Vakıflar daha fazla akçeli işler içerisindedir.

Tablo 37. Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre İktisadi İşletme Sahipliği

Tasnif	İktisadi İşletme Sahipliği %
Özörgüt	13.9
Hayırsever	13.3
Uzmanlık	17.3
Savunmacı	14.1
Siyasi Yönelimli	17.8
kulüp	19.5
Sosyalizasyon	13.8
YYG	13.9
Hemşeri	17.6
Yan Kuruluş	17.2
Pazar Eksenli	22.4
Meslek Eksenli	17.8

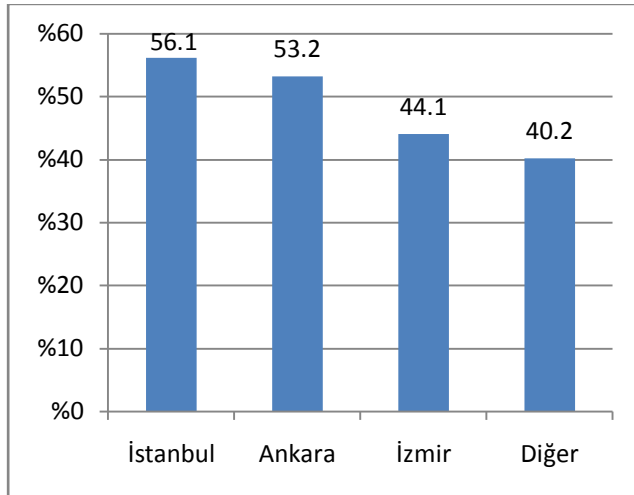
Gönüllü Kuruluşların Sivil Topoğrafya Tasnifindeki kategorilerine göre, iktisadi işletme sahipliği durumu oranlarına bakıldığında, en yüksek iktisadi işletme sahipliği oranlarına Pazar Eksenli Kuruluşlarda (% 22.4) ve Kulüplerde (% 19.5) rastlanıldığı gözlemlenmiştir. Bu kuruluşlar en fazla iktisadi faaliyetlerle teması olan kuruluşlardır.

Tablo 38. Tablo Başlığı: Ofis Altyapısı

Ofis teçhizatları	Frekans	Yüzde
Müstakil konferans, gösteri veya sergi salonu	511	23.2
Çok amaçlı kullanılan salon	1 215	55.1
Masaüstü bilgisayar	1 740	78.1
Dizüstü bilgisayar	609	27.7
ADSL bağlantısı	1 611	72.7
Telefon santrali	1 393	63.1
Çok fonksiyonlu yazıcı/fotokopi makinesi	1 462	65.8
Televizyon	1 478	66.4
Projeksiyon cihazı	630	28.5

Gönüllü kuruluşların sahip oldukları mekânsal olanaklar ve kullandıkları büro aygıtları kurumsallaşma ve etkinlik düzeylerine ilişkin bir diğer göstergedir. Kurumsallaşma düzeyine ilişkin olumlu veri, her iki kuruluştan birinin (% 55.1) çok amaçlı bir salona sahip olmasıdır. Bu salonların sadece yarısı, yani toplamda her dört Gönüllü Kuruluştan birinin (% 23.2) salonu, konferans, gösteri ya da sergi düzenlemek için uygundur. Öte yandan niteliksel safhada gözlemediğimiz ve etkinlik raporlarından tanık olduğumuz üzere bu salonlar genellikle atıl kalmaktadır.

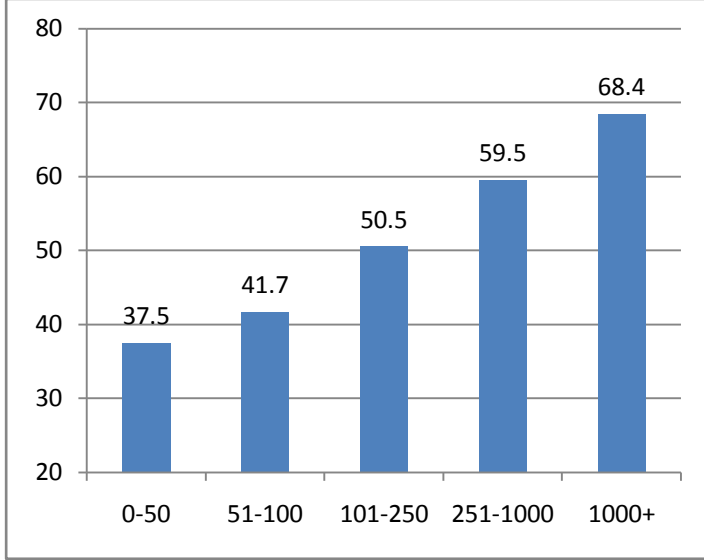
Şekil 32. İle Göre Ofis Olanakları (Endeks)

Gönüllü kuruluşların ofislerinde Tablo 38’de sayılan teknik donanım ve olanaklara sahip olma yüzdelерinin ortalamalarından elde edilen yüzde değere dayanarak ofis olanakları endeksi oluşturulmuştur. Bu endeksi çeşitli sınıflandırmalara göre karşılaştırmak, kuruluşların kurumsallaşma düzeyleri hakkında önemli bir fikir sağlayacaktır.

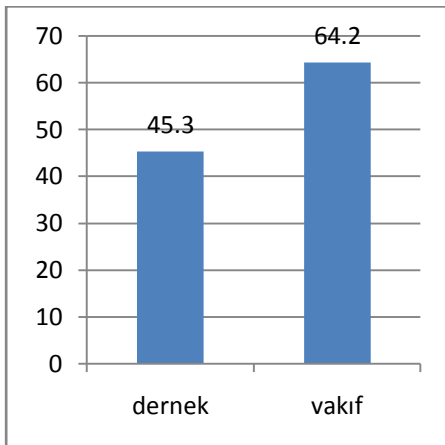
Gönüllü Kuruluşların ofislerinde sahip oldukları çeşitli olanakları illere göre kıyaslayacak olursak, İstanbul ve Ankara'nın İzmir ve diğer şehirlerden daha ileri olanaklara sahip oldukları gözlemlenmektedir. Bu durum Gönüllü Kuruluşlardaki kısmi düzeylerde de olsa gözlemlenen kurumsallaşmanın İstanbul ve Ankara dışındaki şehirlere pek sirayet etmediğini göstermektedir.

Şekil 33. Üye Sayılarına Göre Ofis Olanakları (Endeks)

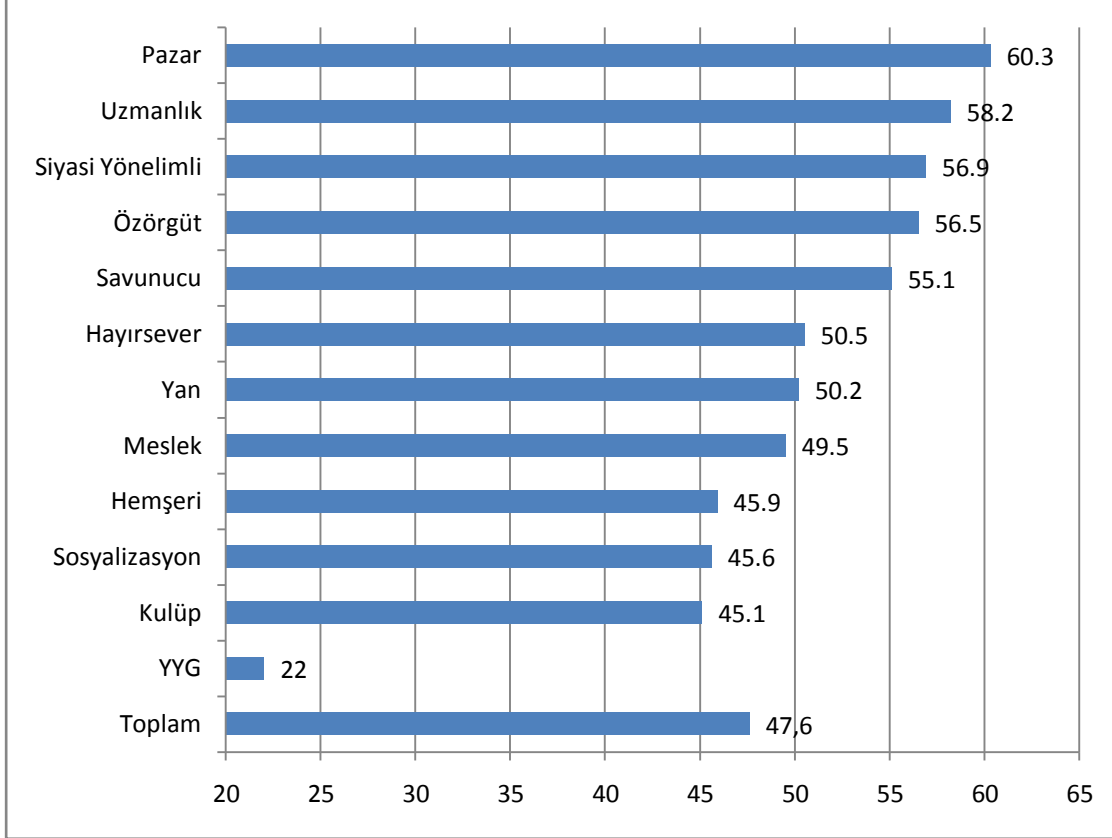
Gönüllü Kuruluşların ofislerinde sahip oldukları çeşitli teçhizat ve araçları üye sayılarına göre karşılaştıracak olursak, doğrusal bir ilişkiye tanık oluruz. Üye sayısı daha fazla olan kuruluşların ofis olanakları da daha fazladır. Örneğin en yüksek ve en düşük üye sayısına sahip iki kategoriyi kıyaslayacak olursak, 1000'den fazla üyesi olan kuruluşların olanaklar endeksi 68.4 iken, 50'den az üyesi olan kuruluşlarda endeks 37.5'da kalmaktadır.

Şekil 34. Yasal Statüye Göre Ofis Olanakları

Gönüllü Kuruluşların yasal statülerine göre, sahip oldukları ofis olanaklarına bakıldığında, vakıfların derneklerden çok daha iyi durumda oldukları görülmektedir. Vakıflar derneklere göre daha varlıklı oldukları gibi daha iyi ofis olanakları oluşturmuşlardır.

Şekil 35. Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre Ofis Olanakları

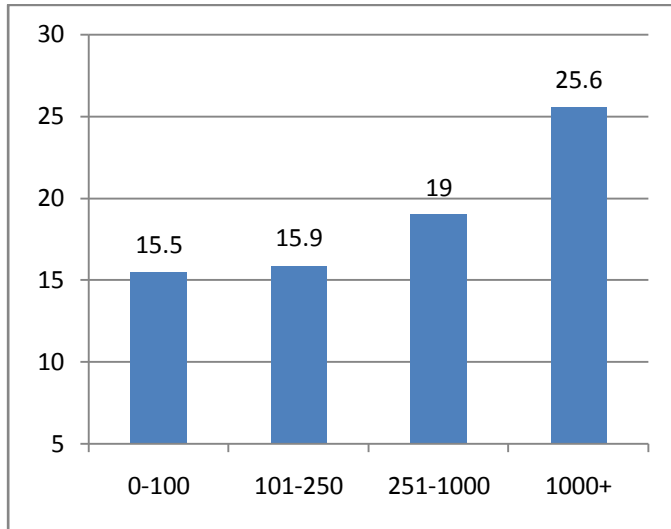
Gönüllü Kuruluşların Sivil Topoğrafya Tasnifindeki kategorilerine göre, ofis olanakları endeks değerlerine bakıldığında, ofis hayatı en donanımsız olan kuruluş tipinin farklı biçimde YYG'ler olduğu ortaya çıkmıştır. Bunda temel etkenin YYG'lerin formel olmaktan ziyade enformel ilişkilere dayandığı ve kurumsallıktan uzak bir yapıda işlediklerini araştırmanın niteliksel safhasına dayanarak söyleyebiliriz. Öte yandan daha yoğun bir ofis faaliyeti içerisinde olan Pazar eksenli ve Uzman Kuruluşların ofis olanaklarının daha iyi oldukları sonucu da şaşırtıcı değildir.

Tablo 39. Gönüllü Kuruluşların Sahip Olduğu Menkul/Gayrimenkuller

Sahip Olunan Menkuller/Gayri Menkuller	Frekans	Yüzde
Araba	180	7.2
Konut/ofis	331	13.3
Arsa	101	4.1
Banka hesabı	1084	43.9
Diğer	27	1.1

Araştırmanın bulgularından kurumsallaşmışlık düzeyiyle ilgili bir diğer ise Gönüllü Kuruluşların sahip oldukları menkul ve gayrimenkul değerlerdir. Araç ya da ofis sahipliğindeki düşük oranlardan çok, asıl şartıcı olan Gönüllü Kuruluşların % 56.1'nin banka hesabının olmamasıdır. Bu kurumsal kapasitenin düşüklüğüne ilişkin bir gösterge olarak okunabilir.

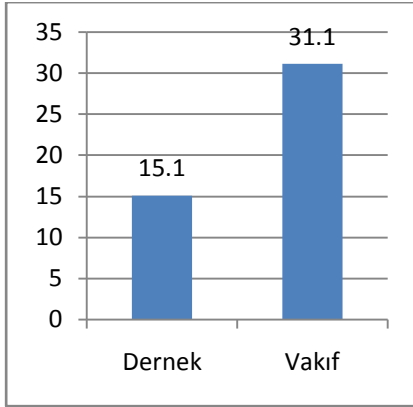
Şekil 36. Üye Sayılarına Göre Varlıklar (Endeks)

Çeşitli kategorilere göre Gönüllü Kuruluşların varlık durumlarını karşılaştırabilmek açısından Tablo 39'da frekansları verilen varlıkların ortalamalarına göre tek bir endeks üretilmiş, bu yüzde değerine varlık endeksi denmiştir. Bu endekse göre karşılaştırmalar anlamlı sonuçlar sağlamıştır. Gönüllü Kuruluşların üye sayıları daha yüksek olanlarının daha varlıklı olduğu gözlemlenmiştir. Üye sayıları 100'ün altında kalan kuruluşlarda varlık endeksi 15.5'de kalırken, 1000'in üzerindeki kuruluşlarda 25.6'yı bulmuştur.

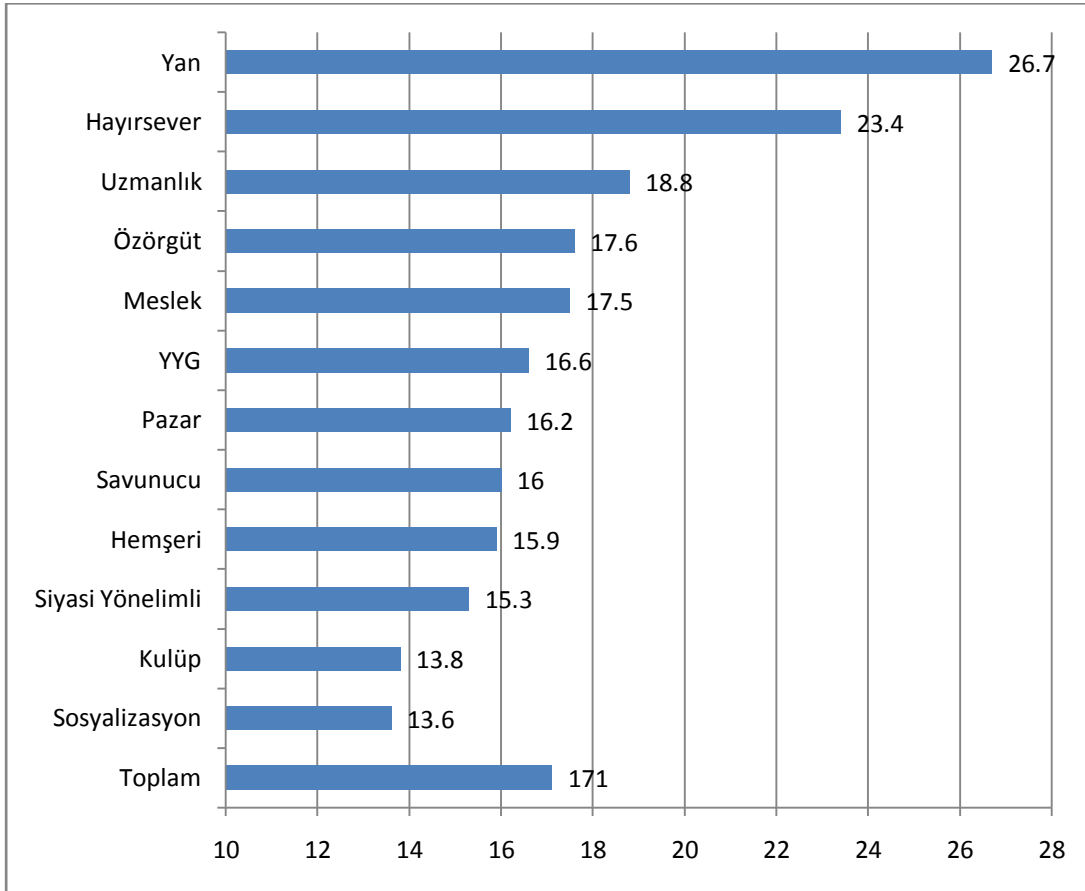

Şekil 37. Yasal Statülerine Göre Varlıklar (Endeks)

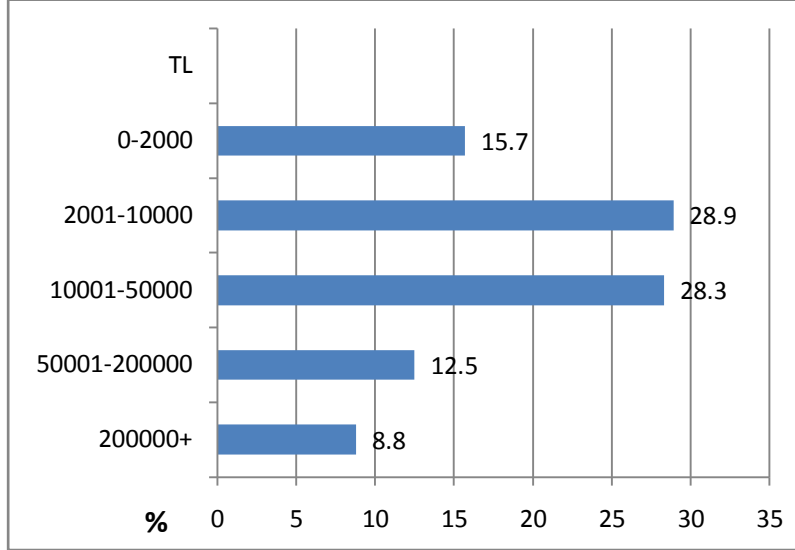
Gönüllü Kuruluşların yasal statülerine göre varlıkları değerlendirildiğinde yukarıdaki diğer sonuçlarla uyumlu olarak vakıfların derneklerden çok daha iyi durumda oldukları görülmektedir. Oluşturduğumuz varlık endeksini karşılaştırdığımızda vakıfların derneklerden iki kat daha varlıklı olduklarına tanık olmaktadır.

Şekil 38. Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre Varlıklar (Endeks)

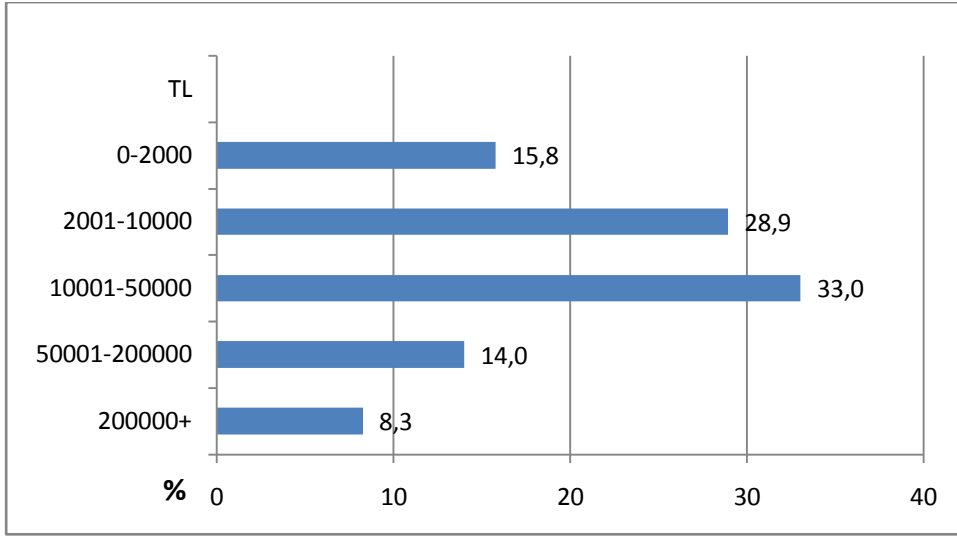
Varlıklar baz alındığına, Sivil Topoğrafya Tasnifi'ne göre, Yan Kuruluşların ve Hayırsever Kuruluşların farklı bir biçimde öne çıktığına tanık olmaktadır (endeks değerleri sırasıyla 26.7 ve 23.4). Sosyalizasyon (13.6) ve kulüp (13.8) niteliğindeki kuruluşların ise en az varlığa sahip kuruluşlar oldukları görülüyor.

Şekil 39. Gönüllü Kuruluşlarda Gelir Dağılımı

Türkiye'deki Gönüllü Kuruluşların % 44.2'sinin geliri yılda 10000 liradan azdır. Bu neredeyse kirayı zor karşılayacak bir tutara denk gelmektedir. Fakat bu tablodan ortaya çıkan bir diğer sonuç da, sivil topoğrafyayı oluşturan kuruluşlar arasındaki maddi imkânlar farkıdır. Çünkü Türkiye'deki Gönüllü Kuruluşların yaklaşık beşte birinin (% 21.3) yıllık gelirinin 50000 liranın üzerinde olduğu tespit edilmiştir.

Şekil 40. Gider Dağılımı

Gönüllü Kuruluşların giderleri, gelirleri ile ayı resmi vermektedir. Kuruluşlar için durum şöyledir, gelen gider. Bu Türkiye’de gönüllü Kuruluşların kısa vadeli yaşadıklarını göstermektedir. Gelir tablosu ile aynı davranışı sergileyen gider davranışı için de yukarıdaki tespitler geçerlidir. Gönüllü Kuruluşların yaklaşık dörtte biri (% 22.3) 2008 yılında 50000 liranın üzerinde bir gidere bilançolarında yer verirken, kuruluşların (% 44.7’si yıllık harcamalarını 10000 TL’nin altında tutmuştur.

Tablo 40. İle Göre Gelir Ortalamaları³²

	Ortalama (TL)	Std. Sapma
İstanbul	131848	461692
Ankara	87594	253869
İzmir	31277	56225
Diğer	42284	119717

Gönüllü Kuruluşların Türkiye genelindeki 2008 yılındaki gelir ortalamalarına buldukları iller ayrımıyla bakıldığında, anlamlı farklar oluşturan üç düzeyin varlığı gözlenmektedir³³. En alt düzeyde gelir ortalaması 30 000- 40 000 TL civarında olan iller vardır. Bu grubu İstanbul ve Ankara dışında kalan iller olarak tanımlayabiliriz. İzmir’deki Gönüllü Kuruluşlar da 2008 için bu düzeyde bir gelire sahip olmuşlardır. İkinci düzeyde, 2008 için ortalama 87 000 aşan gelirleriyle Ankara’da bulunan Gönüllü Kuruluşlar yer

³² Gönüllü kuruluşlar arasında gelir düzeyi oldukça yüksek kuruluşlar bulunmaktadır. Bu kuruluşların etkilediği dağılımı standartlaştırmak için, alınan tüm ortalamalarda, aykırı değerler saptanarak ortalamadan çıkarılmıştır..

³³ Bakınız Ek-4.C. (İle Göre Gelir Ortalamaları Anova Tablosu).

almaktadır. En üst düzeyde ise, 2008 için ortalama 130 bini aşan gelirleriyle İstanbul'da bulunan Gönüllü Kuruluşlar yer almaktadır. Bu üç düzeye bakıldığında yıllık ortalama gelire, bulunulan ilin nüfusu arasında bir ilişki olduğu gözlenmektedir. Yüksek nüfusu olan illerde bulunan Gönüllü Kuruluşların yıllık ortalama gelirleri, diğer illerdeki yıllık ortalama gelirlerinden yüksektir.

Tablo 41. Yasal Statüye Göre Gelir Ortalamaları

	Ortalama (TL)	Std. Sapma
Dernek	45961	155830
Vakıf	386312	1021574

Gönüllü Kuruluşların yasal statülerine göre gelir düzeyleri önemli farklılıklar göstermektedir³⁴. Vakıflar, derneklere nazaran oldukça yüksek bir yıllık gelir ortalamasına sahiptir. Bu sonuç, vakıfların derneklerden daha kurumsal ve varsıl kuruluşlar olduğunun bir başka işaretidir.

Tablo 42. Sivil Topoğrafyaya Göre Gelir Ortalamaları

Tasnif	Ortalama (TL)	Std. Sapma
Özörgüt	27374	36764
Hayırsever	99181	178787
Uzman	101818	209519
Savunucu	33661	72976
Siyasi Yönelimli	34297	50124
Kulüp	32707	75387
Sosyalizasyon	51121	161981
YYG	50017	141105
Hemşeri	17979	21855
Yan Kuruluş	425017	1012094
Pazar Eksenli	94453	211865
Meslek Eksenli	51539	90730

Gönüllü Kuruluşların 2008 yılındaki gelir ortalamalarına, Sivil Topoğrafya Tasnifi'ndeki kategorilerine göre bakıldığında, en düşük gelir ortalaması Hemşeri Gönüllü Kuruluşlarındadır. Fakat standart sapmalardaki aşırılıklar nedeniyle hemen üstünde sıralanan kuruluşlar ile arasındaki fark, anlamlı görünmemektedir.³⁵ Esas anlamlı farklar gelir düzeyi

³⁴ Bakınız Ek-4.D. (Yasal Statüye Göre Gelir Ortalamaları T-Test Sonuçları).

³⁵ Bakınız Ek-4.E. (Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre Gelir Ortalamaları Anova Tablosu).

yüksek kuruluşlarla diğerleri arasında görülmüştür. En yüksek gelir düzeyi ortalaması, 2008 yılı için 425 000'ü aşan bir ortalama ile, Yan kuruluşlarda tespit edilmiştir. Bu kategoriyi, 2008 yılı için 100 000 civarında ortalama gelir düzeyine sahip olan Hayırsever, Uzman ve Pazar Eksenli Kuruluşları takip etmektedir.

Tablo 43. Sivil Topoğrafyaya Göre Gelir Grupları

Tasnif	Gelir Grupları (%)			
	TL	0-10000	10001-100000	100000 +
Özörgüt		45.4	43.5	11.1
Hayırsever		31.4	40.9	27.7
Uzman		36.8	42.1	21.1
Savunucu		53.7	35.8	10.4
Siyasi Yönelimli		43.7	44.3	12.
Kulüp		55.1	36.4	8.6
Sosyalizasyon		53.0	35.0	12.0
YYG		48.2	41.7	10.1
Hemşeri		48.8	45.0	6.2
Yan Kuruluş		27.5	37.6	34.9
Pazar Eksenli		33.5	43.0	23.5
Meslek Eksenli		43.2	39.6	17.3
Toplam		44.6	40.7	14.7

Standart sapmalardaki aşırılıklar nedeniyle kuruluşların gelirlerini gruplayarak karşılaştırmakta da fayda vardır. Farkı takip edebilmek açısından dağılımın farklılaşmasına göre üç gruba göre kategorileri inceleyecek olursak, ortalamalara paralel biçimde Yan Kuruluşların öne çıktığını görmekteyiz. Yan Kuruluşların % 34.9'u 2008'de 100 bin TL'nin üstünde yıllık gelire sahip olmuştur. Bu kategoriyi % 27.7 ile Hayırseverler, % 23.5 ile Pazar Eksenliler ve % 21.1 ile Uzman Kuruluşlar takip etmektedir. Alt dilime bakacak olursak 2008 gelirleri 10 bin TL'nin altında olan kuruluşlar arasında, % 55.1 ile Kulüpler, % 53.7 ile Savunucular ve % 53.0 ile Sosyalizasyon kuruluşları yer almaktadır. Ancak, bu grubun diğer görece az gelirlili kuruluşlarla anlamlı farklar ortaya koyan ortalamalara sahip olmadığını hatırlatalım. Diğerleriyle anlamlı farklar sergileyen üst gruptaki kategorilerin (Yan Kuruluşlar, Hayırseverler, Pazar Eksenliler ve Uzman Kuruluşlar) yönelimleri ve motivasyonları itibari ile diğerlerinden yüksek bir gelir ortalamasına sahip olmaları, Sivil Topoğrafya tasnifinin mantığına uygun bir sonuç olarak belirmiştir.

4.1.5. Etkinlikler

Gönüllü Kuruluşları anlamak için önemli bir gözlem alanı da ne tür etkinlikler yaptıklarıdır. Gönüllü Kuruluşlar gerek faaliyet alanlarında gerek faaliyet alanı haricinde çeşitli etkinlikler gerçekleştirirler. Bu etkinlikleri gerçekleştirme biçimleri, etkinlik tarzları, ortaklıklar, vb. konular kuruluşların doğası hakkında önemli fikirler vermektedir.

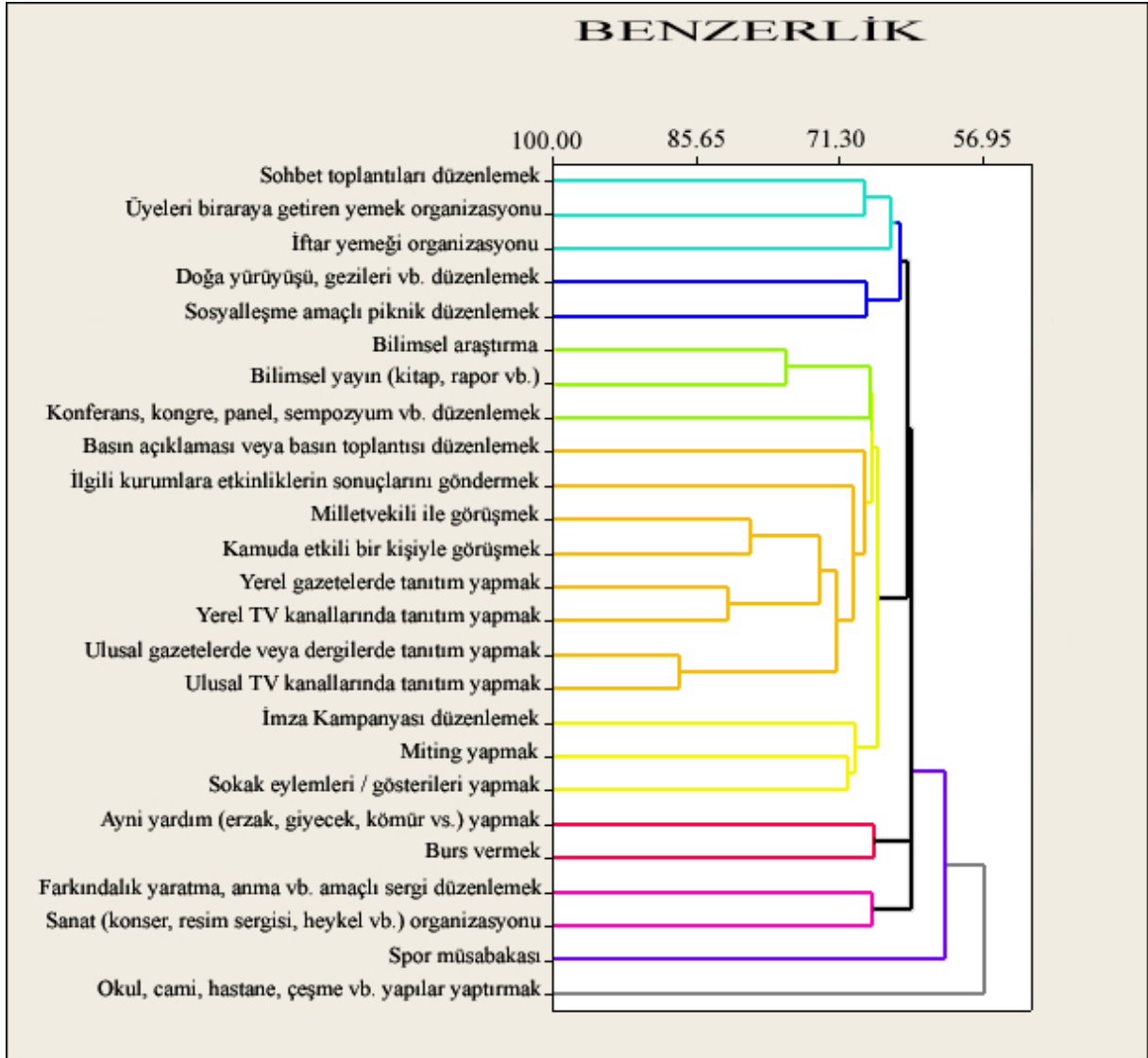
Tablo 44. Etkinlik Türleri

Etkinlik Türleri	Frekans	Yüzde
Sohbet toplantıları düzenlemek	1 573	66.1
Spor müsabakası	580	24.8
Üyeleri bir araya getiren yemek organizasyonu	1 495	63.1
İftar yemeği organizasyonu	970	41.6
Kermes	307	13.3
Konser vb sanat gösterisi	261	11.4
Yemek organizasyonu	401	17.4
Piknik	322	14.0
Okul, cami, hastane, çeşme vb yapılar yaptırmak	231	10.1
Doğa yürüyüşü, gezileri vb düzenlemek	552	24.0
Sosyalleşme amaçlı piknik düzenlemek	733	31.8
Farkındalık yaratma, anma vb amaçlı sergi düzenlemek	359	15.7
Belgesel çekmek	188	8.2
Bilimsel araştırma	354	15.5
Bilimsel yayın (kitap, rapor vb gibi)	407	17.7
Bir zamana yayılan, çeşitli etkinlikler içeren kampanya	279	12.3
Sanat (konser, resim sergisi, heykel vb.) organizasyonu	431	18.9
Aynı yardım (erzak, giyecek, kömür vs.) yapmak	756	32.9
Nakdi yardım (kira para yardımı, vb.) yapmak	560	26.2
Burs vermek	578	25.1
Yarışma düzenlemek (resim, dans, bilgi yarışmaları vb gibi)	278	12.1
Anma etkinliği düzenlemek	564	24.6
Konferans, kongre, panel, sempozyum vb düzenlemek	888	38.3
İmza Kampanyası düzenlemek	284	12.3
Basın açıklaması veya basın toplantısı düzenlemek	694	30.0
Miting yapmak	211	9.2
Sokak eylemleri / gösterileri yapmak	152	6.7
İlgili kurumlara etkinliklerin sonuçlarını göndermek	622	27.2
Milletvekili ile görüşmek	905	39.3
Kamuda etkili bir kişiyle görüşmek	1 158	50.1
Yerel gazetelerde tanıtım yapmak	967	41.6
Yerel TV kanallarında tanıtım yapmak	783	33.7
Ulusal gazetelerde veya dergilerde tanıtım yapmak	571	24.8
Ulusal TV kanallarında tanıtım yapmak	498	21.7

Gönüllü Kuruluşların etkinliklerinde en sık rastlanan üç ana etkinlik türü olduğu söylenebilir. En yaygın olan birinci grupta üyelerin çeşitli etkinliklerle buluşturulması

amaçlanmaktadır. Sohbet toplantıları (% 66.1), üyeleri bir araya getiren yemekler (% 63.1), iftar yemekleri (% 41.6), paneller (% 38.3), piknikler (% 31.8) ve geziler (% 24) düzenlemek bu grupta yer alan etkinliklerdir. Bir diğer etkinlik grubu Gönüllü Kuruluşların baskı grubu olma ve kamuoyu oluşturma işlevleriyle ilgilidir. Kamuda etkili kişilerle (% 50.1) ve milletvekilleriyle (% 39.3) görüşmeler, düzenlenen basın toplantıları ve basın açıklamaları (% 30), yerel televizyon kanallarında (% 33.7), ulusal basında (% 24.8) ve ulusal televizyonlarda seslerini duyurmak bu türden faaliyetlerdir. Burada ilginç olan nokta birçok kuruluşun kamuda etkili biri ya da milletvekili ile görüşmeler yapmakta olmasıdır. Kuruluşların pek azının savunuculuk eksenli olduğunu biliyoruz. Buna rağmen bu görüşmelerin çokluğu, sorun çözmede enformel kanalların işlerliğinin altını çizmektedir. Sivil topografyada öne çıkan bir diğer etkinlik grubuysa yardımlardır. Ayni (% 32.9) ve nakdi (% 26.2) yardımlar ve burslar bu kategorinin içinde yer almaktadır.

Şekil 41. Etkinlikler Grublama Analizi

Gönüllü Kuruluş yöneticilerine kuruluşlarında hangi etkinliklerin gerçekleştirildiği sorusu soru çerçevesinde derlenen veriler gruplama analizine tabi tutulmuştur. Gruplama analizi (*cluster analysis*) bir tavrı çokça gösteren deneklerin aynı zamanda başka hangi tavırları sıkça gösterdiklerini görselleştirmektedir. Bu analizde A tavrını sıkça gösterenlerin, B tavrını da sıkça gösterdikleri, bu iki tavrı sarmaşık benzeri bir çift halinde görselleştirilmesi yoluyla belirtilmektedir. A ile B tavırları bir grup oluşturduktan sonra A ve B tavırlarını sıkça gösterenlerin başka hangi tavırları sıkça gösterdikleri yeni bir gruplama ile görselleştirilir. Bu işlem bir dizi tavrın tamamına yaygınlaştırılınca ortaya birbirleriyle ilişkili grupların, ağaçların dallanmasını andıran, Latince ağaç çizmek anlamında gelen “dendrogram” adı verilen görsel çıkmaktadır.

Bu analize göre tanımlanabilir 4 ana dalda 7 tür ile bir grup oluşturmayan 2 tür dendrogramın dikkat çekici sonuçlarıdır. **Birinci dalın** ilk halkasında daha çok sohbet toplantıları, yemek organizasyonları, iftar yemeği gibi etkinlikler vardır. Bir başka deyişle bir dizi kuruluş, bu etkinlikleri bir arada yapmaktadır. İkinci halkada ise doğada gerçekleştirilen sosyal etkinliklerden doğa yürüyüşü ve piknik etkinlikleri öne çıkmıştır. Bu iki halkanın oluşturduğu gruptaki etkinliklere “**sosyal etkinlikler**” diyebiliriz. **İkinci dal**, kuruluşların entelektüel ve politik faaliyetlerini kapsayan üç halkadan meydana geliyor. İlk halkada, bilimsel araştırma ve yayınlar, kongre, konferans, türü etkinlikler yer almaktadır. Bu halkadaki etkinlikleri “**bilimsel etkinlikler**” olarak adlandıracağız. İkinci halkada ise kuruluşların dış dünyaya seslendikleri ve açıldıkları basın açıklaması, medyada görünürlük, yetkililerle temas gibi etkinlikler bulunmaktadır. Bu etkinliklere “**kamuoyuna yönelen etkinlikler**” diyeceğiz. İkinci grubun son halkasında ise miting, gösteri, imza kampanyası gibi “**aktivist etkinlikler**” yer almaktadır. Üçüncü dal, net biçimde “**yardım etkinlikleri**”nden oluşmaktadır. Dördüncü dal; sergi, konser gibi “**sanatsal etkinlikler**”dir. Dendrogramın bir alt kümesi olmayan son iki dalından biri “**spor etkinlikleri**” diğeri de “**okul, cami, hastane, çeşme yaptırma türü etkinlikler**”dir.

Tablo 45. İle Göre Etkinlik Kümeleri

Etkinlik Grupları	İl (%)			
	İstanbul	Ankara	İzmir	Diğer
Sosyal etkinlikler	48.1	34.1	42.6	42.7
Bilimsel etkinlikler	26.7	30.6	21.0	15.8
Kamuoyuna yönelik etkinlikler	34.7	31.7	25.6	29.4
Aktivist etkinlikler	7.9	8.8	12.3	8.5
Yardım etkinlikleri	35.0	20.0	28.4	23.7
Sanat etkinlikleri	18.1	15.8	18.7	13.9
Spor etkinlikleri	26.7	17.6	28.9	22.6
Okul, cami, hastane yaptırma	10.1	8.3	6.8	9.4

Etkinlik gruplarının illere göre durumu göz önüne alındığında birkaç nokta öne çıkmaktadır. Sosyal etkinlikler, toplamdaki payla (% 42.8) karşılaştırılırsa İstanbul’da daha yüksek oranda (% 48.1), Ankara’da ise daha düşük bir oranda (% 34.1) yapılmaktadır. Öte yandan Ankara, kuruluşların % 30.6’sının bilimsel etkinlikler gerçekleştirmesi ile bu kategoride diğer yerlerden öne çıkmaktadır. Bilimsel etkinliklerin çevre illerde çok daha az (% 15.8) yapılmakta olduğu gözlemlenebilir. Kamuoyu İstanbul’da daha hareketlidir, kamuoyuna yönelik etkinliklerin payı İstanbullu kuruluşlarda artmaktadır (% 34.7); İzmirli

kuruluşlarda ise toplamın altına inmektedir (% 25.6). Genel toplamda çok az kuruluş (% 8.6) tarafından gerçekleştirilen aktivist etkinlikler, iller arasında en fazla İzmirli kuruluşların (% 12.3) ilgilendiği etkinlikler olmaktadır. Yardım etkinlikleri ise, en fazla İstanbul'daki kuruluşlarda (%35) görülmektedir. Yardım işleriyle ilgilenen kuruluşların toplamdaki oranı (% 26.8) ile karşılaştırıldığında Ankaralı kuruluşların bu tür faaliyetlerle daha az (% 20) ilgilendiği görülebilir.

Tablo 46. Yasal Statüye Göre Etkinlik Kümeleri

Etkinlik grupları	Kuruluşun Statüsü (%)	
	Dernek	Vakıf
Sosyal etkinlikler	43.8	35.0
Bilimsel etkinlikler	20.8	32.5
Kamuoyuna yönelik etkinlikler	30.6	34.2
Aktivist etkinlikler	9.0	6.4
Yardım etkinlikleri	24.9	41.5
Sanat etkinlikleri	15.4	19.8
Spor etkinlikleri	25.0	12.1
Okul, cami, hastane yaptırma	8.9	12.1

Dernek ve vakıfları etkinlik kümeleri üzerinden incelediğimizde, derneklerin sosyal etkinlikleri daha sık gerçekleştirdiği (% 43.8), vakıflarda yardım etkinliklerinin önde olduğu (% 41.5) söylenebilir. Bilimsel etkinliklerde de vakıflar (% 32.5) derneklerin (% 20.8) önüne geçmektedir. Kamuoyuna yönelik etkinlikler gerçekleştirme oranı ise iki kuruluş türünde birbirine yakındır (derneklerde % 30.6, vakıflarda % 34.2). Diğer bir fark spor etkinliklerinde görülmüştür; bu etkinlikler derneklerde % 25 oranında gerçekleştirilmekteyken, vakıflar bu alanda % 12.1 ile daha geridedirler. Farkın önemli bir sebebinin spor kulüplerinin dernek statüsünde olması olduğu söylenebilir.

Tablo 47. Sivil Topoğrafya Tasnifi'ne Göre Etkinlik Kümeleri

Tasnif	Etkinlik Kümeleri (%)			
	Yardım etkinlikleri	Sanat etkinlikleri	Spor etkinlikleri	Okul, cami, hastane yaptırma
Özörgüt	30.8	32.1	25.2	1.7
Hayırsever	47.7	20.5	17.0	14.5
Uzman	15.4	13.5	7.5	2.2
Savunucu	14.6	20.1	7.6	3.2
Siyasi Yönelimli	33.8	30.5	18.3	9.3
Kulüp	11.3	12.3	69.3	1.8
Sosyalizasyon	23.9	17.0	25.7	5.3
YYG	18.3	3.8	10.9	26.0
Hemşeri	41.0	13.9	25.0	12.7
Yan Kuruluş	33.0	15.0	24.4	5.5
Pazar Eksenli	16.4	8.9	14.4	7.9
Meslek Eksenli	18.7	17.5	18.4	4.4
Toplam	26.8	15.8	23.4	9.2

Tasnif	Etkinlik Kümeleri (%)			
	Sosyal etkinlikler	Bilimsel etkinlikler	Kamuoyuna yönelik etkinlikler	Aktivist etkinlikler
Özörgüt	54.4	29.5	49.5	23.1
Hayırsever	42.6	20.04	30.6	4.2
Uzman	26.6	53.8	35.5	4.2
Savunucu	37.1	32.2	45.5	30.7
Siyasi Yönelimli	49.7	41.0	37.2	25.5
Kulüp	41.8	12.2	26.9	4.0
Sosyalizasyon	46.6	18.2	27.4	9.0
YYG	27.4	6.4	13.0	2.5
Hemşeri	55.5	13.3	29.4	5.4
Yan Kuruluş	30.8	16.6	28.6	5.0
Pazar Eksenli	41.5	27.6	37.4	4.3
Meslek Eksenli	42.2	31.8	42.0	5.3
Toplam	42.8	22.1	31.1	8.6

Kümeleme analizine dayanarak oluşturduğumuz etkinlik kümelerini, kümeleri oluşturan etkinlik türlerinin görülme sıklıklarının ortalamasına bakarak karşılaştırmak mümkündür. Etkinlik türleri arasında Gönüllü Kuruluşlarda görülme sıklığı en yüksek olan etkinlik türü sosyalleşme etkinlikleridir (% 42.8). Bu kümeyi, kamuoyuna yönelik etkinlikler (% 31.1) ile yardım etkinlikleri (% 26.8) takip eder. En az rastlanılan etkinlik kümesi ise % 8.6 ile aktivist etkinliklerdir. Bu kümeleri Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre karşılaştıracak olursak dikkat çekici noktalar şunlardır. Uzman Kuruluşlar, YYG Kuruluşları ve Yan Kuruluşların tarif edilen kıstaslar nazarında sosyallik düzeylerinin diğerlerinden düşük olduğu gözlemlenmektedir (% 26.6, % 27.4 ve % 30.8). Bu kuruluşların sosyal etkinlikler bağlamında öne çıkmamaları, üye bazlı olmamaları ile ilişkilendirilebilir. Nitekim, üye tabanını daha fazla önemseyen Özörgüt (% 54.4) ve Hemşeri Kuruluşlarında (% 55.5) sosyalleşme en yüksektir. Sosyal etkinliklerin görülme sıklığı, Siyasi Eğilimli Kuruluşlarda ve Sosyalleşme kuruluşlarında da görece yüksektir (% 49.7 ve % 46.6). Siyasi Eğilimli Kuruluşların üyeleri arasında bir topluluk ruhu oluşturma motivasyonu nedeni ile bu tür etkinliklerin görülme sıklığının yüksek olması anlaşılır. Fakat Sosyalleşme Kuruluşlarının sıralamada daha ileride olmaması sorgulanabilir. Bunun en önemli nedeni bu tür kuruluşlardaki sosyalleşme biçiminin diğer kuruluşlardan farklı olarak genellikle bir hobi etrafında cereyan etmesidir. Gönüllü Kuruluşlarda görülme sıklığı yüksek diğer bir etkinlik türü olan bilimsel etkinlikler, en prestijli etkinlikler arasındadır. Sivil Topoğrafya Tasnifinin beklentisine uygun olarak Uzman Kuruluşlarda bilimsel etkinliklerin görülme sıklığı diğer kuruluşlardan oldukça yüksektir: % 53.8. Ona en yakın (% 41.0) oran Siyasi Eğilimli Kuruluşlardadır. Ancak Siyasi Kuruluşlarda daha ziyade panel, söyleşi türü gibi bu kategoride yer verilmiş etkinliklerin öne çıktığını ve genellikle bu etkinliklerin nesnel bilgi sağladıklarının tartışılır olduğunu belirtelim. Bilimsel etkinliklere Savunucu Kuruluşlar, Meslek Eksenliler ve Özörgütler de üçte bir oranında itibar etmektedirler. Bu etkinlik türüyle en az ilgilenen kuruluşlar ise YYG Kuruluşları (% 6.4) ve (% 12.2) ile Kulüplerdir. Kamuoyuna yönelik etkinlik sıklıkları en yüksek olan kuruluşlar sırasıyla Özörgütler (% 49.5), Savunucu Kuruluşlar (% 45.5) ve Meslek Eksenli (% 42.0) Kuruluşlardır. Bu üç kategorinin ortak özelliği politika yapıcıları etkileme çabalarının olmasıdır. Bu etkinlik türünün en düşük olduğu kategori ise YYG Kuruluşlarıdır. Aktivizm çoğu kuruluşta yaygın bir etkinlik türü değildir. Ancak Savunucu (% 30.7), Siyasi Yönelimli (% 25.5) Kuruluşlar ve

Özörgütlerde (% 23.1) diğerlerinden çok daha yüksektir. En düşük oran ise YYG kuruluşlarındandır.

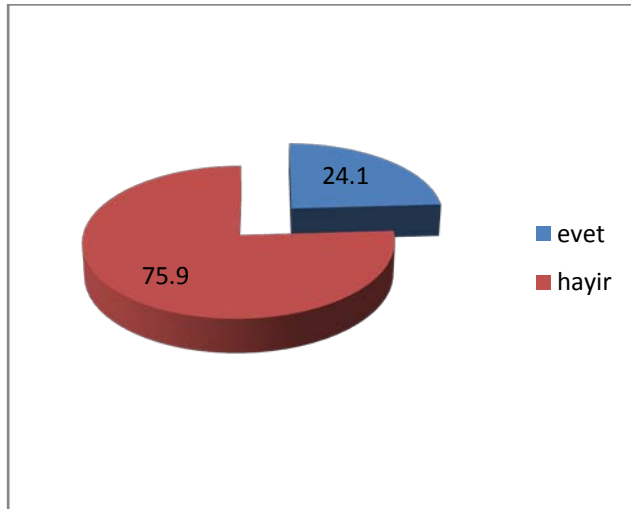
Bu sonuçları, Sivil Topoğrafya Tasnifi açısından değerlendirdiğimizde, aktivizmin, politik yapıyı etkilemek isteyen kuruluşlarda yüksek çıkması tasnifin beklentisine uygundur. Yardım etkinlikleri Hayırsever (47.7) ve Hemşeri Kuruluşlarında (41.0) yüksektir. Daha az anlaşılır olan ikincisindeki yüksek oran ise bu kuruluşlarda Hemşeriler arasındaki dayanışma ve ortak kökenden gelenlere sağlanan burs olanakları nedeniyle şaşırtıcı değildir. Sırasıyla Kulüpler, Savunucu, Uzman ve Pazar Eksenli Kuruluşlar bu etkinlik türünün en az rastlandığı kuruluşlardır (sırasıyla, yüzde 11.3, 14.6, 15.4, 16.4). Sanat etkinlikleri Gönüllü Kuruluşlarda sık rastlanılan etkinlik türleri arasında değildir. En yüksek gözlemlendiği Kuruluşlar, Özörgütler (% 32.1) ve Siyasi Yönelimli (% 30.5) Kuruluşlardır. Dezavantajlı grupların ve siyasi grupların yoğunlaştığı bu kuruluşlarda sanatın bir ifade aracı olduğu düşünülebilir. Sanatsal Etkinliklere en az eğilim gösteren kuruluşlar ise YYG Kuruluşlarıdır (% 3.8). Bu etkinlik türü diğerlerine göre Pazar Eksenli Kuruluşlar da görece düşüktür (% 8.9). Spor etkinlikleri ise bekleneceği üzere Kulüplerde diğer tüm türlere oranla oldukça farklı bir biçimde en yüksektir (% 69.3). Spora en uzak kuruluşlar ise Uzman ve Savunucu kuruluşlardır. Bir diğer beklenen sonuç ise Gönüllü Kuruluşların genelinde düşük bir sıklıkta gözlemlenen okul, cami, hastane yaptırma etkinliği çok daha yüksek oranda YYG Kuruluşlarında (% 26.0) görülmesidir. Bu etkinliğin görülme sıklığı YYG'den daha düşük olmakla birlikte kalanından ayrılan kuruluşlar ise, misyonlarına da uygun olarak Hayırsever ve Hemşeri Kuruluşlarıdır. Hayırsever Kuruluşların kamuya yararlı yapılar yaptırmak başta gelen hedefleri arasındadır. Hemşeri Kuruluşları da yaygın biçimde geldikleri kentlerinde, köylerinde bu tür yapıların yapılmasını sağlarlar.

Tablo 48. Tablo Başlığı: Yardım Türleri

Yardım Türü	Frekans	Yüzde
Öğrenci bursu	274	12.9
Para yardımı	252	11.9
Engelli ihtiyaçlarının karşılanması	52	2.5
Dış kurumlara (hastane, okul, kulüp vb.) destek amaçlı yardım	59	2.8
Aynı yardımlar (giysi, yiyecek, yakacak, eşya vb.)	701	33.1
Sağlık hizmeti sağlayıcı/kolaylaştırıcı yardım	82	3.9
Hizmet (eğitim, sağlık, bakım, danışmanlık, vb.)	108	5.1
Öğrencilere aynı yardım	96	4.5
Cami ihtiyaçlarının karşılanması	8	0.4
İnşaat veya onarım	11	0.5
Cenaze yardımı	20	0.9
Düğün-sünnet yardımı	8	0.4
Ramazan yardımı	37	1.7
Kan bağıışı	323	15.3
Gazi ve şehit ailelerine yardım	9	0.4
Diğer	76	3.6

Gönüllü Kuruluşlarda En sık rastlanan yardım türü aynı yardımlardır. Türkiye’deki her üç Gönüllü Kuruluştan biri (% 33.1) aynı yardım yapmaktadır. Bunun dışında kan bağıışı organizasyonları (% 15.3), öğrencilere burs vermek (% 12.9) ve nakdi yardımlar (% 11.9) da sıklıkla gözlenen yardım türleri arasındadır.

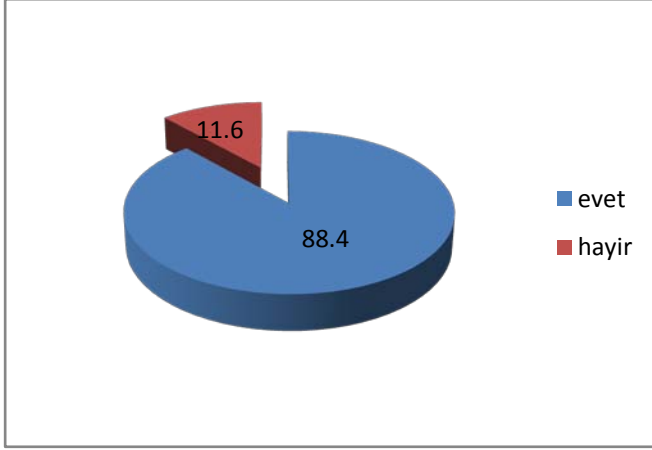
Şekil 42. Dış Kaynaklı Proje

Türkiye’de özellikle Avrupa Birliği fonlarının son on yıldaki yaygınlığına rağmen, Gönüllü Kuruluşlarda dış kaynakla bir proje gerçekleştirme oranı hala oldukça düşüktür.

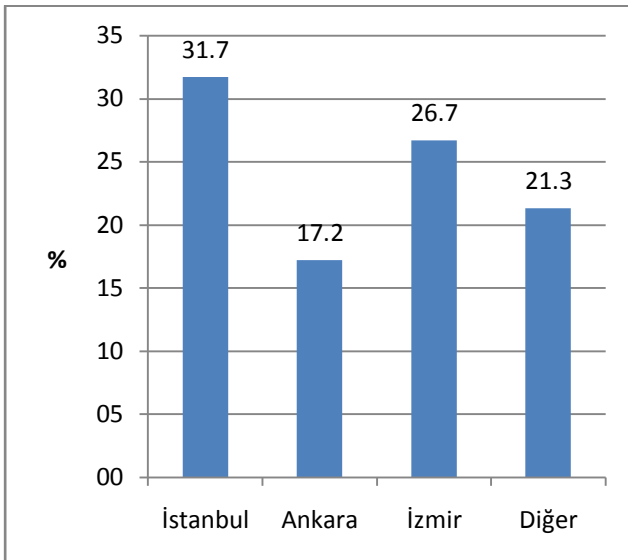
Araştırma kapsamındaki Gönüllü Kuruluşların yalnızca dördte biri (% 24.1) kuruluşun dışından sağladıkları maddi olanaklarla proje gerçekleştirmiştir.

Şekil 43. Fon Kaynakları ve Proje Yapma İsteği

Öte yandan, dış kaynakla bir proje yapma oranının düşüklüğünün arkasında motivasyon eksikliğinin olduğunu da söyleyemeyiz. Zira Türkiye’deki Gönüllü Kuruluşların çok büyük çoğunluğu (% 88.4) kuruluşlarına fon sağlanması durumunda proje yapmaya istekli olacaklarını dile getirmişlerdir. Bu durum Türkiye’de Gönüllü kuruluşların kendilerine fon yaratma konusunda kapasitelerinin hala çok düşük olduğunu göstermektedir.

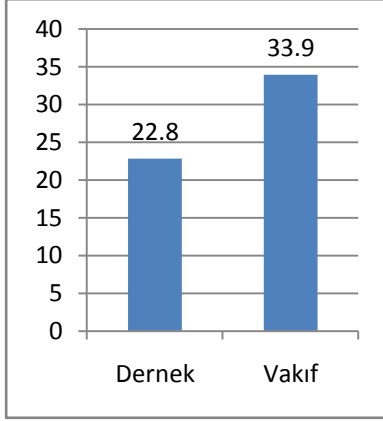
Şekil 44. İle Göre Dış Kaynaklı Proje Gerçekleştirme

Gönüllü Kuruluşların buldukları iller ile kurum dışı kaynaklarla proje gerçekleştirmiş olma durumlarına birlikte bakıldığında, İstanbul’daki Gönüllü Kuruluşların

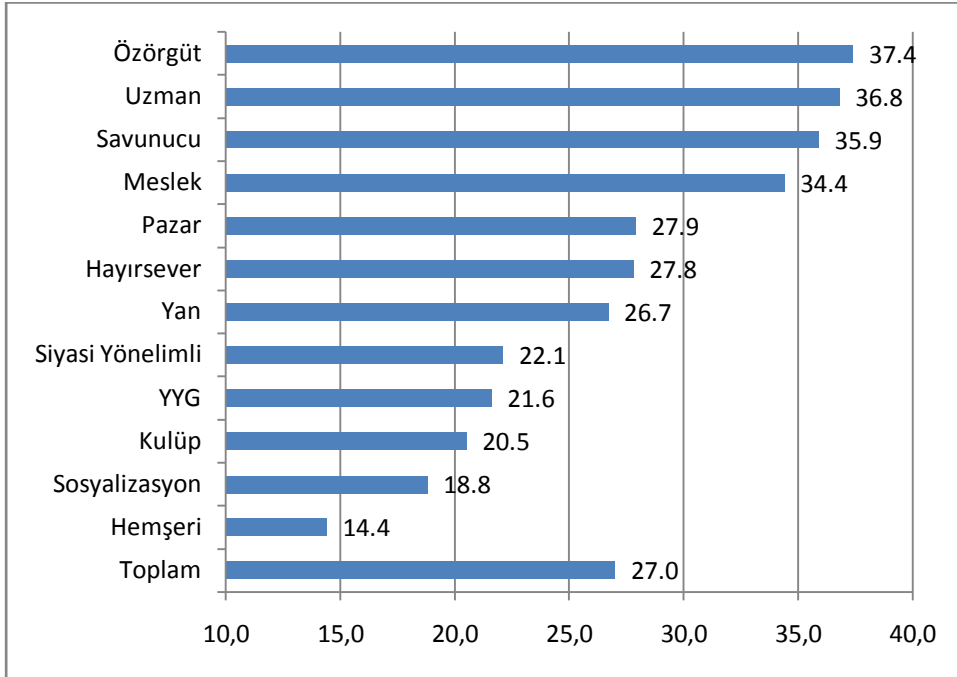
(% 31.7) en yüksek proje gerçekleştirme oranına sahip olduğu, Ankara'daki Gönüllü Kuruluşların ise %17.2 oranında kaldığı görülmüştür.

Şekil 45. Yasal Statüye Göre Dış Kaynaklı Proje Gerçekleştirme

Gönüllü Kuruluşlar yasal statülerine göre karşılaştırıldığında, vakıf statüsündeki Gönüllü Kuruluşların, dernek statüsündeki kuruluşlara oranla, kurum dışı fon kaynaklarıyla daha fazla sayıda proje gerçekleştirmiş oldukları ortaya çıkmaktadır. Bir başka deyişle, Vakıflar proje işlerine daha vakıflar.

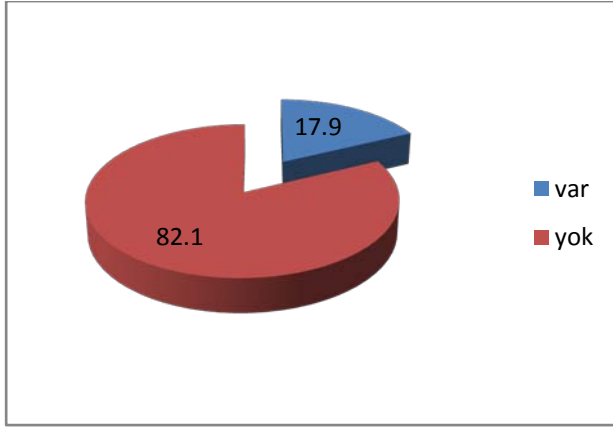
Şekil 46. Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre Proje Gerçekleştirme

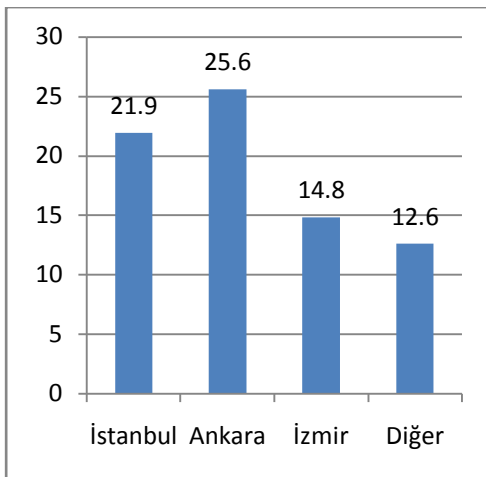
Gönüllü Kuruluşların Sivil Topoğrafya Tasnifi'nde yer aldıkları kategori ile fon kaynaklarıyla proje gerçekleştirmiş olma geçmişlerine bakıldığında, tasnifteki dört kategoriye dâhil olan Gönüllü Kuruluşların proje deneyimleriyle öne çıktıkları tespit edilmelidir. Bu dört kategori şunlardır: Özörgüt (%37.4), Uzman (% 36.8), Savunucu (% 35.9) ve Meslek Eksenli (% 34.4) . Hemşeri kategorisindeki Gönüllü Kuruluşlar % 14.4 oranıyla fon kaynaklarıyla proje gerçekleştirme ölçğinde en geride yer almaktadırlar.

Şekil 47. Yabancı Kuruluşlarla Ortak Etkinlik

Türkiye'deki Gönüllü Kuruluşların beşte birinden azı (% 17.9) yabancı bir Gönüllü Kuruluş ile işbirliği deneyimine sahiptir. Özellikle Avrupa Birliği'nin Gençlik programı vasıtasıyla yurtdışında bir etkinliğe katılımcı gönderen kuruluş sayısı bu oranda etkilidir.

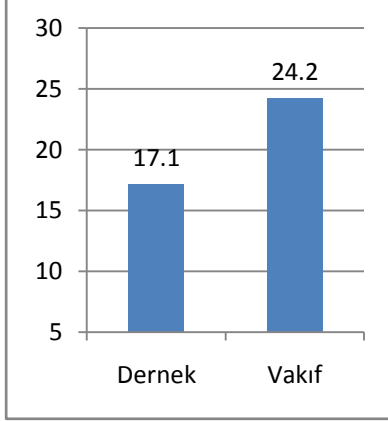
Şekil 48. İle Göre Yabancı Kuruluşlarla Ortak Etkinlik Yapma

İstanbul ve Ankara'da bulunan gönüllü kuruluşlar arasında yabancı kuruluşlarla ortak etkinlik yapma yüzdesi daha fazladır. İstanbul'da % 21.9, Ankara'da % 25.6 oranında

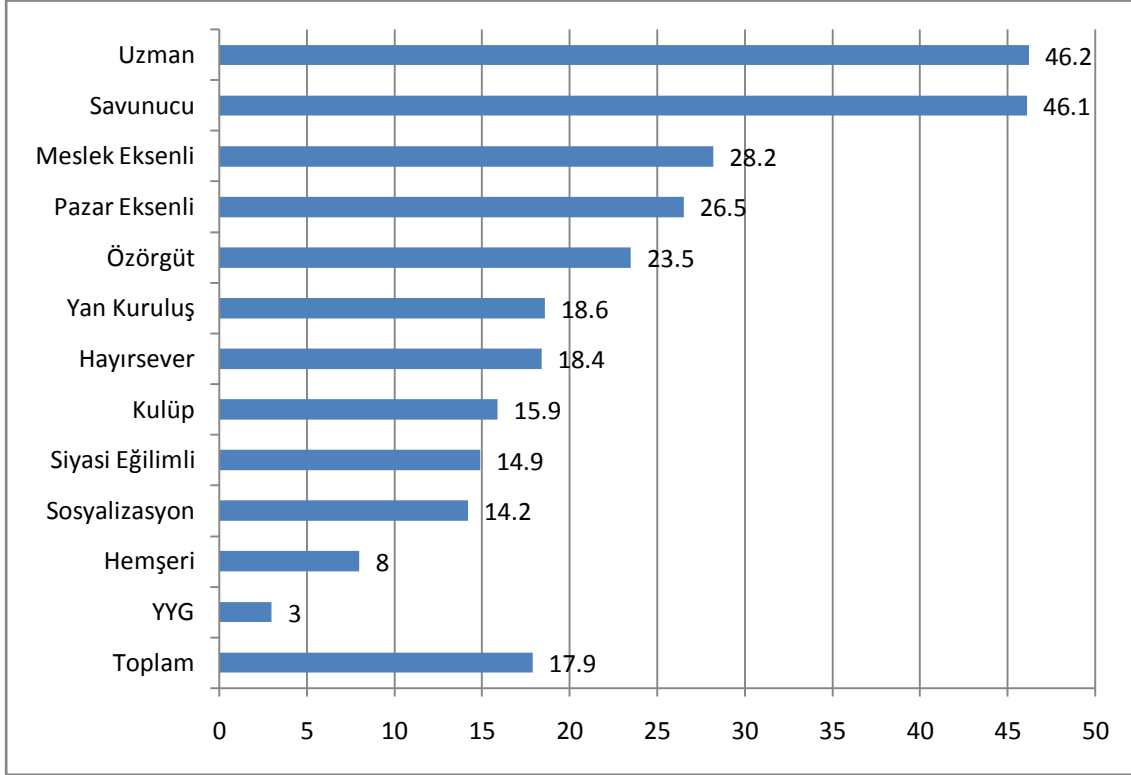
kuruluş, bu tür etkinlikler gerçekleştirmişlerdir. İzmir’de ve diğer illerde bu yüzde düşüktür. Daha merkezi ve kalabalık illerdeki gönüllü kuruluşların diğerlerinden daha kozmopolit olduğu çıkarılabilir.

Şekil 49. Yasal Statüye Göre Yabancı Kuruluşlarla Ortak Etkinlik Yapma

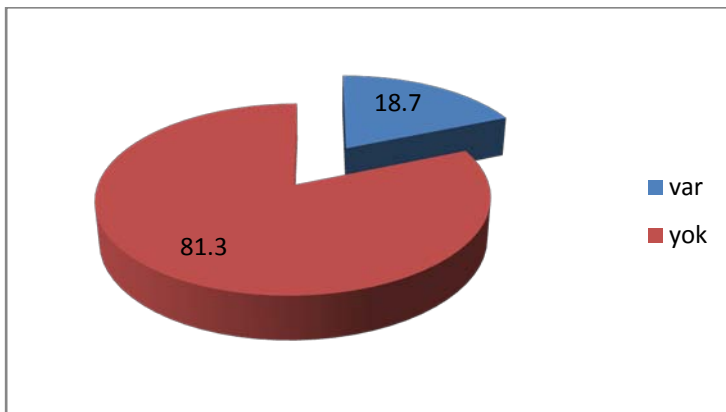
Vakıflar arasında, derneklere kıyasla yabancı kuruluşlarla ortak etkinlik yapma yüzdesi daha fazladır. Vakıfların % 24.2’si bu tür etkinlikler gerçekleştirdiklerini beyan etmişlerdir. Bu da vakıfların derneklere nazaran kurumsallaşmada daha ileri olduklarının bir diğer işaretidir.

Şekil 50. Sivil Topoğrafya Tasnifi'ne Göre Yabancı Kuruluşlarla Ortak Etkinlik Yapma

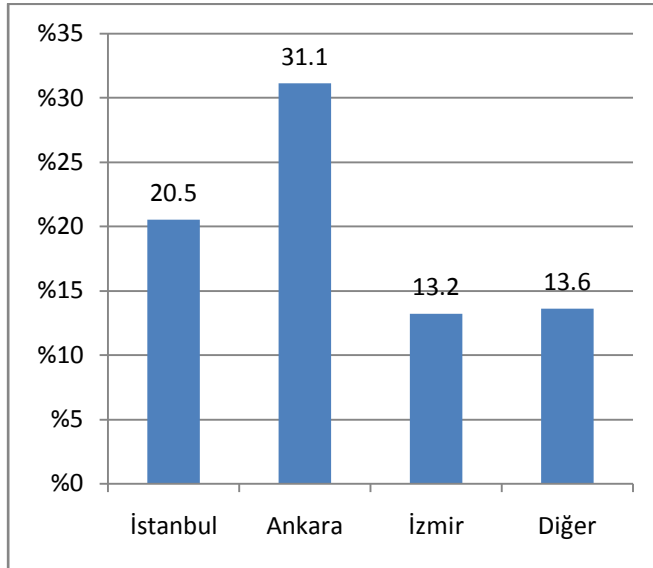
Yabancı kuruluşlarla etkinlik gerçekleştirme yüzdesi, Uzman (% 46.2) ve Savunucu Kuruluşlarda (% 46.1) toplamdaki yüzdenin (%17.9) bir hayli üstüne çıkmaktadır. Ağırlıklı birden fazla şehirde aktif olabilen ve uluslararası değerleri önemseyen bu tür kuruluşların yurtdışı bağlantılarına da önem verme eğiliminde olduğu gözlemlenebilir. Öte yandan dış etkileşimlere daha kapalı olan YYG (% 3) ve Hemşeri (% 8) Kuruluşlarında yabancı kuruluşlarla ortak etkinlik gerçekleştirme çok seyrek söz konusu olmaktadır.

Şekil 51. Süreli Yayın

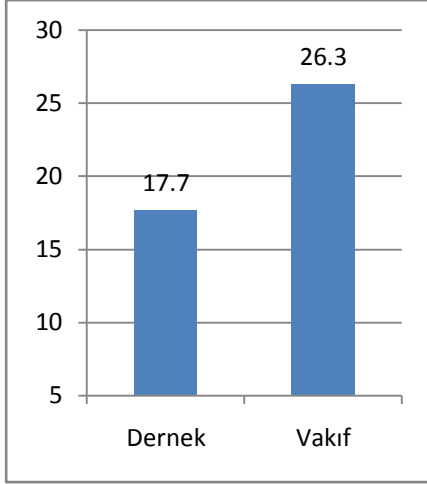
Türkiye'nin sivil topografyasının kurumsallaşma düzeyi açısından önemli bir diğer bulgu da Gönüllü Kuruluşların süreli yayın yayımlama oranlarıdır. Araştırmada elde edilen bulgulara göre, Gönüllü Kuruluşların yaklaşık beşte birinde süreli yayın yayımlanmaktadır. Süreli yayına sahip olan bu 455 Gönüllü Kuruluşun süreli yayınları arasında önemli farklar olduğu, bazılarının kuruluş içi haberlere ağırlık veren ve az sayıda sayfadan oluşan bültenler, bazılarının ise kurum içi ve dışından uzmanların makalelerine yer veren ve dolayısıyla kuruluşun dışındaki kesimlere de hitap eden yayınlar olduğunu hatırlamak gerek. Ayrıca bu süreli yayınlar arasında düzenli yayımlanma bağlamında da önemli farklar olduğu vurgulanmalıdır.

Şekil 52. İle Göre Süreli Yayın

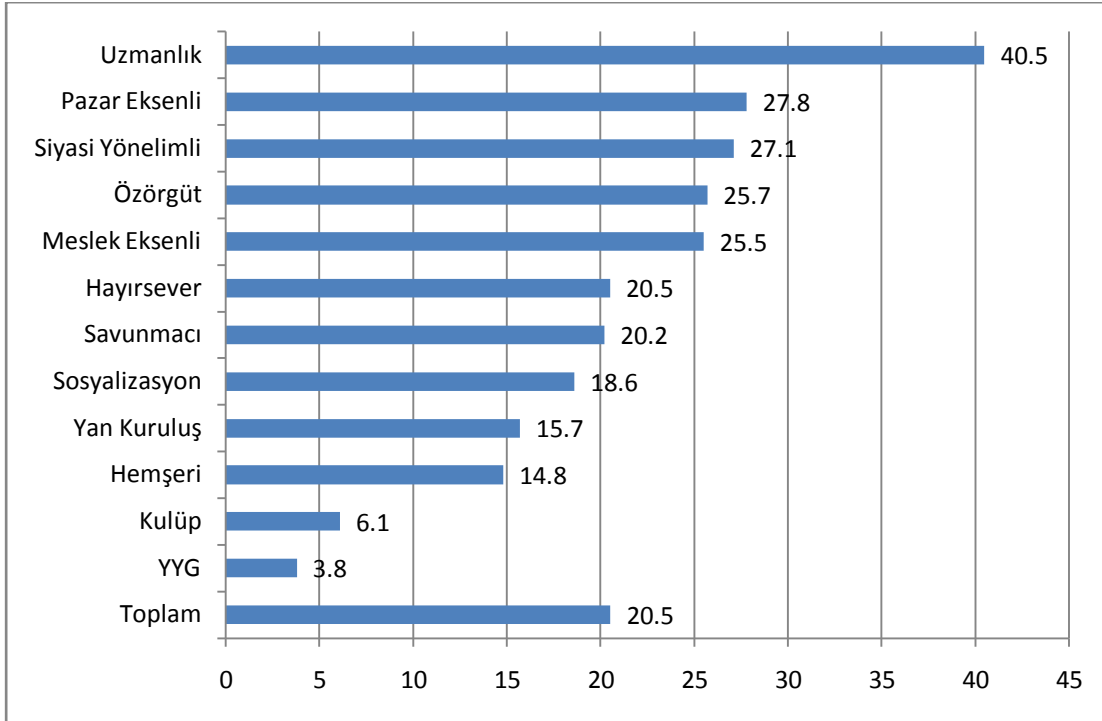
Süreli yayın sahipliğinin Ankara'daki Gönüllü Kuruluşlarda çok daha yüksek olduğunu görüyoruz. (%31.1). İstanbul da Ankara'yı takip ediyor (% 20.5). Diğer şehirleri süreli yayın konusunda oldukça düşük bir oran sergilediklerine tanık oluyoruz. Sivil toplumun henüz iki büyük şehrimiz dışında faal olmadığına bir göstereyi de bu bulgu oluşturuyor.

Şekil 53. Yasal Statüye Göre Süreli Yayın

Gönüllü Kuruluşların yasal statülerine göre, süreli yayın yayımlama durumlarına bakıldığında, vakıfların süreli yayın çıkarma oranının (% 26.3), derneklerin süreli yayın oranına (% 17.7) göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu bulguyu Vakıfların daha uzun erimli bir vizyonları olmasıyla ilişkilendirebiliriz.

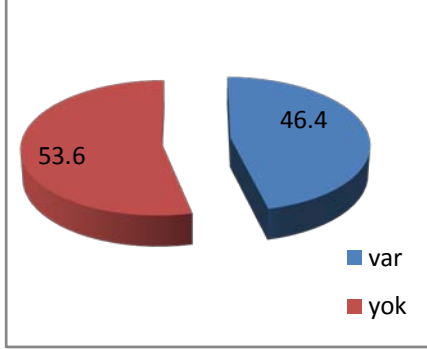
Şekil 54. Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre Süreli Yayın

Gönüllü Kuruluşların yasal statülerine göre, süreli yayın çıkarma durumlarına bakıldığında, Uzman kuruluşların en sıklıkla süreli yayını olan Gönüllü Kuruluşlar olduğu

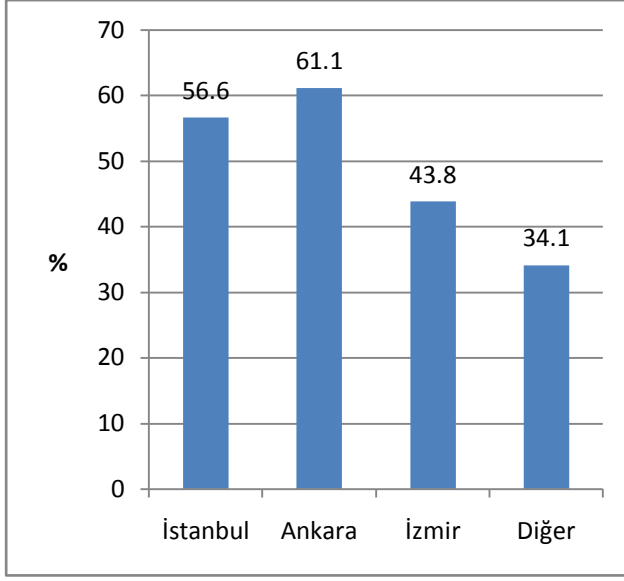
saptanmıştır (% 40.5). Pazar Eksenli (% 27.80) ve Siyasi Yönelimli Kuruluşlarda da süreli yayın görece daha sık gözlemlenmektedir. En nadir süreli yayım çıkartan sivil topoğrafya kategorisi ise Yaptırma-Yaşatma-Güzelleştirme kuruluşları ve Kulüplerdir.

Şekil 55. Web Sitesi Sahipliği

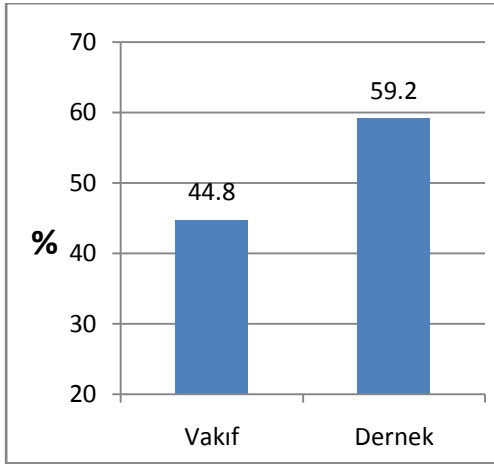
Türkiye'nin Gönüllü Kuruluşların önemli bir bölümünün (% 46.4) web sitesi vardır. Bu bulguyu yorumlarken iki noktayı akılda tutmak gerekmektedir. Birinci olarak görece yüksek oranda web sitesi sahipliği yukarıda vurgulanan Türkiye sivil topoğrafyasının toplumun geneline olan farklarıyla birlikte düşünülmeli. Hatırlanacağı gibi sivil topoğrafyayı şekillendiren kişiler toplumun geneline göre çok daha eğitilmişler. Dahası yeni teknolojilere aşinalık düzeyi daha düşük olan yaş grupları sivil topoğrafya içinde daha az yer almaktalar. Bu iki nokta akılda tutulduğunda web sitelerine ilişkin görece yüksek oran tutarlı gözükmemektedir. Fakat bu noktada bir kez daha etnografik vaka analizi sırasındaki gözlemler ile niceliksel bulguları bir arada düşünmek gerekmektedir. Çünkü etnografik vaka analizi sırasında web sitesi olan Gönüllü Kuruluşlar da bazı yönetim kurulu üyelerinin kuruluş sekreteri çıktı almadığı sürece e-posta okuyamadıkları gözlenmiştir. Öte yandan bir çok web sitesi faal değildir, faal olanlar da statik ve güncel olmayan niteliklerdedir. Bu ve benzeri gözlemler görece yüksek web sitesi sahipliği ile birlikte düşünülmelidir.

Şekil 56. İle Göre Web Sitesine Sahipliği

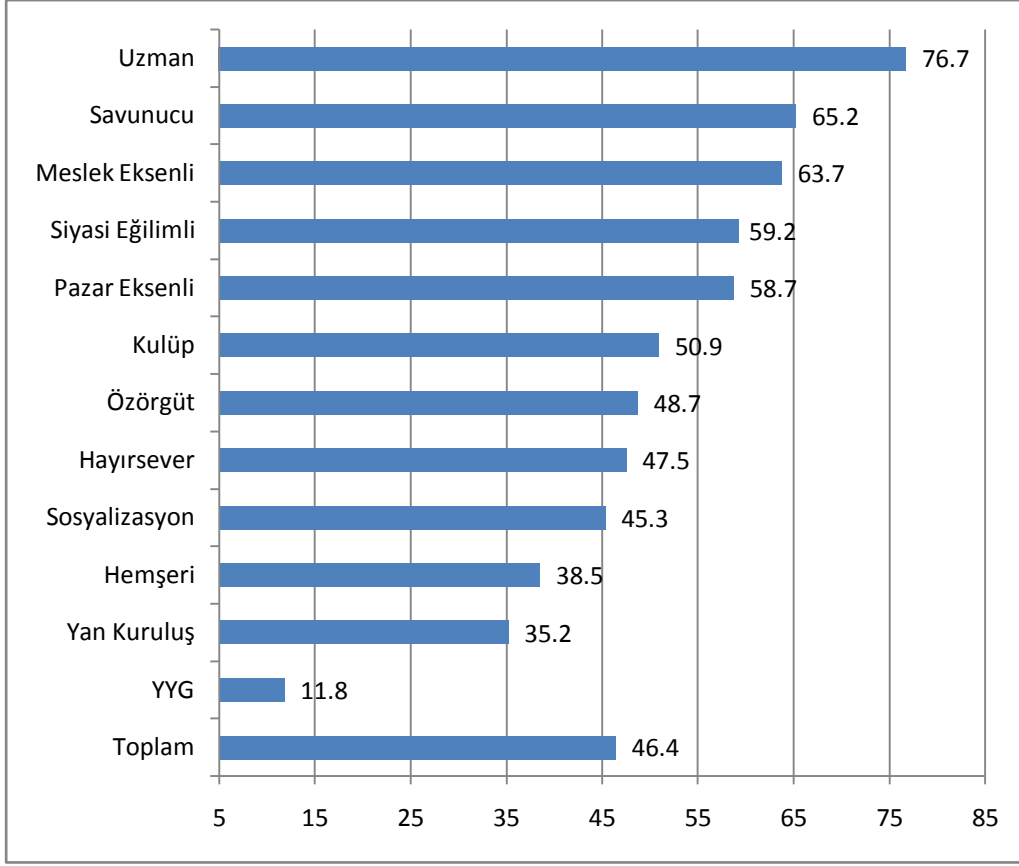
Web sitesine sahip olmada üç büyük şehir dışındaki illerdeki Gönüllü Kuruluşların zayıf oldukları görülmektedir. Ankara'daki sahiplik oranı % 60'ın üstünde iken, üç büyük şehir dışında kalan illerde oran % 34'te kalmaktadır.

Şekil 57. Kuruluş Statüine Göre Web Sitesi Sahipliği

Gönüllü kuruluşlar, yasal statüleri çerçevesinde karşılaştırıldıklarında, vakıf statüsündeki her 10 Gönüllü Kuruluşun yaklaşık altısının (% 59.2) web sitesine sahip olduğu, bu oranın dernek statüsündeki kurumlarda ise daha düşük (% 44.8) olduğu gözlemlenmiştir. Bu veriyi vakıf statüsündeki kurumların dernek statüsündeki kurumlara göre daha kurumsallaşmış olduklarına dair bir gösterge olarak yorumlamak gerekmektedir.

Şekil 58. Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre Web Sitesi Sahipliği

Kuruluşların web siteleri olup olmadığı skorlarına, Sivil Topoğrafya Tasnifi'ne göre bakacak olursak, Uzman (% 76.7), Savunucu (% 65.2), Siyasi Eğilimli (% 59.2), Meslek Eksenli (% 63.7) ve Pazar Eksenli (% 58.7) Kuruluşlarda yüksek oranlarda web sitesi sahipliği görürüz. YYG Kuruluşları web sitesine sahip olma oranı en düşük kuruluş türüdür (% 11.8). Hemşeri (% 38.5) Kuruluşlarında ve Yan Kuruluşlarda (% 35.2) da oran düşüktür. Bu ayrıştırma içe kapalı kuruluşlardan ziyade tanıtıma daha fazla ihtiyaç duyan kuruluşları da kategorize etmektedir.

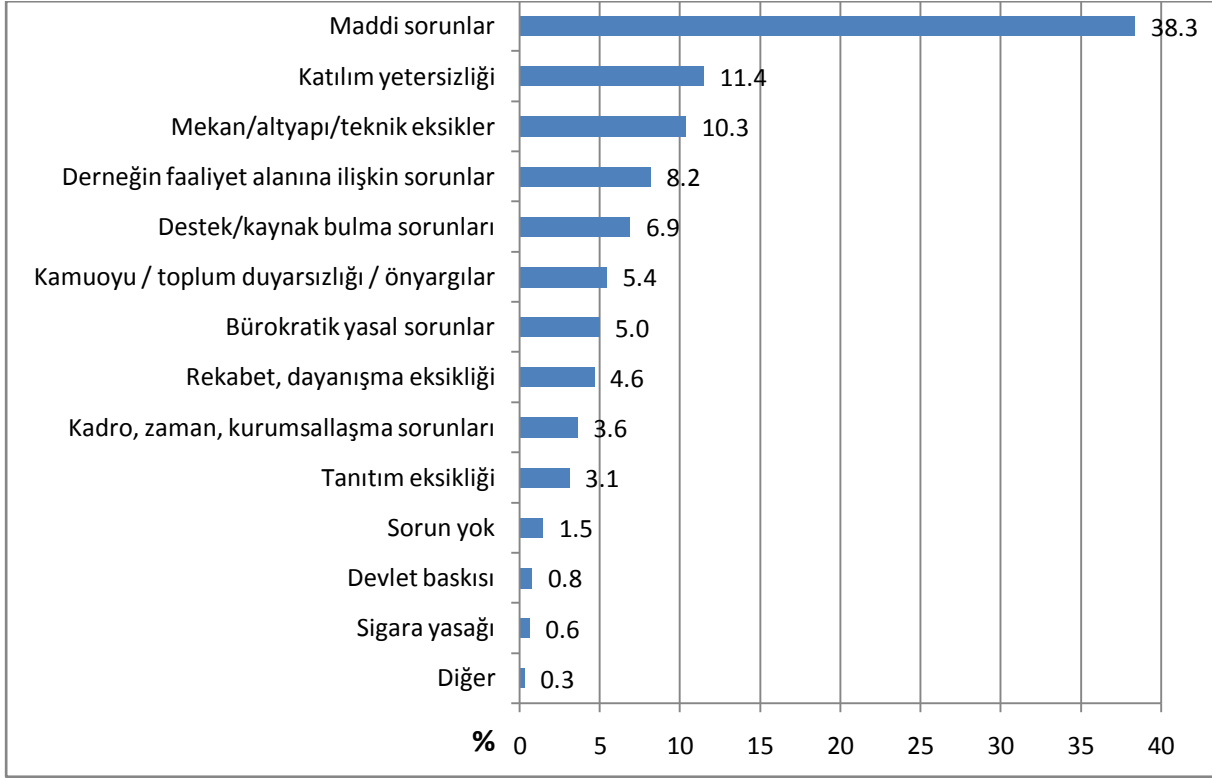
4.1.6. Yaklaşımlar

Gönüllü Kuruluşlar, siyasetçiler ve toplumun geniş kesimleri tarafından ve medyadaki temsillerinde genellikle yeknesak ve birbirine yakın yaklaşımları olan kuruluşlar olarak algılanırlar. Oysa çok az kuruluş birbirine yakın tavırlar ortaya koyduğu gibi, çok az kuruluş arasında etkileşim vardır. Bu bölümde Gönüllü Kuruluşların En önemli STK sorunları, STK'ların yanlışları, kusurları hakkındaki görüşlerine, kurum olarak bir dünya görüşünü

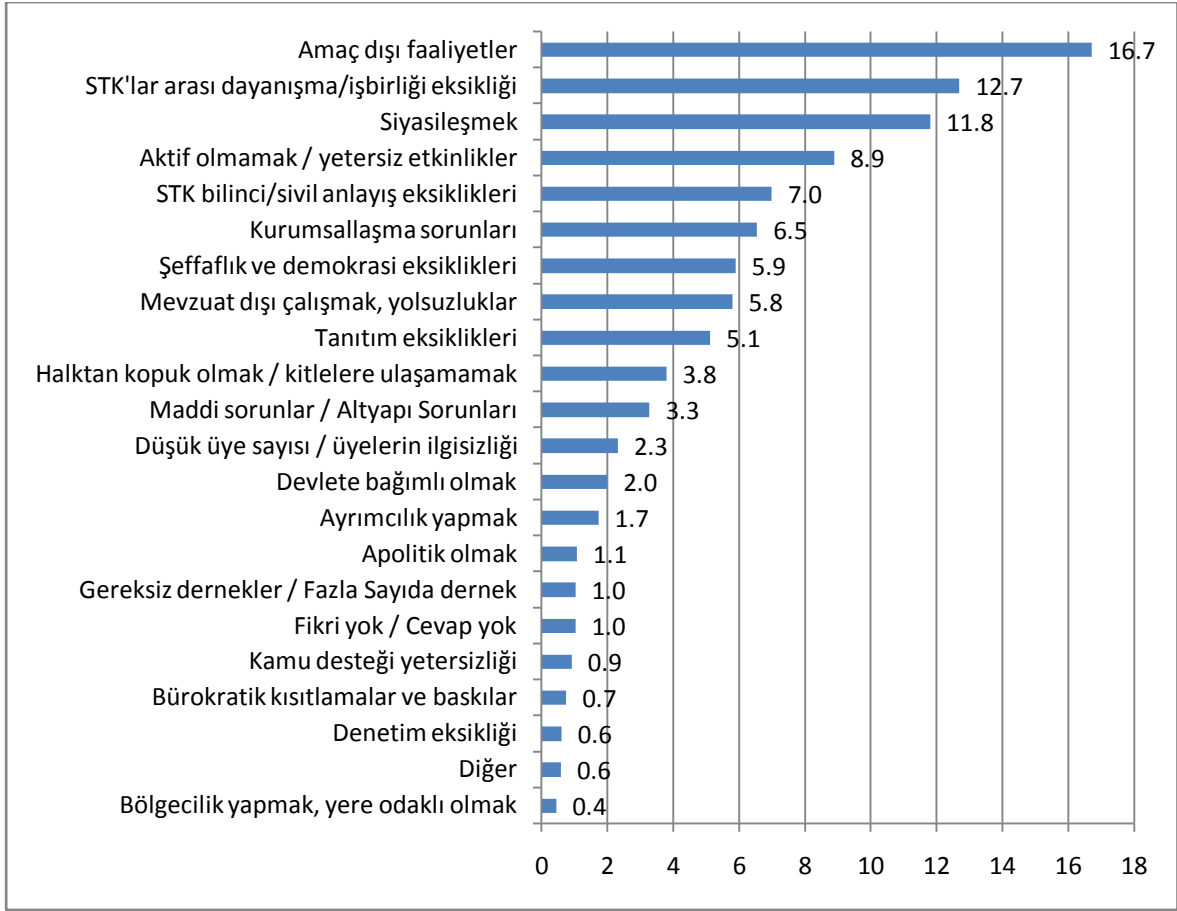
sahiplenip sahiplenmediklerine ve sahipleniyorsa hangi görüşlerin hakim olduğuna ve çeşitli siyasi pozisyonlara yer verilecektir.

Şekil 59. STK'ların En Önemli Sorunları

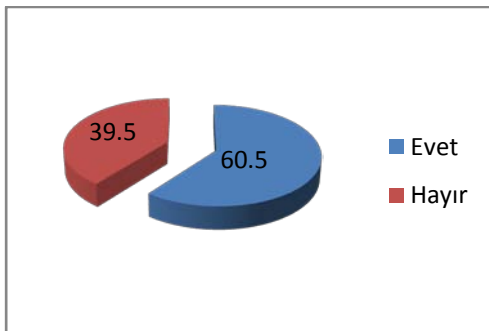
Gönüllü Kuruluşların en büyük problemleri (% 38.3) maddi sorunlarıdır. Bunu mekan/altyapı/teknik sorunlar (%10.3) ile destek kaynak bulamama (% 6.9) gibi sorunlarla birlikte değerlendirecek olursak, Gönüllü Kuruluşların % 55.5'i maddi meselelerle ilgili sorunları en elzem sorunlar olarak değerlendirmektedir. Gönüllü Kuruluşlarda öne çıkan diğer bir öznel sorun kümesi, katılım, kadro, kurumsallık, tanıtım yetersizliği gibi ifadelerle anılan kurum içi sorunlardır. Bu öznel kurum içi meselelerin ağırlığı ise % 18.1'dir. Dışsal sorunlar arasında ise, bürokratik yasal sorunlar, devlet baskısı bir kümeyi, toplum duyarsızlığı ve rekabet bir diğer kümeyi oluşturmaktadır. Devletten kaynaklı sorunlar % 5.8'i, toplum ve sivil toplum dünyasından kaynaklı sorunlar % 10'u bulmaktadır. Az sayıda olsa da "sigara yasağı"nın en önemli sorun olarak kodlandığı görüşmeler olduğunu da ilginç bir not olarak belirtelim.

Şekil 60. Sivil Toplumda Görülen Yanlışlar/Kusurlar

Gönüllü kuruluşlar, Türkiye sivil toplum kuruluşlarında yanlış buldukları noktalara da değinmişlerdir. En sık dile getirilen nokta, (% 16.7) kuruluşların “amaç dışı faaliyetlere” girişmesidir. Kuruluşlar arası dayanışma/işbirliği eksikliği (% 12.7), kuruluşların “politikleşmesi” (% 11.8), etkinliklerinin yetersiz olması (% 8.9) diğer sık telaffuz edilen eleştirilerdir. Bu tablo Gönüllü Kuruluşların dahi sivil toplum faaliyetlerine karşı şüpheli yaklaşımlarını göstermektedir.

Şekil 61. Dünya Görüşüne Sahiplik

Araştırma kapsamında Gönüllü Kuruluş yöneticilerine kuruluşlarının yaygınlaştırmayı hedeflediği bir dünya görüşü olup olmadığı sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya verilen yanıtlardan Gönüllü Kuruluşların çoğunluğunun (% 60.5) bir dünya görüşüne sahip olduğu ve yaygınlaştırmayı kendi misyonu içinde değerlendirdiği sonucu çıkmaktadır. Ancak bu soruya verilen yanıtlarda “Dünya Görüşü” algılananın dar anlamıyla siyasi bir görüş, ideolojik bir konum ya da siyasi bir kurumunun yan kuruluşu olmak değildir. Dünya Görüşü ile algılanan daha geniş anlamıyla bir düşünsel perspektif, bir fikir birliğidir. Bu çerçevede dünya görüşüne sahip Gönüllü Kuruluş tanımının içinde, bir fikir birliği etrafında Gönüllü Kuruluş kurmuş olmak ya da farklı amaçla kurulan Gönüllü Kuruluşlara bu boyutu da eklemiş olmak yer almaktadır.

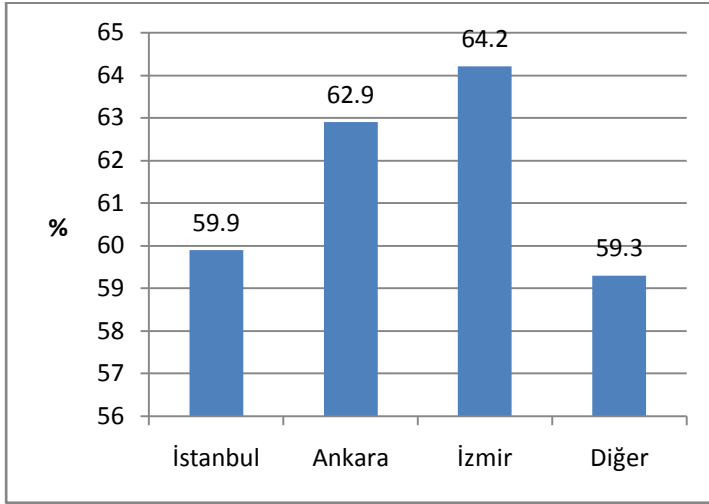
Tablo 49. Dünya Görüşleri

	Frekans	Yüzde
Hak savunuculuğu eksenli değerler	268	18.3
Eğitime önem vermek / yaygınlaştırmak	141	9.6
Belli bir düşünce sistemi eksenli değerler	405	27.6
Kültürel özellikleri korumak / tanıtmak	121	8.3
Uzmanlık eksenli değerler	97	6.6
Bir sanat dalının tanınmasını sağlamak	173	11.8
Çevre / Doğa sevgisini aşılama	54	3.7
Yardımlaşma / Dayanışma	110	7.5
Diğer	96	6.6

İfade edilen dünya görüşlerinin tasnifi yapıldığında da dünya görüşü ile ifade edilenin genellikle dar anlamıyla siyasi bir görüş olmadığı ortaya çıkmaktadır. Bir dünya görüşüne sahip olan Gönüllü Kuruluşların sadece dörtte biri (% 27.6) siyasi ya da ideolojik yananamlara sahip bir dünya görüşü dile getirmişlerdir. Bir dünya görüşüne sahip olduğunu ifade eden Gönüllü Kuruluş yöneticilerinin yaklaşık yarısı (% 47.5) eğitime önem vermek, kültürel miras, sektör tanıtımı, çevre kaygısı ya da yardımlaşma gibi tanım itibarıyla siyaseten nötr perspektifleri dünya görüşü olarak dile getirmektedirler. Gönüllü Kuruluşların yaklaşık beşte biri (% 18.3) ise hak savunuculuğunu dünya görüşü olarak konumlandırmaktadır. Aslında konuya uluslararası ölçekte bakıldığında, farklı ülkelerdeki çoğu hak savunucu Gönüllü Kuruluşun ideolojik angajmanları olmaksızın çalışmalarını sürdürdükleri görülmektedir. Etnografik vaka analizlerinde de ortaya çıktığı gibi, Türkiye'nin sivil topografyasında ise durum farklıdır. Türkiye'deki hak savunucu Gönüllü Kuruluşların kuruluş

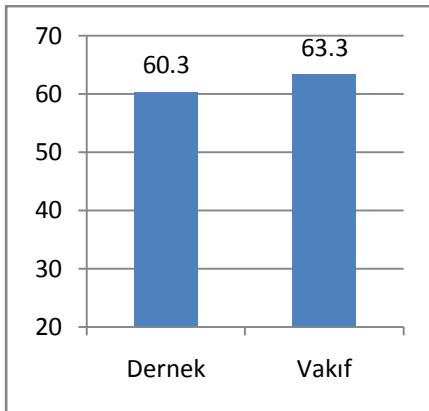
süreçlerine bakıldığında aynı siyasi görüşü paylaşan kişiler tarafından kuruldukları öğrenilmektedir. Faaliyetleri süresince bu kuruluşların de ideolojik tarafsızlıkla siyasi tavır alma arasında bir denge arayışı içinde oldukları gözlenmektedir. Dolayısıyla hak savunucusu Gönüllü Kuruluşları da siyasi görüş sahibi olarak değerlendirmek yerinde olacaktır.

Şekil 62. İle Göre Dünya Görüşü Sahipliği

Gönüllü Kuruluşların buldukları illere göre, yaygınlaştırmak istedikleri bir dünya görüşüne sahip olma oranlarında önemli farklar gözlenmemiştir. Yalnız İzmir'in dünya görüşü yaygınlaştırma konusunda kısmi olarak daha istekli olduğu söylenebilir. Bu bulgudan hareketle sivil topoğrafyanın siyasetle ilişkisinin ülkenin farklı coğrafi bölgelerine çok farklı olmadan sirayet ettiği iddia edilebilir.

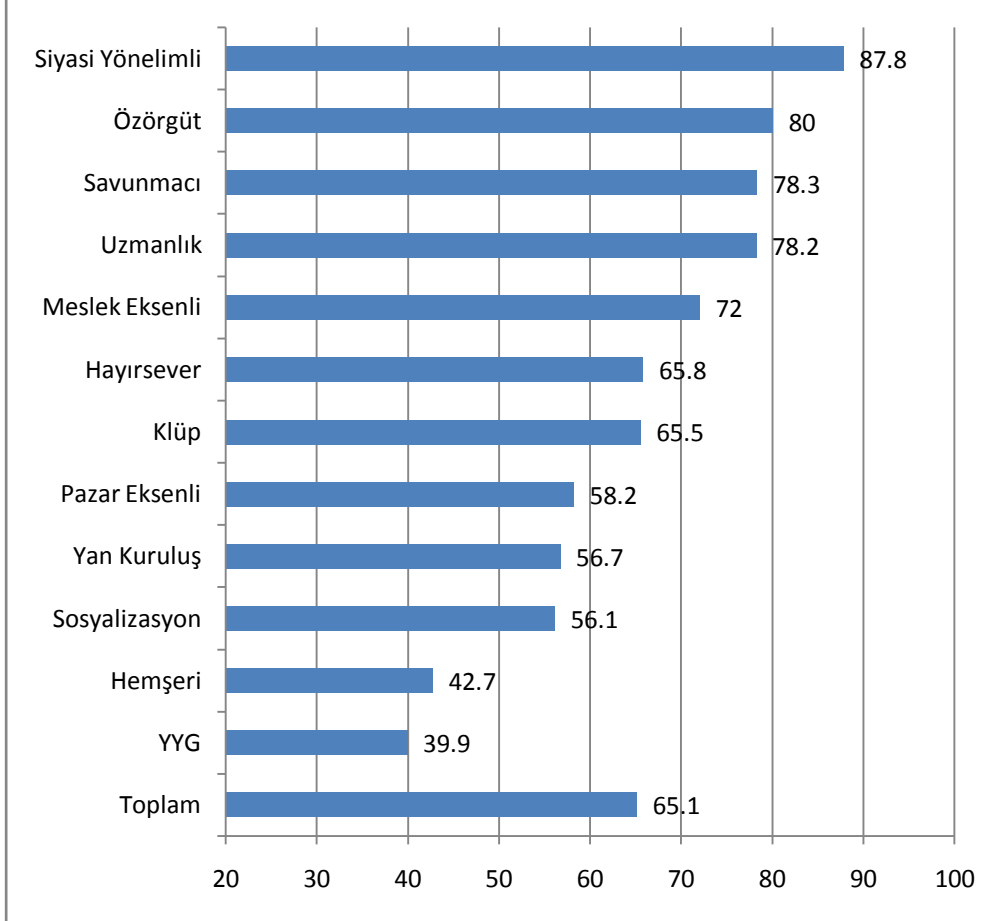
Şekil 63. Yasal Statüye Göre Dünya Görüşü Sahipliği

Gönüllü Kuruluşların yasal statülerine göre, yaygınlaştırmak istedikleri bir dünya görüşüne sahip olma oranlarında anlamlı bir fark gözlenmemiştir. Gerek dernekler, gerekse

vakıfların yarısından fazlasında yaygınlaştırılmak istenen bir dünya görüşü sahipliği tespit edilmiştir. Bu bulgudan hareketle sivil topoğrafyanın siyasetle ilişkisinin farklı yasal Gönüllü Kuruluş statülerine eşit olarak sirayet ettiği iddia edilebilir.

Şekil 64. Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre Dünya Görüşü Sahipliği

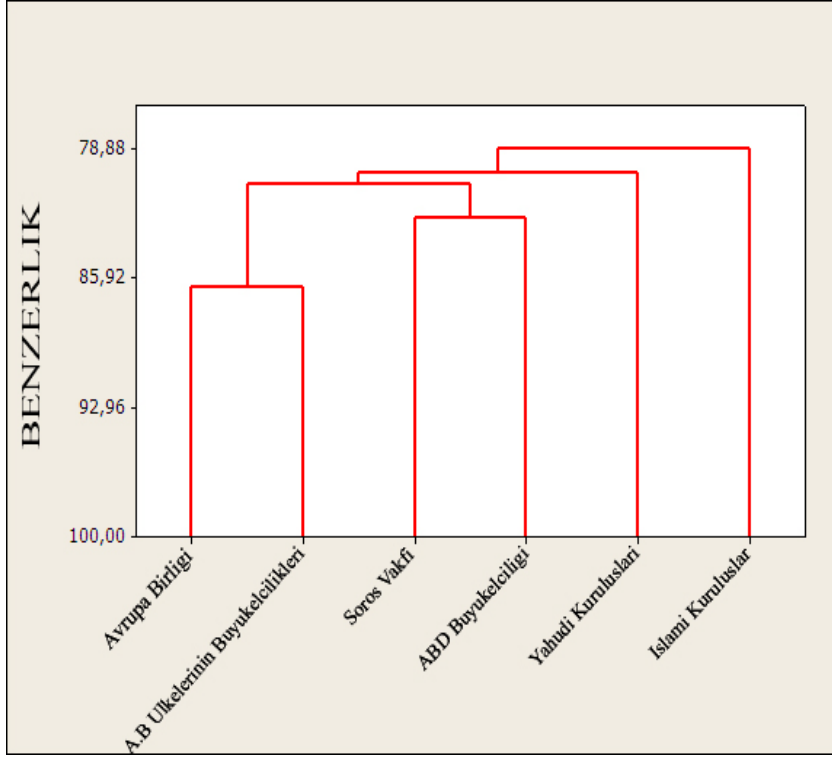
Gönüllü Kuruluşların Sivil Topoğrafya Tasnifindeki kategorilerine göre, yaygınlaştırmak istedikleri bir dünya görüşü sahipliği oranlarına bakıldığında, en yüksek oran, kategorinin tanımıyla da uyumlu bir şekilde, Siyasi Yönelimli Kuruluşlarda (% 87.8) gözlenmektedir. Dünya görüşü sahipliğine dair en düşük oranlar, Yapma-Yaşam-Güzelleştirme Kuruluşları (% 39.9) ile Hemşeri Kuruluşlarında (42.7) gözlemlenmiştir.

Tablo 50. Tablo Başlığı: İstenmeyen Fon Kaynakları

İstenmeyen Fon Kaynağı	Frekans	Yüzde
Avrupa Birliği Fonları	289	11.8
AB Ülkelerinin Büyükelçiliklerinin Verdiği Fonlar	317	13.0
Soros Vakfı(Açık Toplum Enstitüsü)	657	26.9
ABD Büyükelçiliğinin Fonları	560	22.9
İslami Kuruluşların Fonları	636	26.1
Yahudi Kuruluşların Fonları	923	37.9
Kuruluşumuz bu konuda ilkesel bir karar almamıştır	778	32.1
Diğer	117	4.7

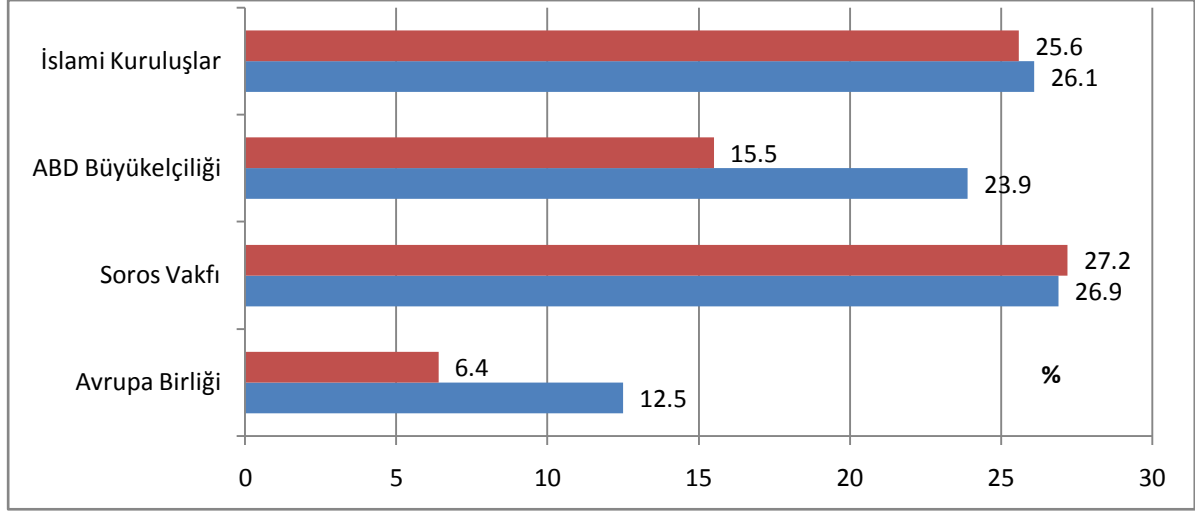
Fon kaynaklarına ilişkin Gönüllü Kuruluş yöneticilerinin değerlendirmelerinde toplumdaki siyasi kutuplaşmaların ve algı biçimlerinin ciddi oranda belirleyici olduğu gözlenmektedir. Gönüllü Kuruluşların sadece üçte biri (% 32.1) bu konuda kuruluşlarının ilkesel bir karar almadığını belirtmiştir. Başka bir ifadeyle, formel/resmî bir karar olsun ya da olmasın, kuruluş yöneticilerinin çoğunluğu an azından bir tane istenmeyen fon kaynağı olduğunu belirtmişlerdir. % 37.9'luk oranla Yahudi kuruluşların fonları en sık olarak istenmediği belirtilen fon kaynağıdır. Toplumun genelinde kurucusu George Soros'un adıyla anılan Açık Toplum Enstitüsü fonlarının istenmeyen olarak belirtilme oranı % 26.1'dir. İslami kuruluşların fonlarının istenmeyen fonlar arasında belirtilme oranı ise % 26.9'dur. Bu iki oranın neredeyse aynı olması toplumdaki siyasi kutuplaşmaların Gönüllü Kuruluşlar dünyasına da keskin bir şekilde yansıdığını göstermektedir. Türkiye'de Gönüllü Kuruluşların istekli olmalarına karşın fon sağlamadaki yukarıda anılan yetersizliklerinin önemli bir nedeni de fon kaynaklarına dair taşıdıkları ön yargılardır.

Şekil 65. İstenmeyen Fon Kaynaklarının Grublama Analizi

Gönüllü Kuruluşların kullanmak istemeyecekleri fon kaynaklarına ilişkin soru çerçevesinde derlenen veriler grublama analizine tabi tutulmuştur. Grublama analizinin Türkiye'nin sivil topoğrafyasında istenmeyen fonlarla ilgili sunduğu sonuçlar şunlardır: AB fonlarını istemeyen Gönüllü Kuruluş yöneticileri, aynı zamanda AB ülkeleri büyükelçiliklerinin fonları da istememektedirler. Kamuoyunda kurucusu George Soros'un adıyla anılan Açık Toplum Enstitüsü'nün fonlarını istemeyen Gönüllü Kuruluş yöneticileri aynı zamanda ABD büyükelçiliği fonlarını da istememektedirler. Bu dört tavrı gösterenler, yani AB fonlarını, büyükelçilik fonlarını, Açık Toplum Enstitüsü fonlarını ve ABD fonlarını "istenmeyen fon" olarak niteleyenler çoklukla Yahudi Kuruluşların fonlarını da istememektedirler. Çoklukla İslâmi kuruluşların fon kaynaklarını "istenmeyen fon" olarak niteleyenler ise bu grublardan ayrı bir dalı oluşturmuştur.

Şekil 66. Statüye Göre İstenmeyen Fonlar

Gönüllü kuruluşların tercih etmediği fon kaynaklarına hukuki statüleri açısından bakıldığında iki fon kategorisinde farklılaşma göze çarpmaktadır: ABD Büyükelçiliği fonlarından yararlanmak istemeyen % 15.5 oranında vakıf mevcutken, derneklerde bu oran % 25'e çıkmaktadır. AB kurumları kaynaklı fonlardan yararlanmak istemeyen dernek oranı % 11.8 iken, %6.4 oranında vakıf bu şekilde düşünmektedir. İslami Kuruluşların sağladığı fonlara karşı olma yüzdeleri ise vakıf ve derneğe göre farklılık göstermemektedir.

Tablo 51. Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre İstenmeyen Fonlar

Tasnif	İstenmeyen Fon Kaynakları (%)			
	Avrupa Birliği	Soros Vakfı	ABD Büyükelçiliği	İslami Kuruluşlar
Özörgüt	7.9	26.3	18.4	28.1
Hayırsever	7.6	15.3	10.2	17.2
Uzman	5.3	26.3	16.5	22.0
Savunucu	11.0	44.0	34.1	38.9
Siyasi Yönelimli	34.0	56.9	52.6	44.5
Kulüp	7.5	16.0	15.6	27.2
Sosyalizasyon	11.0	24.4	21.1	30.7
YYG	18.9	27.4	30.3	14.5
Hemşeri	9.3	29.2	22.2	24.9
Yan Kuruluş	10.3	18.3	16.6	18.3
Pazar Eksenli	6.0	16.1	15.1	20.7
Meslek Eksenli	6.5	25.5	18.2	33.1

Gönüllü Kuruluşların Sivil Topoğrafya Tasnifi'ndeki kategorilerine göre, istenmeyen olarak nitelendirilen fon kaynaklarına bakıldığında şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır: Dört

Farklı fon kaynağı için, yani Avrupa Birliği fonları, Açık Toplum Enstitüsü fonları, ABD Büyükelçiliği fonları ve İslami Kuruluşların fonları ele alındığında, dört fon kaynağı için de en yüksek istememe oranları Siyasi Yönelimli Gönüllü Kuruluşlarca dile getirilmektedir. Siyasi Kuruluşlar arasında Soros Vakfını istenmeyen fon kaynağı olarak işaret edenlerin oranı % 56.9'dur. Aynı oran Hayırsever kuruluşlarda % 15.3, Pazar Eksenli Kuruluşlarda % 16.1'dir. İslami Fonları istemeyen kuruluşlar arasında en düşük oranları YYG Kuruluşlarının ve Hayırsever Kuruluşlarının ortaya koyması dikkat çekicidir. İslami Kuruluşlar konusunda en düşük oranı veren YYG Kuruluşları, ABD Büyükelçiliği sözkonusu olunca en yüksek ikinci oranı ortaya çıkarmıştır. Savunucu Kuruluşların dahi çeşitli fon kaynaklarına şüpheli yaklaşımları diğer çarpıcı çıkarımdır.

Tablo 52. Yardım Kapsamından Dışlama

Yardım Kapsamına Alınmayan Gruplar	Frekans	Yüzde
İslami gruplar	75	9.2
Bölücü, yasadışı, ülke birliği karşıtı gruplar	133	16.3
Atatürkçülük, laiklik karşıtı gruplar	16	2.0
Topluma zararlılar, sahtekârlar, çıkarıcılar	30	3.7
Her türlü siyasi grup	35	4.3
Masonlar, misyonerler, gayrimüslim gruplar	33	4.0
İslami ve bölücü gruplar	17	2.1
İslam karşıtları	4	0.5
Solcular	3	0.4
Ayrımcı gruplar	15	1.8
Söylemek istemiyor	10	1.2
Hedef grup dışında kalanlar	162	19.9
Bu tür gruplar yok	247	30.3
Diğer	35	4.3

Türkiye'nin sivil topografyasında yardım faaliyetlerinin ciddi bir ağırlığı söz konusudur. Gönüllü Kuruluşların neredeyse yarısı (% 48.5) yardım faaliyetinde bulunmaktadır. Bu noktada Gönüllü Kuruluşların yardım faaliyetlerinin hitap ettiği grupları nasıl tanımladıkları önem kazanmaktadır. Bu projenin anket kısmında, yardım edilecek gruplara tanımına ilişkin bulgular, grubun tanımlayıcı sınırının dışında kalanların sorulması yoluyla derlenmiştir. Gönüllü kuruluşların beşte biri (%19.9) sadece belirli bir hedef gruba yardım ettiklerini, bu hedef grubun dışında kalanlara yardım ulaştırmak gibi bir amaçlarının olmadığını belirtmektedirler. Bu yanıtı veren 162 Gönüllü Kuruluşun önemli bir bölümünün hemşerilik kuruluşları olduğu aşağıdaki çapraz tablolardan izlenebilir. Bunun dışında Gönüllü Kuruluşların önemli bir bölümü (% 16.3) yasadışı gruplara yardım etmeyeceklerini

belirtmektedirler. Her on Gönüllü Kuruluştan birinin (% 9.2) İslami gruplara yardım etmeyeceğini belirtmesi, toplumdaki siyasi gerilimlerin sivil topografyaya bir diğer yansıması olarak değerlendirilebilir.

Tablo 53. İlk Akla Gelen Kuruluş İsimleri

İsimler	Frekans	Yüzde (%)
Kızılay	201	8.58
Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği	181	7.73
Atatürkçü Düşünce Derneği	163	6.99
TEMA Vakfı	163	6.99
İnsan Hakları Derneği	100	4.23
TÜSİAD	66	2.86
AKUT	63	2.65
Deniz Feneri Derneği	55	2.33
Eğitim Vakfı	32	1.38
İnsani Yardım Vakfı	27	1.17
Eğitim Gönüllüleri Vakfı	25	1.05
Mehmetçik Vakfı	23	0.95
Kimse Yok Mu Derneği	22	0.95
Mazlumder	22	0.95
Greenpeace	20	0.85
Eğitim-sen	18	0.74
İş Adamları ve Sanayiciler Konfederasyonu	17	0.74
Diyanet İşleri Vakfı	16	0.64
İlim Yayma Cemiyeti	16	0.64
Tüketici Haklarını Koruma Derneği	16	0.64
TÜRK-İŞ	16	0.64
DİSK	15	0.64
Ticaret ve Sanayi Odası	15	0.64
Türk Hava Kurumu	13	0.53
Yardımseverler Derneği	13	0.53
MÜSİAD	12	0.53
TOBB	12	0.53
LÖSEV	11	0.42
Amatör Spor kulüpleri Federasyonu	10	0.42
Mimarlar Ve Mühendisler Odası Birliği	10	0.42
Sakatlar Derneği	10	0.42
Sendikalar	10	0.42
Sivil Toplum Geliştirme Merkezi	10	0.42
Tabipler Birliği	10	0.42
Türk Ocakları Derneği	10	0.42
Yeşilay	10	0.42

Gönüllü Kuruluş temsilcilerine akıllarına ilk gelen sivil toplum kuruluşu ismi sorulduğunda, en fazla söylenen 5 kuruluş ismi, sırasıyla Kızılay (%8.58), ÇYDD (%7.73), TEMA Vakfı (%6.99), Atatürkçü Düşünce Derneği (%6.99) ve İnsan Hakları Derneği'dir (%4.23).

Tablo 54. En Uzak Kabul Edilen STK Türleri

En Uzak Kabul Edilen Gönüllü Kuruluşlar	Frekans	Yüzde
Siyasi Pozisyonu Belirsiz / Siyasi Pozisyonu Olmayan Dernekler	137	18.9
Sağ Sendikalar	8	1.1
Sağ Dernekler	56	7.7
Sol Sendikalar	15	2.1
Sol Dernekler	18	2.5
Kemalist Dernekler	51	7.0
Alevi Dernekleri	5	0.7
Tarım Dernekleri	2	0.3
Cami Yaptırma Dernekleri	8	1.1
Kamu Destekli Dernekler	5	0.7
Çevre ile İlgili Dernekler	7	1.0
Gazi / Şehit Aileleri Dernekleri	1	0.1
Sol Hak Temelli Dernekler	28	3.9
Sağ Hak Temelli Dernekler	12	1.7
Muhafazakâr/İslâmi Dernekler	227	31.3
Mevzuata Uymayan STK'lar / Yasadışı Çıkan Dernekler	14	1.9
Politik Gruplar / Siyasi - İdeolojik Dernekler	46	6.3

Araştırma kapsamında Gönüllü Kuruluş yöneticilerine Türkiye'nin Gönüllü Kuruluşlar dünyasının geneline ilişkin sorular yöneltirken kuruluşlarına en uzak buldukları STK'lar da sorulmuştur. Bu noktada en öne çıkan sonuç, bu soruya verilen yanıtların yaklaşık üçte birinde (%31.3) muhafazakâr ya da İslami kuruluşlara işaret edilmiş olmasıdır. Bu durum Türkiye'nin sivil topografyasını ile muhafazakârlık arasında bir perspektif farkı olarak yorumlanabilir. Bu sonucu yorumlarken muhafazakâr ve İslami Gönüllü Kuruluşların yeknesak bir bütün oluşturmadığı, aralarında ciddi farklar bulunduğu da göz ardı edilmemelidir.

Tablo 55. En Yakın Siyasi Tutum

	Frekans	Yüzde
Liberalizm	50	2.0
Dindarlık	68	2.8
Komünizm	4	0.2
Ulusalçılık	30	1.2
Sosyalizm	41	1.7
Milliyetçilik	107	4.4
Sosyal Demokrasi	176	7.2
Atatürkçülük	482	19.6
Muhafazakarlık	87	3.5
Devrimcilik	18	0.7
Ülkücülük	7	0.3
Diğer	94	3.8
Kuruluşumuzun yakın olduğu siyasi bir tutum yoktur	1 293	52.6

Bu araştırma kapsamında elde edilen en önemli bulgulardan biri de Türkiye’deki Gönüllü Kuruluşların kendilerini hangi siyasi görüşe yakın hissettiklerine ilişkin bulgudur. İlk vurgulanması gereken Gönüllü Kuruluşların yarısının (%52.6) bu soruyu “kuruluşumuzun yakın olduğu siyasi bir tutum yoktur” seçeneği ile yanıtlamış olmasıdır. Bu orandan çıkan sonuç Türkiye’deki sivil topografyanın önemli bir bölümünün siyasi pozisyonlar üzerinden oluşmamış birlikteliklerle şekillendiğidir. Kuruluşların beşte biri (%19.6) ise Atatürkçülüğü kendilerine en yakın siyasi görüş olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Bu noktada Atatürkçülük kavramının sahip olduğunu iki yananlamı hatırlamak gerekiyor. Bu yananamlardan birisi ideolojik pozisyon ve kutuplaşmaların dışında bir fikre işaret ettiği ölçüde politik olmayan bir görüşe yaklaşmakta. Bir diğeri ise tam da toplumun genelinde gözlenen siyasi kutuplaşmalarda belirli bir pozisyona denk düşüyor. Atatürkçülüğü birinci yananlamıyla kullananlar “kuruluşumuzun yakın olduğu siyasi bir tutum yoktur” tavrına yakın düşerken, ikinci yananlamıyla kullananlar spesifik bir ideolojik pozisyon etrafında şekillenmiş Gönüllü Kuruluşlara işaret ediyorlar.

Tablo 56. İle Göre Siyasi Tutum

	İl			
	İstanbul	Ankara	İzmir	Diğer
Liberalizm	2.6	1.8	1.1	1.9
Dindarlık	1.7	1.8	1.1	4.1
Komünizm	0.1	0.2	0.6	0.1
Ulusalçılık	0.8	1.6	2.9	1.1
Sosyalizm	0.8	2.5	3.4	1.6
Milliyetçilik	5.8	4.4	1.1	3.9
Sosyal demokrasi	7.8	7.4	11.4	6.0
Atatürkçülük	18.8	24.9	24.6	17.3
Muhafazakarlık	5.1	1.4	2.9	3.4
Devrimcilik	0.5	1.8	0	0.5
Ülkücülük	0.3	0.5	0	0.3
Diğer	5.5	5.3	2.9	2.3
Kuruluşumuzun yakın olduğu bir siyasi tutum yoktur	50.1	46.3	48.0	57.5

İllere göre kuruluşlardaki hakim siyasi tutumu inceleyecek olursak, üç büyük şehir dışındaki illerde bulunan kuruluşların daha yüksek bir oranda (% 57.5) siyasi tutumları olmadığını belirttikleri görülmektedir. “milliyetçilik”, Ankara ve İstanbul’daki kuruluşlarda “dindarlık” ise üç büyükşehir dışındaki illerdeki kuruluşlarda daha yüksektir (% 4.1). Sosyal demokrasi ile ilişkili kuruluşlar İzmir’de, liberal kuruluşlar İstanbul’da daha fazladır. İstanbul’da ve üç büyük şehir dışındaki illerde “Atatürkçülük”ün dikkat çekici ölçüde daha düşük bir oranda olması dikkat çekicidir. Keza muhafazakarlık da benzer şekilde, Ankara ve İzmir dışındaki illerdeki kuruluşlarda daha yüksektir.

Tablo 57. Yasal Statüye Göre En Yakın Siyasi Tutum Tablosu

	Dernek	Vakıf
Liberalizm	2.0	2.1
Dindarlık	2.8	2.4
Komünizm	0.1	0.0
Ulusalçılık	1.3	1.0
Sosyalizm	1.7	1.4
Milliyetçilik	4.4	3.5
Sosyal demokrasi	7.3	6.3
Atatürkçülük	19.7	19.5
Muhafazakarlık	3.3	4.9
Devrimcilik	0.8	0.3
Ülkücülük	0.3	0.0
Diğer	3.5	6.6
Kuruluşumuzun yakın olduğu bir siyasi tutum yoktur	52.7	51.9

Siyasi tutumların Gönüllü Kuruluşlarda Yasal Statüye göre nasıl farklılaştığına göz attığımızda ise dernek ve vakıflar arasında önemli farklar bulunmadığını söyleyebiliriz.

Tablo 58. Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre En Yakın Siyasi Tutum

Siyasi Tutum	Tasnif					
	Özörgüt	Hayırsever	Uzman	Savunucu	Siyasi Eğilimli	Kulüp
Liberalizm	0	1.9	4.5	3.3	3.3	1.4
Dindarlık	0.9	1.3	0	0	8.6	0
Komünizm	0	0	0.8	2.2	0.5	0
Ulusalcılık	0	0	0	0	2.9	1.4
Sosyalizm	0.9	0.6	2.3	4.4	6.7	1.4
Milliyetçilik	0.9	3.2	3	0	6.2	2.8
Sosyal demokrasi	14.2	5.7	6.8	9.9	6.7	7.5
Atatürkçülük	19.5	20.9	14.4	6.6	23.9	25.8
Muhafazakarlık	0	7	3	4.4	6.7	0
Devrimcilik	0.9	0	0	0	3.8	0.9
Ülkücülük	0.9	0	0	0	0.5	0.5
Diğer	5.3	4.4	6.1	11	8.1	0.9
Yakın olduğumuz bir siyasi tutum yoktur	56.6	55.1	59.1	58.2	22	57.3

	Sosyalizasyon	YYG	Hemşeri	Yan Kuruluş	Pazar Eksenli	Meslek Eksenli
Liberalizm	1.3	1.1	1.2	2.3	4.5	1.9
Dindarlık	1.9	13	0.7	1.1	0.5	0
Komünizm	0	0	0	0	0	0
Ulusalcılık	0.6	1.1	2.6	0.6	0.5	1.9
Sosyalizm	0.3	0.7	1.6	1.7	0.5	0.6
Milliyetçilik	2.9	5.6	8.9	2.3	5	1.3
Sosyal demokrasi	7	6.7	7.7	4	5.5	7.7
Atatürkçülük	29.5	9.3	16.6	22.9	17.1	21.8
Muhafazakarlık	1.6	9.7	4.2	0.6	2	0
Devrimcilik	0.6	0	0.7	0	1	0
Ülkücülük	0	0.4	0.7	0	0	0
Diğer	3.5	1.9	2.1	0.6	2.5	8.3

Gönüllü Kuruluşların Sivil Topoğrafya Tasnifi'ne göre kendilerini en yakın buldukları siyasi tutumlara bakıldığında ilk dikkat çekilmesi gereken nokta, Siyasi Yönelimli kategorisinin beklendiği üzere ayrıksılaştığıdır. Siyasi yönelimli dışındaki 11 kategoride yer alan Gönüllü Kuruluşun en az yarısı “Kuruluşumuzun yakın olduğu bir siyasi tutum yoktur”

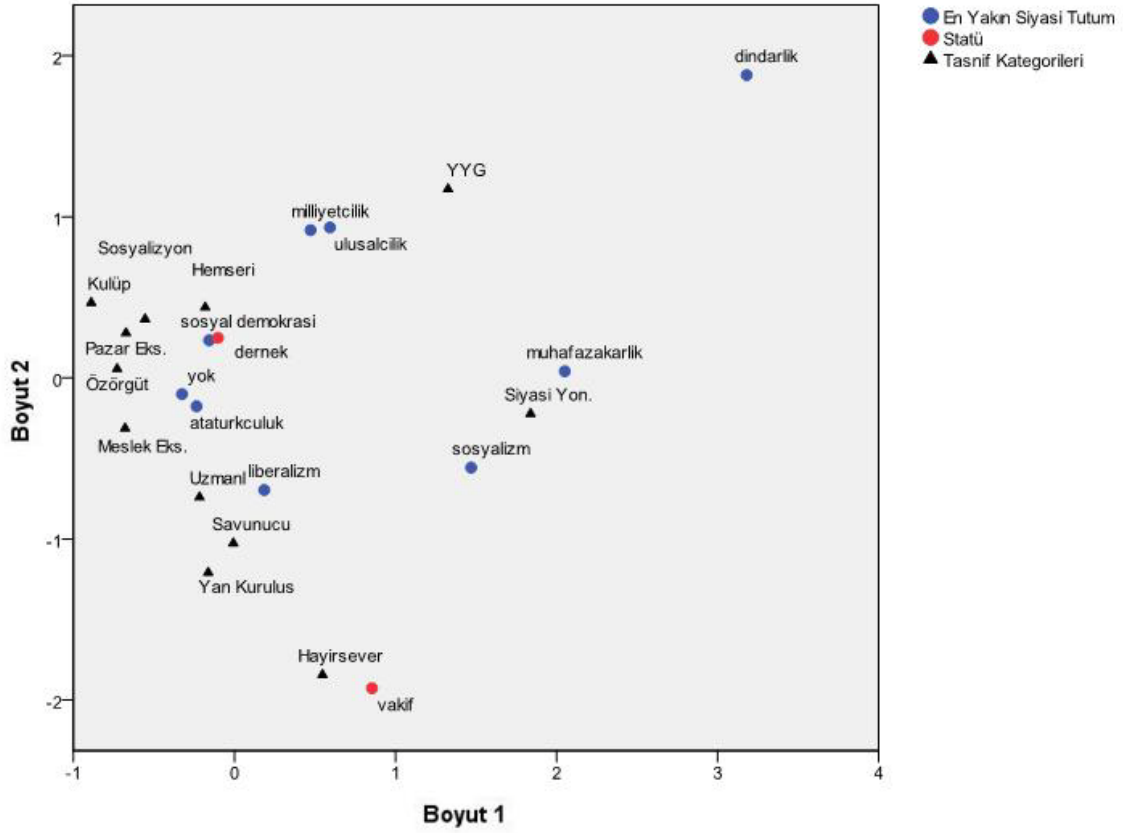
yanıtını seçmiştir. Yukarıda Atatürkçülük’le ilgili yapılan tespitler de hatırlanacak olduğunda, Türkiye’nin sivil topografyasının siyasete belli bir mesafesi olduğu görülmektedir. Bu tabloda öne çıkan siyasi görüşlerden birinin sosyal demokrasi olduğu görülmektedir. Özörgüt kategorisindeki kuruluşlarda Atatürkçülük’ten sonra gelen oran (% 14.2) sosyal demokrasidir. Dindarlık özellikle YYG kategorisindeki Gönüllü Kuruluşlarda öne çıkmaktadır. Bu kategorideki kuruluşların ifade ettikleri siyasi görüşler arasında birinciliği, % 13 ile dindarlık almaktadır. Siyasi yönelimli Gönüllü Kuruluşlar kategorisinde ifade edilmiş siyasi görüşler arasında Atatürkçülük’ten sonra ikinci sırayı, % 8.6 oranıyla, dindarlık almaktadır. Üçüncü sırayı ise sosyalizm ve sosyal demokrasi paylaşmaktadır. Her iki siyasi görüşün de oranı % 6.7’dir. Siyasi Yönelimli Kuruluşlar haricindeki kuruluşlara mercek tutacak olursak; Liberalizm Uzman ve Pazar Eksenli Kuruluşlarda, muhafazakarlık hayırsever kuruluşlarda, dindarlık YYG, milliyetçilik hemşeri kuruluşlarında daha fazla rastlanmaktadır.

Gönüllü Kuruluşların sivil-topoğrafik tasnif, yasal statü ve en yakın oldukları siyasi tutum değişkenlerinin nominal kategorik noktalarının birbirleri arasındaki mesafelere Çoklu Müteakabiliyet Analizi algoritmalarıyla bakılabilir. (Değişkenlerin diskriminasyon ölçümleri için bakınız Ek-3.) Şekil 68’de SPSS’te yapılan bu analizin kategorik veriyi 2 boyuta indirgeyerek çıkardığı grafik görülmektedir.

Bu kategorik mesafe dağılımı Sivil Topoğrafya Tasnifi ile statü arasındaki ilişkiye dair sonuçlar üretmiştir. İlk söylenebilecek olgu, “hayırseverlik” eksenli gönüllü kuruluşların genellikle “vakıf” statüsünde olduğudur. İkinci olarak, ağırlıkla “siyasi yönelimli” olan kuruluşların, kendilerini “sosyalizm” ve “muhafazakarlık” eğilimlerine yakın hissettikleri görülmektedir. “Dindarlık”, tasnif kategorilerinin çoğundan uzaklaşan uç bir siyasi tutum olarak görülmekle birlikte, en fazla YYG (cami yaptırma derneklerinin hepsinin burada olduğu hatırlanırsa) kategorisine yakınlaşmaktadır. YYG ve Hemşerilik kategorileri, “milliyetçilik” ve “ulusalcılık” siyasi tutumları ile yakınlaşma göstermektedir. “Liberalizm” görüşüne ise daha fazla Uzman ve Savunucu Gönüllü Kuruluşların yakınsadığı söylenebilir.

En sık telaffuz edilen “kuruluşumuzun yakın olduğu siyasi tutum yoktur” ifadesi, beklenebileceği gibi kuruluş tasnif kategorilerine hemen hemen eşit uzaklıkta konumlanmıştır. Bununla birlikte “Atatürkçülük” görüşünün de birçok tasnif kategorisi ile yakınlaştığı görülmektedir.

Şekil 67. Çoklu Mütakabiliyet Analizi (3 Değişken)

4.2. Gönüllü Kuruluş Yöneticilerinin Profilleri

Projenin metodolojik çerçevesinin açıklandığı “Yöntem” bölümünde aktarıldığı gibi, saha araştırmasının ikinci ana gövdesini, örnekleme alınan gönüllü kuruluşların Yönetim Kurullarında görev yapan üyelerle yapılan görüşmeler oluşturmaktadır.

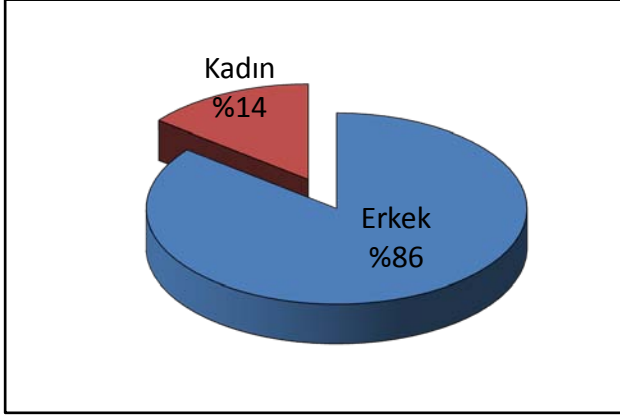
Bu bölümde Gönüllü Kuruluşların yöneticileri ile yapılan 4787 görüşmeden elde edilen sonuçlar analiz edilecektir. Bu bağlamda, önce yaş, cinsiyet, eğitim durumu, meslek, gelir, medeni durum ve çocuk sahipliği değişkenleri üzerinden yöneticilerin demografik profilleri incelenecektir. Daha sonra, diğer gönüllü kuruluşlara üyelik, kuruluşa katılım yılı, kuruluş işlerine ayrılan saat değişkenlerine göre yöneticilerin kuruluşla ilişkileri ele alınacaktır.

4.2.1. Yöneticilerin Demografik Profilleri

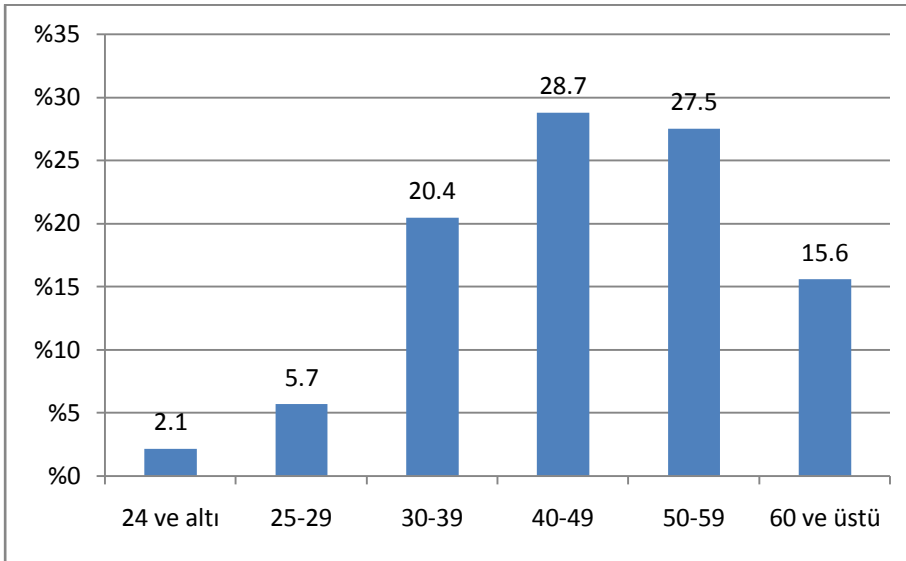
Araştırmaya dahil edilen ve gönüllü kuruluşların Yönetim Kurullarında görev yapan 4787 kişinin çok büyük bir çoğunluğunun (4098 kişi) erkek olması ilk dikkat çekici sonuç olarak aktarılabilir:

Şekil 68. Gönüllü Kuruluş Yöneticilerinin Cinsiyet Dağılımı

Daha önce Gönüllü Kuruluş profillerinin incelendiği bölümde (5.1.), kuruluşların % 72.3'ünde erkek üyelerin ağırlıkta olduğu tespit edilmişti. Yöneticiler arasında erkeklerin daha da yüksek bir oranda temsil edildiği göz çarpmaktadır. Bir başka deyişle cinsiyet eşitsizliği yetki ve güç arttıkça artmaktadır.

Şekil 69. Yöneticilerin Yaş Gruplarının Genel Dağılımı

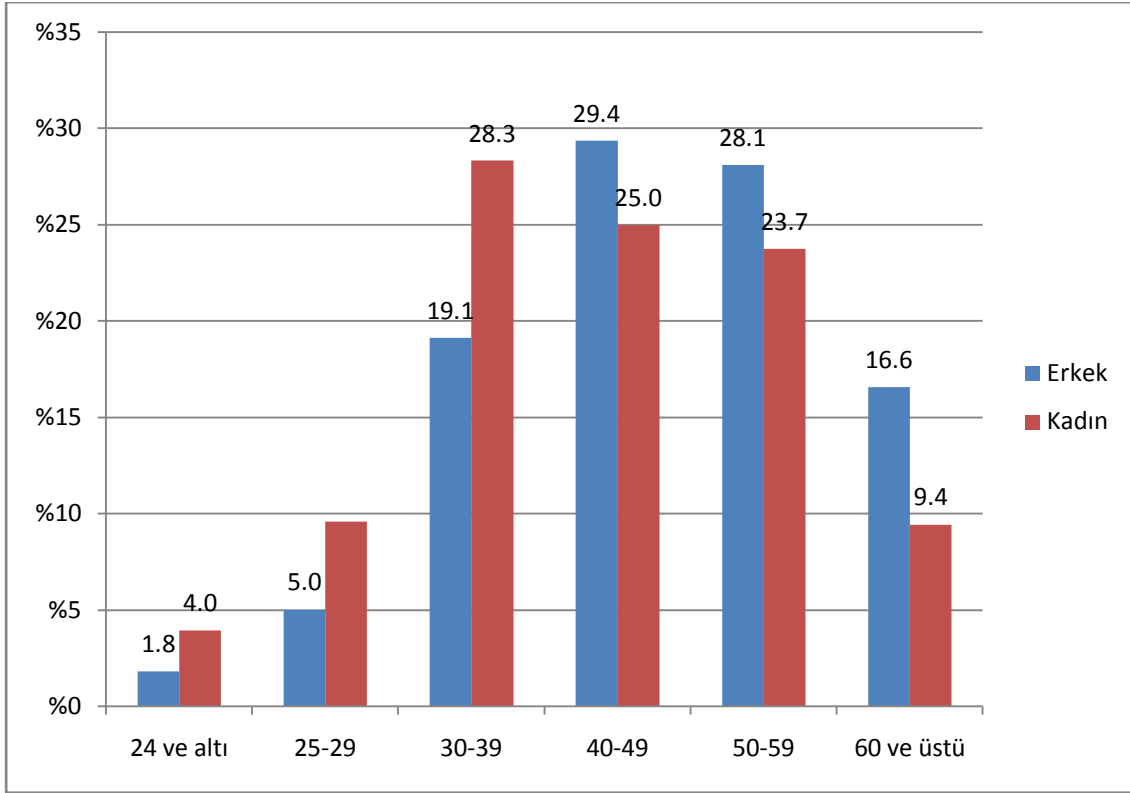

Türkiye’de Gönüllü Kuruluşların yöneticilerinin yarıya yakını (% 43) 50 ve üzeri yaşıdır. Bu oranı üyelerin yaş dağılımı ile karşılaştıracak olursak, Gönüllü Kuruluşlarda üyeleri ağırlıklı 50 yaş ve üstünde olan kuruluş sayısının 407 (% 16) olduğu hatırlatılabilir. Yöneticilerin yaş profili, gönüllü kuruluşların üyelerinin yaş profilinden “daha yaşlı” gözükmektedir.

40-49 yaş aralığında örnekleme 1338 kişi (% 29) bulunmaktadır. Buna 30-39 yaş arasında yöneticileri de dahil edecek olursak, 30-50 arası yönetici oranının, bir başka deyişle, orta yaş grubundaki yönetici oranının, örneklemin yarısını oluşturduğuna tanık oluruz. Genç yöneticilerin oranı ise sadece % 7.8’dir. Bu dağılımdaki ilginç bir nokta, 24 yaş ve altı grubun gönüllü kuruluş yöneticileri arasında sadece % 2.1’lik bir paya sahip olmalarıdır. Genel olarak yaşa göre YK profillerini değerlendirecek olursak, Gönüllü Kuruluşların gençlerin yöneticiliğine itibar etmediği söylenebilir. Öte yandan önceki bölümde Gönüllü Kuruluşların yönetici bulmakta zorlandıkları, niteliksel safhadaki gözlemlerde genç ilgisizliğinden, genç üyelerin katılım sorunundan sıklıkla bahsedildiği de dikkate alınır, gençlerin Gönüllü Kuruluş organlarına yer alma motivasyonlarının düşük olmasının da bu oranlarda etkili olduğunu belirtelim.

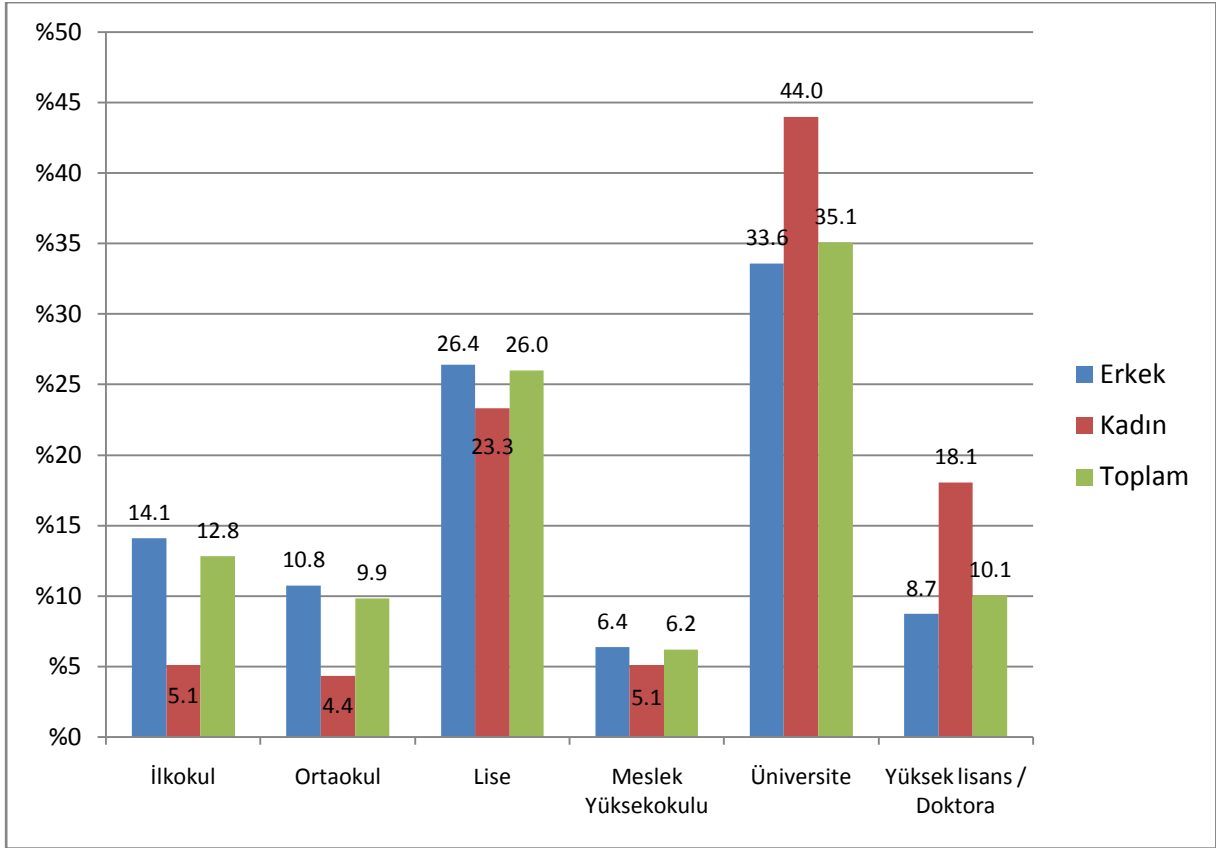
Bu noktada Türkiye’de gönüllü kuruluş yönetiminin ağırlıklı erkek ve orta yaş veya üstü profildeki insanlar tarafından üstlenilmiş olduğu söylenebilir.

Şekil 70. Yöneticilerin yaş kategorilerindeki cinsiyet dağılımı

Yaş kategorilerindeki cinsiyet dağılımına bakıldığında, erkek yöneticilerinin % 44.7'sinin 50 yaş ve üstünde olduğu, kadın yöneticilerin ise % 33.1'inin bu yaş dilimine girdiği görülmektedir. En alttaki (29 yaş ve altı) dilimde ise kadın yöneticilerin % 13.6'sı bulunurken erkek yöneticilerin % 6.8'i buradadır. Özetle, sivil topluma dahil olan kadınların erkeklere kıyasla daha genç yaşta kadınlar olduğuna tanık oluyoruz.

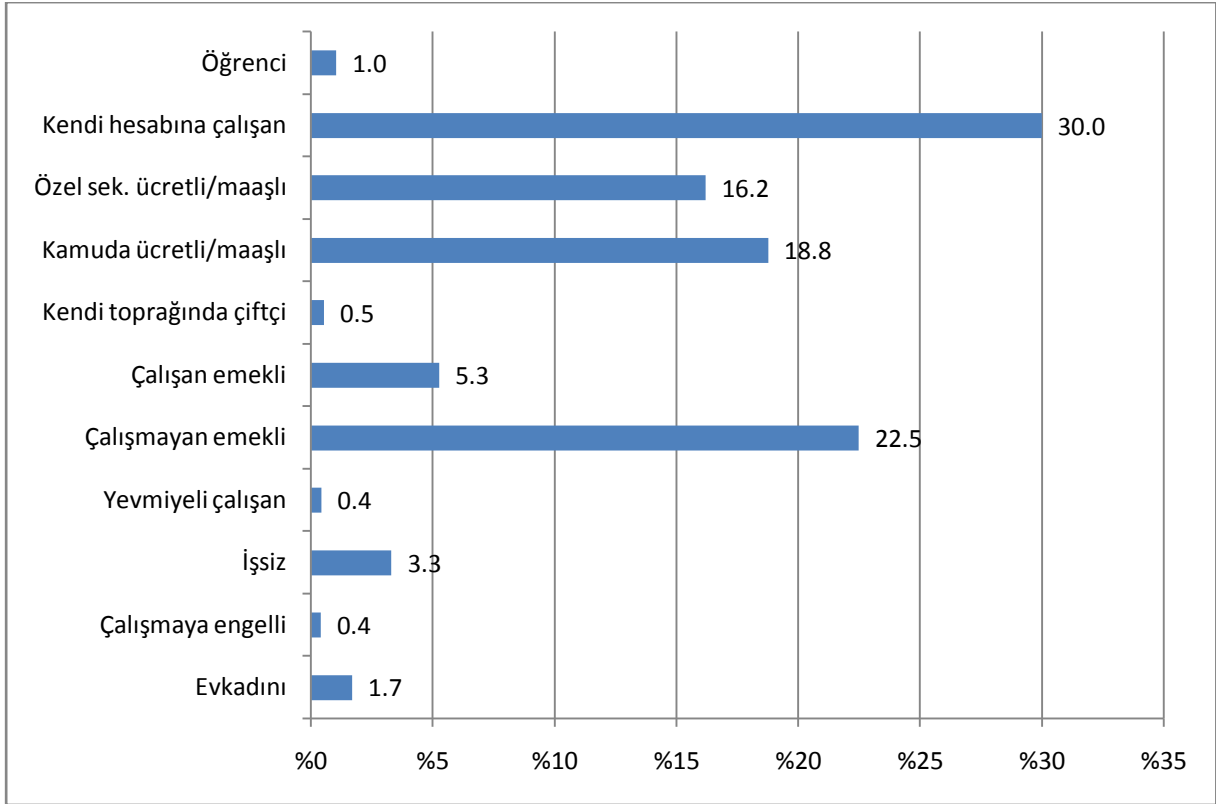
Şekil 71. Cinsiyete göre eğitim seviyesi dağılımı

Görüşülen Gönüllü Kuruluş YK üyelerinin % 32.2'si lise veya meslek yüksekokulu mezunudur. Yöneticilerin % 35.1'i lisans, % 10.1'i de yüksek lisans / doktora diploması sahibidir. Öte yandan, gönüllü kuruluş üyelerinin ağırlıklı eğitim seviyelerine bakıldığında, kuruluşların 1058 tanesi (% 43.0) üyelerinin ağırlıkla üniversite mezunu olduğunu beyan etmiştir. Yöneticiler arasında yüksek lisans veya doktora derecesine sahip olanların yüzdesini de kattığımızda (toplam % 45.2), paralel bir eğilim görüyoruz.

Üniversite veya yüksek lisans/doktora diploması sahipliği kadın yöneticiler arasında % 62.1 iken, bu eğitim dilimindeki erkeklerin oranı % 42.3'tür. Diğer yandan, örneklemin geneline bakıldığında, yöneticilerin eğitim seviyelerinin, Türkiye toplumu ortalamasından hayli yüksek olduğu söylenebilir. Bu oranın kadınlarda erkeklere göre dikkat çekici ölçüde yüksek olması, Gönüllü Kuruluş faaliyetlerine ancak eğitim düzeyi yüksek kadınların dahil olabildiğini göstermektedir.

Şekil 72. Yöneticilerin Meslek Dağılımı

Gönüllü kuruluş yöneticileri, genellikle kendi hesabına çalışan (% 30) veya emekli olmuş (% 27.8) kişilerdir. İşgücü içinde hakim olan diğer yüksek kategoriler; kamu veya özel sektörde ücretli/maaşlı çalışanlardan oluşmaktadır (kamuda % 18.8, özel sektörde % 16.2). Evkadınları, işsizler gibi çalışma kültürünün dışındaki kategorilerde olanların yöneticiler arasındaki oranı ise dikkat çekici ölçüde düşüktür. Özellikle kendi hesabına çalışan ve emekli kategorilerinin öne çıkması genellikle sivil faaliyetlerin yükünü “çekenlerin” daha çok kendine zaman ayırabilecek olan kişiler olduklarını söyleyebiliriz. Niteliksel safhadaki gözlemlerimize dayanarak, yöneticilerin yoğun bir fedakarlık üzerine kurulu katılımları olduğu; zaman, enerji, sorumluluk ve maddi yükler açısından yöneticilerin hızlı yıprandıkları ve genellikle pozisyonlarından şikayetçi oldukları tespitini yapabiliriz. Bu durum kuruluşlarda sık YK değişimine ve bir “bezmişlikle” kuruluştan uzaklaşabilen YK’lar olmasına ve dolayısıyla kurumsal sürdürülebilirliğin sağlanamamasına neden olmaktadır.

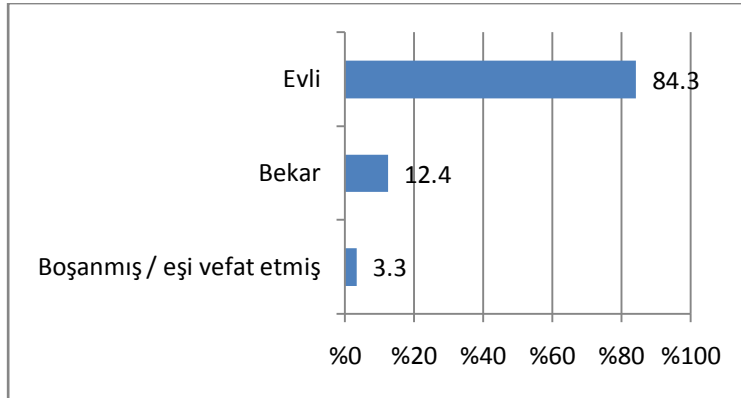
Tablo 59. Yöneticilerin Gelir Grupları

	Frekans	Yüzde
0-500 arası	275	6.1
500-1000 arası	1099	24.2
1000-2000 arası	1757	38.7
2000-5000 arası	1006	22.2
5000+	401	8.8
Toplam	4538	100.0

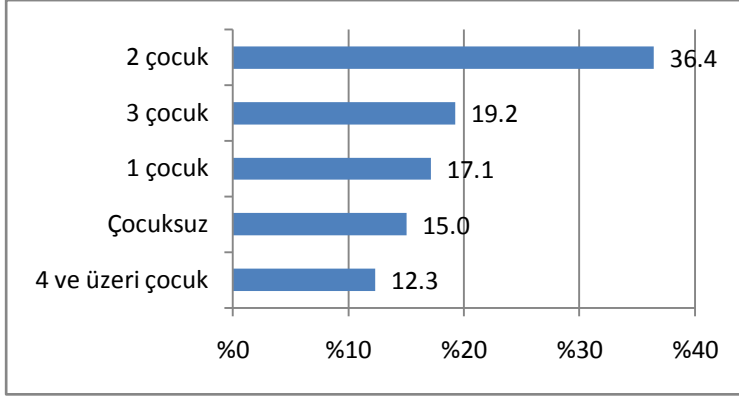
Türkiye Gönüllü Kuruluşlarının yöneticileri, yüksek gelir seviyelerine sahip değildirler. Ancak % 8.8’lik bir grup, 5000 TL ve üzeri aylık gelire sahip olduklarını beyan etmiş bulunmaktadır. % 30.3’ünün geliri aylık 1000 TL’nin altındadır. Bu oran önceki bölümde aktardığımız üzere üyelere % 40.4’tü. Türkiye’de Gönüllü Kuruluşlarda yöneticilerin gelir seviyesi dağılımı üyelerinkine benzerlik göstermekle birlikte görece daha yüksektir.

Gönüllü Kuruluş yöneticilerinin % 84.3’ü evli, % 67.9’u 2 veya daha fazla çocuk sahibidir. Tabii bu oranlar Gönüllü Kuruluşların ileri yaşlı yapısı ile de ilgilidir.

Şekil 73. Yöneticilerin Medeni Durumları

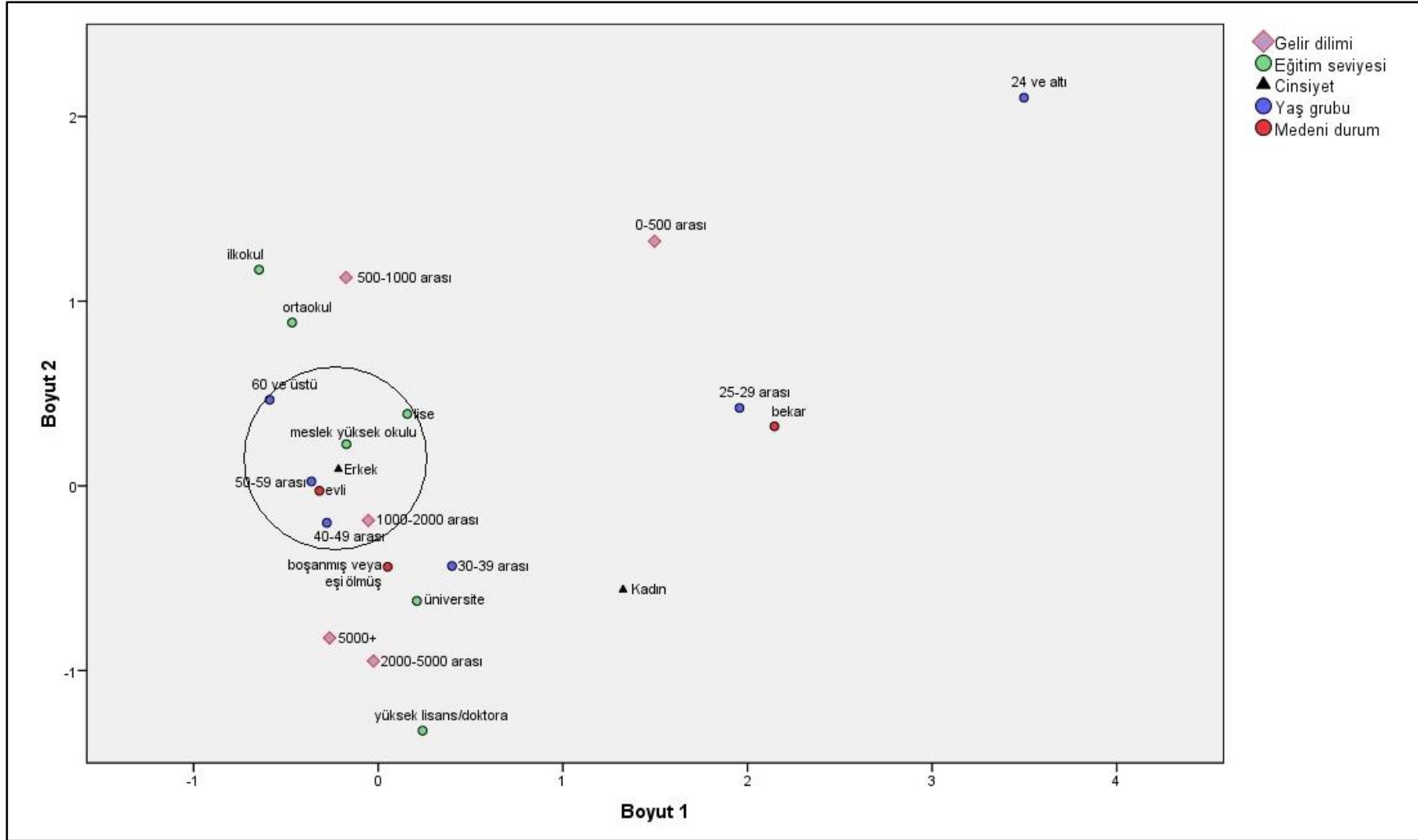

Şekil 74. Yöneticilerin Çocuk Sayıları

Yöneticilerin demografik profillerine toplu olarak bakıldığında, hangi sosyal gruplardan insanların Türkiye’de gönüllü kuruluş yöneticisi olma eğiliminde olduğu daha açık bir şekilde görülecektir. Bunun için, seçilen 5 tanımlayıcı demografik değişkenin (gelir dilimi, eğitim seviyesi, cinsiyet, yaş grubu, medeni durum) nominal kategori noktalarının birbirlerine uzaklıkları, Çoklu Mütakabiliyet Analizi algoritmaları kullanılarak, görselleştirilebilir. (Değişkenlerin diskriminasyon ölçümleri için bakınız Ek-3.) Şekil 76’da bu analizin sonuçları verilmektedir.

Şekil 75. Çoklu Mütakabiliyet Analizi (5 Değişken)

Burada ilk göze çarpan, daire içine alınmış kategori noktalarının birbirine yakınlığıdır: Bu yakınlık bize, Türkiye'nin gönüllü kuruluşlarında yönetici olarak görev yapan kişilerin erkek, ileri yaş gruplarında, evli, meslek yüksekokul veya lise mezunu, 1000-2000 TL gelir grubunda olma gibi özelliklerin bir arada olma eğiliminin (diğer kategorik yaklaşma kombinasyonlarına kıyasla) daha fazla olduğunu anlatmaktadır. Bir başka deyişle, Türkiye sivil toplum sektöründeki yönetici profili erkek, orta eğitim seviyeli, orta yaş ve üzeri bir profildir.

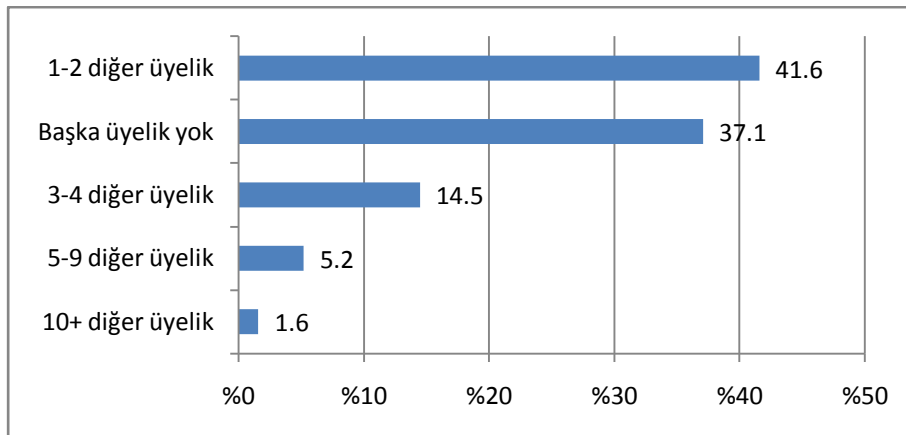
Azınlıkta olan kadın yöneticilerin diğer demografik göstergeler açısından daha ayrışık olduğu söylenmelidir. Yine de, Şekil 75'te haritalandırılan kategorik mesafelerin yorumu bize Boyut 2'de kadın yöneticilerin 30-39 yaş, yüksek eğitilmiş ve yüksek gelirli bir gruba dahil olma eğilimlerini anlatmaktadır.

Son olarak, hangi gruptan insanların Türkiye'de çok daha seyrek gönüllü kuruluş yöneticisi oldukları da bu mesafelerden yorumlanabilir: Görüldüğü üzere, 24 yaş ve altındaki insanlar, kategorik mesafelerde "yalnızlaşmış" durumdadır. Bunun yanında çok düşük gelir seviyesine (0-500 TL) sahip insanlar da diğer kategorilerden kopmuş gözükmektedirler. Son olarak, "bekâr" ve "25-29 yaş grubu" kategorilerinin çok yakın mesafede olduğu, bu iki toplumsal grubun yöneticiler açısından birbiri ile çakıştığı da bir başka ilişki yorumu olarak not edilmelidir.

4.2.2. Yöneticilerin Gönüllü Kuruluşlarla İlişkileri

Şekil 76, görüşülen yöneticilerin, Yönetim Kurulu üyesi oldukları kuruluşlardan başka kaç STK'nın daha üyesi olduklarını göstermektedir.

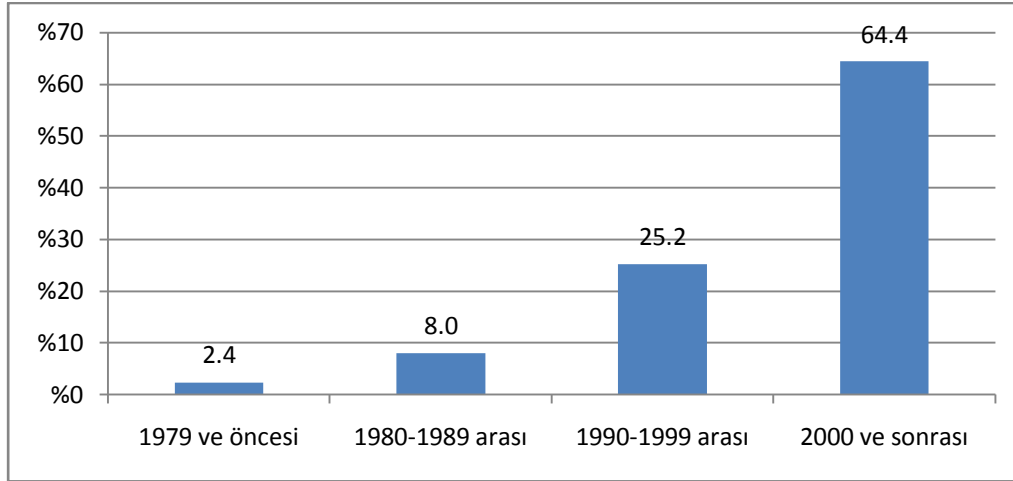
Şekil 76. Yöneticilerin Toplam STK Üyelikleri

Soruya cevap veren yöneticilerin % 37.1'inin başka bir STK üyesi olmadıkları; % 41.6'sının ise 1 veya 2 kuruluşun daha üyesi oldukları gözlemlenmiştir. 2'den fazla kuruluş üyeli, yöneticiler arasında yaygın değildir (% 21.3). STK'lara üye olma oranının düşük olduğu Türkiye'de yöneticilerin sivil hayata katılımının, topluma göre daha yüksek olması beklendik bir durumdur. Ancak bu farka rağmen, bu oranlar, Gönüllü Kuruluşlarda yöneticilik yapanların sivil hayata katılımının sınırlı olduğuna işaret etmektedir. Anıldığı üzere, mevcut yönetici deneyimlerinin yorgunlukları kişilerin başka katılımlara motivasyonunu düşürmektedir.

Şekil 77'de, yöneticilerin çalıştıkları gönüllü kuruluşa ilk kez hangi tarihte katıldıkları sorusuna verdikleri cevapların dağılımı grafikleştirilmiştir.

Şekil 77. Yöneticilerin Kuruluşa İlk Katıldıkları Yılların Dağılımı

Katılım yılları 10'luk dilimler halinde incelendiğinde, soruyu cevaplayan yöneticilerin önemli bir çoğunluğunun (% 64.4, 2931 kişi) kuruluşlarına son 10 yıllık dönem içinde katıldıkları gözlemlenmektedir.

10-20 yıl öncesinde (1990-1999 döneminde) kuruluşa katılan Yönetim Kurulu üyelerinin örneklem içindeki payı ise % 25.2 gözükmektedir. Geri kalan yöneticiler (% 10.3) 20 yıl veya daha uzun bir süredir şu anda yöneticilik yaptıkları kurumun üyesi olduklarını bildirmişlerdir. Bu dağılımdan, gönüllü kuruluş yöneticilerinin kuruluşun bir parçası oldukları sürenin genellikle 10 yılın altında kaldığı çıkarılabilir.

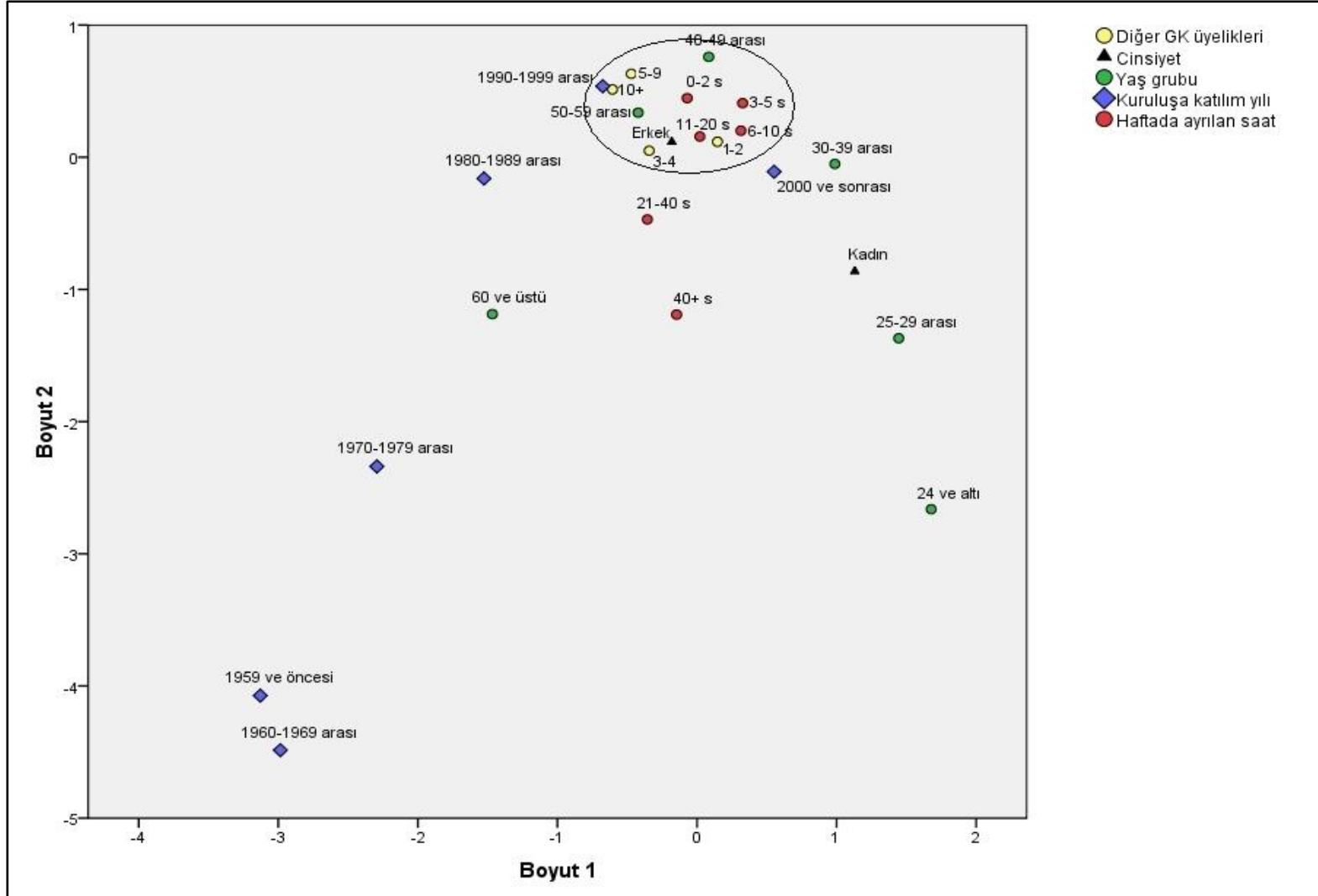
Tablo 60. Yöneticilerin Kuruluş İşlerine Haftada Ayırdıkları Saat Dağılımı

	Frekans	Yüzde
0-2 saat	916	20.6
3-5 saat	534	12.0
6-10 saat	893	20.1
11-20 saat	763	17.2
21-40 saat	803	18.1
40+ saat	539	12.1
Toplam	4448	100.0

Cevap veren yöneticilerin % 30.2'si kuruluş yönetimi için haftada en az 21 saat harcadıklarını söylerken, % 37.3'ü 6 ila 20 saatini bu işlere ayırmaktadır. (Tablo XX.) Bu verilere göre yöneticilerin kuruluşlarıyla ilgili işlere, çalışma yaşamındaki tempoyu aşabilen ölçülerde zaman ayırdıkları gözlemlenebilir.

Bu bölümde son olarak, “diğer STK üyelikleri”, “kuruluşa katılım yılı”, “yaş”, “cinsiyet” ve “kuruluş işlerine ayrılan saat” değişkenlerine bir arada bakılacaktır. Bu 5 değişkenin nominal kategori noktalarının birbirlerine uzaklıkları üzerinden yapılacak bir Çoklu Mütakabiliyet Analizi, Şekil 79'daki sonucu vermektedir. (Değişkenlerin diskriminasyon ölçümleri için bakınız Ek-3.)

Şekil 78. Çoklu Mütekabiliyet Analizi (5 Değişken)

Grafikte görüldüğü üzere, cevapların dağılımı üzerinden çoklu olarak bakıldığında, bazı kategori noktaları birbirine yakınlaşmaktadır. 40-59 yaş grubundaki, erkek, haftada 0-10 saat arası kuruluş işlerine vakit ayırabilen yöneticilerin verdikleri cevaplar birbirine yakınsamaktadır. Ayrıca bu “veri bulutu”nda yer alan cevaplarda, üye olunan diğer STK sayıları hemen hemen eşit uzaklıklarda dağılmaktadır. (Grafikte “başka STK üyeliği olmayan” kategorisi, daire içine alınan bölgedeki kategorilerden biri ile çakıştığı için, görülememektedir.) Yine de 1-2 veya 3-4 diğer STK’ya üye olan yöneticilerin “erkek” ve “50-59 yaş” kategorileriyle tüm diğer kategorilerden daha çok yakınlaştıkları görülebilir.

Kadın yöneticiler arasında ise diğer kategori noktalarına bu kadar yakınlaşma gözlemlenmemektedir. Son bir gözlem olarak, gönüllü kuruluşlara katılımı çok eski olan (“1959 ve öncesi” ve “1960-1969” kategori noktaları) yöneticilerin bu 5 değişkenin ilişkileri üzerinden bakıldığında marjinal konumda kaldıkları söylenebilir.

5. BÖLÜM: SONUÇ

Gönüllü Kuruluşları sınıflandırma türlerine yeni bir öneri geliştirme hedefinde olan bu çalışma niteliksel bir tasnifin imkânlılığını sorgulamıştır. Kavramsal aktarımlarda daha önce tanıttığımız YADA'nın geliştirdiği niteliksel tasnif, çalışmanın çıkış noktasını oluşturmuştur. Söz konusu tasnif, niceliksel ve niteliksel saha çalışmalarıyla masaya yatırılmış ve çalışmanın çeşitli safhalarında yeni bir noktaya taşınmıştır. Gönüllü Kuruluşların kaotik, çok alanlı, çokkültürlü yapıları, sınıflandırma olanaklarını oldukça sınırlandırmaktadır. Kavramsal değerlendirme bölümlerinde çeşitli tasnifleri ve bu tasniflerin güçlü ve zayıf yanlarını tartışmış idik. Bu çalışmanın bulguları ile vardığımız sonuç ise; bu çalışmanın çıktısı olan “Sivil Topoğrafya” adını verdiğimiz tasnifin mevcut tasniflerden farklı ve geçerli bir araç olduğu yönündedir. Bu tasnife kılavuzluk eden analiz düzeylerinin başında kuruluşların ne için (neye hizmet etmek için) kuruldukları ve faaliyette buldukları gelmektedir. Buradaki “ne için” sorusunun yanıtı da sektörel açıdan ya da bir başka deyişle faaliyet alanı açısından değil, fonksiyonel açıdan aranmıştır. Sözgelimi bu soruya, “engellilik alanında faaliyette bulunmak için” yanıtı, sivil topoğrafya tasnifinin aradığı yanıt kategorisinde olan bir yanıt değildir. Bir engelli kuruluşu, engelliler için yardım toplamayı, bir diğeri engelliler arasında sosyalleşme sağlamayı, biri bir spor kulübü olarak faaliyet göstermeyi, bir başkası hak arama faaliyetleri yapmayı, biri yardıma muhtaç engellileri korumayı, bir diğeri de bu alanda uzman bilgi üretmeyi önüne koymuş olabilir. Dolayısıyla engelli bir kuruluşun engellilik alanında hangi faaliyetleriyle hangi fonksiyonu sağladığı Sivil Topoğrafya Tasnifi'nin yanıtı aradığı sorudur. Bulguların değerlendirilmesi ile önerilen tasnifteki 12 kategori şunlardır:

1. Özörgüt
2. Savunucu
3. Siyasi Yönelim
4. Uzman
5. Hayırsever
6. Yapma, Yaşatma, Güzelleştirme
7. Hemşeri
8. Kulüp
9. Sosyalizasyon
10. Yan Kuruluş
11. Pazar Eksenli

12. Meslek/Sektör Eksenli

Kategorileri kavramsal bölümde ve giriş bölümünde açıklamıştık. Sonuç bölümünde kategorilerin geçirdiği evrim, kapsamları ve sınırlılıkları ve kategoriler arası kümeleme ihtimalleri üzerinde duracağız.

Tablo 61. Tasnif Kategorilerinin Evrimi

YADA	ARAŞTIRMANIN 1. SAFHASI	ARAŞTIRMA SONUCU
Özörgüt	Özörgüt	Özörgüt
Siyasi Düşünce Odaklı	Düşünce Odaklılık	Siyasi Yönelim
Savunuculuk	Savunuculuk	Savunucu
Uzmanlık Eksenli	Uzmanlık eksenli	Uzman
Hayırseverlik	Hayırseverlik	Hayırsever
Çevre Güzelleştirme	Yapma- Yaşatma- Güzelleştirme	Yapma, Yaşatma, Güzelleştirme
Cemaatçi	Hemşehrilik	Hemşeri
Hobi	Kulüp	Kulüp
Sosyalleşme Odaklı	Sosyalleşme	Sosyalizasyon
Taşeron	Yan kuruluş	Yan Kuruluş
Sağlık Savaşçıları	-	-
Himayeci	Himayeci	-
-	Küresel STK	-
-	İktisadi	Pazar Eksenli
-	-	Meslek Eksenli

Tasnifin evrimine isim değişikliklerini bir kenara bırakarak bakacak olursak, proje ekibi, YADA'nın tasnifini niteliksel çalışmaların sonucunda ilk geliştirme çabasında bir kategoriden vazgeçmiş, iki yeni kategori ortaya çıkarmıştır. Vazgeçilen kategori olan “Sağlık Savaşçıları” kategorisi, bu tasnifin analiz düzeyine uygun bulunmamış, “Sağlık Savaşçıları” tabiri, kuruluşları faaliyet alanlarına göre tasnif eden sınıflandırmalara özgü bir tabir olarak değerlendirilmiştir. Öte yandan vaka çalışmalarında, yurtdışındaki kuruluşların Türkiye’de fon sağlayıcı olmak amacıyla kurulmasını sağladığı dernek ya da vakıfların varlığına tanık olunmuştur. Bu kuruluşların rolleri itibari ile diğerlerinden ayrık nitelikleri saptanmıştır. Bunların başında yurtdışındaki merkezi bir iradenin aracılığıyla kurulmuş ve bu iradeye bağlı faaliyette bulunuyor olması ve diğer Gönüllü Kuruluşlara proje desteklerinde bulunması gibi nitelikler gelmektedir. Bu kuruluşlara “Küresel STK’lar” adı verilmiştir. Bu aşamada ayırtına varılan ayrık bir başka kategori de “İktisadi Kuruluşlar” adıyla anılmıştır. Bu kuruluşlar diğerlerinden farklı olarak iktisadi faydayı önceliklemleri ile belirlemiştir.

Araştırmanın niceliksel safhasında örneklemin büyüklüğünün de katkısıyla tasnif bir yandan sınımlanmış bir yandan da betimlenir bir hal almıştır. Bu aşamada proje ekibi, daha önce bir kategori olarak anmakta fayda görülen “Küresel STK’lar” kategorisini, ölçek tasniflerindeki uluslararası ölçekte faaliyet gösteren kuruluşlarla denk nitelikleri olması ve aynı zamanda başka kategorilere de dağılabilmeleri nedeniyle, bu tasnifin bir kategorisi olarak değerlendirmekten vazgeçmiştir. Bu sonuçtaki diğer bir etken de bu tür kuruluşların sayıca çok az olması ve her birinin farklılaşan nitelikler de göstermesidir.

Tasnifteki bir diğer değişiklik “himayeci” kategorisinden vazgeçilmesi olmuştur. Proje ekibi, hizmet tipi iyilikseverliği tarif eden himayeciliği aslında halen ayrıştırılabilir bir kategori olarak kabul etmektedir. Fakat görülme sıklığının çok düşük olması ve hayırsever kuruluşlara benzer nitelikler sergilemeleri bu iki kategorinin birleştirilmesine neden olmuştur. Son olarak, iktisadi kuruluşlar olarak tarif edilen kategori, çalışma sonunda iki ayrı kategoriye ayrılmıştır. Bunun nedeni kimi iktisadi kuruluşların kar maksimizasyonu hedefinde olmasına karşın, bir kısmının ise mesleki ve/veya sektörel çıkar maksimizasyonunu öncelemesi olmuştur. Birincilere pazar eksenli kuruluşlar, ikincilere meslek eksenli kuruluşlar ismi verilmiştir. Bu sayede amacı bir şirketin amacıyla örtüşen kuruluşlarla, daha ziyade bir oda ya da birlik gibi hareket eden meslek, işadamları ya da sektör dernekleri ayrıştırılmıştır.

Araştırmanın sonuçları ışığında mevcut tasnifi bir kez daha masaya yatırıp, yeniden kümelemenin imkânlılığını sorgulamak için kategorilerle ne kastedildiğini ve bu kategorilerin tipik özelliklerini tartışmakta fayda var:

1. **Özörgüt:** Toplumun geneline göre dezavantajlı bir konuma sahip bireylerin, konumlarını güçlendirmek amacıyla meydana getirdikleri kuruluşlardır. Örneğin Engellilerin meydana getirdiği engelli kuruluşları böyledir. Bu kuruluşlar hem grubun kendi aralarında sosyalleşmelerini, hem kapasite artırımını hem de sorunlarına çözüm arayışlarını önüne koyabilirler. Öte yandan bireylerin herhangi bir mağduriyet ya da grupsal bir çıkarı korumak amacıyla bir araya gelişleri ya da yararlanıcıların bizzat kuruluşu meydana getirmeleri o kuruluşları bu kategoride anmamız için yeterli değildir. Özörgüt için tanımladığımız kıstas toplumsal ekseninde tanımlanabilecek bir dezavantajlı konuma sahip olmaktır.
2. **Savunucu:** Bir dezavantajlı grubun, doğal kaynakların ve/veya çevrenin, insan ve tüketici haklarının politika düzeyinde ve yurttaş vicdanında savunulmasını sağlayan kuruluşlardır. Ya politikaların iyileştirilmesi veya uygulamaların düzeltilmesi gibi

doğrudan hedefler önlerine kollar ya da yurttaşları meselenin sahibi haline getirmek gibi dolaylı bir fayda hedeflerler. Öte yandan bir fikrin, bir çıkarı, bir grubun doğrusunu, mesleki bir faydayı savunan ve/veya temsil eden kuruluşları, bu konularda politika değişimlerini hedefleseler dahi, bu tasnifin “Savunucu” kategorisine koymuyoruz. Savunucu kuruluşları, hak eşitliği, ayrımcılığa maruz kalma gibi evrensel değerler açısından mağdur olan kesimlerin faydasını hedefleyen kuruluşlar olarak değerlendiriyoruz. Öte yandan bazı “kötü” alışkanlıklardan ya da “yoz” kültürlerden toplumu korumak isteyen, aslında siyasi yönelimli kuruluşlar gibi davranan fakat “siyasi” olmayan kuruluşlar da mevcuttur. Bu kuruluşlar da hak eksenliler gibi, politikaları etkilemeyi ve farkındalık yaratmayı hedeflerler. Sosyo-kültürel yapıyı sağaltma motivasyonu taşıyan bu “telkinci kuruluşları” da bu çalışmada “Savunuculuk” çatısı altında toplamış olmakla birlikte ayrıksılıklarını da teslim etmekte fayda vardır.

3. **Siyasi yönelim:** Belli bir dünya görüşü ya da inancı paylaşan bireyleri bir araya getiren, paylaşım veya paylaştıklarını tanıtmaya ve/veya yaygınlaştırma doğrultusunda faaliyetler yapan kuruluşlardır. Siyasi yönelimli kuruluşların genellikle siyasi çevrelerle organik ya da dolaylı bağları vardır. Eski ya da mevcut bir siyasetçinin öncülüğünde ya da adına kurulan pek çok kuruluş vardır. Bu kuruluşlar, daha pasif yayılmacıları olsa da, genellikle Türkiye’nin temel sorunlarında genellikle taraf olurlar ve kamuoyunu etkilemek amacıyla açıklamalar, hatta eylemler, mitingler yaparlar. Bu kategorideki farklılaşan bir türden daha bahsetmek mümkün. Türkiye Gönüllü Kuruluşları arasında, bir hak ekseninde mücadele vermediği ya da toplumu kötülüklerden koruma motivasyonlu telkinci bir nitelik arz etmediği için “Savunucu” kategorisinde yer vermeyeceğimiz, ama “Siyasi Yönelimli Kuruluşlar” gibi de agresif bir şekilde iktidarı hedeflemeyen kuruluşlar da mevcuttur. Daha ziyade “Tanıtım eksenli” bu kuruluşlar da ayrıksı niteliklerine rağmen, belli bir düşünce ya da inancı öncelikleleriyle benzeştikleri siyasi hedefleri olan kuruluşlarla aynı kategoride anılmıştır.
4. **Hayırsever:** Toplumun yoksul kesimlerine ya da dezavantajlı konumdaki kesimlerine yönelik aynı ya da nakdi yardımlar veya hizmetler sağlayan kuruluşlardır. Bu kuruluşlar, en azından teoride; yardım etme kriterleri nesnel olarak, yoksulluk ve/veya dezavantajlı olmak olan, özel bir çevreyi önceliklelemesi şaibe ile karşılanması beklenen

kuruluşlardır. Doğrudan maddi ya da maddi karşılığı olan yardımlar yapmayı değil de o dezavantajlı grubu fiziksel olarak ya da güçlendirerek korumayı önüne koyan himayeci nitelikte hayırsever kuruluşlar da mevcuttur. “Himayeci Hayırsever Kuruluşlar” genellikle dezavantajlı grubun yakınları ya da bu grupla ilgilenen uzmanlar tarafından meydana getirirler. Kimi daha az görünen örnekte ise, o dezavantajlı gruba sempati besleyen gönüllülerin Himayeci Kuruluşlar” meydana getirmelerine de tanık oluruz.

5. **Uzman:** Belli bir konuda uzman bilgi üreterek sivil toplumun diğer kuruluşlarına zemin sağlayan, üretici ve yaratıcı kuruluşlardır. Her kuruluşta uzmanlık eksenli çalışmalar yapılıyor olabilir, fakat uzman kuruluşların mevcudiyeti bilgi üretmek, bilimsel çıktılar sağlamaktır. Uzman Kuruluşlar da Savunucu ve Siyasi Yönelimli Kuruluşlar gibi, ürettikleri bilgi dolayımı ile kamuoyuna seslenirler. Fakat farkları nesnellik sınırlarında kalmaları ve tarafsız çağrılarda bulunmamalarıdır. Bunun yerine ele aldıkları meselelerdeki yaklaşımları geliştirecek, çeşitlendirecek bilgi donanım ve altyapısını sağlama misyonu ile hareket ederler. Uzman Kuruluş olarak var olan kuruluşların özsel olarak olmasa bile olumsal olarak Savunucu ya da Siyasi Yönelimli kategorideymiş gibi davrandığına tanık olmak mümkündür. Ancak bu kuruluşlar itibarlarını saptıkları bu kategorilerden değil uzmanlıklarından alırlar. Bu özelliklerini korumak için nesnellik iddialarını kaybetmemeleri önemlidir.
6. **Yaptırma, Yaşatma, Güzelleştirme:** Kamu faydasına bir yapıyı, mekanı, semti iyileştirmeyi, inşa etmeyi, korumayı önüne koyan kuruluşlardır. Bu davranış, Türkiye'nin en eski ve yaygın hayır işleme davranışdır. Bilindiği üzere, “sevabına” yapılan çeşmelerin üzerinde “Hayrat” yazar. Camiler, Müslümanlar ibadetlerini rahatça yapabilsin diye hayırseverler tarafından yaptırılmıştır. Ne var ki Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana camilerin zaman zaman politik, zaman zaman cemaatçi nitelikleri ya da misyonları da olageldiğinden, cami yaptırma, bir hayır işi niteliğini korumakla birlikte bir cemaat ya da çevre ile güçlü bağlantılar içerisinde de hasıl olagelmıştır. Bu nitelikleri ile kimi cami yaptırma ve yaşatma dernekleri Siyasi Yönelimli Kuruluşlar gibi hareket ederler. Bunun dışında bu kategorideki yaygın bir tür de daha yeni bir davranış tarzı tarif etmektedir. Bu tür, yaşanan mahalleyi, semti, siteyi korumayı, güzelleştirmeyi ve mahalleli ile dayanışmayı önceler. Dayanışma

nitelikleri ile Hayırsever, güzelleştirme nitelikleri ile aşağıdaki Sosyalleşme kategorisinin özelliklerini gösterirler.

7. **Hemşeri:** Bir coğrafi ya da kültürel kökeni paylaşmış, başka bir coğrafya ya da kültür içerisinde yaşayanları bir araya getiren kuruluşlardır. Genellikle üyelerinin sosyalleşmelerini, kökenlerine duydukları özlemlerini gidermelerini, bağları sürüyorsa geriye yönelik hizmetler yapmayı ve üyelerinin yeni ortamlarındaki sorunlarıyla baş etmelerinde onlara destek olmayı hedeflerler. Bunların önemli bir kısmı, bir şehir ya da köy kökenli olup da daha büyük yerleşim merkezlerine göçmüş olanlar tarafından meydana getirilen kuruluşlardır. Üyelerinin birçoğu aynı mahallelerde ya da yakın yerlerde yaşarlar. Geldikleri yerlerle bağları zayıflamış da olsa sürmektedir. Öte yandan bu kategoride ortak bir coğrafya geçmişine referans verse de, o coğrafyadan tamamen kopmuş topluluklar da mevcuttur. Bu toplulukların meydana getirdiği Hemşeri Kuruluşları da öncekiler gibi geçmiş yaşam paylaşımı canlı tutmak, kültürü yaşatmak ve tanıtmak için çaba sarf ederler. Hatta bunların bir kısmı, kendi bağları kopsa da cemaatlerinin ya da soydaşlarının başka ülke ya da coğrafyalardaki acılarını paylaşmak, sorunlarının çözümü için çaba harcamak için de faaliyetlerde bulunurlar. Bu özellikleri ile kısmen Siyasi Yönelimli Kuruluşlara kısmen de bu kategoride andığımız “Tanıtım Eksenli Kuruluşlara” benzerler.
8. **Sosyalleşme:** Bir hobi, sosyal paylaşım, ortak geçmiş nedeniyle sosyalleşme amaçlı bir araya gelme zeminleri sağlayan kuruluşlardır. Genellikle dışarıya yönelmezler. Nadiren paylaşımlar sırasında ortaya çıkan ürünleri toplumsallaştırırlar. Fakat bunu sosyal faydayı önceleyerek ve sistematik olarak değil, keyfi olarak yaparlar. Bu kuruluşlar genellikle bir hobiyi icra etmek için ya da yaş, meslek ya da kültürel açıdan emsallerle bir arada olmayı arzulayan yurttaşların oluşturdukları kuruluşlardır. Bu bir araya gelişlerin koro, sergi, kermes, vb ürünleri de olabilmektedir. Fakat aslolan icradan ziyade boş zaman aktivitesidir. Bu kuruluşların önemli bir kısmı da kağıt oyunları, okey gibi oyunların oynanabilme zeminini oluşturmak, sosyal çevreleri ile “oyun” ihtiyaçlarını karşılamak için kurulurlar.
9. **Kulüp:** Bir sanat ya da spor becerisine sahip bireylerin bu aktiviteleri düzenli yapmalarını ve yarışlara, müsabakalara, liglere, turnuvalara ya da çeşitli ulusal ya da uluslararası etkinliklere katılmalarını sağlamak hedefindeki kuruluşlardır. Türkiye’de en yaygın olanı (başta futbol olmak üzere) spor kulüpleridir. Yeni zamanlarda

federasyonlaşan dans okulları da hızla çoğalmaktadır. İşletme gibi çalışan birçok spor ve sanat merkezi de bu kategorinin Pazar Eksenli kategoriye geçişliliği olan türleridir.

10. **Yan Kuruluş:** Bir kuruluşun, hukuki, iktisadi ya da etik nedenlerle kendi bünyesinde gerçekleştir(e)mediği etkinlikleri gerçekleştirmek amacıyla kur(dur)duğu kuruluşlardır. Bir çok türü vardır. En yaygın olanları bizzat ayrı bir yönetmelik ya da yasal kararlarla kurulmuş “Gönüllü” Kuruluşlardır. Bu kuruluşlar “Verem Savaş” derneklerinde olduğu gibi zamanla atılabılır, “Halkevleri”nde olduğu gibi misyonlarının dışında faaliyetlere yönelebilirler. Diğer karşılaşılan bir Yan Kuruluş türü, kamu çalışanları ya da yöneticilerinin kendi çalışma ve refah koşullarını geliştirmek amacıyla kurdurdukları kuruluşlardır. Yine kamu çalışanları / yöneticileri öncülüğünde kurulan başka bir tür ise, bir hizmet eyleyen kamu çalışanlarının; mevzuat sıkıntıları nedeniyle hizmetlerinin önündeki engellere takılmamak ve/veya hizmetleri daha kolay ve konforlu sağlayabilmek için meydana getirdikleri ya da (belediye spor kulüpleri örneğinde olduğu üzere) kurumun öncelikleri dışında bir faaliyete iştirak etmelerini sağlamak amacıyla kurulan dernek, vakıf ya da kooperatiflerdir. Son bir tür de özel şirketlerin kuruluşlarıdır. Bu türde önceleri daha ziyade bir sermayedarın hayır işleri yaparak itibar toplama misyonu ile kurulan örneklere rastlanırken, günümüzde daha ziyade şirketin itibar yönetimi ekseninde kurumsal sosyal sorumluluk ve hatta kimi sponsorluk faaliyetlerini yerine getirmek amacıyla kurulan ve bizzat mevcut şirket yöneticileri tarafından yönetilen Yan Kuruluşlar da meydana gelmeye başlamıştır. Öte yandan bu tasnif açısından Yan Kuruluşlar bir sorun da teşkil etmektedir. Sorun şudur ki her bir yan kuruluşun tasnifin çalışma prensibi doğrultusunda başka bir kategorisi de vardır. O kategorilere bu türleri dağıtmak ise kategorilerin özgün niteliklerini etkiler. Bulgular bölümünde görülmüştür ki Yan Kuruluşların birçok konuda her bir kategoriden farklılaşan nitelikleri mevcuttur.

11. **Pazar Eksenli:** Pazar eksenli fayda üretme hedefli kuruluşlardır. Bir şirket olarak teşekkül olabilecekken, Gönüllü Kuruluş olmanın hukuki, etik ya da sosyo-kültürel faydalarından istifade etmek için dernek, vakıf ya da kooperatif olmayı hedeflerler. Öte yandan sivil toplum faaliyetlerine dolaylı destek sağlarken bireysel fayda üretmek suretiyle iktisadi faaliyette bulunanlar ile lokal, sauna işletmeciliği, bir ürün satıcılığı gibi salt iktisadi faaliyette bulunanları ayrıştırmakta fayda olabilir.

12. **Meslek/Sektör Eksenli:** Bir mesleğin ya da sektörün promosyonunu ve geliştirilmesini, bireylerin bu eksenle çıkarlarının korunmasını sağlama hedefindeki kuruluşlardır. Genellikle oda gibi hareket ederler. Mesleğin geliştirilmesi, meslektaşların dayanışması, mesleki sorunların çözülmesi yönünde hareket ederler. Mesleki çıkarları savunmaları itibari ile Savunucu Kuruluşlara benzeseler de evrensel temelli hak eksenli savunuculuk faaliyetlerinden farklı olarak tikel bir çıkarın maksimizasyonu motivasyonu ile onlardan ayrışırlar. Bazı türleri meslek ölçeğinde değil sektör ölçeğindedir. Sektörün itibarını ya da mevzuatlar karşısındaki ortak sorunları konu ederler. İşadamları dernekleri gibi özel bir sektöre odaklanmayanları da mevcuttur.

Bu 12 kategoriden, bulgular bölümünde irdelendiği üzere, en yaygın Hemşeri kuruluşlarıdır (% 17.4). Bu kuruluşları Sosyalizasyon (% 12.9) ve Yaptırma-Yaşatma-Güzelleştirme kuruluşları (% 11.0) izlemektedir. Ortaya çıkan önemli sonuçlardan biri ise Türkiye’de en az rastlanan Gönüllü Kuruluş türünün Savunucu Kuruluşlar olmasıdır. Savunucu kuruluşların oranındaki azlık (% 3.5) Türkiye toplumundaki sivil topoğrafyanın savunucu ayağını güçsüz bırakacak denli düşüktür. Sivil toplumun gelişmişliği ile övünen ülkelerde savunuculuk yapan kuruluşların çok daha yüksek oranlarda olduğunu düşünürsek, bu durum Türkiye’de Gönüllü Kuruluş sayısının ve bu kuruluşlara üyeliğin Avrupa ülkeleri ve ABD’ye oranla oldukça düşük düzeylerde seyretmesinin yanındaki diğer bir zaafiyettir. Bu durum, Türkiye sivil toplumunun politika oluşturma süreçlerine dahil olmadığına ve karar alma süreçlerinde etkisiz olduğuna işaret etmektedir. Diğer yandan Hemşeri, Sosyalizasyon, Kulüp gibi üyelerinin sosyalleşmesi ve sosyal sorunlarını paylaşması hedefiyle bir araya gelenlerin meydana getirdiği kuruluşların, Gönüllü Kuruluşların % 38.5’ini, toplumda hayırlı işler eyleme motivasyonlu YYG ve Hayırsever kategorilerinin % 17.4’ünü oluşturması dikkat çekicidir. Türkiye toplumu sivil faaliyet olarak ağırlıklı “hayır” işlemeye, “bağış” yapmaya “burs” vermeye, çocuk “okutmaya” itibar etmekte, zamanı da ya sosyalleşme ihtiyaçlarını gidererek ya da iktisadi ve/veya hukuki ihtiyaçlarını karşılamaya yönelerek değerlendirmektedir.

Araştırmanın en önemli çıktısı olan Sivil Topoğrafya Tasnifinin farklılaştığı sınıflandırma biçimleri için iki düzey tanımlanabilir: **yapısal düzey** ile **niteliksel düzey**. Değişimi daha sınırlı olan yapısal düzeyde en çok anılanları, birçoğunu bulgular bölümünde

de konu ettiğimiz, faaliyet alanları, yasal statü, üye sayılarına göre büyüklük, faaliyet ölçekleri, gelir düzeyleri gibi görece değerlendirmesi kolay kriterlere bağlı olan analiz birimleridir. Daha az sorgulanan ve belirlenmesi daha zor olan ve zaman içinde evrilebilen ayrıçlar ise niteliksel düzlemedir. Bunlardan **ilki “politik” eksendir**. İlkın, kuruluşların doğrudan bir politik içeriği olup olmadığı, ikinci olarak da devlet ile mesafeleri üzerinden, politik eksene göre kuruluşları çeşitlendirmek mümkündür. **İkincisi “fayda” aksendir**. Kuruluşun açığa çıkarmak istediği faydayı kimin paylaşacağı önemli bir ayrıçtır. **Üçüncüsü, “ticari” aksendir**. Kuruluşların sattıkları mallarla, verdikleri hizmetlerle kar sağlayıp sağlamadıkları ve hangi oranda elde edilen kara dayanarak sürdürülebilirliklerini sağladıkları, kuruluşları oldukça farklılaştırmaktadır. Bu nitelik fayda niteliği ile birlikte ticari olanla olmayanı ayırmayı da sağlamaktadır. **Dördüncü bir nitelik “agresiflik” düzeyi** diye adlandırabileceğimiz, kamuoyuna meramlarını taşıma biçimleridir. Tanıtım basamağından aktivizme doğru farklılaşan bir skala oluşturur. **Beşinci** ve sayacağımız son **nitelik “demokratik” düzeydir**. Şeffaflık, hesap verebilirlik, katılım gibi kriterlerin ne ölçüde ve nitelikte sağlandığı kuruluşları farklılaştırır. Tüm bu nitelikleri ölçmeye ve değerlendirmeye kalkma meşakkatli bir iştir. Bu yüzden bu nitelikler, Gönüllü kuruluşları daha kolay ve konforlu biçimde sınıflandırmak isteyen pratik ihtiyaçlar tarafından dışarıda bırakılırlar. Sivil Topoğrafya Tasnifin ağırlıklı olarak niteliksel düzeyden beslendiğini belirtmekte fayda vardır. Kapsanmayan niteliklerden özellikle demokratiklik düzeyi tasnif kriteri olmaktan ziyade Gönüllü Kuruluşların performans değerlendirmelerinde konu edilmelidir.

Tasnif sorunlarını tartıştığımız kavramsal bölümlerde, Sivil Topoğrafya Tasnifi gibi Kuruluşların rol ve/veya fonksiyonlarına odaklanan çalışmaların belli rolleri öne çıkardığından bahsetmiştik. Hatırlamak gerekirse Gönüllü Kuruluşların “hizmet”, “savunuculuk”, “yenilikçilik”, “ifade etme” ve “camia oluşturma” rollerinden bahsedilebilir. Sivil Topoğrafya Tasnifini değerlendirecek olursak da bu rolleri farklı biçimlerde farklı kategorilerin üstlendiğini söyleyebiliriz. Hayırsever Kuruluşların ve YYG’lerin “hizmet” rolünde, Savunucu Kuruluşların “savunuculuk” rolünde, Uzman Kuruluşların “yenilikçilik” rolünde, Özöğütlerin hem “camia oluşturma”, hem “hizmet” hem de “savunuculuk” rollerinde, Siyasi Yönelimli Kuruluşların “ifade etme” rolünde, Sosyalleşme Kuruluşlarının “camia oluşturma” ve “ifade etme” rollerinde öne çıktığını, diğer kategorilerin ise aktarıldığı üzere tanımlanan bu beş rol dışında kalan, siyasi, iktisadi ya da sosyal rolleri yerine getirdiğini belirtelim.

Son olarak Sivil Topoğrafik tasnife dair karşılaştığımız zorluklardan bahsetmekte, bu alanda yapılacak çalışmalara öneriler geliştirmek açısından fayda vardır. Öncelikle bu tasnifi faaliyet alanları tasnifi ile karşılaştırabilmek açısından, farklı değişkenlere bu iki analiz biriminin tepkilerini kıyaslama konusunda yetersiz kalınmıştır. Örneklemdeki Gönüllü Kuruluşlar 27 ayrı faaliyet alanına ayrılmış, çeşitli çaprazlamalarda hücre sayısı istatistiki olarak yetersiz düzeyde kalmıştır. Bir başka deyişle faaliyet alanına göre değişkenleri incelemek için örneklem sınırlı kalmıştır. Bu araştırmanın odağında faaliyet alanları yer almamış, daha ziyade Gönüllü Kuruluşların Türkiye temsilini sağlamak hedeflenmiştir. Bu yüzden bundan sonraki çalışmaların belli başlı faaliyet alanlarını sabitleyerek faaliyet alanlarına göre tabakalı bir örneklem kullanması, Sivil Topoğrafya Tasnifin faaliyet alanlarıyla birlikte değerlendirilebilecek sonuçlar üretmesini de sağlayacaktır.

Diğer bir husus da önerilen tasnifin halen geliştirilmeye açık noktaları olmasıdır. Bunlardan ilki daha az sayıda kategoriye erişmektir. Mevcut tasnifin bulgular bölümündeki analizlerinde bazı kuruluşların birbirlerine benzerlikleri tespit edilmiştir: Hayırsever Kuruluşlar ile YYG'ler birbirine yakınlık gösterirken; Sosyalizasyon Kuruluşları, Kulüpler ile Hemşerilik Kuruluşları arasında da benzerlikler görülmüştür. Savunucu, Siyasi Yönelimli ve Uzman Kuruluşların da bazı noktalarda bir arada bir grup oluşturduklarına rastlanılmıştır. Ayrıca, yukarıda kategorileri tarif ederken aktarılan alt kategoriler de kümelenmeleri yeniden organize etmeye zemin sağlamaktadır. Dolayısıyla daha az sayıda kategori oluşturma hedefiyle tasnifin çeşitli kategorilerine odaklanan çalışmaların yürütülmesi de ileriki çalışmaların odağında yer almalıdır.

REFERANSLAR

- ASIAN DEVELOPMENT BANK, Overview of NGOs and Civil Society: Philippines, ADB Civil Society Briefs (2007).
- AHRNE, G., Civil Society and Uncivil Organizations, Real Civil Societies: Dilemmas of Institutionalization, ed: Jeffrey C. Alexander, Sage Publications, London and Thousand Oaks (1998).
- ALPER, C. E. ve ÖNİŞ, Z. Financial Globalization, the Democratic Deficit, and Recurrent Crises in Emerging Markets, *Emerging Markets Finance & Trade*, 39, 3, 5-26 (2003).
- AYDIN, S. ve KEYMAN, E. F., European Integration and Transformation of Turkish Democracy”, EU-Turkey Working Paper Series No:2 (2004).
- BECKMAN, B., Demokratikleşmeyi Açıklamak: Sivil Toplum Kavramı Üzerine Notlar, ed: Elizabeth Özdalga, Sivil Toplum, Demokrasi ve İslam Dünyası,, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul (1998).
- BİKMEN, F. ve MEYDANOĞLU, Z. Türkiye’de Vakıflar ve Sosyal Yatırımın Geleceği, *Sivil Toplum*, 4, 15 (2006).
- BOBBIO, N., Democracy and Dictatorship, Londra, Polity Press (1989).
- BOBBIO, N., Gramsci ve Sivil Toplum Kavramı, ed: John Keane, Sivil Toplum ve Devlet, Ayrıntı Yayınları, İstanbul (1993).
- BOBBIO, N., Democracy and the International System, ed: David Held, Cosmopolitan Democracy: An Agenda for a New World Order, Polity Press, Cambridge (1995).
- BORIS, E. ve MOSHER-WILLIAMS, R., Nonprofit Advocacy Organizations: Assessing the Definitions, Classifications, and Data, *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 27, 4, pp. 448-506 (1998).
- BRATTON, M., The Politics of Government-NGO Relations in Africa, *World Development*, 17, 4, pp. 569-587 (1989).
- BRETT, E. A., Voluntary Agencies as Development Organizations: Theorising the Problem of Efficiency and Accountability, *Development and Change*, 24, pp. 269-303 (1993).
- BURÇAK, R.S., “Türkiye’de Askeri Müdahalelerin Düşündürdükleri”, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara (1998).
- CIVICUS, Civil Society at the Millenium, Kumarian Press, West Hartford (1999).
- CİZRE, Ü., Muktedirlerin Siyaseti: Merkez Sağ, Ordu, İslamcılık, İletişim Yayınları, İstanbul (1999).
- CLARKE, J., The State, Popular Participation and Voluntary Sector, *World Development*, 23, 4, Pp. 593-601 (1995).
- COHEN, J., Interpreting the Notion of Civil Society, ed: Michael Walzer, Toward a Global Civil Society, Berghahn Books, Oxford (1998).
- COHEN, J. ve ARATO, A. Civil Society and Political Theory, MIT Press, Cambridge (1992).
- COŞAR, S. ve ÖZMAN, A., Siyasal Tahayyülde Devletin Belirleyiciliği: Metin Heper Çalışmaları Üzerine Bir İnceleme, *Doğu Batı*, 4, 16 (2001).
- DE TOCQUEVILLE, A. Democracy in America, Penguin Books, Londra (2003).

- DERVİŞ, K., Turkey's Crisis: Causes, Consequences and Solutions, *Insight Turkey*, 3, 2, pp. 3-10 (2001).
- DPT, AB Komisyonu 2004 Türkiye İlerleme Raporu ve Tavsiye Kararları, Avrupa Birliği Genel İlişkiler Müdürlüğü, Ankara, (2004).
- ELLIOTT, C., Some Aspects of Relations Between North and South in the NGO Sector, *World Development*, 15, pp. 57-68 (1987).
- ESMAN, M. ve UPHOFF, N., Local Organizations: Intermediaries in Rural Development, Cornell University Press, Ithaca (1984).
- FOWLER, A., NGOs in Africa: Naming Them by What They Are, ed: K. Kinyanjui, Non-Government Organizations' Contribution to Development, Institute of Development Studies, University of Nairobi, Nairobi (1985).
- FREY, F.V., Turkish Political Elite, Cambridge, Massachusetts (1963).
- FREY, F.V., Patterns of Elite Politics in Turkey, ed: G. Lenczowski, Political Elites in the Middle East, Washington D.C. American Enterprise Institute for Public Policy Research (1975)
- GORDENKER, L. ve WEISS, T. G., Pluralising Global Governance: Analytical Approaches and Dimensions, *Third World Quarterly*, 16, 3, pp. 357-377 (1995).
- GORMAN, R. F., Private voluntary organizations as agents of development, Westview Press, Boulder, Colorado (1984).
- GÖLE, N., Modern Mahrem: Medeniyet ve Örtünme, Metis, İstanbul (1991).
- GÖLE, N., Towards an Autonomization of Politics and Civil Society in Turkey, ed: Metin Heper ve Ahmet Evin, Politics in the Third Republic, Westview Press, San Francisco (1994).
- GÖLE, N., Melez Desenler: İslam ve Modernlik Üzerine, Metis, İstanbul (2000).
- GÖLE, N. Islam in Public: New Visibilities and New Imaginaries, *Public Culture*, 14, 1 (2002).
- GRAMSCI, A. Selections from the Prison Notebooks of Antonio Gramsci, Lawrence and Wishart, Londra (1971).
- HABERMAS, J. Further Reflections on the Public Sphere, ed: Craig Calhoun, Habermas and the Public Sphere, MIT Press, Cambridge (1992).
- HABERMAS, J., Kamusalın Yapısal Dönüşümü, İletişim Yayınları, İstanbul (1997).
- HALL, B. L. Global Civil Society: Theorizing A Changing World, *Convergence*, 33, 1-2 (2000).
- HEPER, M. ve LANDAU, J. Political Parties and Democracy in Turkey, I. B. Tauris & Co Ltd, Londra ve New York (1988).
- HEPER, M., Osman I Siyasal Hayatında Merkez-Kenar İlişkisi, *Toplum ve Bilim*, 9-10 (1980).
- HEPER, M., The State Tradition in Turkey, The Eothen Press, Walkington (1985).
- HEPER, M., State and Society in Turkish Political Experience, ed: Metin Heper ve Ahmet Evin, State, Democracy and the Military Turkey in the 1980s, Walter de Guyer, Berlin and New York (1988).
- HEPER, M., The strong state as a problem for the consolidation of democracy, *Comparative Political Studies*, 25, 2 (1992).

- HEPER, M., The Ottoman Legacy and Turkish Politics, *Journal of International Affairs*, 54, 1 (2000).
- HEPER, M., Turkey: Yesterday, Today, Tomorrow, *Journal of Southeast European & Black Sea Studies*, 1, 3 (2001).
- HIRST, P., The Uniqueness of the West, *Economy and Society*, 4, 4 (1975).
- HOLMÉN, H. ve JIRSTRÖM, M., Look Who's Talking!: Second Thoughts about NGOs as Representing Civil Society, *Journal of Asian and African Studies*, 44, 4, pp. 429-448 (2009).
- HUDSON, M., "Post-Marxism: No Friend of Civil Society", ed: John Hall, *Civil Society: Theory, History, Comparison* Polity Press, Cambridge (1997).
- İÇDUYGU, A., Demographic Mobility and Turkey: Migration Experiences and Government Response, *Mediterranean Quarterly*, 15, 4 (2004).
- İÇDUYGU, A. ve DANE, M., Türkiye'de Bölgesel Düzeyde Sivil Toplum Değerlendirmesi, Sivil Toplum Endeksi Projesi Yan Raporları, TÜSEV-CIVICUS (2005).
- İÇDUYGU, A. ve SONER, A., Turkish Minority Rights Regime: Between Difference and Equality, *Middle Eastern Studies*, 42, 3 (2006).
- IGNATIEFF, M., On Civil Society, *Foreign Affairs*, 74, 2 (1995).
- İNAL, K., Türkiye'de Devlet Destekli Sivil Toplum Örgütlerinin Eğitimde Eşitsizliğe Yaklaşımları, *Sivil Toplum*, 3, 12 (2005).
- İNALCIK, H., The Ottoman Empire: The Classical Age: 1300-1600, Weinfeld ve Nicholson, Londra (1973).
- İNALCIK, H., Comments on 'Sultanism' Max Weber's Typification of the Ottoman Polity, Princeton Papers in Near Eastern Studies (1990).
- İNALCIK, H., Turkey Between Europe and the Middle East, Perceptions: Journal of International Affairs, Mart-Mayıs, Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi, <http://www.mfa.gov.tr/grupa/percept/III-1/inalc.htm> (1998).
- İNSEL, A., Düzen ve Kalkınma Kısacasında Türkiye, Ayrıntı Yayınları, İstanbul (1996).
- İNSEL, A., Kaçan Devrim Fırsatı, Radikal İki, 14.05.2000.
- İNSEL, A., Türkiye Toplumunun Bunalımı, İletişim Yayınları, İstanbul (2002).
- İSLAMOĞLU-İNAN, H., Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Köylü, İletişim Yayınları, İstanbul (1991).
- İSMAEL, T. ve ISMAEL, J. S., Civil Society in the Arab World : Historical Traces, Contemporary Vestiges, *Arab Studies Quarterly*, 19, 1 (1997).
- JALALI, R., Civil Society and the State: Turkey after the Earthquake, *Disasters*, 26, 2 (2002).
- JANOSKI, T. Citizenship and Democracy, Cambridge University Press, Cambridge (1998).
- KADIOĞLU, A., Civil Society, Islam and Democracy in Turkey: A Study of Three Islamic Non-Governmental Organizations, *The Muslim World*, 95, 1 (2005).
- KALAYCIOĞLU, E., Turkish Democracy: Patronage versus Governance, *Turkish Studies*, 2, 1 (2001).
- KAMRAVA, M., The Civil Society Discourse in Iran, *British Journal of Middle Eastern Studies*, 28, 2 (2001).
- KARAMAN, M. L. ve ARAS, B., The Crisis of Civil Society in Turkey, *Journal of Economic and Social Research*, 2, 2 (2000).

- KARATNYCK, Y. A. vd., Nations in Transit: Civil Society, Democracy and Markets in East Central Europe and Newly Independent States, Transactions Publishers, Londra (2002).
- KARPAT, K., Turkey's Politics: The Transition to a Multi-Party System, Princeton (1959).
- KARPAT, K., Modern Turkey, ed: P. M. Holdt vd., The Cambridge History of Islam, Cambridge, Cambridge University Press (1970).
- KARPAT, K., The Ottoman Ethnic and Confessional Legacy in the Middle East, ed: M. J. Esman ve I. Rabinovich, Ethnicity, Pluralism, and the Middle East, Cornell University Press, Ithaca (1988).
- KEANE, J., Despotizm ve Demokrasi, ed: John Keane, Sivil Toplum ve Devlet Ayrımı Yayınları, İstanbul (1993).
- KEANE, J., Medya ve Demokrasi, Ayrımı Yayınları: İstanbul (1999).
- KENDALL, J., The Voluntary Sector: Comparative Perspectives in the UK, Routledge, Londra ve New York (2003).
- KEYDER, Ç., Class and State in the Transformation of Modern Turkey, ed: Fred Halliday ve Hamza Alavi, State and Ideology in the Middle East, Monthly Review Press, New York (1987a).
- KEYDER, Ç., State and Class in Turkey, Verso, Londra (1987b).
- KEYDER, Ç., Türkiye'de Devlet ve Sınıflar, İletişim Yayınları, İstanbul (1995).
- KEYMAN, E. F., Türkiye ve Radikal Demokrasi, Bağlam Yayıncılık, İstanbul (1999).
- KEYMAN, E. F. Modernity, Secularism and Islam, *Theory, Culture & Society*, 24, 2, pp. 215-234 (2007).
- KEYMAN, E. F. ve İÇDUYGU, A., Globalization, Security, and Migration: The Case of Turkey, *Global Governance*, 6, 3 (2000).
- KEYMAN, E. F. ve İÇDUYGU, A., Globalization, Civil Society and Citizenship in Turkey: Actors, Boundaries and Discourses, *Citizenship Studies*, 7, 2 (2003).
- KORTEN, D. C., Getting to the 21st Century: Voluntary Action and the Global Agenda, Kumarian Press, Inc., West Hartford (1990).
- KRAMER, R., Voluntary Agencies in the Welfare State, University of California Press, Berkeley (1981).
- KUBICEK, P., The Earthquake, Civil Society, and Political Change in Turkey: Assessment and Comparison with Eastern Europe, *Political Studies*, 50 (2002).
- KÜÇÜKÖMER, İ., Düzenin Yabancılaşması, İstanbul (2001a).
- KÜÇÜKÖMER, İ., Sivil Toplum Yazıları, İstanbul (2001b).
- KUMAR, K., Civil-Society: An Inquiry into the Usefulness of an Historical Term, *British Journal of Sociology*, 44, 3 (1993).
- LAND, K. C., Social Indicators for Assessing the Impact of the Independent, ed: P. Flynn and V. A. Hodgkinson, Not-for-Profit Sector of Society, Measuring the Impact of the Nonprofit Sector, New York, Kluwer Academic/Plenum Publishers (2001).
- LATOWSKY, R. J., Egypt's NGO Sector, A Briefing Paper, Education for Development Occasional Paper Series, 1, 4 (1997).
- MARDIN, Ş., Power, Civil Society and Culture in the Ottoman Empire, *Comparative Studies in Society and History*, 11 (1969).

- MARDIN, Ş., Center-Periphery Relations: A Key to Understand Turkish Politics, *Daedalus*, Kış (1973).
- MARDIN, Ş., Türk Toplumun İnceleme Aracı Olarak Sivil Toplum, *Defter*, 2, Aralık-Ocak (1987).
- MARDIN, Ş., Sivil Toplum, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, İstanbul (1995).
- MARDIN, Ş., Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu, İstanbul (1996).
- MARDIN, Ş., Civil Society and Islam, ed: John Hall, Civil Society: Theory, History, Comparison, Polity Press, Cambridge (1997).
- MARDIN, Ş., Türkiye’de Toplum ve Siyaset, İstanbul (1999).
- MARDIN, Ş., Türk Modernleşmesi, İstanbul (2000).
- MARDIN, Ş., Oryantalizmin Hasıraltı Ettikleri, *Doğu-Batı*, 20 (2002).
- MERCER, C. NGOs, Civil Society and Democratization: A Critical Review of the Literature, *Progress in Development Studies*, 2, 1, pp.5-22 (2002).
- MERT, N., Türkiye’de Merkez Sağ Siyaset: Merkez Sağ Politikaların Oluşumu, ed: Stefanos Yerasimos vd., Türkiye’de Sivil Toplum ve Milliyetçilik, İletişim Yayınları, İstanbul (2001).
- MEYER, C.A., The Political Economy of NGOs and Information Sharing, *World Development*, 25, 7, pp. 1127–40 (1997).
- MICHAEL, S., Undermining Development: The Absence of Power among Local NGOs, James Currey, Oxford (2004).
- MITLIN, D., The NGO Sector and Its Role in Strengthening Civil Society and Securing Good Governance, ed: A. Bernard vd., Civil Society and International Development, OECD, Paris (1998).
- MORRIS, L. D., Dangerous Classes: Neglected Aspects of the Underclass Debate, ed: Enzo Mingione, Urban Poverty and Underclass, Blackwell, Londra (1996).
- MOUFFE, C., The Return of the Political, Verso, New York ve Londra (1993).
- MOUFFE, C., The ‘End of Politics’ and the Challenge of Right Wing Populism, ed: F. Panizza, Populism and the Mirror of Democracy, Verso, New York ve Londra (2005).
- ÖZBUDUN, E., Development of Democratic Government in Turkey: Crises, Interruptions and Reequilibrations, ed: Ergun Özbudun, Perspectives on Democracy in Turkey, Ankara (1988).
- ÖZBUDUN, E., Çağdaş Türk Politikası: Demokratik Pekişmenin Önündeki Engeller, Doğan Kitap, İstanbul (2003).
- PASHA, M. K. ve BLANEY, D. L., Elusive Paradise: The Promise and Peril of Global Civil Society, *Alternatives*, 23, pp. 417-50 (1998).
- PAUL, J. A., NGOs and Global Policy-Making, Global Policy Forum, Haziran, <http://www.globalpolicy.org/component/content/article/177/31611.html> (2000).
- ROOY, A. ve ROBINSON, M., Out of the ivory tower: civil society and the aid system, ed: A. Rooy, Civil Society and the Aid Industry, London: Earthscan (1998).
- ROSENBLUM, N., Feminist Perspectives on Civil Society and Government, ed: Nancy, R. ve Post, R. C., Civil Society and Government, Princeton University Press, Princeton (2002).
- ROWLEY, C.K., On the Nature of Civil Society, *The Independent Review*, 2, 3 (1998).

- SALAMON, L. vd., The Nonprofit Sector: For What and for Whom?, Working Papers of the Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project, no 37, The Johns Hopkins University Centre for Civil Society Studies, Baltimore (2000).
- SALAMON, H. K. ve ANHEIER, H. K., In Search of the Nonprofit Sector I: The Question of Definitions, *Voluntas*, 3, pp.125 – 251 (1992).
- SCHWEIGMAN, C., Food Security: Opportunities and Responsibilities, or: The Illusion of the Exclusive Actor, CDS Research Report No. 19, University of Groningen, Centre for Development Studies, Groningen (2003).
- SIMMONS, P. J., Learning to Live With NGOs, *Foreign Policy*, 112, pp. 82-97 (1998).
- SMILLIE, I., Naming the rose: what is an NGO?, ed: I. Smillie, *The Alms Bazaar: Altruism Under Fire: Nonprofit Organisations and International Development*, Intermediate Technology, Londra (1985).
- SOYSAL, M., 100 Soruda Anayasanın Anlamı ve 1982 Anayasası, İstanbul (1992).
- SUNAR, İ., Populism and Patronage: The Democratic Party and Its Legacy in Turkey”, *Il Politico*, 55, 4 (1990).
- SUNAR, İ. ve SAYARI, S., Democracy in Turkey: Problems and Prospects, ed : G. O'Donnell, *Transitions from Authoritarian Rule*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, pp. 165-186 (1986).
- ŞİMŞEK, S., The Transformation of Civil Society in Turkey: From Quantity to Quality, *Turkish Studies*, 5, 3 (2004).
- TEKELİ, İ., Tek ve Çok Kademeli Demokrasi Kuramlarının Ontolojik Kabulleri Üzerine, *Doğu Batı*, 28, pp.195-225 (2004).
- THERNBORN, G., Sivil Toplum Ötesi: Demokratik Deneyimler ve “Ortadoğu”ya Uygunlukları, ed: Elizabeth Özdalga, *Sivil Toplum, Demokrasi ve İslam Dünyası*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul (1998).
- TİMUR, T., Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş, İmge Kitabevi, Ankara (2003).
- TOPRAK, B., Civil Society in Turkey, ed: A. R. Norton, *Civil Society in the Middle East*, Leiden, E. J. Brill (1996).
- TOSUN, G. E., Demokratikleşme Perspektifinden Devlet-Sivil Toplum İlişkisi, Alfa Yayınları, İstanbul (2001).
- TRENTMAN, F., *Paradoxes of Civil Society*, Berghahn Books, New York (2000).
- TURAN, İ., Stages of Political Development in the Turkish Republic, ed: Ergun Özbudun, *Perspectives on Democracy in Turkey*, Ankara (1988).
- TÜSEV, Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Değişim Süreci, TÜSEV Yayınları (2006).
- VAKIL, A. C., Confronting the Classification Problem: Towards a taxonomy of NGOs Export, *World Development*, 25, 12, pp. 2057-2071 (1997).
- VERDI, Mariel. Common Grounds: Analyzing the Space for Civil Society Organizations, Fall 2007/Spring 2008 Honors Capstones, Australia (2007).
- WALZER, M., The Civil Society Argument, ed: Chantal Mouffe, *Dimensions of Radical Democracy: Pluralism, Citizenship, Community*, Verso Books, Londra (1992).
- WEBER, M., *Economy and Society: An Outline of Interpretative Sociology*, University of California Press, San Diego (1978).

- WEBER, M., *Sosyoloji Yazıları, İletişim Yayınları, İstanbul* (2000).
- WOLCH, J. R., *Building the The Shadow State, The Foundation Center, New York* (1990).
- WOLPERT, J., *The Distributional Impacts of Nonprofits and Philanthropy*, ed: P. Flynn ve V. A. Hodgkinson, *Measuring the Impact of the Nonprofit Sector, New York* (2001).
- YEDIYILDIZ, B., *Türk Hayrat Sistemi ve Sivil Toplum, Sivil Toplum*, 4, 15 (2006).

EK – 1. GÖNÜLLÜ KURULUŞ PROFİLİ SORU FORMU

ANKET NO:	
İL:	

UYGULANDIĞI TARİH: _____

BAŞLANGIÇ SAATİ: _____

GÖRÜŞÜLEN KİŞİ, KURULUŞTAKİ ÜNVANI VE POZİSYONU:

Kuruluşun;

1. Adı:

2. **[Açık]** Adresi:

3. İletişim telefonu:

4. E-mail **[yoksa, iletişim için bir email adresi]** :

5. Web sitesi: [1] Var: www.....
[2] Yok

6. Kuruluşunuz hangi statüdedir?

[1] Dernek [2] Vakıf [3] Kooperatif [4] Diğer: .....

7. Sizce kuruluşunuz karttaki kategorilerden en çok hangisine uymaktadır? **[Tek seçenek, KART 1]**

Kadın	[1]	Hayvan hakları	[2]
Çocuk	[3]	Mesleki/Sektörel	[4]
Kültür	[5]	İşadami	[6]
Çevre – Doğa Koruma	[7]	Engellilik	[8]
Gençlik	[9]	Yardımlaşma, Dayanışma	[10]
Yardım Yapma	[11]	Kalkınma	[12]
Hemşeri	[13]	Spor	[14]
Araştırma, bilim	[15]	Demokrasi	[16]
İnsan hakları	[17]	Sağlık	[18]
Yapma, yaşatma	[19]	Siyaset/Düşünce	[20]
Sanat	[21]	Tarım	[22]
Eğitim	[23]	Tüketici Hakları	[24]
Semt/Site/Mahalle	[25]	Cemaat	[26]
Yaşlılık	[27]	Hobi	[28]
Diğer.....	[29]		

8. Aklınıza ilk gelen sivil toplum kuruluşu hangisidir?

[Tek kuruluş]

9. Kuruluşunuz kimler tarafından, nasıl kuruldu? Kurucularınızı bir araya getiren neydi? Kurucularınızı meslekleri, tanışma şekilleri açısından kısaca tanıtır mısınız? **[Açık yazılacak, daha sonra bilgi notundaki kategorilerden ilgili olanları işaretlenecek]**

10. Kuruluşunuzun kaç **kurucu** üyesi var? .....

11. Kuruluşunuzun kaç üyesi var? .....

12. Kuruluşunuzun kaç aktif üyesi vardır? .....

13. Üyelerinizin geneli ağırlıklı olarak hangi yaş grubundadır? **[KART 2]**

[1] 18-30 yaş arası

[2] 31-50 yaş arası

[3] 50 yaş üstü

14. Üyeleriniz arasında hangi cinsiyet grubu çoğunluktadır?

[1] Erkekler

[2] Kadınlar

[3] Yaklaşık aynı

15. Üyeleriniz eğitim düzeyi açısından ağırlıklı olarak hangi gruptadır? **[KART 3]**

[1] İlkokul, ortaokul mezunu

[2] Lise Mezunu

[3] Üniversite Mezunu

16. Üyelerinizin hane gelir düzeyi ağırlıklı olarak hangi aralıktadır? **[KART 4]**

[1] 0-500 arası

[2] 500-1000 arası

[3] 1000-2000 arası

[4] 2000-5000 arası

[5] 5000 ve üzeri

17. Son genel kurulunuza kaç üye katıldı? .....

[Genel Kurul yapılmıyorsa, not alınız ve 19'a geçiniz]

18. Son yönetim kurulu belirlenme süreciniz için karttakilerden hangisi geçerlidir? **[KART 5] [1-8 arasındaki kategoriler işaretlendi ise 20'ye geçiniz.]**

1. Kendiliğinden aday bulunamadı, birileri ikna edildi	[ ]
2. Adaylar bir önceki YK tarafından belirlendi	[ ]
3. Seçimlere tek liste ile girildi	[ ]
4. Birden fazla liste yarıştı	[ ]
5. Birden fazla başkan yarıştı	[ ]
6. Adaylar kurumun ileri gelenleri tarafından belirlendi	[ ]
7. Adaylar bağlı olduğumuz kurum tarafından belirlendi	[ ]
8. Adaylar başka bir kurum tarafından belirlendi	[ ]
9. Seçim yapılmadan belirlendi.	[ ]
10. Diğer [açık yazınız]	[ ]

[20'ye geçiniz]

19. Son yönetim kurulu belirlenme süreciniz için karttakilerden hangisi geçerlidir? **[KART 6]**

1. Başkan tarafından belirlendi	[ ]
2. Bir önceki YK tarafından belirlendi	[ ]
3. Mütevelli heyeti tarafından atandı	[ ]
4. Kanunla belirlendi	[ ]
5. Kurumun ileri gelenleri tarafından belirlendi	[ ]
6. Bağlı olduğumuz kurum tarafından belirlendi	[ ]
7. Başka bir kurum tarafından belirlendi	[ ]
8. Diğer [açık yazınız]	[ ]

20. Kuruluşunuzda YK toplantıları dışında diğer üyelerin de katıldığı düzenli toplantılar yapılır mı?

[1] Evet

[2] Hayır **[22'ye geçiniz]**

21. Toplantılarınız ne sıklıkla yapılır? Kartta işaretler misiniz? **[KART 7]**

[1] Haftada 1'den çok

[2] Haftada 1 kez

[3] Ayda birkaç kez

[4] Ayda 1 kez

[5] Birkaç ayda bir

22. Kuruluşunuzla ilgili kartta gördüğünüz önermelere 1'in "hiç katılmıyorum", 10'un "tamamen katılıyorum" olduğu bir skalada puan verir misiniz? **[KART 8]**

	PUAN
1. Kuruluşumuzda önemli kararlarda başkanın ağırlığı vardır.	[ ]
2. Kuruluşumuzda idari kararları YK alır.	[ ]
3. Kuruluşumuzda alınan kararlarda üye katılımı etkili olmaktadır.	[ ]
4. Kuruluşumuzda işler YK'nın üstündedir.	[ ]
5. Kuruluşumuzda bütün işler başkandan geçer.	[ ]

23. Kuruluşunuzun amaçları nelerdir? **[Açık yazılacak, daha sonra bilgi notundaki kategorilerden ilgili olanları işaretlenecek]**

24. Kuruluşunuzun, amaçları arasında yaygınlaştırmayı hedeflediğiniz değerler veya dünya görüşü var mı?

[1] Evet

[2] Hayır **[26'ya geçiniz]**

25. Bu değer ve dünya görüşleri nelerdir? **[Açık yazınız]**

Şimdi, kuruluşunuzun gerçekleştirdiği veya ileride gerçekleştirmeyi planladığı etkinlikleri veya projeleri ile ilgili sorular soracağım.

26. Kuruluşunuz, son 3 yıl içerisinde, kendi kaynakları dışında bir fonla herhangi bir proje gerçekleştirdi mi?

[1] Evet

[2] Hayır **[28'e geçiniz]**

27. Son yaptığınız projeye yönelik bazı bilgileri verebilir misiniz? **[Bu bitmemiş bir proje de olabilir.]**

Amacı	Fon kaynakları	Bütçe	Temel Etkinlikleri

28. Kuruluşunuza fon sağlansa, bir proje yapmak ister miydiniz?

[1] Evet

[2] Hayır

29. Kartta gördüğünüz potansiyel fon kaynaklarından hangileri, kuruluşunuzun kullanmayı tercih etmediği veya etmeyeceği kaynaklardır? İşaretler misiniz? **[Birden fazla işaretlenebilir, KART 9]**

1. Avrupa Birliği fonları	[ ]
2. Avrupa Birliği ülkelerinin büyükelçiliklerinin verdiği fonlar	[ ]
3. Soros Vakfı (Açık Toplum Enstitüsü)	[ ]
4. ABD büyükelçiliği fonları	[ ]
5. İslami kuruluşların fonları	[ ]
6. Yahudi kuruluşların fonları	[ ]
7. Kuruluşumuz bu konuda ilkesel bir karar almamıştır.	[ ]
8. Tercih etmeyeceğimiz fon kaynağı yoktur.	[ ]
9. Diğer [açık yazınız]	[ ]

30. Kuruluşunuzun 2008 içinde gerçekleştirdiği etkinliklerden 5 tanesini sayar mısınız? Bu etkinliklerin amaçları neydi? Kimler katıldı? **[Altta Çalışma Tablosu doldurulacak]**

Etkinlik	Amacı	Katılımcılar
1.	1.	1.
2.	2.	2.
3.	3.	3.
4.	4.	4.
5.	5.	5.

31. Kuruluşunuz 2008 yılı içinde kartta gördüğünüz etkinlik türlerinden hangilerini, ne sıklıkla gerçekleştirdi? [**KART 10**]

	Evet	Hayır	Evetse, kaç kez?
1. Sohbet toplantıları düzenlemek	[1]	[2]	
2. Spor müsabakası	[1]	[2]	
3. Üyeleri bir araya getiren yemek organizasyonu	[1]	[2]	
4. İftar yemeği organizasyonu	[1]	[2]	
Gelirini yardım olarak kullanma amaçlı:			
5. Kermes	[1]	[2]	
6. Konser vb. sanat gösterisi	[1]	[2]	
7. Yemek organizasyonu	[1]	[2]	
8. Piknik	[1]	[2]	
9. Okul, cami, hastane, çeşme vb. yapılar yaptırmak	[1]	[2]	
10. Doğa yürüyüşü, gezileri vb. düzenlemek	[1]	[2]	
11. Sosyalleşme amaçlı piknik düzenlemek	[1]	[2]	
12. Farkındalık yaratma, anma vb. amaçlı sergi düzenlemek	[1]	[2]	
13. Belgesel çekmek	[1]	[2]	
14. Bilimsel araştırma	[1]	[2]	
15. Bilimsel yayın (kitap, rapor vb. gibi)	[1]	[2]	
16. Bir zamana yayılan, çeşitli etkinlikler içeren kampanya	[1]	[2]	
17. Sanat (konser, resim sergisi, heykel vb.) organizasyonu	[1]	[2]	
18. Aynı yardım (erzak, giyecek, kömür vs.) yapmak	[1]	[2]	
19. Nakdi yardım (kira para yardımı, vb.) yapmak	[1]	[2]	
20. Burs vermek	[1]	[2]	
21. Yarışma düzenlemek (resim, dans, bilgi yarışmaları vb. gibi)	[1]	[2]	
22. Anma etkinliği düzenlemek	[1]	[2]	
23. Konferans, kongre, panel, sempozyum vb. düzenlemek	[1]	[2]	
24. İmza Kampanyası düzenlemek	[1]	[2]	
25. Basın açıklaması veya basın toplantısı düzenlemek	[1]	[2]	
26. Miting yapmak	[1]	[2]	
27. Sokak eylemleri / gösterileri yapmak	[1]	[2]	
28. İlgili kurumlara etkinliklerin sonuçlarını göndermek	[1]	[2]	
29. Milletvekili ile görüşmek	[1]	[2]	
30. Kamuda etkili bir kişiyle görüşmek	[1]	[2]	
31. Yerel gazetelerde tanıtım yapmak	[1]	[2]	
32. Yerel TV kanallarında tanıtım yapmak	[1]	[2]	
33. Ulusal gazetelerde veya dergilerde tanıtım yapmak	[1]	[2]	
34. Ulusal TV kanallarında tanıtım yapmak	[1]	[2]	

32. Kuruluşunuz ücretli/ücretsiz kurs veriyor mu? [**Tabloyu doldurunuz.**]

	Evet	Hayır	Evetse, periyodu?	Evetse, yılda kaç kez?
Ücretsiz kurs vermek	[1]	[2]		
Ücretli kurs vermek	[1]	[2]		

33. Kuruluşunuzun süreli yayını var mı?

[1] Evet

[2] Hayır [35'e geçiniz]

34.

Süreli yayın	Periyodu	Yılda kaç kez?

35. Kuruluşunuzun son bir yıl içerisinde ihtiyaç sahibi bir kişi veya gruba yardım veya hizmet sağlama faaliyeti gerçekleştirdi mi?

[1] Evet

[2] Hayır [38'e geçiniz]

36. Bu yardım ve hizmetleri kısaca anlatır mısınız? [Alttaki Çalışma Tablosu sorularla doldurulacak: Yardımın türü, kaç kişi faydalandı.]

No.	Yardım türü	Yardıma Alan kişilerin sayısı
1.		
2.		
3.		

37. Kesinlikle yardım veya hizmet vermeyeceğiniz gruplar hangileridir? [Açık yazınız]

--

38. Kuruluşunuz hangi ölçekte faaliyetlerde bulunmaktadır? [Seçenekleri söyleyiniz- Tek seçenek işaretleyiniz]

[1] Yerel (Mahalle, site, semt, köy) düzeyde

[2] Bir kentte

[3] Birden çok kentte

[4] Uluslararası düzeyde

39. Kuruluşunuzun işbirliği yaptığı yabancı bir sivil toplum kuruluşu var mı?

- [1] Evet
[2] Hayır

40. Kuruluşunuzun en önemli sorunları nelerdir? **[Söylenen sorunlar 3'ten fazla olursa ilk 3'ü açık yazılsın]**

1.
2.
3.

41. Sizce Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının en önemli yanlışları/kusurları nelerdir? **[Söylenen sorunlar 3'ten fazla olursa ilk 3'ü açık yazılsın]**

1.
2.
3.

Şimdi, kuruluşunuzun teknik olanakları ile ilgili sorular soracağım.

42. Kuruluşunuzun iktisadi işletmesi var mı?

- [1] Evet
[2] Hayır

43. Sayacaklarımdan hangisi veya hangileri kuruluşunuzun durumuna uygundur? **[Uygun seçeneği işaretleyiniz ve noktalı yerleri doldurunuz]**

- [1] Şubesi/temsilcilikleri yoktur.
[2] Şubeleri/şubesi/temsilcilikleri/temsilciliği olan bir merkezdir. Merkeze bağlı ..... **[şube sayısı]** şubesi ve/ya ..... **[temsilcilik sayısı]** temsilciliği vardır.
[3] Merkeze bağlı bir şubedir/temsilciliktir. Merkeze bağlı ..... **[şube sayısı]** şube ve/ya ..... **[temsilcilik sayısı]** temsilciliği vardır.

44. Kuruluşunuzun kullandığı ofisin mülkiyet durumu karttaki seçeneklerden hangisine uygundur? **[KART 11, Kartta seçilene göre ilgili bilgileri sorunuz]**

- [1] Düzenli kullanılan bir ofis yok. **[52'ye geçiniz]**
[2] Başkasına ait, ... YTL **[aidat + kira miktarı]** kira ödeniyor.
[3] Başkasına ait, düşük kira ödeniyor. **[Aidat dahil]** Kira (Ne kadar?) .....
[4] Başkasına ait, kira ödenmiyor.
[5] Kendi mülkiyeti **[48'e geçiniz]**

45. Kuruluşunuzun ofisi kaç metre karedir? .....

46. Kuruluşunuzun ofis aidatı ne kadar? .....

47. Kuruluşun kullandığı ofisin mülkiyeti karttaki seçeneklerden hangisine uygundur? **[KART 12]**

- [1] Merkezi idareye (Bakanlık, Valilik vb. gibi bir kamu kuruluşu)
[2] Yerel idareye (Belediye)
[3] Özel bir başka kuruluşa
[4] Bir başka sivil toplum kuruluşuna.
[5] Özel bir şahsa

48. Ofisin kullanım durumu karttakilerden hangisine uymaktadır? **[KART 13]**

- [1] Ofisin tümünü kendimiz kullanıyoruz.
[2] Bir başka kuruluşla ofisi ve olanaklarını paylaşıyoruz.
[3] Bir başka kuruluşla ofis mekanını paylaşıyoruz.
[4] Bir başka kuruluşun ofisinde bir bölümü kullanıyoruz.

49. Kullanılan ofis mekanında sayacağım olanaklardan hangileri mevcuttur? **[Tabloyu doldurunuz]**

	Var	Yok	Kaç adet?
1. [Müstakil] Konferans, gösteri veya sergi salonu	[1]	[2]	
2. Çok amaçlı kullanılan salon	[1]	[2]	
3. Masaüstü bilgisayar	[1]	[2]	.... [adet]
4. Dizüstü Bilgisayar	[1]	[2]	.... [adet]
5. ADSL bağlantısı	[1]	[2]	
6. Telefon Santrali	[1]	[2]	
7. Çok fonksiyonlu yazıcı / fotokopi makinesi	[1]	[2]	
8. Televizyon	[1]	[2]	
9. Projeksiyon cihazı	[1]	[2]	

50. Kullanılan ofis mekanında sayabileceğiniz başka hangi olanaklar mevcuttur? **[En fazla 5 tane, tabloyu doldurunuz]**

	Var	Kaç adet?
Diğer [açık yazınız]	[1]	.... [adet]
Diğer [açık yazınız]	[1]	.... [adet]
Diğer [açık yazınız]	[1]	.... [adet]
Diğer [açık yazınız]	[1]	.... [adet]
Diğer [açık yazınız]	[1]	.... [adet]

51. Ofisiniz haftada kaç gün açıktır? ....

52. Kuruluşunuz sayacağım hangi menkul veya gayri menkul varlıklara sahiptir?

- [1] Araba (Kaç Adet?) .....
Toplam Bedeli: .....
- [2] Konut / ofis (Kaç Adet?) .....
Toplam Bedeli: .....
- [3] Arsa (Kaç metre kare?) .....
Toplam Bedeli: .....
- [4] Banka hesapları (euro, dolar, ytl, yatırım hesapları..vb)
Yaklaşık miktarı (YTL): .....
- [5] Diğer [açık yazınız] .....
Toplam bedel/miktar: .....

53. Kuruluşunuzun ücret karşılığı çalışanı var mı?

- [1] Evet
[2] Hayır **[56'ya geçiniz]**

54. Kuruluşunuzda ücret karşılığı çalışanların kaçını yarı zamanlı, kaçını tam zamanlı çalışmaktadır?

[Çalışan sayılarını giriniz.]

Yarı Zamanlı	Tam Zamanlı
1.	2.

55. Kuruluşunuzda ücret karşılığı çalışanların pozisyonları (unvanları) ve görev tanımları nelerdir? **[Çalışan sayısına göre doldurunuz.]**

1. Çalışanların unvanı /pozisyonu	2. Görev tanımı:
1.	1.
2.	2.
3.	3.
4.	4.
5.	5.
6.	6.
7.	7.
8.	8.
9.	9.
10.	10.

Araştırma kapsamında, Türkiye’deki sivil toplum kuruluşlarının mali durumları ile ilgili bir istatistik çıkarmayı hedefliyoruz. Bu nedenle, şimdi kuruluşunuzun yaklaşık gelir ve giderleri ile ilgili sorular soracağım.

56. Kuruluşunuzun, 2008 yılındaki toplam harcamaları /giderleri yaklaşık ne kadar oldu? **[2008 bilinmiyorsa; 2007 yılı için sorunuz]**

.....

57. Kuruluşunuzun, 2008 yılındaki toplam gelirleri yaklaşık ne kadardı? **[2008 bilinmiyorsa; 2007 yılı için sorunuz]**

.....

58. 2008 yılında kuruluşunuzun üye aidatlarından elde ettiği toplam gelir yaklaşık ne kadardı?

.....

59. Kuruluşunuzun, sayacağım kaynaklardan 2008 yılında elde ettiği toplam nakdi geliri yaklaşık ne kadar oldu? **[Tabloyu doldurunuz]**

1. Kaynak	2. Bağış / Hibe
1. Şahıslar	1.
2. Merkezi İdare (Valilik, Kaymakamlık vb.)	2.
3. Yerel İdare(Belediye vb.)	3.
4. Özel bir şirket	4.
5. Diğer [açık yazınız]	5.
6. Diğer [açık yazınız]	6.

60. Üyelerinizin 2008 yılında nakdi olmayan bağışları oldu mu?

[1] Evet, Yaklaşık toplam bedeli: .....

[2] Hayır

61. Kuruluşunuzun, 2008 yılında dışarıdan aldığı aynı katkıları (mallar,hizmetler, uzmanlıklar,eğitimler..vb) oldu mu?

[1] Evet [**Tabloyu doldurunuz**]

[2] Hayır

1. Kaynak	2. Tanımı/Vasfı
1. Şahıslar	1.
2. Merkezi idare	2.
3. Yerel idare	3.
4. Özel sektör	4.
5. Diğer [belirtiniz]	5.
6. Diğer [belirtiniz]	6.

Şimdi, kuruluşunuzun Türkiye'deki Sivil Toplum ile ilgili pozisyonu hakkında sorular soracağım.

62. Kuruluşunuza en yakın bulduğunuz sivil toplum kuruluşunun ismini verir misiniz? [**Söylenenler 3'ten fazla olursa ilk 3'ü açık yazılsın**]

1.

2.

3.

63. Kuruluşunuzun görüşlerine ve yaklaşımına en uzak bulduğunuz sivil toplum kuruluşu hangisidir?

1.

64. Kuruluşunuzun en yakın olduğu siyasi tutum karttakilerden hangisidir? [**Tek seçenek, KART 14**]

[1] Liberalizm

[2] Dindarlık

[3] Komünizm

[4] Ulusalcılık

[5] Sosyalizm

[6] Milliyetçilik

[7] Sosyal Demokrasi

[8] Atatürkçülük

[9] Muhafazakârlık

[10] Devrimcilik

[11] Ülkücülük

[12] Diğer [**açık yazınız**] .....

[13] Kuruluşumuzun yakın olduğu siyasi bir tutum yoktur

Araştırma kapsamında, Türkiye’deki sivil toplum kuruluşlarının Yönetim Kurulu Üyelerinin bir profilini de çıkarmayı hedefliyoruz. Şimdi soracağım sorular buna ilişkin olacak.

65. Kaç yaşındasınız? ....

66. En son aldığınız diploma derecesi nedir? **[KART 15]**

[1]	İlkokul	Meslek Yüksek Okul	[4]
[2]	Ortaokul (ilköğretim)	Üniversite	[5]
[3]	Lise	Yüksek Lisans/Doktora	[6]

67. Medeni durumunuz nedir?

[1] Bekar

[2] Evli

[3] Boşanmış veya eşi vefat etmiş (dul)

68. Kaç çocuğunuz var? **[yoksa 0 yazınız]** ....

69. Şu anda yaptığınız iş nedir? **[Ne iş yaptığınızı ayrıntılı olarak yazınız. Ayrıca aşağıdaki tabloda uygun kodu işaretleyiniz]**

--	--	--	--

1	Ev kadını	Emekli, başka bir işte çalışıyor	7
2	Çalışmaya engelli (hasta/özürlü)	Kendi toprağında çiftçilik yapıyor	8
3	Çalışmıyor	Kamuda ücretli/maaşlı	9
4	İşsiz (çalışmıyor ama iş arıyor)	Özel sektörde ücretli/maaşlı	10
5	Yevmiyeli (mevsimlik, arazi, geçici işlerde) çalışıyor	Kendi hesabına, serbest çalışıyor	11
6	Emekli, çalışmıyor	Öğrenci	12

70. Aylık kişisel gelirinüz hangi dilimdedir? **[KART 16]**

[1] 0-500 arası

[2] 500-1000 arası

[3] 1000-2000 arası

[4] 2000-5000 arası

[5] 5000 ve üzeri

71. Bu kuruluştan başka kaç Sivil Toplum Kuruluşu üyeliğiniz var? .....

72. Kuruluşunuza ilk kez hangi yılda katıldınız? .....

73. Yönetim Kurulu üyesi olarak haftada yaklaşık kaç saatinizi kuruluşun işlerine ayırıyorsunuz? .....

74. Görüşülen kişinin e-posta adresi:

KATILDIĞINIZ İÇİN TEŞEKKÜR EDERİZ

BİTİŞ SAATİ: _____

YK BİLGİLERİ:

YK İsim	Kuruluştaki unvanı ve Pozisyonu	YK Telefon

GÖRÜŞMECİ RAPORU

[Tasnif sorularına gelen cevaplarla ilgili olarak numaraları veya notları yazınız]

Soru 9 [Kurucular]

[Bilgi notu kategori no]: ....

Notlar:

Soru 23 [Amaçlar]

[Bilgi notu kategori no]: ....

Notlar:

Size görüştüğünüz kuruluş tasnifteki hangi niteliğe veya niteliklere uygundur? Ağırlığına göre sıralama yapınız.

Ağırlıklı olarak tasnif no: .....

Diğer tasnif no: ....., ..., ..., ..., ...

Diğer gözlemler ve notlar:

	ADI-SOYADI
Anketör	
Süpervizör	
Data Girişini Yapan	

EK – 2. GÖNÜLLÜ KURULUŞ YÖNETİCİSİ PROFİLİ SORU FORMU

ANKET NO:	
İL:	
ANKETÖR ADI-SOYADI:	

UYGULANDIĞI TARİH: _____

BAŞLANGIÇ SAATİ: _____

GÖRÜŞÜLEN KİŞİNİN KURULUŞTAKİ ÜNVANI: _____

75. Kuruluşun adı:

76. Görüşülen kişinin telefonu:

77. Görüşülen kişinin e-posta adresi:

78. Görüşülen kişinin cinsiyeti:
[1] Erkek [2] Kadın

79. Kaç yaşındasınız? ....

80. En son aldığınız diploma derecesi nedir?

[1]	İlkokul	Meslek Yüksek Okul	[4]
[2]	Ortaokul (ilköğretim)	Üniversite	[5]
[3]	Lise	Yüksek Lisans/Doktora	[6]

81. Medeni durumunuz nedir?

- [4] Bekar
[5] Evli
[6] Boşanmış veya eşi vefat etmiş (dul)

82. Kaç çocuğunuz var? [yoksa 0 yazınız] ....

83. Şu anda yaptığınız iş nedir? [ne iş yaptığınızı ayrıntılı olarak yazınız. Ayrıca aşağıdaki tabloda uygun kodu işaretleyiniz]

--	--	--	--

1	Ev kadını	Emekli, başka bir işte çalışıyor	7
2	Çalışmaya engelli (hasta/özürlü)	Kendi toprağında çiftçilik yapıyor	8
3	Çalışmıyor	Kamuda ücretli/maaşlı	9
4	İşsiz (çalışmıyor ama iş arıyor)	Özel sektörde ücretli/maaşlı	10
5	Yevmiyeli (mevsimlik, arazi, geçici işlerde) çalışıyor	Kendi hesabına, serbest çalışıyor	11
6	Emekli, çalışmıyor	Öğrenci	12

84. Aylık kişisel geliriniz hangi dilimdedir?

- [6] 0-500 arası
[7] 500-1000 arası
[8] 1000-2000 arası
[9] 2000-5000 arası
[10] 5000 ve üzeri

B

85. Bu kuruluştan başka kaç Sivil Toplum Kuruluşu üyeliğiniz var? .....

86. Kuruluşunuza ilk kez hangi yılda katıldınız? .....

87. Kuruluşunuzun temel amaçları nelerdir?

--

88. Şu anki Yönetim Kurulu üyeliğiniz nasıl gerçekleşti? Seçilerek mi, seçilmeden mi?

- [1] Seçilerek [22'ye git]
[2] Seçilmeden

89. Adaylığınız nasıl gerçekleşti?

1. Aday bulunamadığı için rica edildi, aday oldum	[ ]
2. Adaylığıma bir önceki YK karar verdi	[ ]
3. Adaylığım bağlı olduğumuz kurum tarafından belirlendi	[ ]
4. Adaylığım başka bir kurum tarafından belirlendi	[ ]
5. Yarışan listelerden birine girdim	[ ]
6. Tek bir liste vardı, bu listeye girdim	[ ]
9. Diğer [açık yazınız]	[ ]

90. Yönetim Kurulu üyesi olarak haftada yaklaşık kaç saatinizi kuruluşun işlerine ayırıyorsunuz? .....

91. Kuruluşunuzla ilgili kartta gördüğünüz önermelere 1'in "hiç katılmıyorum", 10'un "tamamen katılıyorum" olduğu bir skalada puan verir misiniz?

	PUAN
1. Kuruluşumuzda önemli kararlarda başkanın ağırlığı vardır.	[ ]
2. Kuruluşumuzda idari kararları YK alır.	[ ]
3. Kuruluşumuzda alınan kararlarda üye katılımı etkili olmaktadır.	[ ]
4. Kuruluşumuzda işler YK'nın üstündedir.	[ ]
5. Kuruluşumuzda bütün işler başkandan geçer.	[ ]

KATILDIĞINIZ İÇİN TEŞEKKÜR EDERİZ

BİTİŞ SAATİ: _____

EK – 3. ÇOKLU MÜTEKABİLİYET ANALİZİ TABLOLARI

Şekil 14 İçin Diskriminasyon Tablosu

	Boyut		Ortalama
	1	2	
Sivil Topoğrafya Tasnifi	0,512	0,413	0,462
Üye ağırlıklı yaş grubu	0,002	0,479	0,241
Üye ağırlıklı cinsiyet	0,188	0,224	0,206
Üye ağırlıklı eğitim durumu	0,682	0,046	0,364
Üye ağırlıklı gelir grubu	0,587	0,256	0,421
Yasal statü	0,153	0,186	0,169
Aktif toplam	2,123	1,604	1,864

Şekil 68 İçin Diskriminasyon Tablosu

	Boyut		Ortalama
	1	2	
Yasal statü	0,214	0,395	0,304
Sivil Topoğrafya Tasnifi	0,700	0,641	0,670
En Yakın Siyasi Tutum	0,443	0,253	0,348
Aktif toplam	1,356	1,289	1,322

Şekil 76 İçin Diskriminasyon Tablosu

	Boyut		Ortalama
	1	2	
Cinsiyet	0,293	0,053	0,173
Yaş	0,605	0,183	0,394
Medeni durum	0,642	0,019	0,331
Gelir dilimi	0,143	0,652	0,397
Eğitim durumu	0,102	0,593	0,348
Aktif toplam	1,785	1,500	1,642

Şekil 79 İçin Diskriminasyon Tablosu

Diskriminasyon Ölçümleri (5 Değişken)	Boyut		Ortalama
	1	2	
"YK üyesi olarak haftada yaklaşık kaç saatinizi kuruluşun işlerine ayırıyorsunuz?"	0,055	0,265	0,160
Cinsiyet	0,212	0,119	0,165
"Kuruluşunuza ilk kez hangi yılda katıldınız?"	0,618	0,300	0,459
"Bu kuruluştan başka kaç Sivil Toplum Kuruluşu üyeliğiniz var?"	0,036	0,025	0,030
Yaş	0,742	0,655	0,699
Aktif Toplam	1,663	1,365	1,514

EK – 4. ANOVA TABLOLARI

A. İle Göre İç İşleyiş Önermeleri Anova Tablosu

			Ortalama fark	Std. Hata	Anlamlılık Düzeyi (Sig.)	Güven Aralığı	
						Alt sınır	Üst sınır
Başkanın ağırlığı vardır	İstanbul	Ankara	-,398	,197	,180	-,90	,11
		İzmir	,248	,274	,802	-,46	,95
		Diğer	-,604*	,149	,000	-,99	-,22
	Ankara	İstanbul	,398	,197	,180	-,11	,90
		İzmir	,646	,296	,128	-,11	1,41
		Diğer	-,206	,186	,687	-,69	,27
	İzmir	İstanbul	-,248	,274	,802	-,95	,46
		Ankara	-,646	,296	,128	-1,41	,11
		Diğer	-,852*	,266	,008	-1,54	-,17
	Diğer	İstanbul	,604*	,149	,000	,22	,99
		Ankara	,206	,186	,687	-,27	,69
		İzmir	,852*	,266	,008	,17	1,54
Kararları YK alır	İstanbul	Ankara	,041	,117	,985	-,26	,34
		İzmir	-,053	,163	,988	-,47	,37
		Diğer	,196	,089	,119	-,03	,42
	Ankara	İstanbul	-,041	,117	,985	-,34	,26
		İzmir	-,094	,176	,951	-,55	,36
		Diğer	,155	,111	,500	-,13	,44
	İzmir	İstanbul	,053	,163	,988	-,37	,47
		Ankara	,094	,176	,951	-,36	,55
		Diğer	,249	,158	,395	-,16	,66
	Diğer	İstanbul	-,196	,089	,119	-,42	,03
		Ankara	-,155	,111	,500	-,44	,13
		İzmir	-,249	,158	,395	-,66	,16
Etkili üye katılımı vardır	İstanbul	Ankara	0,136	0,199	0,903	-0,38	0,65
		İzmir	-0,024	0,276	1	-0,73	0,69
		Diğer	0,093	0,151	0,927	-0,29	0,48
	Ankara	İstanbul	-0,136	0,199	0,903	-0,65	0,38
		İzmir	-0,161	0,298	0,95	-0,93	0,61
		Diğer	-0,043	0,188	0,996	-0,53	0,44
	İzmir	İstanbul	0,024	0,276	1	-0,69	0,73
		Ankara	0,161	0,298	0,95	-0,61	0,93
		Diğer	0,117	0,269	0,972	-0,57	0,81
	Diğer	İstanbul	-0,093	0,151	0,927	-0,48	0,29
		Ankara	0,043	0,188	0,996	-0,44	0,53
		İzmir	-0,117	0,269	0,972	-0,81	0,57

İşler YK'nın üstündedir	İstanbul	Ankara	0,165	0,193	0,826	-0,33	0,66
		İzmir	0,252	0,268	0,782	-0,44	0,94
		Diğer	,592*	0,146	0	0,22	0,97
	Ankara	İstanbul	-0,165	0,193	0,826	-0,66	0,33
		İzmir	0,087	0,289	0,991	-0,66	0,83
		Diğer	0,427	0,182	0,09	-0,04	0,9
	İzmir	İstanbul	-0,252	0,268	0,782	-0,94	0,44
		Ankara	-0,087	0,289	0,991	-0,83	0,66
		Diğer	0,34	0,26	0,561	-0,33	1,01
	Diğer	İstanbul	-,592*	0,146	0	-0,97	-0,22
	Ankara	-0,427	0,182	0,09	-0,9	0,04	
	İzmir	-0,34	0,26	0,561	-1,01	0,33	
İşler başkandan geçer	İstanbul	Ankara	,553*	0,211	0,044	0,01	1,1
		İzmir	,995*	0,293	0,004	0,24	1,75
		Diğer	-0,324	0,16	0,178	-0,74	0,09
	Ankara	İstanbul	-,553*	0,211	0,044	-1,1	-0,01
		İzmir	0,442	0,317	0,503	-0,37	1,26
		Diğer	-,877*	0,2	0	-1,39	-0,36
	İzmir	İstanbul	-,995*	0,293	0,004	-1,75	-0,24
		Ankara	-0,442	0,317	0,503	-1,26	0,37
		Diğer	-1,319*	0,285	0	-2,05	-0,59
	Diğer	İstanbul	0,324	0,16	0,178	-0,09	0,74
	Ankara	,877*	0,2	0	0,36	1,39	
	İzmir	1,319*	0,285	0	0,59	2,05	

B. Yasal Statüye Göre İç İşleyiş Önermeleri Anova Tablosu

			Ortalama fark	Std. Hata	Anlamlılık Düzeyi (Sig.)	Güven Aralığı		
						Alt sınır	Üst sınır	
Başkanın ağırlığı vardır	Dernek	Vakıf	-,608*	,200	,007	-1,08	-	,14
	Dernek	Vakıf	,105	,119	,650	-,17	-	,38
Etkili üye katılımı vardır	Dernek	Vakıf	,052	,203	,964	-,42	-	,53
İşler YK'nın üstündedir	Dernek	Vakıf	-,102	,196	,861	-,56	-	,36
İşler başkandan geçer	Dernek	Vakıf	-,289	,215	,370	-,79	-	,21

C. İle Göre Gelir Ortalamaları Anova Tablosu

		Ortalama fark	Std. Hata	Anlamlılık Düzeyi	Güven Aralığı	
					Alt sınır	Üst sınır
İstanbul	Ankara	44254	18862	.088	-4243	92751
	İzmir	100570	26360	.001	32796	168345
	Diğer	89563	14573	.000	52093	127033
Ankara	İstanbul	-44254	18862	.088	-92751	4243
	İzmir	56316	28257	.191	-16334	128967
	Diğer	45309	17775	.053	-393	91012
İzmir	İstanbul	-100570	26360	.001	-168345	-32796
	Ankara	-56316	28257	.191	-128967	16334
	Diğer	-11007	25594	.973	-76810	54796
Diğer	İstanbul	--89563	14573	.000	-127033	-52093
	Ankara	-45309	17775	.053	-91012	393
	İzmir	11007	25594	.973	-54796	76810

D. Yasal Statüye Göre Gelir Ortalamaları T-test Sonuçları

	T	Serbestlik Derecesi	Anlamlılık Düzeyi (iki Yanlı sına)	Ortalama Farkı	Std. Hata Farkı	95% Farkın Güven Aralığı	Üst Sınır
						Alt Sınır	
Eşit varyans varsayımı	-11.35	1542	0.000	-340351	29987	-399172	-281531
Eşit olmayan varyans varsayımı	-5.15	241	0.000	-340351	66083	-470526	-210177

E. Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre Gelir Anova Sonuçları

		Ortalama fark	Std. Hata	Anlamlılık Düzeyi (Sig.)	Güven Aralığı	
					Alt sınır	Üst sınır
Özörgüt	Hayırsever	-71808	17369	0.002	-128633	-14982
	Uzman	-74444	18033	0.002	-133445	-15444
	Savunucu	-6287	20938	1.000	-74790	62216
	Siyasi Yönelimli	-6923	16396	1.000	-60567	46721
	Kulüp	-5333	16250	1.000	-58498	47832
	Sosyalizasyon	-23747	15244	0.924	-73623	26129

	YYG	-22643	15521	0.951	-73425	28138
	Hemşeri	9395	14750	1.000	-38864	57653
	Yan Kuruluş	-63740	17517	0.015	-121052	-6428
	Pazar Eksenli	-67080	16396	0.003	-120724	-13436
	Meslek Eksenli	-24165	17284	0.964	-80715	32384
Hayırsever	Özörgüt	71807,61847*	17369	0.002	14982	128633
	Uzman	-2637	16873	1.000	-57843	52569
	Savunucu	65520,69847*	19947	0.048	258	130784
	Siyasi Yönelimli	64884,44419*	15111	0.001	15444	114325
	Kulüp	66474,16586*	14952	0.001	17554	115394
	Sosyalizasyon	48060,58199*	13853	0.027	2736	93385
	YYG	49164,20255*	14157	0.026	2846	95482
	Hemşeri	81202,21206*	13307	0.000	37664	124740
	Yan Kuruluş	8068	16321	1.000	-45330	61465
	Pazar Eksenli	4728	15111	1.000	-44712	54168
	Meslek Eksenli	47642	16070	0.120	-4937	100221
Uzman	Özörgüt	74444,32090*	18033	0.002	15444	133445
	Hayırsever	2637	16873	1.000	-52569	57843
	Savunucu	68157,40090*	20529	0.043	992	135322
	Siyasi Yönelimli	67521,14662*	15871	0.001	15596	119446
	Kulüp	69110,86829*	15719	0.001	17681	120541
	Sosyalizasyon	50697,28441*	14678	0.028	2675	98720
	YYG	51800,90498*	14965	0.027	2839	100763
	Hemşeri	83838,91449*	14164	0.000	37499	130179
	Yan Kuruluş	10704	17026	1.000	-45002	66411
	Pazar Eksenli	7365	15871	1.000	-44561	59290
	Meslek Eksenli	50279	16787	0.111	-4643	105201
Savunucu	Özörgüt	6287	20938	1.000	-62216	74790
	Hayırsever	-65521	19947	0.048	-130784	-258
	Uzman	-68157	20529	0.043	-135322	-992
	Siyasi Yönelimli	-636	19107	1.000	-63149	61876
	Kulüp	953	18981	1.000	-61148	63055
	Sosyalizasyon	-17460	18128	0.998	-76770	41850
	YYG	-16356	18361	0.999	-76430	43717
	Hemşeri	15682	17714	0.999	-42275	73638
	Yan Kuruluş	-57453	20077	0.156	-123140	8234
	Pazar Eksenli	-60793	19107	0.066	-123305	1719
	Meslek Eksenli	-17878	19874	0.999	-82901	47144
Siyasi Yönelimli	Özörgüt	6923	16396	1.000	-46721	60567
	Hayırsever	-64884	15111	0.001	-114325	-15444
	Uzman	-67521	15871	0.001	-119446	-15596
	Savunucu	636	19107	1.000	-61876	63149
	Kulüp	1590	13811	1.000	-43595	46775
	Sosyalizasyon	-16824	12612	0.975	-58089	24441
	YYG	-15720	12945	0.988	-58075	26634
	Hemşeri	16318	12010	0.971	-22977	55612
	Yan Kuruluş	-56817	15282	0.011	-106815	-6818

	Pazar Eksenli	-60157	13983	0.001	-105905	-14409
	Meslek Eksenli	-17242	15014	0.992	-66365	31881
Kulüp	Özörgüt	5333	16250	1.000	-47832	58498
	Hayırsever	-66474	14952	0.001	-115394	-17554
	Uzman	-69111	15719	0.001	-120541	-17681
	Savunucu	-953	18981	1.000	-63055	61148
	Siyasi Yönelimli	-1590	13811	1.000	-46775	43595
	Sosyalizasyon	-18414	12421	0.945	-59054	22227
	YYG	-17310	12759	0.971	-59056	24436
	Hemşeri	14728	11809	0.985	-23910	53366
	Yan Kuruluş	-58406	15124	0.006	-107890	-8923
	Pazar Eksenli	-61746	13811	0.001	-106931	-16561
	Meslek Eksenli	-18832	14854	0.983	-67431	29767
Sosyalizasyon	Özörgüt	23747	15244	0.924	-26129	73623
	Hayırsever	-48061	13853	0.027	-93385	-2736
	Uzman	-50697	14678	0.028	-98720	-2675
	Savunucu	17460	18128	0.998	-41850	76770
	Siyasi Yönelimli	16824	12612	0.975	-24441	58089
	Kulüp	18414	12421	0.945	-22227	59054
	YYG	1104	11452	1.000	-36364	38571
	Hemşeri	33142	10383	0.064	-829	67112
	Yan Kuruluş	-39993	14039	0.161	-85925	5939
	Pazar Eksenli	-43333	12612	0.030	-84598	-2068
	Meslek Eksenli	-418	13747	1.000	-45396	44559
YYG	Özörgüt	22643	15521	0.951	-28138	73425
	Hayırsever	-49164	14157	0.026	-95482	-2846
	Uzman	-51801	14965	0.027	-100763	-2839
	Savunucu	16356	18361	0.999	-43717	76430
	Siyasi Yönelimli	15720	12945	0.988	-26634	58075
	Kulüp	17310	12759	0.971	-24436	59056
	Sosyalizasyon	-1104	11452	1.000	-38571	36364
	Hemşeri	32038	10785	0.118	-3248	67324
	Yan Kuruluş	-41096	14339	0.154	-88010	5817
	Pazar Eksenli	-44436	12945	0.030	-86791	-2082
	Meslek Eksenli	-1522	14053	1.000	-47501	44457
Hemşeri	Özörgüt	-9395	14750	1.000	-57653	38864
	Hayırsever	-81202	13307	0.000	-124740	-37664
	Uzman	-83839	14164	0.000	-130179	-37499
	Savunucu	-15682	17714	0.999	-73638	42275
	Siyasi Yönelimli	-16318	12010	0.971	-55612	22977
	Kulüp	-14728	11809	0.985	-53366	23910
	Sosyalizasyon	-33142	10383	0.064	-67112	829
	YYG	-32038	10785	0.118	-67324	3248
	Yan Kuruluş	-73134	13500	0.000	-117305	-28964

	Pazar Eksenli	-76474	12010	0.000	-115769	-37180
	Meslek Eksenli	-33560	13197	0.314	-76737	9617
Yan Kuruluş	Özörgüt	63739,85651*	17517	0.015	6428	121052
	Hayırsever	-8068	16321	1.000	-61465	45330
	Uzman	-10704	17026	1.000	-66411	45002
	Savunucu	57453	20077	0.156	-8234	123140
	Siyasi Yönelimli	56816,68222*	15282	0.011	6818	106815
	Kulüp	58406,40390*	15124	0.006	8923	107890
	Sosyalizasyon	39993	14039	0.161	-5939	85925
	YYG	41096	14339	0.154	-5817	88010
	Hemşeri	73134,45009*	13500	0.000	28964	117305
	Pazar Eksenli	-3340	15282	1.000	-53338	46658
	Meslek Eksenli	39574	16231	0.381	-13529	92678
Pazar Eksenli	Özörgüt	67079,75143*	16396	0.003	13436	120724
	Hayırsever	-4728	15111	1.000	-54168	44712
	Uzman	-7365	15871	1.000	-59290	44561
	Savunucu	60793	19107	0.066	-1719	123305
	Siyasi Yönelimli	60156,57714*	13983	0.001	14409	105905
	Kulüp	61746,29882*	13811	0.001	16561	106931
	Sosyalizasyon	43332,71494*	12612	0.030	2068	84598
	YYG	44436,33551*	12945	0.030	2082	86791
	Hemşeri	76474,34502*	12010	0.000	37180	115769
	Yan Kuruluş	3340	15282	1.000	-46658	53338
	Meslek Eksenli	42914	15014	0.157	-6208	92037
Meslek Eksenli	Özörgüt	24165	17284	0.964	-32384	80715
	Hayırsever	-47642	16070	0.120	-100221	4937
	Uzman	-50279	16787	0.111	-105201	4643
	Savunucu	17878	19874	0.999	-47144	82901
	Siyasi Yönelimli	17242	15014	0.992	-31881	66365
	Kulüp	18832	14854	0.983	-29767	67431
	Sosyalizasyon	418	13747	1.000	-44559	45396
	YYG	1522	14053	1.000	-44457	47501
	Hemşeri	33560	13197	0.314	-9617	76737
	Yan Kuruluş	-39574	16231	0.381	-92678	13529
	Pazar Eksenli	-42914	15014	0.157	-92037	6208

F. Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre İç İşleyiş Önermeleri Anova Tablosu

			Ortalama fark	Std. Hata	Anlamlılık Düzeyi (Sig.)	Güven Aralığı		
						Alt sınır	Üst sınır	
Başkanın ağırlığı vardır	Özörgüt	Hayırsever	-,134	,388	1,000	-1,40	1,14	
		Uzman	,443	,404	,995	-,88	1,76	
		Savunucu	,419	,454	,999	-1,06	1,90	
		Siyasi Yönelimli	1,114	,366	,097	-,08	2,31	
		Kulüp	-,588	,365	,905	-1,78	,61	
		Sosyalizasyon	,119	,343	1,000	-1,00	1,24	
		YYG	-,291	,352	1,000	-1,44	,86	
		Hemşeri	-,298	,331	,999	-1,38	,78	
		Yan Kuruluş	-,284	,379	1,000	-1,52	,96	
		Pazar Eksenli	,129	,370	1,000	-1,08	1,34	
		Meslek Eksenli	,340	,389	,999	-,93	1,61	
		Hayırsever	Özörgüt	,134	,388	1,000	-1,14	1,40
		Uzman	,577	,377	,932	-,65	1,81	
		Savunucu	,553	,430	,981	-,85	1,96	
Siyasi Yönelimli	1,248*	,336	,011	,15	2,35			
Kulüp	-,453	,334	,972	-1,55	,64			
Sosyalizasyon	,253	,311	1,000	-,76	1,27			
YYG	-,157	,321	1,000	-1,21	,89			
Hemşeri	-,164	,297	1,000	-1,13	,81			
Yan Kuruluş	-,149	,350	1,000	-1,29	1,00			
Pazar Eksenli	,264	,340	1,000	-,85	1,38			
Meslek Eksenli	,475	,361	,977	-,71	1,66			
Uzman	Özörgüt	-,443	,404	,995	-1,76	,88		
	Hayırsever	-,577	,377	,932	-1,81	,65		
	Savunucu	-,024	,444	1,000	-1,48	1,43		
	Siyasi Yönelimli	,671	,354	,761	-,49	1,83		
	Kulüp	-1,030	,352	,133	-2,18	,12		
	Sosyalizasyon	-,324	,330	,998	-1,40	,76		
	YYG	-,734	,339	,578	-1,84	,38		
	Hemşeri	-,741	,317	,449	-1,78	,30		
	Yan Kuruluş	-,726	,367	,709	-1,93	,47		

	Pazar Eksenli	-,314	,358	,999	-1,48	,86
	Meslek Eksenli	-,103	,378	1,000	-1,34	1,13
Savunucu	Özörgüt	-,419	,454	,999	-1,90	1,06
	Hayırsever	-,553	,430	,981	-1,96	,85
	Uzman	,024	,444	1,000	-1,43	1,48
	Siyasi Yönelimli	,695	,410	,871	-,65	2,04
	Kulüp	-1,006	,409	,364	-2,34	,33
	Sosyalizasyon	-,300	,390	1,000	-1,58	,97
	YYG	-,710	,398	,826	-2,01	,59
	Hemşeri	-,717	,378	,762	-1,95	,52
	Yan Kuruluş	-,702	,421	,883	-2,08	,68
	Pazar Eksenli	-,290	,413	1,000	-1,64	1,06
	Meslek Eksenli	-,079	,431	1,000	-1,49	1,33
Siyasi Yönelimli	Özörgüt	-1,114	,366	,097	-2,31	,08
	Hayırsever	-1,248*	,336	,011	-2,35	-,15
	Uzman	-,671	,354	,761	-1,83	,49
	Savunucu	-,695	,410	,871	-2,04	,65
	Kulüp	-1,701*	,309	,000	-2,71	-,69
	Sosyalizasyon	-,995*	,283	,023	-1,92	-,07
	YYG	-1,405*	,294	,000	-2,37	-,44
	Hemşeri	-1,412*	,267	,000	-2,29	-,54
	Yan Kuruluş	-1,397*	,325	,001	-2,46	-,33
	Pazar Eksenli	-,984	,314	,076	-2,01	,04
	Meslek Eksenli	-,774	,337	,481	-1,88	,33
Kulüp	Özörgüt	,588	,365	,905	-,61	1,78
	Hayırsever	,453	,334	,972	-,64	1,55
	Uzman	1,030	,352	,133	-,12	2,18
	Savunucu	1,006	,409	,364	-,33	2,34
	Siyasi Yönelimli	1,701*	,309	,000	,69	2,71
	Sosyalizasyon	,706	,281	,334	-,21	1,63
	YYG	,296	,292	,997	-,66	1,25
	Hemşeri	,289	,265	,995	-,58	1,16
	Yan Kuruluş	,304	,324	,999	-,76	1,36
	Pazar Eksenli	,717	,313	,484	-,31	1,74
	Meslek Eksenli	,928	,336	,197	-,17	2,03

Sosyalizasyon	Özörgüt	-,119	,343	1,000	-1,24	1,00
	Hayırsever	-,253	,311	1,000	-1,27	,76
	Uzman	,324	,330	,998	-,76	1,40
	Savunucu	,300	,390	1,000	-,97	1,58
	Siyasi Yönelimli	,995*	,283	,023	,07	1,92
	Kulüp	-,706	,281	,334	-1,63	,21
	YYG	-,410	,265	,928	-1,28	,46
	Hemşeri	-,417	,235	,834	-1,19	,35
	Yan Kuruluş	-,402	,300	,974	-1,38	,58
	Pazar Eksenli	,011	,288	1,000	-,93	,95
	Meslek Eksenli	,222	,312	1,000	-,80	1,24
YYG	Özörgüt	,291	,352	1,000	-,86	1,44
	Hayırsever	,157	,321	1,000	-,89	1,21
	Uzman	,734	,339	,578	-,38	1,84
	Savunucu	,710	,398	,826	-,59	2,01
	Siyasi Yönelimli	1,405*	,294	,000	,44	2,37
	Kulüp	-,296	,292	,997	-1,25	,66
	Sosyalizasyon	,410	,265	,928	-,46	1,28
	Hemşeri	-,007	,248	1,000	-,82	,80
	Yan Kuruluş	,008	,310	1,000	-1,01	1,02
	Pazar Eksenli	,420	,298	,962	-,56	1,40
	Meslek Eksenli	,631	,322	,721	-,42	1,69
Hemşeri	Özörgüt	,298	,331	,999	-,78	1,38
	Hayırsever	,164	,297	1,000	-,81	1,13
	Uzman	,741	,317	,449	-,30	1,78
	Savunucu	,717	,378	,762	-,52	1,95
	Siyasi Yönelimli	1,412*	,267	,000	,54	2,29
	Kulüp	-,289	,265	,995	-1,16	,58
	Sosyalizasyon	,417	,235	,834	-,35	1,19
	YYG	,007	,248	1,000	-,80	,82
	Yan Kuruluş	,015	,285	1,000	-,92	,95
	Pazar Eksenli	,427	,272	,920	-,46	1,32
	Meslek Eksenli	,638	,298	,593	-,34	1,61
Yan Kuruluş	Özörgüt	,284	,379	1,000	-,96	1,52
	Hayırsever	,149	,350	1,000	-1,00	1,29
	Uzman	,726	,367	,709	-,47	1,93
	Savunucu	,702	,421	,883	-,68	2,08

	Siyasi Yönelimli Kulüp	1,397*	,325	,001	,33	2,46
	Sosyalizasyon	-,304	,324	,999	-1,36	,76
	YYG	,402	,300	,974	-,58	1,38
	Hemşeri	-,008	,310	1,000	-1,02	1,01
	Pazar Eksenli	-,015	,285	1,000	-,95	,92
	Meslek Eksenli	,413	,330	,985	-,67	1,49
Pazar Eksenli	Özörgüt	,624	,351	,832	-,53	1,77
	Hayırsever	-,129	,370	1,000	-1,34	1,08
	Uzman	-,264	,340	1,000	-1,38	,85
	Savunucu	,314	,358	,999	-,86	1,48
	Siyasi Yönelimli Kulüp	,290	,413	1,000	-1,06	1,64
	Sosyalizasyon	,984	,314	,076	-,04	2,01
	YYG	-,717	,313	,484	-1,74	,31
	Hemşeri	-,011	,288	1,000	-,95	,93
	Yan Kuruluş	-,420	,298	,962	-1,40	,56
	Meslek Eksenli	-,427	,272	,920	-1,32	,46
Meslek Eksenli	Özörgüt	-,413	,330	,985	-1,49	,67
	Hayırsever	,211	,341	1,000	-,91	1,33
	Uzman	-,340	,389	,999	-1,61	,93
	Savunucu	-,475	,361	,977	-1,66	,71
	Siyasi Yönelimli Kulüp	,103	,378	1,000	-1,13	1,34
	Sosyalizasyon	,079	,431	1,000	-1,33	1,49
	YYG	,774	,337	,481	-,33	1,88
	Hemşeri	-,928	,336	,197	-2,03	,17
	Yan Kuruluş	-,222	,312	1,000	-1,24	,80
	Pazar Eksenli	-,631	,322	,721	-1,69	,42
		-,638	,298	,593	-1,61	,34
		-,624	,351	,832	-1,77	,53
		-,211	,341	1,000	-1,33	,91

			Ortalama fark	Std. Hata	Anlamlılık Düzeyi (Sig.)	Güven Aralığı	
						Alt sınır	Üst sınır
Kararları YK alır	Özörgüt	Hayırsever	-,016	,231	1,000	-,77	,74
		Uzman	-,096	,241	1,000	-,88	,69
		Savunucu	,181	,270	1,000	-,70	1,07
		Siyasi Yönelimli Kulüp	,085	,218	1,000	-,63	,80
		Sosyalizasyon	,094	,217	1,000	-,61	,80
		YYG	-,068	,204	1,000	-,74	,60
		Hemşeri	,019	,210	1,000	-,67	,71
		Yan Kuruluş	-,138	,197	1,000	-,78	,51
		Pazar Eksenli	-,165	,225	1,000	-,90	,57
		Meslek Eksenli	-,168	,220	1,000	-,89	,55
			,259	,232	,994	-,50	1,02
		Hayırsever	Özörgüt	,016	,231	1,000	-,74
	Uzman		-,080	,225	1,000	-,82	,66
	Savunucu		,198	,257	1,000	-,64	1,04
	Siyasi Yönelimli Kulüp		,102	,201	1,000	-,55	,76
	Sosyalizasyon		,110	,199	1,000	-,54	,76
	YYG		-,051	,186	1,000	-,66	,56
	Hemşeri		,035	,192	1,000	-,59	,66
	Yan Kuruluş		-,121	,177	1,000	-,70	,46
	Pazar Eksenli		-,149	,209	1,000	-,83	,53
	Meslek Eksenli		-,152	,203	1,000	-,81	,51
	,276		,216	,982	-,43	,98	
Uzman	Özörgüt		,096	,241	1,000	-,69	,88
	Hayırsever	,080	,225	1,000	-,66	,82	
	Savunucu	,278	,265	,997	-,59	1,14	
	Siyasi Yönelimli Kulüp	,182	,211	,999	-,51	,87	
	Sosyalizasyon	,190	,210	,999	-,50	,88	
	YYG	,029	,197	1,000	-,62	,67	
	Hemşeri	,115	,203	1,000	-,55	,78	
	Yan Kuruluş	-,041	,189	1,000	-,66	,58	
	Pazar Eksenli	-,069	,219	1,000	-,78	,65	
	Meslek Eksenli	-,072	,213	1,000	-,77	,63	
		,356	,226	,917	-,38	1,09	
	Savunucu	Özörgüt	-,181	,270	1,000	-1,07	,70
Hayırsever		-,198	,257	1,000	-1,04	,64	
Uzman		-,278	,265	,997	-1,14	,59	
Siyasi Yönelimli		-,096	,245	1,000	-,90	,70	

	Kulüp	-,087	,243	1,000	-,88	,71
	Sosyalizasyon	-,249	,233	,996	-1,01	,51
	YYG	-,162	,238	1,000	-,94	,61
	Hemşeri	-,319	,226	,961	-1,06	,42
	Yan Kuruluş	-,346	,251	,968	-1,17	,48
	Pazar Eksenli	-,349	,246	,960	-1,16	,46
	Meslek Eksenli	,078	,257	1,000	-,76	,92
Siyasi Yönelimli	Özörgüt	-,085	,218	1,000	-,80	,63
	Hayırsever	-,102	,201	1,000	-,76	,55
	Uzman	-,182	,211	,999	-,87	,51
	Savunucu	,096	,245	1,000	-,70	,90
	Kulüp	,009	,183	1,000	-,59	,61
	Sosyalizasyon	-,153	,169	,999	-,71	,40
	YYG	-,066	,176	1,000	-,64	,51
	Hemşeri	-,223	,160	,964	-,74	,30
	Yan Kuruluş	-,250	,194	,980	-,88	,38
	Pazar Eksenli	-,253	,187	,972	-,87	,36
	Meslek Eksenli	,174	,201	,999	-,48	,83
Kulüp	Özörgüt	-,094	,217	1,000	-,80	,61
	Hayırsever	-,110	,199	1,000	-,76	,54
	Uzman	-,190	,210	,999	-,88	,50
	Savunucu	,087	,243	1,000	-,71	,88
	Siyasi Yönelimli	-,009	,183	1,000	-,61	,59
	Sosyalizasyon	-,162	,167	,998	-,71	,38
	YYG	-,075	,174	1,000	-,64	,49
	Hemşeri	-,232	,157	,948	-,75	,28
	Yan Kuruluş	-,259	,192	,972	-,89	,37
	Pazar Eksenli	-,262	,186	,961	-,87	,35
	Meslek Eksenli	,165	,200	1,000	-,49	,82
Sosyalizasyon	Özörgüt	,068	,204	1,000	-,60	,74
	Hayırsever	,051	,186	1,000	-,56	,66
	Uzman	-,029	,197	1,000	-,67	,62
	Savunucu	,249	,233	,996	-,51	1,01
	Siyasi Yönelimli	,153	,169	,999	-,40	,71
	Kulüp	,162	,167	,998	-,38	,71
	YYG	,087	,158	1,000	-,43	,60
	Hemşeri	-,070	,140	1,000	-,53	,39
	Yan Kuruluş	-,097	,178	1,000	-,68	,49
	Pazar Eksenli	-,100	,171	1,000	-,66	,46
	Meslek Eksenli	,327	,187	,842	-,28	,94
YYG	Özörgüt	-,019	,210	1,000	-,71	,67
	Hayırsever	-,035	,192	1,000	-,66	,59
	Uzman	-,115	,203	1,000	-,78	,55

	Savunucu	,162	,238	1,000	-,61	,94
	Siyasi Yönelimli	,066	,176	1,000	-,51	,64
	Kulüp	,075	,174	1,000	-,49	,64
	Sosyalizasyon	-,087	,158	1,000	-,60	,43
	Hemşeri	-,157	,148	,996	-,64	,33
	Yan Kuruluş	-,184	,185	,998	-,79	,42
	Pazar Eksenli	-,187	,178	,996	-,77	,39
	Meslek Eksenli	,241	,193	,985	-,39	,87
Hemşeri	Özörgüt	,138	,197	1,000	-,51	,78
	Hayırsever	,121	,177	1,000	-,46	,70
	Uzman	,041	,189	1,000	-,58	,66
	Savunucu	,319	,226	,961	-,42	1,06
	Siyasi Yönelimli	,223	,160	,964	-,30	,74
	Kulüp	,232	,157	,948	-,28	,75
	Sosyalizasyon	,070	,140	1,000	-,39	,53
	YYG	,157	,148	,996	-,33	,64
	Yan Kuruluş	-,027	,169	1,000	-,58	,53
	Pazar Eksenli	-,030	,162	1,000	-,56	,50
	Meslek Eksenli	,397	,178	,527	-,19	,98
Yan Kuruluş	Özörgüt	,165	,225	1,000	-,57	,90
	Hayırsever	,149	,209	1,000	-,53	,83
	Uzman	,069	,219	1,000	-,65	,78
	Savunucu	,346	,251	,968	-,48	1,17
	Siyasi Yönelimli	,250	,194	,980	-,38	,88
	Kulüp	,259	,192	,972	-,37	,89
	Sosyalizasyon	,097	,178	1,000	-,49	,68
	YYG	,184	,185	,998	-,42	,79
	Hemşeri	,027	,169	1,000	-,53	,58
	Pazar Eksenli	-,003	,196	1,000	-,64	,64
	Meslek Eksenli	,424	,209	,674	-,26	1,11
Pazar Eksenli	Özörgüt	,168	,220	1,000	-,55	,89
	Hayırsever	,152	,203	1,000	-,51	,81
	Uzman	,072	,213	1,000	-,63	,77
	Savunucu	,349	,246	,960	-,46	1,16
	Siyasi Yönelimli	,253	,187	,972	-,36	,87
	Kulüp	,262	,186	,961	-,35	,87
	Sosyalizasyon	,100	,171	1,000	-,46	,66
	YYG	,187	,178	,996	-,39	,77
	Hemşeri	,030	,162	1,000	-,50	,56
	Yan Kuruluş	,003	,196	1,000	-,64	,64
	Meslek Eksenli	,428	,203	,621	-,24	1,09
Meslek	Özörgüt	-,259	,232	,994	-1,02	,50

Eksenli						
	Hayırsever	-,276	,216	,982	-,98	,43
	Uzman	-,356	,226	,917	-1,09	,38
	Savunucu	-,078	,257	1,000	-,92	,76
	Siyasi Yönelimli	-,174	,201	,999	-,83	,48
	Kulüp	-,165	,200	1,000	-,82	,49
	Sosyalizasyon	-,327	,187	,842	-,94	,28
	YYG	-,241	,193	,985	-,87	,39
	Hemşeri	-,397	,178	,527	-,98	,19
	Yan Kuruluş	-,424	,209	,674	-1,11	,26
	Pazar Eksenli	-,428	,203	,621	-1,09	,24

			Ortalama fark	Std. Hata	Anlamlılık Düzeyi (Sig.)	Güven Aralığı		
						Alt sınır	Üst sınır	
Etkili üye katılımı vardır	Özörgüt	Hayırsever	-,087	,392	1,000	-1,37	1,20	
		Uzman	-,175	,408	1,000	-1,51	1,16	
		Savunucu	,160	,456	1,000	-1,33	1,65	
		Siyasi Yönelimli	-,222	,370	1,000	-1,43	,99	
		Kulüp	,611	,369	,887	-,60	1,82	
		Sosyalizasyon	,035	,346	1,000	-1,10	1,17	
		YYG	,136	,356	1,000	-1,03	1,30	
		Hemşeri	,221	,334	1,000	-,87	1,31	
		Yan Kuruluş	,621	,383	,902	-,63	1,87	
		Pazar Eksenli	-,367	,373	,998	-1,59	,85	
		Meslek Eksenli	,051	,394	1,000	-1,24	1,34	
		Hayırsever	Özörgüt	,087	,392	1,000	-1,20	1,37
		Uzman	Özörgüt	-,088	,381	1,000	-1,33	1,16
		Savunucu	Özörgüt	,246	,432	1,000	-1,17	1,66
Siyasi Yönelimli	Özörgüt	-,135	,340	1,000	-1,25	,98		
Kulüp	Özörgüt	,698	,338	,649	-,41	1,80		
Sosyalizasyon	Özörgüt	,121	,314	1,000	-,91	1,15		
YYG	Özörgüt	,223	,324	1,000	-,84	1,28		
Hemşeri	Özörgüt	,308	,300	,997	-,67	1,29		
Yan Kuruluş	Özörgüt	,708	,354	,694	-,45	1,87		
Pazar Eksenli	Özörgüt	-,280	,343	1,000	-1,40	,84		
Meslek Eksenli	Özörgüt	,137	,365	1,000	-1,06	1,33		
Uzman	Özörgüt	,175	,408	1,000	-1,16	1,51		
Hayırsever	Özörgüt	,088	,381	1,000	-1,16	1,33		
Savunucu	Özörgüt	,334	,447	1,000	-1,13	1,80		
Siyasi Yönelimli	Özörgüt	-,047	,359	1,000	-1,22	1,13		

	Kulüp	,786	,357	,550	-,38	1,95
	Sosyalizasyon	,209	,334	1,000	-,88	1,30
	YYG	,311	,344	,999	-,81	1,44
	Hemşeri	,396	,321	,986	-,65	1,45
	Yan Kuruluş	,796	,372	,595	-,42	2,01
	Pazar Eksenli	-,192	,362	1,000	-1,38	,99
	Meslek Eksenli	,225	,383	1,000	-1,03	1,48
Savunucu	Özörgüt	-,160	,456	1,000	-1,65	1,33
	Hayırsever	-,246	,432	1,000	-1,66	1,17
	Uzman	-,334	,447	1,000	-1,80	1,13
	Siyasi Yönelimli	-,381	,413	,999	-1,73	,97
	Kulüp	,451	,411	,995	-,89	1,80
	Sosyalizasyon	-,125	,391	1,000	-1,41	1,16
	YYG	-,023	,400	1,000	-1,33	1,29
	Hemşeri	,061	,380	1,000	-1,18	1,31
	Yan Kuruluş	,461	,424	,995	-,93	1,85
	Pazar Eksenli	-,527	,415	,983	-1,88	,83
	Meslek Eksenli	-,109	,434	1,000	-1,53	1,31
Siyasi Yönelimli	Özörgüt	,222	,370	1,000	-,99	1,43
	Hayırsever	,135	,340	1,000	-,98	1,25
	Uzman	,047	,359	1,000	-1,13	1,22
	Savunucu	,381	,413	,999	-,97	1,73
	Kulüp	,833	,313	,246	-,19	1,86
	Sosyalizasyon	,256	,286	,999	-,68	1,19
	YYG	,358	,298	,989	-,62	1,33
	Hemşeri	,443	,271	,897	-,44	1,33
	Yan Kuruluş	,843	,330	,306	-,24	1,92
	Pazar Eksenli	-,145	,318	1,000	-1,19	,89
	Meslek Eksenli	,272	,342	1,000	-,85	1,39
Kulüp	Özörgüt	-,611	,369	,887	-1,82	,60
	Hayırsever	-,698	,338	,649	-1,80	,41
	Uzman	-,786	,357	,550	-1,95	,38
	Savunucu	-,451	,411	,995	-1,80	,89
	Siyasi Yönelimli	-,833	,313	,246	-1,86	,19
	Sosyalizasyon	-,576	,284	,674	-1,51	,35
	YYG	-,475	,296	,908	-1,44	,49
	Hemşeri	-,390	,269	,953	-1,27	,49
	Yan Kuruluş	,010	,328	1,000	-1,06	1,08
	Pazar Eksenli	-,978	,316	,084	-2,01	,06
	Meslek Eksenli	-,560	,340	,891	-1,67	,55
Sosyalizasyon	Özörgüt	-,035	,346	1,000	-1,17	1,10
	Hayırsever	-,121	,314	1,000	-1,15	,91
	Uzman	-,209	,334	1,000	-1,30	,88
	Savunucu	,125	,391	1,000	-1,16	1,41
	Siyasi Yönelimli	-,256	,286	,999	-1,19	,68
	Kulüp	,576	,284	,674	-,35	1,51

	YYG	,102	,268	1,000	-,77	,98
	Hemşeri	,186	,237	1,000	-,59	,96
	Yan Kuruluş	,586	,303	,736	-,40	1,58
	Pazar Eksenli	-,402	,290	,966	-1,35	,55
	Meslek Eksenli	,016	,316	1,000	-1,02	1,05
YYG	Özörgüt	-,136	,356	1,000	-1,30	1,03
	Hayırsever	-,223	,324	1,000	-1,28	,84
	Uzman	-,311	,344	,999	-1,44	,81
	Savunucu	,023	,400	1,000	-1,29	1,33
	Siyasi Yönelimli	-,358	,298	,989	-1,33	,62
	Kulüp	,475	,296	,908	-,49	1,44
	Sosyalizasyon	-,102	,268	1,000	-,98	,77
	Hemşeri	,085	,251	1,000	-,74	,91
	Yan Kuruluş	,485	,314	,928	-,54	1,51
	Pazar Eksenli	-,503	,301	,882	-1,49	,48
	Meslek Eksenli	-,086	,327	1,000	-1,15	,98
Hemşeri	Özörgüt	-,221	,334	1,000	-1,31	,87
	Hayırsever	-,308	,300	,997	-1,29	,67
	Uzman	-,396	,321	,986	-1,45	,65
	Savunucu	-,061	,380	1,000	-1,31	1,18
	Siyasi Yönelimli	-,443	,271	,897	-1,33	,44
	Kulüp	,390	,269	,953	-,49	1,27
	Sosyalizasyon	-,186	,237	1,000	-,96	,59
	YYG	-,085	,251	1,000	-,91	,74
	Yan Kuruluş	,400	,288	,966	-,54	1,34
	Pazar Eksenli	-,588	,275	,594	-1,49	,31
	Meslek Eksenli	-,170	,302	1,000	-1,16	,82
Yan Kuruluş	Özörgüt	-,621	,383	,902	-1,87	,63
	Hayırsever	-,708	,354	,694	-1,87	,45
	Uzman	-,796	,372	,595	-2,01	,42
	Savunucu	-,461	,424	,995	-1,85	,93
	Siyasi Yönelimli	-,843	,330	,306	-1,92	,24
	Kulüp	-,010	,328	1,000	-1,08	1,06
	Sosyalizasyon	-,586	,303	,736	-1,58	,40
	YYG	-,485	,314	,928	-1,51	,54
	Hemşeri	-,400	,288	,966	-1,34	,54
	Pazar Eksenli	-,988	,333	,119	-2,08	,10
	Meslek Eksenli	-,570	,356	,908	-1,73	,59
Pazar Eksenli	Özörgüt	,367	,373	,998	-,85	1,59
	Hayırsever	,280	,343	1,000	-,84	1,40
	Uzman	,192	,362	1,000	-,99	1,38
	Savunucu	,527	,415	,983	-,83	1,88
	Siyasi Yönelimli	,145	,318	1,000	-,89	1,19
	Kulüp	,978	,316	,084	-,06	2,01
	Sosyalizasyon	,402	,290	,966	-,55	1,35
	YYG	,503	,301	,882	-,48	1,49

	Hemşeri	,588	,275	,594	-,31	1,49
	Yan Kuruluş	,988	,333	,119	-,10	2,08
	Meslek Eksenli	,418	,345	,988	-,71	1,55
Meslek Eksenli	Özörgüt	-,051	,394	1,000	-1,34	1,24
	Hayırsever	-,137	,365	1,000	-1,33	1,06
	Uzman	-,225	,383	1,000	-1,48	1,03
	Savunucu	,109	,434	1,000	-1,31	1,53
	Siyasi Yönelimli	-,272	,342	1,000	-1,39	,85
	Kulüp	,560	,340	,891	-,55	1,67
	Sosyalizasyon	-,016	,316	1,000	-1,05	1,02
	YYG	,086	,327	1,000	-,98	1,15
	Hemşeri	,170	,302	1,000	-,82	1,16
	Yan Kuruluş	,570	,356	,908	-,59	1,73
	Pazar Eksenli	-,418	,345	,988	-1,55	,71

		Ortalama fark	Std. Hata	Anlamlılık Düzeyi (Sig.)	Güven Aralığı			
					Alt sınır	Üst sınır		
İşler YK'nın üstündedir	Özörgüt	Hayırsever	,309	,378	1,000	-,93	1,54	
		Uzman	,207	,395	1,000	-1,09	1,50	
		Savunucu	1,101	,442	,348	-,35	2,55	
		Siyasi Yönelimli	,866	,356	,385	-,30	2,03	
		Kulüp	,448	,356	,984	-,72	1,61	
		Sosyalizasyon	,273	,335	1,000	-,82	1,37	
		YYG	,033	,344	1,000	-1,09	1,16	
		Hemşeri	-,197	,322	1,000	-1,25	,86	
		Yan Kuruluş	,552	,370	,943	-,66	1,76	
		Pazar Eksenli	,564	,360	,921	-,61	1,74	
		Meslek Eksenli	,034	,381	1,000	-1,21	1,28	
		Hayırsever	Özörgüt	-,309	,378	1,000	-1,54	,93
			Uzman	-,102	,369	1,000	-1,31	1,10
			Savunucu	,791	,419	,767	-,58	2,16
			Siyasi Yönelimli	,557	,327	,867	-,51	1,63
			Kulüp	,139	,326	1,000	-,93	1,21
			Sosyalizasyon	-,037	,304	1,000	-1,03	,96
			YYG	-,276	,314	,999	-1,30	,75
			Hemşeri	-,506	,289	,845	-1,45	,44
			Yan Kuruluş	,242	,342	1,000	-,88	1,36
		Pazar Eksenli	,255	,331	1,000	-,83	1,34	
		Meslek Eksenli	-,275	,354	1,000	-1,43	,88	
	Uzman	Özörgüt	-,207	,395	1,000	-1,50	1,09	
		Hayırsever	,102	,369	1,000	-1,10	1,31	
		Savunucu	,894	,435	,655	-,53	2,32	

	Siyasi Yönelimli	,660	,347	,759	-,48	1,79
	Kulüp	,241	,346	1,000	-,89	1,37
	Sosyalizasyon	,066	,325	1,000	-1,00	1,13
	YYG	-,174	,334	1,000	-1,27	,92
	Hemşeri	-,404	,312	,980	-1,42	,62
	Yan Kuruluş	,345	,361	,998	-,84	1,53
	Pazar Eksenli	,357	,351	,997	-,79	1,50
	Meslek Eksenli	-,173	,372	1,000	-1,39	1,05
Savunucu	Özörgüt	-1,101	,442	,348	-2,55	,35
	Hayırsever	-,791	,419	,767	-2,16	,58
	Uzman	-,894	,435	,655	-2,32	,53
	Siyasi Yönelimli	-,234	,400	1,000	-1,54	1,07
	Kulüp	-,653	,400	,897	-1,96	,65
	Sosyalizasyon	-,828	,381	,571	-2,08	,42
	YYG	-1,068	,389	,206	-2,34	,21
	Hemşeri	-1,298*	,370	,023	-2,51	-,09
	Yan Kuruluş	-,549	,412	,975	-1,90	,80
	Pazar Eksenli	-,537	,403	,975	-1,86	,78
	Meslek Eksenli	-1,067	,422	,324	-2,45	,31
Siyasi Yönelimli	Özörgüt	-,866	,356	,385	-2,03	,30
	Hayırsever	-,557	,327	,867	-1,63	,51
	Uzman	-,660	,347	,759	-1,79	,48
	Savunucu	,234	,400	1,000	-1,07	1,54
	Kulüp	-,419	,301	,966	-1,40	,57
	Sosyalizasyon	-,594	,277	,590	-1,50	,31
	YYG	-,833	,288	,142	-1,77	,11
	Hemşeri	-1,063*	,261	,003	-1,92	-,21
	Yan Kuruluş	-,315	,318	,998	-1,36	,73
	Pazar Eksenli	-,303	,306	,998	-1,31	,70
	Meslek Eksenli	-,833	,331	,331	-1,92	,25
Kulüp	Özörgüt	-,448	,356	,984	-1,61	,72
	Hayırsever	-,139	,326	1,000	-1,21	,93
	Uzman	-,241	,346	1,000	-1,37	,89
	Savunucu	,653	,400	,897	-,65	1,96
	Siyasi Yönelimli	,419	,301	,966	-,57	1,40
	Sosyalizasyon	-,175	,276	1,000	-1,08	,73
	YYG	-,415	,287	,954	-1,35	,52
	Hemşeri	-,645	,260	,353	-1,50	,21
	Yan Kuruluş	,104	,317	1,000	-,93	1,14
	Pazar Eksenli	,116	,306	1,000	-,88	1,12
	Meslek Eksenli	-,414	,330	,984	-1,49	,67
Sosyalizasyon	Özörgüt	-,273	,335	1,000	-1,37	,82
	Hayırsever	,037	,304	1,000	-,96	1,03
	Uzman	-,066	,325	1,000	-1,13	1,00
	Savunucu	,828	,381	,571	-,42	2,08

	Siyasi Yönelimli	,594	,277	,590	-,31	1,50
	Kulüp	,175	,276	1,000	-,73	1,08
	YYG	-,240	,261	,999	-1,09	,61
	Hemşeri	-,470	,231	,671	-1,23	,29
	Yan Kuruluş	,279	,294	,999	-,68	1,24
	Pazar Eksenli	,291	,282	,997	-,63	1,21
	Meslek Eksenli	-,239	,308	1,000	-1,25	,77
YYG	Özörgüt	-,033	,344	1,000	-1,16	1,09
	Hayırsever	,276	,314	,999	-,75	1,30
	Uzman	,174	,334	1,000	-,92	1,27
	Savunucu	1,068	,389	,206	-,21	2,34
	Siyasi Yönelimli	,833	,288	,142	-,11	1,77
	Kulüp	,415	,287	,954	-,52	1,35
	Sosyalizasyon	,240	,261	,999	-,61	1,09
	Hemşeri	-,230	,244	,999	-1,03	,57
	Yan Kuruluş	,519	,304	,866	-,48	1,51
	Pazar Eksenli	,531	,292	,809	-,42	1,49
	Meslek Eksenli	,001	,318	1,000	-1,04	1,04
Hemşeri	Özörgüt	,197	,322	1,000	-,86	1,25
	Hayırsever	,506	,289	,845	-,44	1,45
	Uzman	,404	,312	,980	-,62	1,42
	Savunucu	1,298*	,370	,023	,09	2,51
	Siyasi Yönelimli	1,063*	,261	,003	,21	1,92
	Kulüp	,645	,260	,353	-,21	1,50
	Sosyalizasyon	,470	,231	,671	-,29	1,23
	YYG	,230	,244	,999	-,57	1,03
	Yan Kuruluş	,749	,279	,235	-,16	1,66
	Pazar Eksenli	,761	,266	,155	-,11	1,63
	Meslek Eksenli	,231	,294	1,000	-,73	1,19
Yan Kuruluş	Özörgüt	-,552	,370	,943	-1,76	,66
	Hayırsever	-,242	,342	1,000	-1,36	,88
	Uzman	-,345	,361	,998	-1,53	,84
	Savunucu	,549	,412	,975	-,80	1,90
	Siyasi Yönelimli	,315	,318	,998	-,73	1,36
	Kulüp	-,104	,317	1,000	-1,14	,93
	Sosyalizasyon	-,279	,294	,999	-1,24	,68
	YYG	-,519	,304	,866	-1,51	,48
	Hemşeri	-,749	,279	,235	-1,66	,16
	Pazar Eksenli	,012	,322	1,000	-1,04	1,07
	Meslek Eksenli	-,518	,346	,941	-1,65	,61
Pazar Eksenli	Özörgüt	-,564	,360	,921	-1,74	,61
	Hayırsever	-,255	,331	1,000	-1,34	,83
	Uzman	-,357	,351	,997	-1,50	,79
	Savunucu	,537	,403	,975	-,78	1,86
	Siyasi Yönelimli	,303	,306	,998	-,70	1,31

	Kulüp	-,116	,306	1,000	-1,12	,88
	Sosyalizasyon	-,291	,282	,997	-1,21	,63
	YYG	-,531	,292	,809	-1,49	,42
	Hemşeri	-,761	,266	,155	-1,63	,11
	Yan Kuruluş	-,012	,322	1,000	-1,07	1,04
	Meslek Eksenli	-,530	,335	,916	-1,63	,57
Meslek Eksenli	Özörgüt	-,034	,381	1,000	-1,28	1,21
	Hayırsever	,275	,354	1,000	-,88	1,43
	Uzman	,173	,372	1,000	-1,05	1,39
	Savunucu	1,067	,422	,324	-,31	2,45
	Siyasi Yönelimli	,833	,331	,331	-,25	1,92
	Kulüp	,414	,330	,984	-,67	1,49
	Sosyalizasyon	,239	,308	1,000	-,77	1,25
	YYG	-,001	,318	1,000	-1,04	1,04
	Hemşeri	-,231	,294	1,000	-1,19	,73
	Yan Kuruluş	,518	,346	,941	-,61	1,65
	Pazar Eksenli	,530	,335	,916	-,57	1,63

			Ortalama fark	Std. Hata	Anlamlılık Düzeyi (Sig.)	Güven Aralığı	
						Alt sınır	Üst sınır
İşler başkandan geçer	Özörgüt	Hayırsever	-,799	,413	,738	-2,15	,55
		Uzman	,573	,432	,976	-,84	1,99
	Hayırsever	Savunucu	-,081	,481	1,000	-1,66	1,49
		Siyasi Yönelimli	,363	,390	,999	-,91	1,64
	Özörgüt	Kulüp	-1,053	,388	,221	-2,32	,22
		Sosyalizasyon	-,455	,366	,985	-1,65	,74
	Hayırsever	YYG	-1,063	,377	,171	-2,29	,17
		Hemşeri	-1,392*	,352	,005	-2,54	-,24
	Özörgüt	Yan Kuruluş	-1,252	,405	,084	-2,58	,07
		Pazar Eksenli	-,161	,394	1,000	-1,45	1,13
	Hayırsever	Meslek Eksenli	-,507	,415	,987	-1,87	,85
		Özörgüt	,799	,413	,738	-,55	2,15
	Özörgüt	Uzman	1,372*	,404	,033	,05	2,69
		Savunucu	,717	,456	,918	-,77	2,21
	Hayırsever	Siyasi Yönelimli	1,162	,358	,055	-,01	2,33
		Kulüp	-,254	,356	1,000	-1,42	,91
	Hayırsever	Sosyalizasyon	,344	,331	,997	-,74	1,43
		YYG	-,264	,343	1,000	-1,39	,86
	Hayırsever	Hemşeri	-,593	,316	,774	-1,63	,44
		Yan Kuruluş	-,453	,374	,988	-1,68	,77
Hayırsever	Pazar Eksenli	,638	,362	,838	-,55	1,82	

	Meslek Eksenli	,292	,385	1,000	-,97	1,55
Uzman	Özörgüt	-,573	,432	,976	-1,99	,84
	Hayırsever	-1,372*	,404	,033	-2,69	-,05
	Savunucu	-,654	,473	,967	-2,20	,89
	Siyasi Yönelimli	-,210	,380	1,000	-1,45	1,03
	Kulüp	-1,626*	,378	,001	-2,86	-,39
	Sosyalizasyon	-1,028	,355	,142	-2,19	,13
	YYG	-1,636*	,366	,001	-2,83	-,44
	Hemşeri	-1,965*	,341	,000	-3,08	-,85
	Yan Kuruluş	-1,825*	,395	,000	-3,12	-,53
	Pazar Eksenli	-,734	,384	,751	-1,99	,52
	Meslek Eksenli	-1,080	,405	,245	-2,41	,25
Savunucu	Özörgüt	,081	,481	1,000	-1,49	1,66
	Hayırsever	-,717	,456	,918	-2,21	,77
	Uzman	,654	,473	,967	-,89	2,20
	Siyasi Yönelimli	,444	,435	,997	-,98	1,87
	Kulüp	-,972	,433	,518	-2,39	,45
	Sosyalizasyon	-,374	,413	,999	-1,72	,98
	YYG	-,981	,423	,461	-2,36	,40
	Hemşeri	-1,311	,401	,050	-2,62	,00
	Yan Kuruluş	-1,171	,448	,272	-2,64	,29
	Pazar Eksenli	-,079	,438	1,000	-1,51	1,35
	Meslek Eksenli	-,426	,457	,999	-1,92	1,07
Siyasi Yönelimli	Özörgüt	-,363	,390	,999	-1,64	,91
	Hayırsever	-1,162	,358	,055	-2,33	,01
	Uzman	,210	,380	1,000	-1,03	1,45
	Savunucu	-,444	,435	,997	-1,87	,98
	Kulüp	-1,416*	,329	,001	-2,49	-,34
	Sosyalizasyon	-,818	,302	,224	-1,81	,17
	YYG	-1,425*	,315	,000	-2,46	-,39
	Hemşeri	-1,755*	,286	,000	-2,69	-,82
	Yan Kuruluş	-1,615*	,348	,000	-2,75	-,48
	Pazar Eksenli	-,523	,336	,923	-1,62	,57
	Meslek Eksenli	-,870	,360	,397	-2,05	,31
Kulüp	Özörgüt	1,053	,388	,221	-,22	2,32
	Hayırsever	,254	,356	1,000	-,91	1,42
	Uzman	1,626*	,378	,001	,39	2,86
	Savunucu	,972	,433	,518	-,45	2,39
	Siyasi Yönelimli	1,416*	,329	,001	,34	2,49
	Sosyalizasyon	,598	,300	,696	-,38	1,58
	YYG	-,010	,313	1,000	-1,03	1,01
	Hemşeri	-,339	,283	,989	-1,26	,59
	Yan Kuruluş	-,199	,346	1,000	-1,33	,93
	Pazar Eksenli	,893	,333	,238	-,20	1,98
	Meslek	,546	,358	,934	-,63	1,72

	Eksenli					
Sosyalizasyon	Özörgüt	,455	,366	,985	-,74	1,65
	Hayırsever	-,344	,331	,997	-1,43	,74
	Uzman	1,028	,355	,142	-,13	2,19
	Savunucu	,374	,413	,999	-,98	1,72
	Siyasi Yönelimli	,818	,302	,224	-,17	1,81
	Kulüp	-,598	,300	,696	-1,58	,38
	YYG	-,608	,284	,595	-1,54	,32
	Hemşeri	-,937*	,251	,010	-1,76	-,12
	Yan Kuruluş	-,797	,320	,348	-1,85	,25
	Pazar Eksenli	,295	,307	,998	-,71	1,30
	Meslek Eksenli	-,052	,333	1,000	-1,14	1,04
YYG	Özörgüt	1,063	,377	,171	-,17	2,29
	Hayırsever	,264	,343	1,000	-,86	1,39
	Uzman	1,636*	,366	,001	,44	2,83
	Savunucu	,981	,423	,461	-,40	2,36
	Siyasi Yönelimli	1,425*	,315	,000	,39	2,46
	Kulüp	,010	,313	1,000	-1,01	1,03
	Sosyalizasyon	,608	,284	,595	-,32	1,54
	Hemşeri	-,330	,266	,986	-1,20	,54
	Yan Kuruluş	-,190	,333	1,000	-1,28	,90
	Pazar Eksenli	,902	,319	,170	-,14	1,95
	Meslek Eksenli	,555	,345	,906	-,57	1,69
Hemşeri	Özörgüt	1,392*	,352	,005	,24	2,54
	Hayırsever	,593	,316	,774	-,44	1,63
	Uzman	1,965*	,341	,000	,85	3,08
	Savunucu	1,311	,401	,050	,00	2,62
	Siyasi Yönelimli	1,755*	,286	,000	,82	2,69
	Kulüp	,339	,283	,989	-,59	1,26
	Sosyalizasyon	,937*	,251	,010	,12	1,76
	YYG	,330	,266	,986	-,54	1,20
	Yan Kuruluş	,140	,305	1,000	-,86	1,14
	Pazar Eksenli	1,232*	,290	,001	,28	2,18
	Meslek Eksenli	,885	,319	,190	-,16	1,93
Yan Kuruluş	Özörgüt	1,252	,405	,084	-,07	2,58
	Hayırsever	,453	,374	,988	-,77	1,68
	Uzman	1,825*	,395	,000	,53	3,12
	Savunucu	1,171	,448	,272	-,29	2,64
	Siyasi Yönelimli	1,615*	,348	,000	,48	2,75
	Kulüp	,199	,346	1,000	-,93	1,33
	Sosyalizasyon	,797	,320	,348	-,25	1,85
	YYG	,190	,333	1,000	-,90	1,28
	Hemşeri	-,140	,305	1,000	-1,14	,86
	Pazar Eksenli	1,092	,352	,083	-,06	2,24
	Meslek Eksenli	,745	,376	,706	-,48	1,97

Pazar Eksenli	Özörgüt	,161	,394	1,000	-1,13	1,45
	Hayırsever	-,638	,362	,838	-1,82	,55
	Uzman	,734	,384	,751	-,52	1,99
	Savunucu	,079	,438	1,000	-1,35	1,51
	Siyasi Yönelimli	,523	,336	,923	-,57	1,62
	Kulüp	-,893	,333	,238	-1,98	,20
	Sosyalizasyon	-,295	,307	,998	-1,30	,71
	YYG	-,902	,319	,170	-1,95	,14
	Hemşeri	-1,232*	,290	,001	-2,18	-,28
	Yan Kuruluş	-1,092	,352	,083	-2,24	,06
	Meslek Eksenli	-,347	,364	,999	-1,54	,84
Meslek Eksenli	Özörgüt	,507	,415	,987	-,85	1,87
	Hayırsever	-,292	,385	1,000	-1,55	,97
	Uzman	1,080	,405	,245	-,25	2,41
	Savunucu	,426	,457	,999	-1,07	1,92
	Siyasi Yönelimli	,870	,360	,397	-,31	2,05
	Kulüp	-,546	,358	,934	-1,72	,63
	Sosyalizasyon	,052	,333	1,000	-1,04	1,14
	YYG	-,555	,345	,906	-1,69	,57
	Hemşeri	-,885	,319	,190	-1,93	,16
	Yan Kuruluş	-,745	,376	,706	-1,97	,48
	Pazar Eksenli	,347	,364	,999	-,84	1,54